

Higher State Establishment of
Ukraine Educational «Bukovinian
State Medical University»

ВДНЗ України «Буковинський
державний медичний університет»

Ștefan cel Mare University
of Suceava

Сучавський університет імені
Штефана чел Маре

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУСПІЛЬНИХ НАУК ТА ІСТОРІЇ МЕДИЦИНИ

AKTUALINI PYTANNIA SUSPILINIH
NAUK TA ISTORII MEDITSINI
(APSNIM)

CURRENT ISSUES OF SOCIAL
STUDIES AND HISTORY OF
MEDICINE

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ
ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК
И ИСТОРИИ МЕДИЦИНЫ

ENJEUX ACTUELS DES SCIENCES
SOCIALES ET DE L'HISTOIRE DE
LA MEDECINE

Спільний українсько-румунський науковий журнал
Joint Ukrainian-Romanian scientific journal

2017, 3 (15)

<i>Журнал засновано в 2013 р. Перереєстровано 27.07.2015 р. у Міністерстві юстиції України (Свід. № 21495-11295ПП – Сер. КВ)</i>	<i>Journal started publishing in 2013 year. Re-registered in the Ministry of Justice of Ukraine 27.07.2015 p (Cert.of registr. № 21495-11295ПП – Ser. KB)</i>
<i>Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України з історичних (Наказ МОН України № 515 від 16.05.2016р.) та філологічних наук (Наказ МОН України № 1222 від 07.10.2016 р.)</i>	<i>Journal is on the List of Scientific Professional publication of the Ministry of Education and Science of Ukraine, entitled to publish main results of dissertations in different fields of Historical sciences (order № 515 of 16.05.2016) and Philological sciences (order № 1222 of 07.10.2016)</i>

President:

Dr. of Medicine, Prof. **Taras Boychuk** (Bukovinian State Medical University)

Editors-in-Chief:

Dr. of History, Prof. **Stefan Purici** (Ștefan cel Mare University of Suceava)

Dr. of History, Prof. **Antoniuy Moysey** (Bukovinian State Medical University)

Executive Editors:

Lecturer **Lilia Roman**, Ph.D. (Bukovinian State Medical University)

Lecturer **Harieta Mareci Sabol**, Ph.D. (Ștefan cel Mare University of Suceava)

Lecturer **Antonina Anistratenko**, Ph.D. (Bukovinian State Medical University,
responsible for the electronic version of the journal and website)

Editors Assistants:

Associate Prof. **Inha Tymofijchuk**, Ph.D. (Bukovinian State Medical University)

Lecturer **Vasile M. Demciuc**, Ph.D. (Ștefan cel Mare University of Suceava)

INDEXING: Index Copernicus – 63,17 (2015) | Infobase Index – 2,8 (2016) | MIAR – 2,8 (2016) | SRJIF – 3,98 (2017)

Journal was registered in the international scientometric and bibliographical database Index Copernicus, Ulrichs Web, Google Scholar, Erih Plus, Scientific Indexing Services, eLibrary, Index of Turkish Education, Infobase Index, OAJI, World Cat, Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Sherpa/Romeo, Scientific Journal Impact Factor (SJIF), Information Matrix for the Analysis of Journals (MIAR), Journals Factor (JF), International Institute of organized research (I2OR), Journals Impact Factor, International Innovative Journal Impact Factor (IJIF), Rootindexing, Science Research Journal Impact Factor (SRJIF), was published in database Scientific periodicals of Ukraine of National V. Vernadskij library web-site, SCIARY WorlWide Elibrary (SUA), Central and Eastern European Online Library (Germany).

Editorial Board:

Social sciences:

Associate Prof. **Gennadii Kazakevych**, Dr. of History, Taras Shevchenko Kyiv National University (Ukraine);
Prof. **Michel Kerautret**, Dr. of History, Ecole des Hautes études en sciences sociales (Paris, France);
Prof. **Zenon Kohut**, Dr. of History, Alberta University (Edmonton, Canada);
Prof. **Oleksandr Kurochkin**, Dr. of History, M. Rylskiy Institute of Art, Folklore and Ethnology, Academy of Sciences (Kyiv, Ukraine);
Chief Research Worker **Elisaveta Kvilincova**, Dr. of History, Institute of Cultural Heritage, Academy of Sciences (Chisinau, R. Moldova);
Prof. **Yuri Makar**, Dr. of History, Academician of the Ukrainian Academy of History, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine);
Senior Research Associate **Paul Meerts**, Dr. of History, Institute of International Relations Clingendael (The Hague, Netherlands);
Prof. **Olimpia Mitric**, Dr. of History, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania);
Prof. **Gheorghe Onișoru**, Dr. of History, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania);
Associate Prof. **Florin Pintescu**, Dr. of History, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania);
Academician **Stepan Pavliuk**, Dr. of History, Director of the Institute of Ethnology, Academy of Sciences (Ukraine);
Academician **Anna Skrypnyk**, Dr. of History, Director of the Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology, Academy of Sciences (Kyiv, Ukraine);
Prof. **Andrzej Wawryniuk**, Dr. of History, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Cholmie (Poland);
Prof. **Vitaliy Dokash**, Dr. of Philosophy, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine);
Prof. **Mychailo Marchuk**, Dr. of Philosophy, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine);
Prof. **Sorin Tudor Maxim**, Dr. of Philosophy, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania);
Prof. **Diego Sanches Mecka**, Dr. of Philosophy, National University of Distance Education (Madrid, Spain);
Assoc. Prof. **George Neamtu**, Dr. of Philosophy, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania);
Prof. **Ivan Ostaschuk**, Dr. of Philosophy, Bukovinian State Medical University, M.P. Dragomanov National pedagogical University (Ukraine);
Assoc. Prof. **Bogdan Popoveniuc**, Dr. of Philosophy, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania);
Assoc. Prof. **Nina Zoriy**, Ph. D. of Philosophy, Bukovinian State Medical University (Ukraine);
Prof. **Bertrand Badiou**, Dr. Of Philology, Ecole normale supérieure (Paris, France);
Prof. **Piotr Borek**, Dr. of Philology, Head of the Polish Philology Institute Krakiv Pedagogical University (Poland);
Prof. **Mircea A. Diaconu**, Dr. of Philology, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania);
Assoc. Prof. **Evelina-Mezalina Graur**, Dr. of Philology, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania);
Prof. **Adam Falowski**, Dr. of Philology, Head of the East Slavic Philology Institute Jagiellonian University (Poland);
Prof. **Roma Franko**, Dr. Of Philology, University of Saskatchewan (Canada);
Assoc. Prof. **Simona-Aida Manolache**, Dr. of Philology, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania);
Prof. **Hanna Martynova**, Dr. of Philology, Bohdan Chmelnytskyi Cherkasy National University (Ukraine);
Prof. **Nagy Rodica-Măriora**, Dr. of Filology, Head of the Scientific library in Ștefan cel Mare University of Suceava;
Prof. **Antoaneta Olteanu**, Dr. of Philology, Bucharest University (Romania);
Assoc. Prof. **Oleksandr Rak**, Ph. D. of Philology, Bukovinian State Medical University (Ukraine);
Prof. **Nataliya Rusnak**, Dr. of Philology, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine);
Chief Research Worker **Anna-Maria Sorescu-Marinkovich**, Dr. of Philology, Balkan Institute at Serbian Academy of Sciences and Art (Belgrad);
Assoc. Prof. **Nadia Laura Serdenciuc**, Dr. of Educational Sciences, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania).

History of medicine:

Assoc. Prof. **Carmen Cornelia Bălan**, Dr. of Psychology, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania);
Prof. **Vasyl Cheban**, Dr. of Medicine, Bukovinian State Medical University (Ukraine);
Dr. med. Dipl.-Psych, MBA, **Gerhardt Dammann**, Chief of Psychiatrische Klinik Münsterlingen and the psychiatric services Thurgau (Switzerland);
Prof. **Alexander Fediv**, Dr. of Medicine, Bukovinian State Medical University (Ukraine);
Prof. **Oleksandr Ivashiuk**, Dr. of Medicine, Bukovinian State Medical University (Ukraine);
Prof. **Yuzef Podguretski**, Dr. of Psychology, Opole University (Poland);
Prof. **Alfred Prits**, Dr. of Psychology, Pres. of World Psychology Union, Head of Psychotherapy and Psychoanalysis Institute in Vienna (Austria);
Prof. **Viktor Tashchuk**, Dr. of Medicine, Bukovinian State Medical University (Ukraine);
Prof. **Dmytro Tyntyuk**, Dr. of Medicine, Chisinau State University of Medicine and Pharmacy N.Testemitsu (R. Moldova);
Prof. **Bohdan Vasylevskiy**, Dr. of Medicine, Chief of Psychosomatik Institute (Warsaw, Poland);
Prof. **Konstantin Yetsko**, Dr. of Medicine, Chisinau State University of Medicine and Pharmacy N.Testemitsu (R. Moldova).

Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Спільний українсько-румунський науковий журнал. Серія "Філологічні науки" || Current issues of Social studies and History of Medicine. Joint Ukrainian-Romanian scientific journal. Series "Philological sciences" / Редколегія: Т. Бойчук, Ш. Пуріч, А. Мойсей. Чернівці-Сучава: БДМУ. 2017. № 3 (15). 162 с.

ISSN: 2311-9896; EISSN 2411-6181

The actual problems of world history, history of Ukraine, history of religion, ethnogenesis and traditional culture of peoples, archeology, philosophy, linguistics, literature and history of medicine are investigated in the journal. The journal is the international edition according to the sphere of extension and geography of the authors.

The publication is aimed at the higher educational institutions, academic institutes, and cultural institutions staff.

ББК 60я53+5г.я43

The journal is published in paper and electronic version with the resolution of the academic council of Higher State Educational Establishment of Ukraine "Bukovinian State Medical University" (Decision № 8 Date 23.02.2017).

The authors are responsible for the selection, accuracy of given information, citations, proper names, geographical names and other data.

Publishing: 2-4 issues a year. Languages: Ukrainian, Russian, English, French.

Address: Ukraine, 58000, Chernivtsi, Heroiv Maidanu str., 3, Department of Social Sciences and Ukrainian Studies.
Tel.: (0372) 520871. **E-mail:** snim@bsmu.edu.ua; society@bsmu.edu.ua

The total version of the journal is available on the Web site: <http://apsnim.bsmu.edu.ua>

**ЗМІСТ
(СОДЕРЖАНИЕ, SUMMARY, CONTENU)**

**МОВОЗНАВСТВО
LINGUISTICS**

**УКРАЇНСЬКА МОВА
UKRAINIAN LANGUAGE**

- Качан Богдана, Остапчук Оксана.** ЗАГАЛЬНА ЛІНГВІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ ФАХОВОЇ МОВИ ПЕДІАТРІЇ У ПОРІВНЯЛЬНОМУ АСПЕКТІ ЩОДО ЇХ УТВОРЕННЯ. С. 7
Качан Богдана, Остапчук Оксана. Общая лингвистическая характеристика терминологической лексики профессионального языка педиатрии в сравнительном аспекте относительно их образования.
Kachan Bogdana, Ostapchuk Oksana. Common linguistic characteristics of terminological lexica of professional language of pediatrics in comparative aspects as to their formation.
Kachan Bogdana, Ostapchuk Oksana. La caractéristique linguistique générale du lexique terminologique du langage professionnel de la pédiatrie dans l'aspect comparatif de la formation.
- Максим'юк Оксана, Максим'юк Наталія.** ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНІ ПАРАМЕТРИ КОМУНІКАТИВНОГО АКТУ ВІДМОВИ В УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ. С. 11
Максимюк Оксана, Максимюк Наталія. Функционально-семантические параметры коммуникативного акта отказа в украинском художественном дискурсе.
Maksymiuk Oksana, Maksymiuk Natalia. Functional and semantic parameters of the refusal communicative act in Ukrainian literary discourse.
Maksymiuk Oksana, Maksymiuk Natalia. Paramètres fonctionnels et sémantiques de l'acte communicatif du refus dans le discours littéraire ukrainien.
- Навчук Галина.** ВИГУКИ ЯК ЗАСІБ ПЕРЕДАЧІ ЕМОЦІЙНОЇ ЕКСПРЕСІЇ В ОКЛИЧНИХ РЕЧЕННЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. С. 16
Навчук Галина. Междометия как средство передачи эмоциональной экспрессии в восклицательных предложениях украинского языка.
Navchuk Halyna. Exclamation as a means of transmission emotional expression in the exclamation sentence ukrainian language.
Navchuk Halyna. Exclamation comme moyen de transmission de l'expression émotionnelle dans les propositions exclamatives ukrainiennes.
- Руснак Наталія, Руснак Юлія.** ЛІНГВАЛЬНА ПРИРОДА ДІАЛЕКТНОГО ДИСКУРСУ ПРО ЇЖУ, ЯКУ ГОТУЮТЬ ПІД ЧАС ВЕЛИКОГО ПОСТУ С. 21
Руснак Наталія, Руснак Юлія. Лингвальная природа диалектного дискурса о еде, которую готовят во время Великого поста
Rusnak Natalia, Rusnak Julia. The Lingual Nature of Dialectal Discourse of 'Food, Prepared for the Great Lent'
Rusnak Natalia, Rusnak Julia. La nature linguale du discours dialectal du repas préparé pendant le Carême (la sainte Quarantaine)
- Струк Іванна.** КІНЕСИЧНІ ІМПЛІКАТУРИ ВІЗУАЛЬНОГО КОНТАКТУ У ДРАМАТИЧНОМУ ТЕКСТІ БУКОВИНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ. С. 26
Струк Іванна. Кинесические импликатуры визуального контакта в драматическом тексте буковинских писателей второй половины ХІХ – начала ХХ века.
Struk Ivanna. Kinésic Implicatures of the Eye Contact in a Dramatic Text by Bukovynian Writers of the Second Part of the ХІХ – early ХХ Century.
Struk Ivanna. Les implicatures kinésiques du contact visuel dans le texte dramatique des écrivains de Bukovine de la fin du ХІХ-ième – début du ХХ-ième siècle.
- Ткач Алла.** СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ХАРАКТЕРУ В УКРАЇНСЬКІЙ МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ. С. 30
Ткач Алла. Словосочетание терминологического характера в украинской медицинской терминосистеме.
Tkach Alla. Character of Phrase Terminology in Ukrainian Medical Terminology.
Tkach Alla. Les expressions au caractère terminologique dans le système des termes médicaux.
- Ткач Алла, Юрнюк Святослава.** Культура мови – духовний та інтелектуальний портрет сучасного спеціаліста-медика. С. 34
Ткач Алла, Юрнюк Святослава. Культура речі – духовний и интеллектуальный портрет современного специалиста-медика.
Tkach Alla, Yurnyuk Svyatoslava. THE CULTURE OF SPEECH – INTELLECTUAL PORTRAIT OF MODERN PHYSICIAN.
Tkach Alla, Yurnyuk Svyatoslava. La culture du langage comme portrait spirituel et intellectuel d'un medecin moderne.
- Цуркан Марія.** СФЕРИ ПОБУТУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ. С. 37
Цуркан Марія. Сферы бытования украинского языка как иностранного.
Tsurkan Maria. The sphere of existence Ukrainian as a foreign language.
Tsurkan Maria. Les sphères du fonctionnement de l'ukrainien comme langue étrangère.

- Шутак Лариса, Навчук Галина.** ФОРМУВАННЯ КОГНІТИВНОГО ТЕРМІНОЗНАВСТВА НА ТЛІ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ. C. 43
Шутак Лариса, Навчук Галина. Формирование когнитивного терминоведения на фоне современных лингвистических исследований.
Shutak Larysa, Navchuk Halyna. Formation of cognitive terminology in terms of modern linguistic research.
Shutak Larysa, Navchuk Halyna. La formation de la terminologie cognitive moderne sur le base de la recherche linguistique moderne.

- Шутак Лариса.** ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ КАТЕГОРІЙ ОЦІНКИ ТА КВАЛІТАТИВНОСТІ. C. 49
Шутак Лариса. Особенности взаимодействия оценки и качественности.
Shutak Larysa. Peculiarities of interaction between the categories of assessment and qualitiveness.
Shutak Larysa. Les particularités de l'interaction des catégories de l'évaluation et de la qualité.

АНГЛІЙСЬКА МОВА ENGLISH LANGUAGE

- Быцко Наталия, Семенко Ирина.** ЕПОНІМІЙНА МЕДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ У ГАЛУЗІ КЛІНІЧНОЇ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ЕНДОКРИНОЛОГІЇ. C. 52
Быцко Наталия, Семенко Ирина. Эпонимическая медицинская терминология в клинической и экспериментальной эндокринологии.
Bytsko N., Semenko I. Eponymic medical terminology in clinical and experimental endocrinology.
Bytsko Nataliya, Semenko Iryna. La terminologie médicale éponimique dans le domaine de l'endocrinologie clinique et expérimentale.

- Запоточна Лариса.** МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ ФАХОВОЇ МОВИ КАРДІОЛОГІЇ. C. 56
Запоточная Лариса. Методы исследования английских медицинских терминов профессионального языка кардиологии.
Zapotochna Larysa. Methods of investigation of English medical terms used in the professional language of cardiology.
Zapotochna Larysa. Les méthodes de la recherche des termes médicaux anglais utilisés dans le langage professionnel de la cardiologie.

- Куделько Зоя.** Екстра- та інтралінгвістичні особливості терміносистеми міжнародних відносин. C. 60
Куделько Зоя. Экстра- и внутриязыковые особенности терминологии международных отношений.
Kudelko Zoia. EXTRA- AND INTRALINGUISTIC PECULIARITIES OF INTERNATIONAL RELATIONS TERMINOLOGY.
Kudelko Zoia. Les particularités extra- et intralinguistiques de la terminologie des relations internationales.

- Маковська Оксана, Вахоцький Михайло.** Гендерна складова у політичних промовах Д. Трампа та Х. Клінтон (на матеріалі використання аллюзій). C. 63
Маковская Оксана, Вахоцкий Михайло. Гендерный компонент в политических выступлениях Д. Трампа и Х. Клинтон (на материале использования аллюзий).
Makovska Oksana, VAKHOTSKYI Mykhailo. GENDER COMPONENT IN D. TRUMP AND H. CLINTON POLITICAL SPEECHES (on the material of allusions).
Makovska Oksana, VAKHOTSKYI Mykhaylo. Le composant du genre des discours politiques de D. Trump et H. Clinton (sur le matériel des allusions).

- Манчул Богдана.** Концептуалізація лінгвістичного світогляду в контексті вербалізації концепту «добра». C. 68
Манчул Богдана. Концептуализация лингвистического мировоззрения в контексте вербализации концепта «добра».
Manchul Bohdana. CONCEPTUALIZATION OF THE LINGUISTIC WORLDVIEW IN TERMS OF THE VERBALIZATION OF CONCEPT "GOOD."
Manchul Bohdana. La conceptualisation de la philosophie linguistique dans le contexte de la verbalisation du concept «le bien».

- Skrytska Natalya.** PECULARITIES OF THE SEMANTIC MEANING OF GEANGER IN ENGLISH LINGUISTICS. C. 72
Скрыцкая Наталья. Особенности семантического значения рода в английском языкознании.
Скрицька Наталя. Особливості семантичного значення роду в англійському мовознавстві.
Skrytska Natalya. Les particularités du sens sémantique du genre en linguistique anglaise.

- Стегніцька Любов.** ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ПАРАДИГМА СИНОНІМІЧНИХ ПАР АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ-ЕПОНІМІВ В КЛІНІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ. C. 76
Стегницкая Любовь. Лексико-семантическая парадигма синонимических пар английских терминов-эпонимов в клинической терминологии.
Stegnitska Liubov. Lexical and semantical paradigm of synonymic pairs of english eponymic terms in clinical terminology.
Stegnitska Liubov. Le paradigme lexico-sémantique des paires synonymiques des termes éponymes dans la terminologie clinique

**РОМАНСЬКІ МОВИ
ROMAN LANGUAGES**

- Синиця Валентина, Беляєва Олена, Мироник Олена.** ЛАТИНСЬКІ ЕПОНІМІЧНІ ТЕРМИНИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ВРОДЖЕНИХ ВАД РОЗВИТКУ ТА СПАДКОВИХ СИНДРОМІВ. C. 79
Синиця В., Беляева Е., Мироник Е. Латинские эпонимические термины для обозначения врождённых пороков развития и наследственных синдромов.
Synytsia Valentyna, Bieliaieva Olena, Myronyk Olena. Latin eponymic terms used in designation of congenital malformations and hereditary syndromes.
Synytsia Valentyna, Bieliaieva Olena, Myronyk Olena. Les termes éponymes latins des malformations congénitales et des syndromes héréditaires.
- Телеки Марія.** ГРАМАТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОРФОЛОГІЧНИХ І СЛОВОВІРНИХ КАТЕГОРІЙ ЛАТИНСЬКОГО ПРИКМЕТНИКА. C. 85
Телеки Мария. Грамматические средства выражения морфологических и словообразовательных категорий латинского прилагательного.
Teleky Mariia. Grammatical Means of Morphological and Word Building Categories of the Latin Adjective.
Teleky Mariia. Les moyens grammaticaux de l'expression de la catégorie morphologique et de la catégorie de la formation des adjectifs latins.
- Томка Інна, Семенко Ірина, Шалаєва Анна.** МОДЕЛІ НАЙМЕНУВАННЯ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН І ВЖИВАННЯ ЕПОНІМІВ В НАЗВАХ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН ФРАНЦУЗЬКОЮ, РОСІЙСЬКОЮ ТА ЛАТИНСЬКОЮ МОВАМИ. C. 90
Томка Инна, Семенко Ирина, Шалаева Анна. Модели наименования лекарственных растений и употребление эпонимов в названиях лекарственных растений во французском, русском и латинском языках.
Tomko Inna, Semenko Iryna, Shalajeva Anna. Model names of medicinal herbs and the usage of eponyms in the names of medicinal herbs in French, Russian and Latin.
Tomka Inna, Semenko Iryna, Shalayeva Anna. Les modèles des noms des plantes médicinales et l'utilisation des éponymes dans les noms des plantes officinales en français, en russe et en latin.\

**ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО
LITERARY STUDIES
УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА
UKRAINIAN LITERATURE**

- Вилка Лідія.** ВЕСЕЛКОВИЙ ХРАМ ДИТИНСТВА: ЖИТТЯ ТА ТВОРЧІСТЬ ЗІРКИ МЕНЗАТІЮК C. 95
Vylka Lidiya. The Merry Temple of Childhood: the Life and the Works of Zirka Menzatiuk
Вилка Лидия. Радужный храм детства: жизнь и творчество Зирки Мензатиук
Vylka Lidiya. Le temple irisé de l'enfance: la vie et les oeuvres de Zirka Menzatiuk
- Каїзер Ірина.** ШЕВЧЕНКО В КОЛІ КЛАСИКІВ: НОВІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ВЕЛИКОГО УКРАЇНСЬКОГО ПОЕТА (НА ОСНОВІ ПУБЛІКАЦІЙ М. ЛАСЛО-КУЦЬОК). C. 100
Каизер Ирина. Шевченко в коле классиков: новые подходы к изучению творчества великого украинского поэта (основываясь на публикациях М. Ласло-Куцук).
Kaizer Iryna. SHEVCHENKO in the circle of classics: new approach to the study of great ukrainian poet's works (based on publications of M. Laslo-Kutsyuk).
Kaizer Iryna. Chevtchenko dans le cercle des classiques: les nouvelles approches de l'étude des oeuvres du grand poète ukrainiens (sur la base des oeuvres de M. Laslo-Kutsuk).
- Маркуляк Лариса.** МИСТЕЦЬКІ ВЗАЄМИНИ МИКОЛИ ЛИСЕНКА ТА МОДЕСТА МЕНЦИНСЬКОГО КРИЗЬ ПРИЗМУ ЕПІСТОЛЯРНЮ. C. 104
Маркуляк Лариса. Взаимоотношения в сфере искусства Николая Лысенко и Модеста Менцинского посредством эпистолярня.
Markulyak Larysa. Artistic relations between mykola lysenko and Modest Mencinsky though a prism of epistolary.
Markulyak Larysa. Les relations artistiques de Mykola Lyssenko et Modeste Mentsynsky épistolaires à travers le prisme épistolaire.
- Мойсей Антоній, Анистратенко Антоніна.** ПОДОРОЖ У ЧАСІ У ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ ЯК ВІДГОЛОСОК РИТУАЛЬНОЇ ПЛАСТИКИ ФОЛЬКЛОРНОЇ ОБРЯДОВОСТІ. C. 109
Мойсей Антоний, Анистратенко Антонина. Путешествие во времени как отголосок ритуальной пластики фольклорных обрядов в художественной прозе.
Moysey Antoniy, Anistratenko Antonina. Time travel application in the artistic prose as aftersound of plastics ritual in the folk ceremonials.
Moysey Antoniy, Anistratenko Antonina. Le voyage dans le temps dans la prose littéraire comme écho de la plasticité.
- Роман Лілія, Роман Ігор.** Поезія та мистецтво псалмів у прозі Івана Франка. C. 116
Роман Лилия, Роман Игорь. Поезия и искусство псалмов в прозе Ивана Франко.
Roman Liliya, Roman Igor. THE "POETRY" AND "ART" OF THE PSALMS IN IVAN FRANKO'S PROSE.
Roman Liliya, Roman Igor. La poésie et l'art des psaumes dans la prose d'Ivan Franko.
- Роман Лілія, Каїзер Ірина.** ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІ ВИТОКИ ПОЕМИ ІВАНА ФРАНКА «МОЙСЕЙ». C. 122
Roman Liliya, Kaizer Iryna. Intertextual Sources of the I. Frankov's Poem «Moysey».
Роман Лилия, Каизер Ирина. Интертекстуальные истоки поэмы Ивана Франка «Мойсей».

Roman Liliya, Kaizer Iryna. Les origines intertextuelles du poème «Moïse» d'Ivan Franko.

Сиренко Софія. КОГНІТИВНА АНТРОПОЛОГІЯ ЯК АКТУАЛЬНА ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА МЕТОДОЛОГІЯ. С. 126
Сиренко София. Когнитивная антропология как актуальная литературоведческая методология.
Sirenko Sophia. Cognitive anthropology as an actual literary methodology.
Sophia Sirenko. L'anthropologie cognitive comme une méthodologie actuelle des études littéraires.

Слухенська Руслана, Вилка Лідія. ОБРАЗНІСТЬ ПРОЗИ ВІРИ ВОВК. С. 132
Слухенская Руслана, Вилка Лидия. Образность прозы Веры Вовк.
Sluhenska Ruslana, Vylka Lidiya. The Imagery of Prose of Vira Vovk.
Sluhenska Ruslana, Vylka Lidiya. Le caractère imagé de la prose de Vira Vovk.

Стрільчик Богдан. ОНІРИЧНИЙ ХРОНОТОП РОМАНУ ВОЛОДИМИРА ЄШКІЛЄВА «ІМПЕРАТОР ПОВЕНІ» ЯК ПРИКЛАД ПОСТМОДЕРНОЇ ГРИ. С. 136
Стрільчик Богдан. Онирический хронотоп романа Владимира Ешкилева «Император наводнения» как образец постмодерной игры.
Strilchuk Bohdan. Oniric Chronotope of the Novel «THE EMPEROR OF FLOOD» by Volodymyr Yeshkilev as the Example of a Postmodern Game.
Strilchuk Bohdan. Le chronotope onirique du roman «L'empereur de l'inondation» de Volodymyr Yechkilev en tant qu'exemple du jeu postmoderne.

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ THEORY OF LITERATURE

Аністратенко Антоніна. ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ХРОНОТОПУ У РІВНЕВІЙ СТРУКТУРІ ПРОЗОВОГО ТВОРУ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ РОМАНІСТИКИ). С. 139
Анистратенко Антонина. Функциональное значение хронотопа в уровневой структуре прозаического произведения (на материале современной романистики).
Antonina Anistratenko. The functional significance of chronotop in the leveled structure of prose (based on current novels experience).
Antonina Anistratenko. La signification fonctionnelle du chronotope dans la structure des niveaux des œuvres en prose (sur la base des romans modernes).

Бунчук Борис, Никифорок Тетяна. ПРО ФОРМУ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ С. ВОРОБКЕВИЧА РАННЬОГО ПЕРІОДУ ТВОРЧОСТІ (1863-1867). С. 145
Борис Бунчук, Татьяна Никифорок. О форме поэтических произведений С. Воробкевича раннего периода творчества (1863-1867).
Bunchuk Borys, Nukuforyk T. About the form of S. Vorobkevych's poetry of the early period (1863-1867).
Bunchuk Borys, Nukuforyk T. Sur les formes des oeuvres poétiques de la première période de S. Vorobkevych (1863-1867).

Никифорок Тетяна. ТРОПИ У ВІРШОВАНИХ ТВОРАХ С. ВОРОБКЕВИЧА ДРУГОГО ПЕРІОДУ ТВОРЧОСТІ (1867-1875). С. 151
Никифорок Татьяна. Тропы в стихах С. Воробкевича второго периода творчества (1867-1875).
Nukuforuk Tetyana. Tropes in the poetic writings of S. Vorobkevych in the second period of his creativity (1867-1875).
Nukuforuk Tetyana. Les tropes dans les œuvres poétiques de S. Vorobkevych dans seconde période de son activité (1867-1875).

РЕЦЕНЗІЇ REVIEWS

Кульбабська Олена. РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ: РУСНАК Н., БОРИС Л. ДИНАМІКА НАЗВ СТРАВ ТА НАПОЇВ У БУКОВИНСЬКИХ ГОВІРКАХ. С. 155
Кульбабская Елена. Рецензия на монографию: Руснак Н., Борис Л. Динамика названий пищи и напитков в буковинских говорах.
Kulbabska Olena. Review of monograph: rusnak n., boris l. The dynamic names of food and beverages in bukovyna patois.
Kulbabska Olena. La critique de la monographie: N. Rusnak, Boris L. La dynamique des noms des plats et des boissons dans le patois de Bucovine.

Руснак Наталія. РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ: КУЛЬБАБСЬКА О.В., ШАТІЛОВА Н.О. „ПИШУ, ЯК СЕРЦЕ ДИКТУЄ...” (ІДИОСТИЛЬ СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА). С. 158
Руснак Наталия. Рецензия на монографию: Кульбабская О.В., Шатилова Н.О. „Пишу, как сердце диктует...” (Идиостиль Сидора Воробкевича).
Rusnak Natalia. Review of the monograph by Kul'babs'ka O.V., Shatilova N.O. "I write as the heart dictates ..." (Idiostyle of Sidor Vorobkevich).
Rusnak Natalia. La critique de la monographie: Kulbabska O.V., Shatilova N.O. "J'écris comme le cœur dicte ..." (L'idiostyle de Sydir Vorobkevych).

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ (Требования к оформлению статей, Requirements for the articles, Instructions aux auteurs) С. 160

**ЗАГАЛЬНА ЛІНГВІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
 ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ ФАХОВОЇ МОВИ
 ПЕДІАТРІЇ У ПОРІВНЯЛЬНОМУ АСПЕКТІ ЩОДО
 ЇХ УТВОРЕННЯ**

Богдана КАЧАН, Оксана ОСТАПЧУК,
 ВДНЗ України «Буковинський державний
 медичний університет», Чернівці (Україна)
 danusja.kachan@gmail.com; ksjsxabilenjka@mail.ru

**COMMON LINGUISTIC CHARACTERISTICS OF
 TERMINOLOGICAL LEXICA OF PROFESSIONAL
 LANGUAGE OF PEDIATRICS IN COMPARATIVE ASPECTS
 AS TO THEIR FORMATION**

Bogdana KACHAN, Oksana OSTAPCHUK,
 Higher State Educational Establishment of Ukraine
 «Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine)
 Researcher ID S-7419-2016; ORCID ID 0000-0003-4821-8562
 Researcher ID S-7399-2016; ORCID ID 0000-0003-0543-2884

Качан Б., Остапчук О. Общая лингвистическая характеристика терминологической лексики профессионального языка педиатрии в сравнительном аспекте относительно их образования. В статье рассмотрено общую лингвистическую характеристику терминологической лексики профессионального языка педиатрии в сравнительном аспекте относительно их образования и установлено специфику происхождения терминов-номинантов детских болезней, где этимологическую базу терминообразования составляют интернациональные и автохтонные элементы терминов, которые полностью или частично заимствованные и имеют в языке национальные соответствия.

Ключевые слова: терминология, педиатрия, этимологическое происхождение, автохтонность, заимствованные слова.

Вступ. Термінологічна лексика як невід'ємна частина словникового складу будь-якої мови є результатом складного історичного процесу, який визначається законами розвитку мови і техніки, наукової теорії та культури кожної країни.

Останні десятиліття дослідження процесів терміноутворення стає все більш актуальним як в українському, так і зарубіжному мовознавстві. Науково-технічний прогрес з його відкриттями та винаходами визначає потребу творення номінативних одиниць для позначення нових процесів та явищ у різних галузях. Вивчення лексико-семантичних і структурно-морфологічних особливостей термінів уможливило оцінити рівень розвитку відповідної терміносистеми і визначити пріоритетні напрямки її стандартизації. Поповнення термінологічного складу фахових мов відбувається на основі загальних принципів словотвору, характерних для тієї чи іншої національної мови. Продуктивним способом творення лексичних

інновацій в багатьох індоєвропейських мовах є основа та словоскладання, адже компактні за формою складні слова здатні одночасно називати різні ознаки об'єктів дійсності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зі стрімким розвитком медицини посилюється інтерес до текстів цієї субмови. Питання творення складних номінацій вивчали багато українських та зарубіжних германістів. Серед досліджень, присвячених питанням медичної термінології, значне місце відводиться працям, автори яких розглядають визначення способів її творення (А.В. Боцман¹, О.Б. Петрова²), становлення специфіки функціонування іншомовних медичних термінів (В. Лабов³), проблеми їх етимології. Зокрема, роботи багатьох вчених, таких як Л.Ю. Зубова⁴, Т.Р. Кияк⁵, Д.В. Самойлова⁶, К. Галінські⁷, орієнтовані на дослідження різних аспектів терміноутворення окремих терміносистем.

Медична фахова мова являє собою розгалужену

¹ Botsman A. V. Strukturno-semantichni ta prahmatychni osoblyvosti farmatsevytchykh tekstiv (na materialy anhlomovnykh instruktsiy do vzhvannya likars'kykh preparativ) [Structural-semantic and pragmatic features of the pharmaceutical texts (based on the English instructions for use of drugs)], Avtoref. dys. na zdob. nauk. st. kand. filol. nauk, K., 2006, 20 p.

² Petrova O. B. Strukturno-semantychna kharakterystyka medychnoyi terminolohiyi ta narodnykh naymenuvan' khvorob v ukraïns'kij movi [Structural-semantic characteristics of medical terminology and national titles diseases in Ukrainian], Avtoref. dys. na zdob. nauk. st. kand. filol. nauk, K., 1994, 24 p.

³ Labov W. Sociolinguistic Patterns, Philadelphia, Univ. of Pennsylvania Press, 1972, 344 p.

⁴ Zubova L. Yu. «K voprosu ob osobennostyakh i trudnostyakh perevoda anhlis'kykh meditsynskikh sokrashcheniy» [To a question about the features of the first difficulties of translation of English medical abbreviations], Vestnyk VHU, Seriya «Lingvistika i mezhkul'turnaya kommunikatsyya», Voronezh, 2005, 96 p.

⁵ Kiyak T. R. Lingvisticheskie aspekty terminovedeniya [Linguistic aspects of terminology studies], K., UMK VO, 1989, 174 p.

⁶ Samoylov D. V. O perevode meditsynskogo teksta [About translation of medical text], M., Praktika, 2006, 148 p.

⁷ Galinski C. «Terminology and specialized communication», The international conference on «Professional Communications and knowledge Transfer» (Vienna, 24–26 August 1998), Vienna, 1998, Vol. 1, P. 117–131.

систему функціонування лексики субмов кожної галузі медицини, які постійно збагачуються новими термінологічними одиницями. Процес термінологізації нових понять у науці не може відбуватися хаотично, оскільки існує необхідність чіткої та однозначної комунікації між представниками певної галузі знань, а також на міжмовному рівні⁸.

Метою статті є виявлення тенденцій інтернаціоналізації та автохтонності в процесі номінації хвороб у сучасній терміносистемі педіатрії як провідної галузі медицини. У термінології дитячих хвороб прослідковується як специфічні так і універсальні ознаки і характеристики, це стосується і термінів патологічної анатомії і фізіології дитини, захворювань серцево-судинної системи, загальномедичної лексики, яка функціонує у вищезгаданих текстах.

Об'єктом дослідження є термінологічні одиниці, що номінують дитячі хвороби та зафіксовані в медичних тлумачних словниках, довідниках та навчальних посібниках.

Виклад основного матеріалу. Терміносистема – це знакова модель спеціальної області знань, яка експлікує галузеві поняття одиницями номінації, які в термінознавстві називаються термінами. «Термін – це слово чи усталене словосполучення, яке виражає спеціальний концепт науки, техніки або іншої галузі людської діяльності та має дефініцію, яка розкриває ті ознаки цього поняття, що є релевантними саме для цієї галузі»⁹. Термінологічна лексика створюється для забезпечення оптимального взаєморозуміння між фахівцями конкретної галузі, якій притаманний унормований тезаурус, типові граматичні й синтаксичні конструкції у типових для цього дискурсу текстах, тому термінологію загалом розглядають як «замкнений словниковий контекст, межі якого зумовлюються певною соціальною організацією діяльності». Таким чином, терміни являють собою штучні одиниці номінації, які створюються, а не дані в мові й можуть замінюватися іншими термінами. У термінотворенні застосовуються способи словотворення, характерні для національної загальноновживаної мови, продуктивні моделі термінотворення «популярної» мови-донора або запозичуються номінації на позначення денотатів та концептів предметної галузі, лакунарні в системі мови-реципієнта.

У фаховій літературі виокремлюють різні способи й моделі термінотворення, які дещо варіюються залежно від концепції автора. Так, О.О. Реформаторський серед способів термінотворення виокремлював: 1) запозичення; 2) переклад усталеного терміна; 3) термінологічна специфікація загальноновживаного слова; 4) деривація.

Г.Р. Флук до продуктивних способів термінотворення відносить: а) специфічне для фаху використання загальноновживаних слів (метафора, метонімія, специфікація, дефінітивне визначення); б) застосування елементів слів інших мов (запозичення, калькований переклад); в)

деривація; утворення складних номінацій (словоскладання й словосполучення); г) аббревіація¹⁰.

В процесі дослідження номінацій хвороб у підмові педіатрії фахової мови медицини (латинської), німецької, англійської та української мов здійснений зіставний аналіз виокремлених терміноодиниць з метою прослідкувати шляхи трансформації найменувань дитячих хвороб в обраних мовах.

Німецька, англійська та українська медична термінологія формувалися впродовж багатьох століть під впливом різноманітних чинників, що зумовило неоднорідність її складу. Щодо внутрішніх чинників розвитку мови, то на межі століть спостерігаємо динамічний розвиток, який, з одного боку, призводить до збільшення кількості запозичень, а іншого – до відновлення та вдосконалення своїх національних лінгвістичних ресурсів.

Вживання автохтонного та іншомовного терміна спричинило виникнення таких лексико-семантичних явищ у медичній термінології як полісемія, антонімія, паронімія, синонімія. Звичайно, це не сприяє точності терміна, хоча Н. Місник зауважує, що обсяг цих лексико-семантичних процесів не порушує цінності семантичної визначеності термінів¹¹.

Більшість дослідників (О. Стишов, І. Качан, Г. Онуфрієнко та ін.) процес запозичення вважає прогресивним, оскільки відбувається поповнення і видозміна корпусу медичної термінології. Проте відомі й негативні властивості цього способу, які призводять до денационалізації терміносистеми, витіснення національних термінів і терміноелементів. Зокрема, це відмова від національних термінів, яку часто пояснюють тим, що своєю внутрішньою формою, семантичною мотивацією вони викликають зайві асоціації¹².

У результаті проведення етимологічного аналізу компонентів термінів-номінантів дитячих хвороб встановлено, що питома лексика поєднується із запозиченою.

На особливу увагу заслуговують терміноелементи давньогрецького та латинського походження. Класичні мови античності упродовж віків відігравали особливу роль у формуванні медичної термінології, до складу якої входить термінологія педіатрії, в якій греко-латинські морфеми і сьогодні займають провідні позиції у термінотворенні для позначення її номінативних класів.

У нашому дослідженні вони функціонують як греко-латинські терміноодиниці, які повністю запозичені з латинської мови, оскільки вони повністю пристосувалися до фонетичних та морфологічних особливостей мови-реципієнта. Наприклад:

лат. *autismus*, нім. *der Autismus*, англ. *autism*, укр. *аутизм*;

лат. *hepatitis*, нім. *die Hepatitis*, англ. *hepatitis*, укр. *генатум*;

лат. *aphasia*, нім. *die Aphasie*, англ. *aphasia*, укр. *афазія*¹³.

⁸ Kosenko A. V. «Osnovni kharakterystyky anglijskoyi meduchnoyi terminologiyi» [Basic characteristics of the English medical terminology], *Naukovyj visnik humanitarnogo universytetu*, Odesa, 2015, N 18, Filolohiya, Tom 2, P. 68–70.

⁹ Mishchenko A. L. *Linhvistyka fakhovykh mov ta suchasna model' naukovo-tekhnichnoho perekladu: monohrafiya* [Linguistics of languages for special purposes and the modern model of scientific-technical translation: monograph], Vinnytsya, Nova knyha, 2013, 448 p.

¹⁰ Ibid., P. 352.

¹¹ Misnyk N. V. *Formuvannya ukrayinskoyi medychnoyi klinichnoyi terminolohiyi* [Forming of Ukrainian clinical terminology], Avtoferat dys., Kyiv, 2002, 20 p.

¹² Bilozerska L. P., Voznenko N. V., Radecka S. V. *Terminolohiya i pereklad. Navchal. posibnyk dlya studentiv filologichnoho napryamku pidhotovky* [Terminology and translation. Coursebook for philological students], Vinnytsya, Nova knyha, 2010, 232 p.

¹³ Das Medizinlexicon zum Medmachen [The medical lexicon for medmachen]: [E-source], URL: <http://flexikon.doccheck.com/de/P%C3%A4diatrie>

Часткове запозичення, яке прослідковується у наступній вибірці термінів, характеризується відтворенням не всіх елементів слова, що надійшло з мови-продуцента. Латино-грецькі запозичення активно поєднуються з національними лексемами германських мов, утворюючи терміни-гібриди:

лат. *fructosaemia*, нім. *die Fructoseintoleranz*, англ. *fructoseintolerance*, укр. *непереносимість фруктози*;

лат. *hernia umbilicalis*, нім. *die Nabelhernie*, англ. *umbilical hernia*, укр. *пупкова грижа*;

лат. *scarlatina*, нім. *der Scharlach*, англ. *scarlet fever*, укр. *скарлатина*.

Терміни автохтонного походження, які не мають спільних рис з фаховою мовою медицини – латинською, а утворені від слів національного походження шляхом словоскладання:

лат. *morbili*, нім. *die Masern*, англ. *measles*, укр. *кіп*;

лат. *tussisconvulsia*, нім. *der Keuchhusten*, англ. *whooping cough*, укр. *коклюш*;

лат. *labium leporinum*, нім. *die Lippen-Kiefer-Gaumenspalte*, англ. *cheilognathouranoschisis*, укр. *розщеплена губа (заяча губа)*.

У німецькій мові простежується паралельне використання власного і запозиченого терміну у процесі номінації дитячих хвороб:

die Kinderlaehmung / die Poliomyelitis (від. лат. «*poliomyelitis*») – *поліомієліт*;

der Wundstarrkrampf / der Tetanus (від. лат. «*tetanus*») – *правець*;

die Schluppenflechte / die Psoriasis (від. лат. «*psoriasis*») – *псоріаз*;

die Windpocken / die Varizella (від. лат. «*varicella*») – *вітряна віспа*;

der Ziegenpeter / die Parotitis (від. лат. «*parotitis*») – *паротит (свинка)*.

У педіатричній термінології, як і в багатьох інших терміносистемах клінічної медицини, функціонує велика кількість «нейтральних термінів». Це терміни, які є своєрідними символами. У їх мовній формі не розкривається суть наукового поняття, для інтерпретації таких термінів необхідно мати фонові знання. До нейтральних термінів належать епоніми – терміни, які в своїй структурі містять ім'я автора, який описав хворобу, її прояви або розробив методику її лікування¹⁴:

Синдром Юнга (лат. Ewing's sarcoma, нім. Ewing-Sarkom, англ. Ewing's sarcoma) – надзвичайно злоякісна, метастатична, примітивна дрібнокруглоклітинна пухлина кістки. Як правило, зустрічається в діафізах довгих кісток, ребер і плоских кісток дітей або підлітків.

Синдром Леша Ніхана (лат. Lesch-Nychan syndromum, нім. Lesch-Nychan-Syndrom, англ. Lesch-Nychan's syndrome) – рідкісне успадковане через X-хромосому порушення метаболізму пуринів внаслідок дефіциту гіпоксантин-фосфорорибозил-трансферази, який характеризується олігофренією і фізичною ретардацією, ушкодженням пальців і губ шляхом кусання, спастичним церебральним паралічем, погіршенням функції нирок.

Синдром Дауна (лат. Down syndromum / кол. назва mongolismus, нім. Down-Syndrom, англ. Down syndrome) – хромосомне захворювання, яке характеризується малим

передньо-задньо-сплющеним черепом, коротким плоским переніссям, епікантальними складками, короткими фалангами, розширеними проміжками між першими і другими пальцями рук і ніг та від помірної і до серйозної олігофренією, з хворобою Альцгеймера, яка розвивається у 40-50 років.

Хвороба Альперса (лат. poliodystrophia cerebri, нім. Alpers-Huttenlocher-Syndrom, англ. Alpers' disease) – рідкісне захворювання малих дітей, що характеризується нейрональною дегенерацією кори головного мозку.

Кісткова хвороба Келера (лат. epiphysitis juvenilis, нім. Morbus Köhler-Albau, англ. Köhler's disease) – остеохондроз човноподібної кістки стопи у дітей¹⁵.

Наведені приклади демонструють, що у процесі номінації хвороб у фаховій мові педіатрії наявні інтернаціональні та автохтонні характеристики кодифікації даних термінів. Проте, під час аналізу німецькомовних номінацій виявлено характерну особливість лише для даної мови: інтернаціональне та автохтонне позначення, зрозуміле лише для носіїв мови або осіб, які дану мову опановують.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Проведений зіставний лексико-етимологічний аналіз термінологічних позначень у підмові педіатрії фахової мови медицини дозволив встановити певну специфіку походження термінів-номінантів, де етимологічну базу термінотворення складають інтернаціональні та автохтонні елементи терміноодиниць, які є повністю або частково запозичені та мають у фаховій мові національні відповідники. Підсумовуючи вищесказане, доходимо висновку, що німецька, англійська, латинська педіатрична термінологія є відкритою терміносистемою, яка постійно доповнюється новими концептами і термінами, які потребують конкретної номінації для їхнього позначення. Вивчення термінології і правильне користування медичними термінами іноземною мовою професійного спрямування є одним із чинників успішного збагачення професійного спілкування. Щодо перспектив подальшого дослідження плануємо розглянути особливості трансформації позначень дитячих хвороб у фаховій мові педіатрії у форматі перекладознавства.

Kachan B., Ostapchuk O. Common linguistic characteristics of terminological lexis of professional language of pediatrics in comparative aspects as to their formation. In the article the common linguistic characteristics of terminological lexis of professional language of pediatrics in comparative aspects as to their forming were reviewed and the specific of terms origin of children's diseases was determined, where the etymological basis of terminology is based on international and autochthonous elements of terms and has the national matches in professional language.

Last decade terminology research processes is becoming increasingly important in both Ukrainian and foreign linguistics. Scientific and technological progress with his discoveries and inventions determines the need for the creation of nominative units to describe new phenomena and processes in various industries. The study of lexical-semantic and structural and morphological features of terms enables to estimate the level of appropriate terminology and to identify priority areas of standardization. Updating terminology as part of professional is based on the general principles of derivation, characteristic of a national language. Productive ways of creation of lexical innovation in many Indo-European

¹⁴ Bekisheva E. V., Rilkina O. M. «Istoriya i sovremennoe sostoyaniye pediatriyi» [History and current state of pediatric terminology], *Izvestiia Samarkanskogo nauchnogo centra Rossijskoj akademii nauk*, 2011, N 2–4, Tom 13, P. 917–923.

¹⁵ Ukrayinsko-latynsko-anhliyskyu medychnyy entsyklopedychnyy slovnyk. U 4 t. [Ukrainian Latin-English Medical Encyclopedic Dictionary. In 4 p.], K., Medytyna, 2016, T. 3, 742 p.

languages are osnovo- and compounding, as compact in form compound words capable of simultaneously calling various features objects of reality.

A comparative lexical-etymological analysis of terminological notations in the pedigree of the specialty language of medicine has made it possible to establish a certain specificity of the origin of terms-nominees, where the etymological basis of terminology consists of international and autochthonous elements of the terminology units that are fully or partially borrowed and have national correspondences in the professional language. Summarizing the foregoing, we arrive at the conclusion that German, English, and Latin pediatric terminology is an open terminology system, which is constantly supplemented by new concepts and terms that require a specific nomination for their designation. The study of terminology and the correct use of medical terms in a foreign language of professional orientation is one of the factors of the successful enrichment of professional communication.

Key words: terminology, pediatrics, etymological origin, autochthony, loanwords.

Качан Богдана – викладач кафедри іноземних мов ВНДЗ України «Буковинський державний медичний університет». Коло наукових інтересів: перекладознавство, особливості перекладу німецькомовних медичних текстів українською мовою, методика викладання іноземних мов, гейміфікація на заняття з іноземної мови для студентів медичних ВНЗ. Брала участь у міжнародних та всеукраїнських проєктах та конкурсах (Гете-Інститут, благодійна спілка «Самаритянин», бла-

годійна організація «Erinnerung, Verantwortung und Zukunft», Німеччина).

Kachan Bogdana is a tutor of the department of foreign languages at the Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University». Scientific interests of author are the following: translation studies, specific of translation of German medical texts in Ukrainian, methods of teaching foreign languages, gamification at foreign language classes for medical students. The author took part in international and national projects and competitions (Goethe-Institute, ASB-volunteering group, the foundation EVZ («Erinnerung, Verantwortung und Zukunft») Germany).

Остапчук Оксана – викладач кафедри іноземних мов ВНДЗ України «Буковинський державний медичний університет». Коло наукових інтересів: медична термінологія, методика викладання латинської мови у медичних ВУЗах. Автор низки науко-методичних статей і тез.

Ostapchuk Oksana is a tutor of the department of foreign languages at the Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University». Scientific interests of author are the following: medical terminology, methods of teaching Latin at the university, author of scientific articles and thesis.

Received: 15.05.2017

Advance Access Published: June, 2017

© B. Kachan, O. Ostapchuk, 2017

**ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНІ ПАРАМЕТРИ
КОМУНІКАТИВНОГО АКТУ ВІДМОВИ В
УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ**

Оксана МАКСИМ'ЮК,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
Чернівці (Україна)
o.maksymiuk@mail.ru

Наталія МАКСИМ'ЮК,

Чернівецький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного
університету, Чернівці (Україна)
danatmax@mail.ru

**FUNCTIONAL AND SEMANTIC PARAMETERS OF THE
REFUSAL COMMUNICATIVE ACT IN UKRAINIAN
LITERARY DISCOURSE**

Oksana MAKSYMIIUK,

Yuriy Fedkovich

Chernivtsi National University, Chernivtsi (Ukraine),
ORCID ID: 0000-0003-1963-6165; Researcher ID: H-4919-2017

Natalia MAKSYMIIUK,

Chernivtsy Institute of Trade and Economics
of Kyiv National University of Trade and Economics,
Chernivtsy (Ukraine),
ORCID ID 0000-0003-1963-6165; Researcher ID: P-3476-2016

Максимюк Оксана, Максимюк Наталія. Функціонально-семантичні параметри комунікативного акта відмови в українському художньому дискурсі. В статті говориться про те, що акти відмови, як поліллокутивні по своїй природі одиниці, проявляють широкую функціональну варіативність інтенції говорячого. По доминирующим компонентам содержания или способа его передачи иллокутивные средства объединяются соответственно в акты асертизации и директивации прагматического пространства взаимодействия. В актах асертизации определяющими становятся асертивная и экспрессивная (положительного оценочного знака) иллокутивные силы, в актах директивации – директивная и экспрессивная (отрицательного оценочного знака) иллокутивные силы. Выбор иллокутивного средства отказа обусловлен следующими факторами: характер предъявления стимула и интенционное состояние говорящего. Они вызывают модификацию конечной цели продуцента отказа: регулирование плана действий продуцента стимула, солидаризацию отношений и сохранение положительного образа, подавление интересов продуцента стимула, отклонение его плана действий, подчинение его намерений интересам продуцента отказа.

Ключевые слова: коммуникативный акт отказа, коммуниканты, полиллокутивные единицы, акты асертизации и директивации, иллокутивная сила, локуция, перлокуция, интенция.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Комунікативний акт (КА) визначають як концептуально і структурно організований обмін комунікативною діяльністю мовцями в межах вербального контакту, у якій предметно-знаковим носієм є дискурс, що опирається на певну ситуацію. Тому актуальним постає дослідження комунікативних актів відмови, які є невід'ємним компонентом повсякденної мовленнєвої практики та функціонують у царині некооперативної мовленнєвої взаємодії, а також аналіз семантичних, прагматичних і дискурсивних їх особливостей. Семантико-прагматичний аспект дослідження передбачає характеристику комунікативних актів відмови з погляду теорії мовленнєвих жанрів (ТМЖ) і теорії мовленнєвих актів (ТМА). Когнітивний і комунікативно-прагматичний аспекти гармонійно поєднуються і сфокусовуються в структурі поняття “мовна особистість”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Дотепер у сучасній теорії мовної комунікації немає однозначної дефініції комунікативного акту. Російський мовознавець Є. В. Клюєв¹ комунікативним актом називає акт мовленнєвої взаємодії між носіями мови, у межах якого вони розв'язують комунікативні завдання: спілкуються, обмінюються інформацією тощо. На думку сучасної російської лінгвістки В. В. Красних, КА має два “плани” або складники: дискурс та ситуацію. Дискурс виражає вербалізовану мовленнєво-мисленнєву діяльність комунікантів у межах вербального контакту, пов'язану з пізнанням, осмисленням і презентацією світу мовцем (адресантом) і осмисленням його мовної картини світу слухачем (адресатом)². Отже, дискурс – це мовлення як цілеспрямована соціальна дія, компонент, який бере участь у взаємодії людей та механізмах їхньої свідомості.

¹ Klyuev E.V. Rechevaya kommunikatsiya. Uspeshnost rechevogo vzaimodeystviya [Speech communication. Successful speech interaction], M.: Ripol Klassik, 2002, 317 p.

² Batevych F. Narisy z komunikativnoi linhvistyky [Essays on communicative linguistics], Lviv: Vyd. tsentr LNU im. I. Franka, 2000, P. 105.

ті. Ситуація – фрагмент реальності, що об'єктивно існує, частиною якої може бути і вербальна дія. Відповідно до цього В. В. Красних виокремлює чотири компоненти цих складників, а саме: зовнішні – конситуація (екстралінгвальний аспект) і контекст (семантичний аспект) та внутрішні – мовлення (власне лінгвістичний аспект) і пресупозиція (когнітивний аспект) як мікрокомпоненти структури КА³.

Зовнішніми складниками структури КА є адресант, адресат, тема, форма повідомлення (МЖ), канал зв'язку (усний, письмовий), код (мова та норма вживання), обставини (контекст і ситуація), умови комунікації. Зовнішні структурні складники КА впливають на характер, спрямованість і результативність інтеракції (соціально-психологічні особливості відправника повідомлення, реципієнта, зміст і структурованість інформації, особливості соціального контексту й предмета повідомлення тощо).

Внутрішніми складниками є висловлення мовців як єдність локуції, ілокуції та перлокуції. Локуцію розуміємо як акт говоріння, ілокуцію як реалізацію комунікативного наміру мовця, перлокуцію як досягнення певного ефекту, тобто зміну свідомості, поведінки та емоційного стану адресата⁴, вплив на його думки, почуття або дії.

Власне КА передусє операція формування повідомлення (породження мовлення), а джерелом КА є інтенція адресанта⁵.

Метою нашої статті є схарактеризувати внутрішню природу комунікативного акту відмови, його функційні та семантичні особливості в українському художньому дискурсі.

Матеріал дослідження – комунікативні акти відмови, що є респонсивними за своєю природою і ґрунтуються на опозитивних відношеннях. Комуніканти інтерпретують той самий референт мовної ситуації відповідно до своєї системи координат, що зумовлює виникнення невідповідності компонентів смислової структури. Смислова невідповідність провокує виникнення опозитивної реакції, яка виявляється не лише через інакшу точку зору, що суперечить стимулу, але й ознаку довільності вибору, неочікуваність і небажаність реакції.

Різні типи опозитивних відношень об'єднує категорія суперечності, яка інтегрує відношення протилежності, протиставлення та контрадикторності. Відношення протилежності виникають за умови зіставлення контрарних сутностей; відношення протиставлення – неоднорідних, неоднакових сутностей (не полярних); відношення контрадикторності – однакових (тотожних) сутностей. Вони слугують смислотворювальним підґрунтям для висловлень відмови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи внутрішню структуру комунікативного акту відмови, слід брати до уваги його функційно-семантичні особливості.

Функційно-семантична репрезентація МА формується на ґрунті інтенційного змісту, який охоплює умови пропозитивного, ілокутивного змісту та умови інтенційного стану комунікантів.

Необхідною умовою породження акту відмови є спонукальна ситуація, яку створює ініціальна репліка

(наказ (1), прохання (2), пропонування (3), порада (4), пор.: 1) *Одарка (вскочив к ней). Та що се ти, Уляно? Чи на тебе біс напав, чи що? Кінчай діло, кажу тобі! Уляна. З місяця не піду, хоч вбій!* (М. Старицький); 2) – *Ану вийди надвір, я тебе прощу!* – *пекельно-болівудський Вася не полишав мене. – Та ні, дякую, іншим разом...* (І. Карпа); 3) – *Бояриню тебе вчиню!* – *А не треба мені боярині!* (П. Загребельний); 4) – *Ходіть у театри!* – *Молодий чоловіче, не вчіть мене жити!* (Таня Мальярчук). Спонукальність маркує і ВВ, однак спосіб подання змісту відмови наділяє категорію спонукальності змістом вияву негативного вольового стану мовця. Попри те, що в разі опосередкованого вираження спонукування, порушується умова директиву про відсутність права в адресата діяти всупереч авторитетові мовця, непрямим директивом (відмовою) прогнозується результат обмеження партнера у дії чи виборі через констатацію продукентом відмови індивідуально винесеного рішення.

Ситуація спонукальності в акті відмови надає учасникам спілкування додаткових характеристик. Продукент відмови контролює ситуацію адресованого йому запиту на підставі власного авторитету чи влади: – *Я б попросив не командувати. – А я командуватиму! Командуватиму! Ясно?* (П. Загребельний). Відмовляючи, мовець дбає про власні інтереси, нехтуючи інтересами партнера. Продукент відмови запобігає негативним наслідкам особисто для себе і водночас негативно впливає на психоемоційний стан партнера, оскільки нереалізована мета викликає в продукента стимулу ефект зламаних очікувань.

Інтенційні стани (додаткова характеристика учасників акту відмови) мовців полярні, що зумовлено опозитивними відношеннями змісту реплік, змодельованих за зразком *зроби : не хочу*. Ігноруючи адресований запит, продукент відмови регулює процес діалогу, коригуючи собі на користь: – *Це можеш зробити тільки ти!* – *Ви збожеволіли! Чому я маю займатися вашими обов'язками?! Я ж сказав – з мене досить!* – *обурився Орест. – Я так не думаю. Але менше з тим, напросишся на гостину – і так само попросиш ножиці... Ну, як план? – Чудовий план, але втілюйте його без мене...* (І. Роздобудько). Продукент відмови не зацікавлений у реалізації адресованої йому дії, не задоволений ситуацією, що склалася і складеться у разі відсутності його протидії.

Отже, у ситуації відмови спостерігаємо різноспрямованість інтересів та опозицію вольових настанов комунікантів.

Функціонування висловлень відмови (ВВ) у комунікативному просторі взаємодії уможливує виокремлення їхніх додаткових рис, які виявляються через супутній ілокутивний інструментарій реалізації акту відмови.

Сутність мовленнєвого впливу, який реалізується через акт відмови, полягає у вираженні позиції продукента відмови на недопуск реалізації наміру продукента – стимулу. Дослідження супутніх ілокутивних актів, що залучаються до реалізації акту відмови, виформовує картину функціональної варіативності (ВВ) і контекстної варіативності наміру мовця.

³ Ibid., P. 105.

⁴ Dedukhno A.V. «Klasyfikatsiia performatyviv u lnhvistytsii» [Classification of performatives in linguistics], *Linhvistychni studii*: zb. nauk. prats, 2008, Vyp. 17, P. 195, URL: <http://litmisto.org.ua/>

⁵ Batseyvych F. Narysy z komunikatyvnoi ..., op. cit., P. 105.

Акт відмови є одиницею некорпоративної форми спілкування, поєднує потенціал інформативного й неінформативного змістів. Неінформативний зміст репрезентований експресивним і директивним компонентами, що формують каркас відношень. Оскільки явище відмови породжує дискурс ідентифікації “Я” мовця, то реляційний каркас акту відмови скріплюється позицією мовця і репрезентує суть оцінного ставлення мовця до предмета та ілюкції запиту, до особистості продуцента стимулу, до себе й до дії відмови.

Аналіз мовного матеріалу дає підстави для припущення, що компоненти змісту чи способу його передавання представлені не в чистому вигляді, а поєднують риси інших: асертив забарвлений експресивом для вираження оцінки неприйняття адресованого і директивом для експлікації вимоги потрібної від партнера реакції; директив уміщує компонент асертивного, як інформування про те, що вимагається від партнера, і вироблення у нього потрібних мовцеві переконань, а також експресивного, як передавання негативного вольового стану продуцента відмови; експресив містить інформацію про психоемоційний стан небажання мовця виконати адресований йому запит і виражає його стверджувально чи директивно. Відповідно до вектора бенефакції та питомої ваги компонента змісту експресиви поділяються на два класи – позитивного і негативного оцінних знаків. Актуалізація того чи того компонента залежить від форми пред’явлення запиту й інтенційного стану продуцента відмови.

Діяльнісний підхід до вивчення комунікативних одиниць уможливує кваліфікацію актів відмови як дію зустрічного опору: продуцент відмови сприймає продуцента стимулу як опонента і розцінює його наміри як згубні для себе. Реакція опору можлива не лише на запит дії, а й на запит інформації чи поглядів, пор.: – *Не скигли, стара, сідай та попоїж рибки. Нема м’яса, як свинина, нема риби, як... І він одніс горнятко на стіл, та насипав в миску юшки. – Тріскай сам, бодай ти не видихав! Ми пухнемо з голоду, в хаті ні кришки хліба, а він рибу варить!* (М. Коцюбинський) і [*Єпископ (До неофіта-раба):*] *Покайся, нечестивий! Візьми назад слова ті необачні, бо гіри тобі на тому світі буде, аніж на своєму. Хто на сьому світі не хоче царства божого вбачати, той втратить і небесне царство божє і буде ввергнутий в геєну люту, де племін невгасимий, плач і скрегіт і де робак довіку точить серце.* [*Неофіт-раб (палко):*] *Ні, не покаюсь. Ти, старий, даремне мене геєною лякаєш. Маю геєну ту щодня і щогодини, навколо себе чую плач і скрегіт, щодня мені робак той точить серце* (Леся Українка).

За критерієм інтенсивності опозиції та вектора бенефакції виокремлюємо дві групи ілюктивних актів: 1) ілюктивні акти, що сприяють асертизації прагматичного простору взаємодії, 2) ілюктивні акти, якими відбувається його директивація. До першої групи актів відмови належать асертиви, комісиви, експресиви позитивного оцінного знака (акти вдячності, вибачення, прощання) та директиви позитивного оцінного знака (прохання, поради, пропонування, запрошення). У таких актах компонент змісту переважає над компонентом способу його передавання. Наприклад: *Дуся, активістка регіонального об’єднання “БЮТ”, притьмом закліла, угледівши звіра. Охрипло вимовила: – Візьми рушницю, стріляй! Її охоронець відказав без найменшого страху: — Навіщо стріляти? Ми його нагодуємо. Охляв з дороги. Не інак-*

ше прибився з Кавказу. То на Донбас утікали, а тепер до нас (М. Братан). Продуцент відмови не вбачає потреби виконувати дію, натомість пропонує краще, на його думку, розв’язання проблемної ситуації, що склалася. Відмова спрямована на денотативну ситуацію ініціальної репліки. Такий спосіб реагування стирає опір опозитивних відношень через пригнічення виражального плану змістів реплік. Зауважимо, що за відмови асертивом забезпечується обґрунтування її причин, а за відмови комісивом відбувається експлікація наміру мовця відмовити, пор.: [*Геріса:*] *Якби ти в Рим дістався з Меценатом/ і там здобув заслужений тріумф, – / бо Рим же вміє талани вінчати! –/ а потім повернувся до Корінфа,/ то рідні лаври наче ряст весною,/ прослалися б тобі погід ногами.* [*Антей:*] *Топтати рідних лаврів я не хочу./ Тріумфи в Римі – то для мене ганьба* (Леся Українка) і – *Ви не курите, вибачте? – Мені не подобається чорний колір легень* (О. Жовна).

Домінування змістового компонента в репліках запиту та відмови прогнозує вольові зусилля продуцента відмови, які спрямовані на коригування наміру продуцента стимулу.

Групу актів асертизації простору взаємодії доповнюють експресивно-директивні ілюктивні сили, у яких також переважає змістовий компонент. У таких актах відмова може виражатися етикетними формулами прощання, вибачення, подяки, а також через прохання. Пор.: – *Я не договорив, не кидай трубку!!! – Паня! Цьом-цьом!* (І. Карпа); – *О Кассім! Ти скажеш мені, що се була за річ, це страшніша, ніж Джігад, котру ти бачив на свої власні очі! Я вірю тобі, о Кассім, що ти скажеш мені правду! – Все опріч того скажу, о радісна маташи принца! А того не можу сказати, вибач вірному слугі падишаха і своєму!* (О. Назарук); – *Прошу намістити кандидатуру на голову даного зібрання. – Семена Яковича! – скрикнуло одразу кілька голосів. Головний начальник (Семен Якович) поправив свою краватку, мило усміхнувся й розвів руками: мовляв, не можу! Дякую, тисячу разів дякую за таке зворушливе довір’я, але — не можу!* (М. Хвильовий); – *Ніколи, ніколи ніхто не буде знати, коли ти візьмеш від мене той дріб’язок. – Прошу тебе, не треба! Не візьму твоїх грошей...* (У. Самчук).

Ілюкція в таких актах відмови унеможливує інтенсифікацію емоційного компонента. Квазікорпоративна стратегія відмови забезпечує збереження позитивного образу продуцента відмови, мінімізує “збитки”, завдані продуцентіві стимулу.

Отже, для супутніх ілюктивних актів вираження відмови, що забезпечують асертизацію простору міжособистісної взаємодії, закономірними є переважання змістового компонента над компонентом способу його передавання та наявність вектора посилюючого сприяння продуцентіві стимулу.

Друга група супутніх ілюктивних актів вираження відмови – це акти, що зумовлюють директивацію (кінцевий стан незгоди між комунікантами) простору міжособистісної взаємодії. Директивація інтенсифікує опозицію домовного змісту *зроби :: не хочу*, вектор бенефакції спрямовується до продуцента відмови. До цієї групи належать експресиви негативного оцінного знака (образи, докори, обвинувачення, прокльони) та директиви негативного оцінного знака (погрози, заборони, накази, застереження). У таких актах відмови пригнічується або зникає змістовий компонент (у разі образи, обурен-

ня, прокльону), а компонент способу передавання змісту, який забезпечує вплив на іраціональну сферу партнера, увиразнюється. Спостерігаємо пріоритет позиції та права продуцента відмови на владно-емоційний спосіб реагування.

У таких актах відмови семантика ініціальної репліки зазвичай передає негативний психоемоційний стан продуцента стимулу: [Єпископ (що вже скільки раз намагався перервати ту мову і стукав патерицею об землю, гнівним і грізним голосом покриває слова неофітараба):] Геть, відійди від мене, сине тьми! Лиши сей збір! Чого сюди прийшов/ бентежити святу громаду нашу?! Нащадку злий схидни, скрийся в нору./ з якої виліз на погибель душам! [Неофіт-раб:] Ні, ти мене не смієш проганяти... (Леся Українка).

В актах відмови, що викликають директивацію міжособистісної взаємодії, поєднуються ілокуції асертиву, експресиву та директиви з переважанням двох останніх, які формують виражальний план змісту комунікативної одиниці. Варіативність змісту відмови зумовлюють референтні характеристики репліки стимулу, які виформовують мотиваційну основу акту відмови і модифікують кінцеві цілі мовця.

Частотним способом вираження відмови є репліки-перепитування: – Мотре! Коли ти наша, то слухай матері та роби діло. Не сьогодні ж до нас привезена. Наш хліб їси, нам і роби, а як ні, то ми тебе й попросимо слухати. – Хіба ж я дурно їм ваш хліб? (І. Нечуй-Левицький); – Треба їх буде продати. – Як продати? – переполошилася вдова. – У нас же кожен хвіст на обліку. І в районі, і в області про це знають (М. Стельмах). Така відмова демонструє емоційну форму реакції. Ілокуція квеситиву засвідчує наявність двох планів-конкурентів – референтного та виражального. Референтний план – це реакція на денотативну ситуацію, а виражальний створює емоційне забарвлення предмета відмови. Як експресивний спосіб відмови, перепитування виявляє намір продуцента відмови вразити почуття продуцента стимулу.

Експресивний потенціал змісту відмови може нарощуватися засобами образи, обурення, прокльону: – Я тебе не розлюбив. Ти і надалі залишишся моєю старшою дружиною, матір'ю нашого любого сина Чори, мого єдиного наслідника... Хіба тобі цього замало? Варвара різко підвелася з отоманки, стала перед чоловіком. Лице її напшло, очі горіли гнівом. – Якщо ти, мурзо, гадаєш, що я згоджуся на таке життя, то ти жорстоко помиляєшся! Аллах мені свідок, я так само ніколи не захочу ні з ким розділяти твого кохання, як риба ніколи добровільно не захоче розлучитися з водою!.. Назавжди затам собі це! (В. Малик); [Петро:] Ну то хазяйка, може, є? .. Нам пані-хазяйку викличте. [Феноген:] А бодай ви не діждали, щоб я для вас паніхазяйку тривожив, вони у нас хворі (І. Карпенко-Карий).

Директивний компонент у змісті відмови, який передається безпосередньо актом образи й опосередковано актами обурення і прокльону, наділяє акт відмови категоріальними ознаками спонукальності. Перлокуція такої відмови позбавляє продуцента стимулу права на спонукування.

Переважання способу передавання змісту відмови в поєднанні експресивних і директивних компонентів простежуємо в МА відмови-погрози: [Феноген:] Ану, вийди сюди, хто то сміливий обзивається? [Дем'ян (з гурту):] Вчені. Зачинищика хочеш? А дулю? Крайце ти

йди в гуцу, то, може, розм'якнеш (Іван Карпенко-Карий); – Дай сюди, бо як пхну, то й ноги задереш! – кричала Кайдашиха й сіпала до себе мотовило. – **Одчепіться, бо й я вмю пхатися**, – кричала Мотря несамовито й тягла до себе мотовило (І. Нечуй-Левицький); відмови-заборони: – Я думаю не про тебе, а про неї! Для тебе це чудовий варіант! – Замовкни! Більше я не слухаю твоїх розмов на цю тему! І вона замовкла, і розмови на цю тему більше не виникали, і він пишався, що зумів усунути матір від свого особистого життя (Є. Кононенко), відмови-наказу: ...В обід прийшов Андрюша й кинув похмуро: – Слухай! Дозволь її випустить! Я: – Кого? – Твою матір! Я мовчу, потім починаю реготати і грубо кричу йому: **“Провалівай!”** (М. Хвильовий).

Директивний компонент змісту підпорядковує ілокутивну силу експресиву в актах заборони і наказу та ілокутивну силу асертиву в акті погрози. Такі МА є реакцією на експресивну ситуацію, референтом якої є волевий стан продуцента стимулу, що представлений спонуканням партнера до дії. Відмова – це контрспонукання до спонукання репліки стимулу. Директивний компонент зреалізовує значення примусу виконання та позначає обмеження комунікативного права продуцента стимулу. Кінцева мета відмови, вираженої МА погрози, наказу та заборони, – припинити домагання з боку продуцента стимулу.

У МА відмови-застереження домінує директивний компонент, їм не властива ознака імпульсивності. Вибір мотивації способу впливу суб'єктивний, такий спосіб є продуманим, інформація опрацьована заздалегідь. Відмова спроектована на добровільне підпорядкування інтенційного стану продуцента стимулу наміру продуцента відмови: – Візьміть мене, винесіть на сані, та везіть до панів...– Як се можна!.. Надворі така холоднеча, тобі з хати не можна, в хаті під кожухом дружиш!.. Вгамуйся, голубе мій, перехрестись та читай: “Ослаби, остави...” (О. Кониський).

Висновки й перспективи подальших розвідок.

Акти відмови, як поліілокутивні за своєю природою одиниці, виявляють широку функціональну варіативність інтенції мовця.

За домінуючим компонентом змісту чи способу його передавання ілокутивні засоби об'єднуються відповідно в акти асертизації та директивації прагматичного простору взаємодії.

В актах асертизації визначальними стають асертивна й експресивна (позитивного оцінного знака) ілокутивні сили, в актах директивації – директивна й експресивна (негативного оцінного знака) ілокутивні сили.

Вибір ілокутивного засобу відмови зумовлений такими чинниками: характер пред'явлення стимулу та інтенційний стан мовця. Вони викликають модифікацію кінцевої мети продуцента відмови: регулювання плану дій продуцента стимулу, солідаризація стосунків і збереження позитивного образу, пригнічування інтересів продуцента стимулу, відхилення його плану дій, підпорядкування його намірів інтересам продуцента відмови.

Перспективу репрезентованого дослідження вбачаємо в подальшому всебічному вивченні висловлень відмови, що функціонують в українському соціумі та детальнішому описі їх семантичної структури, що розкриватиме потенційні можливості комунікативної граматики.

Oksana Maksymiuk, Natalia Maksymiuk. Functional and semantic parameters of the refusal communicative act in Ukrainian literary discourse. The article is dedicated to the communicative act. The communicative act is defined as conceptually and structurally organized exchange of communicative activities of speakers with in the verbal contact, in which the basic meaning is a discourse that relies on a certain situation. So the research of refusal communicative acts becomes urgent because they are inalienable components of everyday speech and they operate on the field of noncooperative verbal interaction and also the analysis of semantical, pragmatical and discussional peculiarities. Semantic and pragmatic aspects of research involves the description of refusal communicative acts from the viewpoint of the theory of speech genres and the theory of speech acts. Cognitive and communicative-pragmatic aspects are harmoniously combined and focused in the structure of the «linguistic identity» notion.

Having analysed precisely the internal structure of the communicative act we can make the conclusions that refusal acts as poly-illocutiv items by its nature show broad functional variability of speaker's intention. The dominating component of the content or the method of its transfer the illocutive means are combined in acts of assertion and direction of the pragmatic space of interaction. In acts assertion the assertive and expressive strenght (positive sign) become crucial, in acts of direction – directive and expressive (negative sign) become crucial. The choice of refusal illocutive mean is caused by the following factors: the nature of the presentation of a stimulus and the intention status of the speaker. They cause the modification of the ultimate goal of the initiator of refuse: regulation plan of actions of initiator of incentive, consolidation of relations and maintaining the positive image, oppression of the interests of incentive initiator, rejection of his plan of actions, and the subordination of his intentions of interests to the interests of initiator of refuse.

Key words: *communicative refusal act, communicators, assertive acts, directive acts, illocutive strength, intention.*

Максим'юк Оксана – кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Автор та співавтор близько 50 наукових та навчально-методичних праць, із-поміж яких 1 монографія та 7 посібників. Наукові інтереси: синтаксис, стилістика, лінгвістика тексту, методика викладання української мови.

Maksymiuk Oksana – Doctor of Sciences in Philology, Associate Professor of Department of modern Ukrainian language of Yuriy Fed'kovych Chernivtsi National University. She is an author and co-author of about 50 scientific and educational works, including 1 monograph and 7 manuals. Her research interests are syntax, stylistics, text linguistics, methods of teaching Ukrainian language as a professional.

Максим'юк Наталія – кандидат філологічних наук, асистент кафедри сучасних європейських мов Чернівецького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету. Автор та співавтор близько 20 наукових та навчально-методичних праць, із-поміж яких 1 монографія та 5 посібників. Наукові інтереси: синтаксис, стилістика, комунікативна лінгвістика тексту.

Maksymiuk Natalia – lecturer of the Department of modern European languages of Chernivtsy Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics, Candidate of Philological Sciences. She is an author and co-author of about 20 scientific and educational works, including 1 monographs and 5 manuals. Her research interests are syntax, stylistics, text linguistics.

Received: 05.04.2017

Advance Access Published: June, 2017

© O. Maksymiuk, N. Maksymiuk, 2017

**ВИГУКИ ЯК ЗАСІБ ПЕРЕДАЧІ ЕМОЦІЙНОЇ ЕКСПРЕСІЇ
В ОКЛИЧНИХ РЕЧЕННЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Галина НАВЧУК,

ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет»,
Чернівці (Україна)**EXCLAMATION AS A MEANS OF TRANSMISSION OF
EMOTIONAL EXPRESSION IN THE EXCLAMATION
SENTENCE OF UKRAINIAN LANGUAGE**

Halyna NAVCHUK,

Higher State Educational Establishment of Ukraine

«Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine)

ORCID ID 0000-0002-4624-1796; RESEARCHER ID S-61-40-2016

Навчук Галина. Междометия как средство передачи эмоциональной экспрессии в восклицательных предложениях украинского языка. В статье рассмотрены междометия как средство выражения эмоциональной экспрессии в восклицательных предложениях украинского языка. Показан диапазон их функциональных модификаций в структуре восклицательных предложений с точки зрения иллокутивной цели. Установлено, что в междометиях сочетается стабильность (несменность) формы и чрезвычайная изменчивость семантики, максимальная лексико-семантическая обособленность от других слов (автономность) и такая же большая зависимость от ситуации, контекста, других паралингвистических средств общения. Обосновано, что междометия, проявляя определенное сходство с сегментными единицами языка, в большей степени, чем слова, связаны с супraseгментными средствами – интонацией. Доказано, что она часто имеет решающее значение, поскольку междометия могут выполнять диффузную функцию, выражая самые разнообразные чувства, иногда прямо противоположные.

Ключевые слова: *восклицательные предложения, междометия, эмоциональная экспрессия, иллокутивные цели, интонация, контекст, ситуация речи.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Структура кожної мови підпорядкована комунікативним потребам людини, зокрема й передачі емоційної експресії. Використання мовних засобів для реалізації цієї потреби регулюється емотивною функцією мови. Одним із формальних засобів, за допомогою яких реалізуються емоційно-оцінні завдання, що постають перед синтаксичними структурами мови для виконання емотивної функції, є вигуки. На це, зокрема, вказала Л. І. Мацько: «Вся емоційно-почуттєва сфера людини від найпростіших емоцій і почуттів (наприклад, задоволення) до найскладніших (радість), від активних до пасивних, від естетичних до моральних та інтелектуальних знаходить своє об'єктивоване вираження у системі мовних знаків, до складу яких входять і вигуки»¹. Поштовхом до поглибленого вивчення їх функцій у структурі окличного речення стало поширення ідей функціональної лінгвістики.

Виходячи зі сказаного, наше дослідження має **на меті** показати діапазон функціональних модифікацій вигуків у структурі окличного речення залежно від іллокутивної мети, простежити їх зумовленість ситуативно-прагматичними і комунікативно-синтаксичними чинниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Визначення

статусу вигуків лежить у площині розрізнення понять «слово» – «морфема» – «речення». Дискусійне питання щодо належності вигуків до однієї з цих трьох одиниць оригінально вирішив, за словами І. Р. Вихованця, В. В. Виноградов, який зазначив, що «вигуки є водночас і еквівалентами слів, і, найчастіше, еквівалентами речень», «становлять у сучасній мові живий і багатий шар суто об'єктивних мовленнєвих знаків, саме – знаків, що служать для вираження емоційно-вольових реакцій суб'єкта на дійсність, для безпосереднього емоційного вираження переживань, відчуттів, афектів, вольових виявів» і «осмислені як колективні знаки емоційного вираження душевного стану»².

Своєрідно до розв'язання питання статусу вигуків підійшов і І. Р. Вихованець, зокрема стверджуючи, що «набір вигуків (кількість і формальні особливості), їх типова позиція як речення належить системі мови, а їх семантико-синтаксичне варіювання – системі мовлення»³.

Л. І. Мацько тлумачить вигуки як «особливий лексико-граматичний клас (розряд, частина мови) незмінюваних слів, які не належать ні до повнозначних, ні до службових слів. Вони є засобом вираження (не називання) емоцій, почуттів, експресивних оцінок, вольових спонукань мовців»⁴. Такі ж ознаки вигуків (відсутність номінативних функцій, здатність виражати емоції і во-

¹ Mats'ko L. I. Do pytannya pro semantyku pervynnykh vyhukiv [On the semantics of the original interjections], *Ukrayins'ke movoznavstvo*, K.: Vyshcha shkola, 1980, N 8, P. 72.

² Vyhovanets' I. R. Chastyny movy v semantiko-gramatychnomu aspekti [Parts of speech in semantic and grammatical aspect], K.: Naukova dumka, 1988, P. 35.

³ Ibid., P. 38.

⁴ Mats'ko L. I. «Funksionuvannya vyhukiv u strukturі rechennya» [Privacy cries in the sentence structure], *Ukrayins'ke movoznavstvo*, K.: Visha shkola, 1983, N 1, P. 73.

левиявлення) відзначають й інші мовознавці (І. К. Білодід, І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, П. С. Дудик, Л. Г. Кобзар, А. С. Колодяжний, М. А. Леонова, О. М. Пазяк, М. Я. Плющ та ін.)⁵.

У вигуках поєднується стабільність (незмінюваність) форми і надзвичайна мінливість семантики, максимальна лексико-семантична відокремленість від інших слів (автономність) і така ж велика залежність від ситуації мовлення, контексту, інших паралінгвістичних засобів спілкування. Виявляючи певну подібність до сегментних одиниць мови, вони більшою мірою, ніж слова, пов'язані з супrasegmentними засобами – інтонацією⁶. Інтонація вигуків часто має вирішальне значення. Якщо вигук вимовити без властивої йому інтонації, то він втрапить свою виразність і навіть значення⁷. У синтаксичному плані вигуки можуть бути компонентами речення, вживатись як єдине самостійне висловлювання, як його еквівалент (бути вигуківими нечленованими реченнями, нечленованими реченнями у складі прямої мови), заступати у ролі підмета, присудка, додатка, означення та обставини з емоційно-експресивним забарвленням. Часто вигуки вживаються у ролі експресивно-емоційної підсилювальної частки. У реченні вони переважно стоять у препозиції, рідше – в інтерпозиції, а також трапляються випадки, коли вигук буває і в постпозиції.

Отже, вигуки відрізняються від інших мовних одиниць переважною спрямованістю у сферу мовлення, залежністю їх функціональної визначеності від контексту або мовленнєвої ситуації. Їх граматичне значення виявляється на синтаксичному рівні – у структурі простого й складного речень⁸.

Виклад основного матеріалу дослідження. Окличні конструкції, до складу яких входять вигуки чи вигуківі фразеологізми, функціонують здебільшого в розмовному та художньому стилях мови, зокрема в діалогічному мовленні. Їх семантика розкривається, як уже зазначалося, у контексті, у зв'язках з іншими словами, за допомогою інтонації та доповнюється мімікою й жестами (невербальними засобами).

Загальноприйнято класифікувати вигуки за їх складом (розрізняють первинні (непохідні) і вторинні (похідні) вигуки) й за семантичними функціями (вигуки, що виражають волевиявлення, емоційні, етикетні, вока-

тивні). Можна розглядати вигуки і з погляду ілокутивної мети. Окличні речення, в яких є вигуки, треба вважати експресивами.

Вигуки, що виражають емоції, передають такі емоційно-оцінні значення, як радість, захоплення, подив, сум, горе, жах, страх, переляк, біль, сумнів, нерішучість, вагання, обурення, гнів, іронію, невдоволення, докір, гнів тощо. Загалом таких емоцій і почуттів та їх різновидів, відтінків, складників, за підрахунками дослідників, налічується близько 64⁹. До емоційних належать вигуки *a! e! i! o! y! ай! ой! ій! ах! ех! ох! ух! ам! еч! іч! ем! ба! ге! гі! тю! фе! фу! ха! хе! хо! ху! гай! пх! пху! тьфу! тьху! ага! ого! гм! хм! брр! матінко! нене! господи! боже! леле! маточко! жах! страх! гвалт! слава! хвала! горе! біда! лихо! цур! ох, лихо моє тяжке! от горе! оце так лихо! боронь боже! ох, горе, горенько мені! біда та й годі! боже ж мій, боже! от тобі й маєш! от тобі й раз!* та ін.

Емоційні вигуки можуть сигналізувати як про позитивні, так і про негативні емоції. Розвиток діаметрально протилежних (позитивних і негативних) почуттів і емоцій від найпростіших до найскладніших сприяє реалізації великої гами градаційно залежних видів емоцій і почуттів по висхідній чи спадній лінії: побоювання – переляк – жах; сум – туга – безнадія – відчай; сумнів – вагання – незадоволення – закид – осуд – обурення – гнів тощо.

Для вираження позитивних емоцій (радість, замишування, захоплення) у мові є обмежена кількість вигуків зі спеціалізованими семантичними функціями: **браво! ура! гурра! ого! слава, слава Богові!** тощо. Напр.: – *За ввіймання злочинців висока нагорода. – Браво!* (І. Костецький); – *Гурра! – почувилась голосні окрики з другого кінця яру... – Гурра! – привітала їх уся компанія* (І. Франко); – *Марусі Богуславці хвала! – Хвала! – Хвала і слава ввік!* (М. Старицький); – *Та-та-та!.. – залопотів крилами смерті кулетет. А з рову: – Ура, слав-а-а!* (Г. Косинка); – *А, Вільямс! Слава Богу!* (В. Винниченко); *Аж нарешилі – господи тобі слава! – дочекалися ми!* (І. Франко); *Ого! Оце так футболіст!* (розм.).

Варто зазначити, що залежно від конситуації зміст нечленованого вигуківого окличного речення **Браво! Ого!** може переосмислитися і набути негативного зву-

⁵Bezpozasko O. K., Gorodens'ka K. G., Rusaniv's'kij V. M. Gramatyka ukrajyn's'koyi movy. Morfolohiya: Pidruchnik [Ukrainian grammar. Morphology: Tutorial], K.: Libid', 1993, P. 318–329; Vyhovanets' I. R. Narys z funktsional'nogo syntaksysu ukrajyn's'koyi movi [Essays on functional syntax Ukrainian language], K.: Naukova dumka, 1992, P. 58–62; Vyhovanets' I. R. Chastini movi v semantiko-gramatichnomu aspekti..., *op. cit.*, P. 34–40; Dudik P. S. «Syntaktychno nerozkladni rechennya, shcho vyrazhayut' emotsiyi» [Syntactically irreducible sentences that express emotions], *Ukrayins'ka mova i literatura v shkoli*, 1972, N 11, P. 32–38; Zagnitko A. P. Osnovy funktsional'noyi morfolohiyi ukrajyn's'koyi movy: Navchal'nyj posibnyk dlya vuziv [Fundamentals of Functional Morphology Ukrainian language: Textbook for universities], K.: Vyshcha shkola, 1991, 77 p.; Kobzar L. G. «Intonatsiya i zmist vyhukovykh vyslovlen'» [Intonation and meaning vyhukovykh statements], *Kul'tura slova*, K.: Naukova dumka, 1986, P. 48–51; Leonova M. V. Suchasna ukrajyn's'ka literaturna mova: Morfolohiya [The modern Ukrainian literary language: Morphology], K.: Vyshcha shkola, 1983, P. 260–261; Rusaniv's'kij V. M., Pilins'kij M. M., Yermolenko S. Ya. Ukrayins'ka mova [Ukrainian language], K.: Radyans'ka shkola, 1985, P.154–155; Skab M. S. Gramatyka apelyatsiyi v ukrajyn's'kij movi [Grammar appeal in Ukrainian], Chernivtsi: Misto, 2002, P. 67–69; Suchasna ukrajyn's'ka literaturna mova: Pidruchnik [The modern Ukrainian literary language: Textbook], za red. M. Ya. Plyush, K.: Vishcha shkola, 2001, P. 306–309; Suchasna ukrajyn's'ka literaturna mova: Pidruchnik [The modern Ukrainian literary language: Textbook], za red. O. D. Ponomareva, K.: Libid', 2001, P. 217–218; Chabanenko V. A. «Zasoby ekspresyvnogo volevyavlen'ya v ukrajyn's'kij movi» [Means of expression expressive in Ukrainian], *Movoznavstvo* 1983, N 3, P. 35–41.

⁶Mats'ko L. I. Semantyka vyhukiv i zvukonasliduvan'..., *op. cit.*, P. 56; Vihovanets' I. R. Chastini movi v semantiko-gramatichnomu aspekti..., *op. cit.*, P. 38.

⁷Suchasna ukrajyn's'ka literaturna mova. Morfolohiya [The modern Ukrainian literary language. Morphology], za zag. red. akad. AN URSR I. K. Bilodida, K.: Naukova dumka, 1969, P. 531.

⁸Navchuk G. V., Shynkaruk V. D. Formal'no-syntaktychni ta funktsional'no-semantichni osoblyvosti oklychnykh rechen': Monohrafiya [Formal syntactic and semantic features functional and exclamatory sentences. Monograph], Ternopil': Aston, 2007, P. 53–61.

⁹Mats'ko L. I. «Do pytannya pro semantiku pervynnykh vyhukiv»..., *op. cit.*, P. 72.

чанья. Напр.: **Браво!** – сказав з докором брат. – *Що це ти витворила?* (розм.); **Ого!** *Тої самої!* (Ірина Вільде); **Ого-го!** *Не так скоро, моя панно!* (Ірина Вільде).

Більша за обсягом група вигуків служить для вираження негативних емоцій (презирства, зневаги, докору, переляку, невдоволення, недовіри, погрози, осуду, іронії, зневаги та ін.). З цією метою використовуються такі вигуки: **Бог з ним! ех! йой! ох! пхе! пху! тьху! та нехай! тю! тьфу! фу! цур! чорта з два!** та ін. Напр.: – *Що таке? Вже знов якась мара? Цур-пек! Щезай!* (Леся Українка); – *Цур їм, то панські витребеньки! А мені ке лишень міцного; якби махорки, то ще лучче!* (М. Старицький); – *Та цур їм! – кажу я, – хіба ми не купаємось щоднини у нашій млинівці, аби нас мало в погані кручі кортіти?* (Ю. Федькович); – *Тьфу!! Мерзота яка! В матері мені годиться: син одноліток зо мною, товариш, друг... а вона поквалилась!* (М. Старицький); – *Спробуй візьми! А я тебе газом! У „Доброхім”, брат, записався! – Тю! – От тобі й „тю”!* (Остап Вишня); *Ну, чорт його бери! Я сьогодні на зло йому не буду вечеряти...* (Т. Осьмачка); *Вони ж мерців не палять навіть, а в землю загрибають...* **Пху!** *Аж бридко!* (Леся Українка); *Обоє такі... розмазлив!* **Біс їх бери!** *Не хочу й згадувати про них!* (І. Франко).

П. С. Дудик справедливо зауважує, що на тлі позитивного контекстного змісту і за обставин неофіційного і невимушеного побутового мовлення вигукове нечленоване окличне речення **Тьху!** помітно втрачає негативне звучання. При цьому він наводить такий приклад: **Тьху!** *А я переживав, думав, щось з тобою сталося* (розм.)¹⁰. Порівн.: – *Ух, річ яка!* – **Фу,** *пишно як!..* (М. Старицький).

Виділяють також групу вигуків зі спеціалізованими семантичними функціями і семантично дифузійними функціями. Наприклад, вигук **геть!** виражає наказ виконати певну дію – піти (вийти, покинути приміщення), тоді як вигук **ой!** залежно від контексту та інтонації може виражати цілу гаму емоцій і почуттів: захоплення, вагання, осуд, біль, відчай, радість, убоління, нетерплячість, бажаність, туга, здивування, переляк, погроза, сумнів тощо. Напр.: **Ой!** *Що за сопілка? Чари! Чари!* (Леся Українка) (захоплення); – **Ой** *ні, ні! Пані такі страшні, сердити... вони з'їдять мене!* (М. Старицький) (сумнів, вагання); – **Ой,** *пане! Що ж ви робите?! Це ж весілля йшло сюди!* (В. Винниченко) (здивування з відтінком осуду); – *Годі, годі! Ой, що мені ти пригадала!...* (М. Старицький) (жаль); – **Ой,** *ні!.. Ой* *діточко мої! Процайте! Я вас більше не побачу! Тепер – твоя!* (М. Старицький) (відчай); – **Ой** *отроки! Ой* *потішили! Беру вас обох у свою сторожу!* (П. Загребельний) (радість із відтінком захоплення); – **Ой,** *діти мої, діти, мої! – промовила мати. – Чи ж усі?! (І. Багрянний) (журба); – Ой* *мамо! – Чого зітхаш?* – *Ти се знаєш, мамо!* (Леся Українка) (туга); – *Вони вже йдуть. – Ой!* (Леся Українка) (несподіваність); – **Ой!** – *зажурилася мати* (М. Стельмах) (сум); – **Ой!** – *дивувалась Уляна, торкаючи легенько свої брови, обличчя* (О. Довженко) (здивування); – **Ой!** – *злякано скрикнула дівчина* (М. Стельмах) (переляк); *Ой* *Іване Золотаренку! Що ти зробив, мій друже!* (Марко Вовчок) (убоління); *До бою я всіх кличу!! – Ой,* *біда!!*

(М. Старицький) (відчай); **Ой** *людоньки! Ой* *людоньки! Пустіте. Ой* *горе нам! Чи це вони живі?* (Леся Українка) (розпач); **Ой, ой,** *пусти! Я ж не гора!* (Леся Українка) (біль); **Ой,** *як же далеко ти завтра!* (О. Гончар) (нетерплячість); **Ой,** *зима!* (В. Симоненко) (радість).

За допомогою вигуків, що виконують дифузну семантичну функцію, можуть виражатися найрізноманітніші почуття, іноді прямо протилежні. У сучасній українській мові зафіксовано 17 семантичних типів мовленнєвих реалізацій емоційно-змістових варіантів вигуку **о!**, частина з яких також є семантично опозиційними: виражають захоплення або осуд, схвалення або заперечення та ін¹¹. Особливо багатозначними, крім **о, ой,** є первинні вигуки **а! о! ой! ох! ах! у! ай! е!**, а також деякі вигуківі фразеологізми, зокрема **Боже мій! матінко моя!** та ін. Для уточнення їхньої семантичної функції важливими є інтонація, авторські ремарки, контекст. Напр.: – *Прокляття! А! Удар хоч з неба грім, Убий мене, зрадливого Іуду! Іуда! Гіри! Я – тхір!* (М. Старицький). У цьому прикладі поряд з інтонаційними засобами диференціювати семантичну функцію вигуку **а!** (докір сумління) допомагає лексичне наповнення словосполучення «зрадливий Іуда». – *Даруйте, що примусив вас чекати. – Зондерфюрер говорив – о, диво! – українською мовою...* (П. Загребельний). А в цьому випадку визначити семантичну функцію вигуку **о!** – здивування – допомагає слово «диво». **Ох,** *яких ми мали некрасивих коней!* (О. Довженко). Почуття незадоволення, що передається вигуком **ох!**, уточнює словосполучення «некрасиві коні». – **Ах,** *ось вона... душі моєї скарб!* (М. Старицький). **Ах,** *ось вони! Мої розкішні квіти! Мій любий скарб, моя утіха, рай...* (М. Старицький). Почуття радості, захоплення, задоволення, виражені вигуком **ах!**, уточнюються за допомогою контексту. – **Ай!** *Рятує!! Горить палац... із вікон дим і племін!* (М. Старицький). Семантичну функцію вигуку **ай!** (переляк) теж допомагає диференціювати контекст. **Ух,** *страшно як!* (М. Старицький). Семантичну функцію вигуку **ух!** уточнює лексичне значення слова «страшно». – **Ого!** *Най за ними вже другі плачуть; не мала би-м я роботи, та за ними плакати* (Н. Кобринська). У цьому прикладі за допомогою вигуку **ого!** передається почуття зневаги. – **Овва!** *Дуже боюсь! Я ще не таких виділа!* (Н. Кобринська); – **Овва!** *Ти, бачу, Миколо, десь набрався великого розуму. У нас так не йде!* (І. Франко). У першому реченні вигук **овва!** передає почуття іронії, а в другому – пересторогу з відтінком осуду. – **Боже мій,** *і хвилинки не дадуть мені спокою! – застогнала пані Солецька* (Н. Кобринська). У цьому прикладі вигуківий фразеологізм **Боже мій!** передає почуття незадоволення з відтінком роздратування, що стає зрозумілим з контексту. Отже, семантичне значення вигуку диференціює контекст, інтонація.

Посиленню ілюктивної мети може служити уживаний у постпозиції займенник **ти**, що майже цілком втрачає своє лексичне значення й інтонаційно зливається з вигуком. Напр.: – **Ех** *ти* *бабій!* (С. Васильченко) (передано осуд, зневагу); – **Ех** *ти* *мужва!..* (Остап Вишня) (докір з відтінком осуду).

Емоційно-оцінне значення таких напівфразеологізованих речень посилюється в негативному плані, якщо до їх складу входять лайливі іменники типу **виродок,**

¹⁰ Dudik P. S. «Sintaksichno nerozkładni rechennya, sho virazhayut' emotsiyi»..., *op. cit.*, P. 35.

¹¹ Mats'ko L. I. «Do pytannya pro semantiku pervynnykh vyhukiv»..., *op. cit.*, P. 73.

гад, гадина, мерзотник, хам. Вони виражають оцінку особи в підкреслено зневажливому тоні, з почуттям ненависті, агресивно, а саме як «особливо огидну, підступну людину». Увіразнює це значення також підсилювально-видільна частка *ж*. Напр.: *Ах ти ж виродку!* – зі злості зірвався з місця старий (П. Куліш); – *Ах ти ж гад!* Знайшов несміливого?! – і теж хапаю грудку, але не встигаю кинути – роздавив у руці. – *Ах ти ж гад!* (Гр. Тютюнник); *Ах ти ж мерзотнику!* *Ах ти ж гадино!* (С. Васильченко); *Ах ти ж хам!* Гний, пропадай, щоб і слід твоєї загинув, так наче ніколи тебе не було... (М. Коцюбинський).

Напівфразеологізовані речення з постійним компонентом *Ах ти...* зрідка вживаються для вираження позитивної оцінки. У таких випадках вони передають захоплення мовця чим-небудь. Напр.: *Ах ти ніч!* Душа в простори лине, і так свіжо, й синьо так кругом (В. Сосюра)¹².

Підсилювати емоцію, що виражається, можуть також інтонаційні засоби: подовження звуків, логічне виділення слів. Більш інтенсивному вираженню поставленої комунікативної мети служить комбінація засобів: уживання поряд двох або декількох вигуків у сполученні з інтонацією. Напр.: *О-о, боже мій!*.. Недурно він все сумний був... (Панас Мирний) – здогад; *О боже мій милий!* Що я наробила. Дочку, як схотіла, із світу зурбила! (С. Гребінка) – розпач; – *Ай!* Хто там, е хто?.. *Ой! Боже мій!* Який співа тут гурт? – Невільники?! У пана?! В моїм садку?! Лукаве ошукування!! Веди мене до них! (М. Старицький) – здивування з відтінком занепокоєння; – *А то що?* *Ну-ну!* Чого ж ти замовк? (М. Кропивницький) – іронізування з перестороги; – *Втікаймо, Анно!* – *Ха-ха-ха!* – *Вам смішно?!* (Леся Українка) – безнадія; – *Ой леле!* Мамо! Друже! Як я вас люблю! (М. Старицький) – радість.

Аналізований мовний матеріал свідчить, що вираженню експресивної ілокутивної мети служать і вигуки етикету (привітання, прощання, пробачення, подяка тощо), зокрема: *здрастуйте!* *здоровенькі були!* *добридень!* *добри вечір!* *доброго здоров'я!* *до побачення!* *прощайте!* *бувайте здорові!* *щасливо!* *на добраніч!* *дякую!* *спасибі!* *вибачте!* *пробачте!* *даруйте!* *простіть!* та ін. Напр.: *Дякувать* тобі, братчику! – тільки й бесіди з його (Ю. Федькович); *Велике спасибі* вам! (розм.); *Прощайте, чари-комиші!* (О. Гончар); – *Добраніч!* – відповів скоро, і в тім його голосі причулося мені виразно душевне зворушення і якась ураза (О. Кобилянська); – *Якщо чоловік до тисячі гривень має ще дві тисячі, – застїявся Костянтин, – то він не лякається нічого в світі!* *Прощавай, княже!* *Вклоняюся твоїй мудрості!* (П. Загребельний).

Ці короткі формули, що використовуються учасниками комунікативної ситуації для вираження вихованості та ввічливого ставлення до співбесідників, характеризуються сталістю форми і синтаксичною функцією нечленованого речення. Формуючи етичну рамку спілкування, вони відображають типові ситуації, лаконічні за формою й стандартні за вживанням, вказують на соціальний контекст і роль у ньому мовця, завжди зумовлені

антиномією «мовець – слухач»¹³. Напр.: – *Здоровенькі були!* – *Здрастуйте й вам!* (М. Куліш); – *Ах, вибачайте!* *Ви самі?.. (входить)* – *Будь ласка!* (Леся Українка); – *Щастя Боже, – відмовила Настя, – чуєш, Серього!* (В. Підмогильний). Як бачимо, вигуки мовленнєвого етикету зберігають прозорі семантичні зв'язки з відповідними номінативними словами та частково морфологічну парадигму і сполучуваність.

Комісивна ілокутивна мета за допомогою вигуків може виражатися в мовленнєвих актах, що передають божбу, поруку, обіцянку. З цією метою мовець використовує вигуки *йй-богу, йй-бо, йй-же-йй; ей-ей*, що стоять як у препозиції щодо основного висловлювання, так і в постпозиції. Напр.: *О, будьте певні, генерал: нічого, ей-ей, нічого!* (П. Тичина); *А це, йй-бо, краще!* (Остап Вишня); *Чув! Ей-богу, чув!* (П. Загребельний).

Вигуки у таких мовленнєвих актах, як директив, реалізують ілокутивну мету прохання, вимоги, спонування, підбурювання й т. д. До них належать: *геть!* *годі!* *цить!* *марш!* *тсс!* *цсс!* *гайда!* *айда!* *буде!* *ну!* *нум!* *нумо!* *нумте!* *ану!* тощо. В окличних реченнях директивна ілокутивна мета поєднується з експресивною ілокутивною метою. Напр.: – *Ану!* Парубки, до гною! – крикнув Михайло дужим голосом, аж лоскіт пішов [...] (Н. Кобринська). Вигук *ану!* вимагає негайно взятися до виконання завдання. – *На змаг!* Хто хоче, ставай туди. *Ну ж мо!* (П. Загребельний). Семантична функція вигуку *ну!* полягає у вираженні прохання з відтінком наказу. – *Ну ж бо!* *Вернись!* *Не будь тварюкою безрогою!* (П. Загребельний). А в цьому випадку вигук *ну!* виконує семантичну функцію прохання з відтінком вимоги. – *Я знаю, що ти заручена, – не зачеплю. – Геть!* *Не глузуй!* (Леся Українка) – наказ піти. – *Годі!* *Доволі вже комедії!* *Вставайте!* (Леся Українка) – вимога припинити дію. – *Агов!* – гукнув Сивоок. *Ніхто не відповідає* (П. Загребельний). Семантична функція вигуку *агов!* – привернення уваги, звертання. – *А киш звідси!* [...] (П. Загребельний). Під вигуком *киш!* розуміється наказ швидко зникнути.

Значна частина вигуківих висловлювань цього типу також фразеологізувалася, про що свідчать стійкість їхньої структури та відтворюваність. Такі усталені вирази, більш або менш розгорнуті, акумулюють у собі соціально-ідеологічну інтерпретацію певних фрагментів дійсності. Вони, як і вигуки, не називають поняття (емоцій), а лише особливим чином сигналізують про них¹⁴. Дослідниця вигуківих фразеологізмів української мови Г. Т. Кузь слушно зауважила, що хоча за домінуючою функціональною ознакою вигуківих фразеологізмів поділяють на три групи: вигуківі фразеологізми з магичною, з етикетною (контакторегулюючою) та з емоційно-виражальною функціями, – магична функція в більшій частині вигуківих фразеологізованих речень відступає на периферію їх функціональної природи, поступаючись емоційно-виражальній та етикетній¹⁵.

Значну кількість вигуківих фразеологізмів становлять етикетні формули, про які уже йшлося, функціональна природа яких визначена потребою регламентувати різноманітні ситуації людського спілкування. З-поміж

¹² Lichuk M. I., Shynkaruk V. D. Stupeni frazeolohizatsiyi rechen' [Degrees frazeolohizatsiyi sentences], Chernivtsi: Ruta, 2001, P. 73–74.

¹³ Mats'ko L. I. «Semantika vigukiv i zvukonasliduvan'» [Semantics shouts], *Ukrayins'ka mova i literatura v shkoli*, 1985, N 2, P. 61.

¹⁴ Kuz' G. T. Vyukovi frazeologizmy ukrayins'koyi movy: etnolingvistichnyy ta funktsional'nyy aspekty [Exclamations phraseologisms Ukrainian language, ethno-linguistic and functional aspects], Avtoreferat ... kandidata filologichnih nauk, Ivano-Frankivsk, 2000, 20 p.

¹⁵ Ibid., P. 10.

них дослідники виділяють групи поліфункціональних вигуківих фразеологізмів (напр.: *Дай, Боже, здоров'я!* – привітання, прощання, побажання, тост; *Дай, Боже, щоб усе було гоже!* – тост, побажання) та етикетні формули з вузькою сферою застосування: а) привітання з нагоди релігійних свят (напр.: *Верба б'є, не я б'ю, за тиждень Великдень!*); б) побажання з нагоди господарських подій (напр.: *Дай, Боже, сто кіп, де торік був еден сніп!*); побажання з нагоди вхід, весілля тощо (напр.: *Дай, Боже, жито, пшеницю, а в запічку дітей копицю!*); г) застільні етикетні формули (напр.: *За здоров'я ваше, тільки в горло наше!*); д) етикетні формули, що використовуються в ситуаціях гостювання (напр.: *Що хата має, тим і приймає!*).

До вигуків, крім емоційних, імперативних (спонукальних), етикетних, належать слова прикликання та відгону домашніх тварин і птахів, спеціальні команди, звуконаслідування. Вони орієнтовані на встановлення контакту між мовцем і твариною.

Вокативні інтер'єктиви, або слова прикликання та відгону домашніх тварин і птахів (*агуш! вйо! гей! гия! кичь-кичь! на! (ня!) та ін.*), у процесі мовного спілкування (а особливо в художньому тексті) використовуються у вторинній семантичній функції – як показники мовних засобів впливу на тварин. Напр.: *«Ціпоньки! Ціпоньки! Тю-тю-тю! Тю-тю-тю! Цір-р-р...»* (Леся Українка).

Не менш специфічною є функція звуконаслідувань. Вони характеризуються суб'єктивністю, ситуативністю, контекстністю, зв'язком з іншими засобами, зображувальністю, емоційністю, експресивністю, повторюваністю, здатністю набувати переносного значення – емоційної вигукості¹⁶. К. Герасимчук називає їх окличними словами (перейняті окличні звуки, трансформовані згодом у слова). Напр.: *Наловили комарів, почали веселий спів: Квок-квок! Кум-кум! Чути: кру! кру! кру!* (Б. Лепкий); *«Кле-кле-кле!» – клекочуть вгорі лелеки* (Ю. Збанацький); *З тернового куца, недалеко стежки, летіла якась заспана пташка, вона ніби зраділа з такої ранньої зустрічі з Кирилом, бо не встигла розправити заляклі за ніч крила, як дзвінко, голосисто защебетала йому над головою: п-і-і, п-і-і, п-і-і!* (Г. Косинка). Вжиті в художньому тексті, вони є особливим засобом образного відтворення дійсності. Голоси природи – кумкання жаби, пташиний спів, кудкудакання квочки, звуки лелеки чи голос крука – впливають на душевний стан людини. Беручи до уваги їх сильний емоційний вплив, ми припускаємо, що окличні речення, які містять у собі вокативні інтер'єктиви чи звуконаслідування виконують експресивну ілокутивну мету.

Висновок. Отже, окличні речення, основним засобом передачі емоцій в яких є вигуки, характеризуються високою експресивністю, що визначає їхнє активне функціонування в розмовному й художньому стилях. За допомогою вигуківих окличних речень мовець може реалізувати експресивну, комісивну й директивну ілокутивні цілі. Крім того, вигуки є засобом привернення уваги слухача (-ів).

Подальші дослідження сприятимуть вичерпному й несуперечливому трактуванню функцій вигуків в окличних реченнях з урахуванням комунікативного підходу.

Navchuk Halyna. Exclamation as a Means of Transmission of Emotional Expression in the Exclamation Sentence of Ukrainian Language. In the article the cries of expression as a means of emotional expression exclamation sentences in Ukrainian language. Displaying a range of functional modifications in the structure of exclamation sentences in terms ilokutyvnoyi goal. It has been found that the combined cries stability (tenure) forms and extreme variability of semantics, the maximum lexical and semantic isolation of other words (autonomy) and the same high dependence on speech situation, context and other paralinguistic means of communication. Proved that cries, showing some resemblance to the segmented units of language, more than words associated with suprasegmentny means - tone. It is proved that it is often crucial, since diffuse cries can perform the function of expressing a variety of feelings, sometimes opposite.

Our study aims to show the range of functional modifications of exclamations in the structure of the exclamation sentence depending on the illocutionary purpose, to trace their conditionality by the situational-pragmatic and communicative-syntactic factors.

In syntactic terms cries can be a component exclamation sentences, to be used as a single self-expression as equivalent (be vyhukovymy nechlenovanymy sentences nechlenovanymy sentences consisting of direct language, phraseology, etc.) replace, as subject, predicate, application definitions and conditions of emotional color. Often used as exclamations expressive and emotional amplification particles. In the sentence, they are mostly in preposition, at least - in interposition, and there are cases when the cry is in postposition.

It has been shown that in the syntactic scheme, exclamations can be components of occasional sentences, used as the only independent statement, as its equivalent (to be exclamation unbranched sentences, untranslated sentences in the direct language, phraseologisms, etc.), to act as a substitute, a predicate, a definition and circumstances with emotionally expressive color. Often, exclamations are used as an expressive emotional enhancement particle. In the sentence, they are predominantly in the preposition, at least in the interposition, and there are cases when the cry is in the postposition.

Key words: exclamation sentences, exclamations, emotional expression, ilokutyvni goals, tone, context, situation speech.

Навчук Галина Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет», автор близько 130 праць наукового, навчально-методичного та публіцистичного характеру, з яких 1 монографія, 3 розділи до двох колективних монографій, 5 навчальних та навчально-методичних посібників з грифом МОН та МОЗ України. Коло наукових інтересів: українознавство в системі вищої освіти, проблеми впорядкування української медичної термінології, культура мовлення медичного працівника, національно-мовне виховання у ВНЗ, категоріальна граматики української мови.

Navchuk Halyna – Candidate of Philology, Associate Professor of the Social sciences and Ukrainian studies Department of Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University»; she is the author of about 130 scientific, educational and critical publications, including 1 monograph, 3 sections in 2 monographs, 5 educational and teaching issues, which was approved by the Ministry of Education of Ukraine and the Ministry of Health of Ukraine. Research interests: Ukrainian, linguistic and cultural studies, problems of the research of Ukrainian medical terminology, the national language education in universities, categorial Ukrainian grammar.

Received: 08.04.2017

Advance Access Published: June, 2017

© H. Navchuk, 2017

¹⁶ Gerasymchuk K. «Koly shche zviri hovoryly... I ptakhy. A yak? (Zvukonasliduval'na leksyka v ukraïns'kiy movi)» [When animals are still talking ... and birds. As well as? (Onomatopoeic vocabulary in Ukrainian)], *Dyvoslovo*, 1996, N 4, P. 46–49.

ЛІНГВАЛЬНА ПРИРОДА ДІАЛЕКТНОГО ДИСКУРСУ ПРО ЇЖУ, ЯКУ ГОТУЮТЬ ПІД ЧАС ВЕЛИКОГО ПОСТУ

Наталія РУСНАК,

Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича, Чернівці (Україна)

Юлія РУСНАК,

ВДНЗ України «Буковинський державний
медичний університет», Чернівці (Україна)
julijarusnak@rambler.ru

THE LINGUAL NATURE OF DIALECTUAL DISCOURSE OF FOOD, PREPARED FOR THE GREAT LENT

Natalia RUSNAK,

Chernivtsi National University
named by Yuriy Fedkovich, Chernivtsi (Ukraine)

Yulia RUSNAK,

Higher State Educational Establishment of Ukraine
«Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine)
Researcher ID : S-8544-2016; ORCID 0000-0001-9941-4411

Руснак Наталия, Руснак Юлия. Лингвальная природа диалектного дискурса о еде, которую готовят во время Великого поста. Дискурс – один из наиболее популярных терминов современной филологии. В диалектных текстах обрядового дискурса о еде, которую готовят в пост, большое количество описательных названий. Номинации пищи в диалектных текстах функционируют в уменьшительно-ласкательной форме. Анализ сопроводительных факторов показал сферу функционирования языковых единиц в дискурсе, роль диалектоносителя в воспроизведении референтной ситуации, проиллюстрировал два способа изложения информации – экспрессивный и рациональный.

Ключевые слова: дискурс, диалектный текст, дублет, фонетический вариант, заимствование.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими завданнями. Одним з найуживаніших термінів сучасної філології є *дискурс*, виокремлено новий напрям – дискурсологію. Сьогодні термін *дискурс* – загальнонауковий, його активно використовують філософи та філологи.

У сучасній теорії комунікації й дискурсології поняттю дискурс надають різного значення. Дискурс (від фр. *мовлення*, з лат. – *блукати, розгалуження*): 1) зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників; текст, занурений у життя; 2) замкнена цілісна комунікативна ситуація (подія), складниками якої є комуніканти й текст як знаковий посередник, зумовлена різними чинниками, що опосередковують спілкування й розуміння (соціальними, культурними, етнічними і т. ін.); 3) стиль, підмова мовно-го спілкування; 4) зразок мовної поведінки у певній соціальній сфері, що має набір змінних¹.

Проте в останніх наукових публікаціях звужено поняття *дискурс*. Так, В. Чернявська пропонує два визначення дискурсу, в яких враховано, по-перше, залежність тексту від комунікативної ситуації, по-друге, узагальненість і конкретність тексту. Пор.: Дискурс1 позначає конкретну комунікативну подію, яку фіксують у письмових текстах і усному мовленні, здійснюють у певному когнітивно та типологічно обумовленому ко-

мунікативному просторі². Дискурс2 розуміють як сукупність тематично співвіднесених текстів: тексти, які об'єднують у дискурс, звернені до однієї загальної теми. Зміст (тема) дискурсу розкривається не одним окремим текстом, але інтертекстуально, у комплексній взаємодії багатьох окремих текстів³. Відповідно до цього визначення дискурсу, усі діалектні тексти (далі ДТ) буковинських говірок про Пасху кваліфікуємо як *обрядовий діалектний дискурс*, вужче – діалектний дискурс про *їжу, яку готують під час Великого посту*.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. У діалектології текст перебуває в полі зору багатьох дослідників (П. Гриценко, Л. Касаткін, В. Гольдін, Н. Гуйванюк, М. Делюсто, Н. Руснак, Н. Ястремська). Так, П. Гриценко зазначає: „Діалектні тексти репрезентують реальне буття мови, склад, функції мовних одиниць, динаміку їх форми і змісту; це реальність мови, не затиснена і не трансформована вузькими берегами нормативних приписів і обмежень, як у літературному різновиді мови. Свобода мовної самореалізації діалектоносія дозволяє співіснувати на паритетних засадах архаїчних та інноваційних, питомих і засвоєних елементів, узуальних для системи говірки і функціонально обмежених одиниць”⁴.

Мета статті – проаналізувати ДТ про *їжу, яку го-*

¹ Selivanova O. Suchasna lingvistyka: terminologichna entsyklopediya [Modern linguistics: terminology encyclopedia], Poltava: Dovkillya -K., 2006, P. 119.

² Chernyavskaya V.E. Lingvistika teksta: Polikodovost', intertekstual'nost', interdiskursivnost' [Linguistics of the text: Polycodicity, intertextuality, interdiscursivity], M.: Librokom, 2009, P. 143.

³ Ibid., P. 144.

⁴ Grutsenko P. Teksty yak dzherelo doslidzhennya ukrayins'kykh govirok Rumuniyi: [peredm.], Ukrayins'ki govory Rumuniyi: dialektni teksty [Text as a source of Ukrainian dialects research in Romania [introduction.], Canada, 2003., P. XV–XVI.

тують під час Великого посту, що становлять дискурс, виокремивши граматичні та лексичні особливості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характерним для календарної обрядовості є нероздільне поєднання слова та дії, обряд складається з акціональної та вербальної частини. У досліджуваному діалектному дискурсі відтворені обидві частини обрядовості. До акціональної частини пасхальної обрядовості, пов'язаної з матеріальною культурою, належить приготування їжі під час посту, впорядкування домівки напередодні Пасхи, випікання паски, розписування писанок, приготування святкових страв, спорядження пасхального кошика. Значний обсяг у дискурсі про Пасху охоплюють розповіді про готування та споживання їжі під час посту.

Великий піст триває 7 тижнів, стільки часу провів Ісус Христос у пустелі. У цей час побутує табу на споживання тваринної їжі, проте найголовніше – душа християнина повинна прислухатись до страждань Господа. Слово *піст* походить від давньовірнопонімецького *fasto* з первісним значенням „тримати міцно, держатися стійко”, переносним – „утримуватись від їжі”⁵.

Напередодні посту господині ретельно вимивали посуд, щоб не залишилося навіть присмаку скоромної їжі. Діалектоносії стверджують: *по'ч'еток ви'ликого 'посту то йе ви'лика ро'бота// 'кожда та'здин'а 'мусила ў пос'л'ідн'ий ден' перит 'постом 'файно 'в'имити ўс'і бан'е'ки / гури'ч'ета // а'би н'і'где ни ли'ш'елоси 'капки в'іт с'корому // бо то йе ви'ликий гр'іх // бан'е'ки в'і-на'ровувалиси / терлиси п'іс'ком / зо'лоў // аж блиш'ч'еле // йой!!!* (с. Вашківці Вижницького р-ну).

У розповідях акцентується увага на духовному очищенні людини. У період посту християни мали регулярно ходити до церкви, сповідатися. Духовна сутність посту у виразнена на тлі фізіологічного утримування від споживання їжі:

хто 'Господу 'Богу хт'іў прислу'житиси/ той 'постиў / аж му 'черво присх'не до ну'перика // би ни па'цити б'і'ди н'і ў госпо'дарц'і / н'і ў ро'дин'і / п'іст тра три'мати // (с. Вашківці Вижницького р-ну); *ну то буў с'ім ни'д'іл' 'було 'посту // ну то йа вже це ка'зала // ну с'ім ни'д'іл' до Ви'ликод'на / то буў п'іст// н'і-х'то н'і'где ни хо'диў // н'і'йакі за'бави ни 'були // 'л'уди п'іс'н'і / 'постили пони'д'ілок / 'сериду і п'іатницю / ц'і дни 'постили // і 'були та'к'і 'л'уди й шо он'ше й ни 'йіли // ну хто ни 'годин // а хто ни 'годин // тай так во'но 'було // даў'но 'було //* (с. Панка Сторожинецького р-ну). Так, у двох ДТ йдеться про дівість посту. Їх відрізняє спосіб викладу інформації. У першому ДТ емоційний виклад, у другому – раціональний, відповідно, перший текст наближається до поезії, другий – до прози. У першому прикладі думка про необхідність дотримання посту відтворена імпліцитно, за допомогою виразу *хто 'Господу 'Богу хт'іў прислу'житиси/ той 'постиў*; ідея ревного дотримання посту передана метафоричним виразом зі значенням „схуднути” *аж му 'черво присх'не до ну'перика*. Закінчується ДТ сентенцією *би ни па'цити б'і'ди н'і ў госпо'дарц'і / н'і ў ро'дин'і / п'іст тра три'мати*. У другому діалектному дискурсі виклад інформації експліцитний: *то буў п'іст // н'іх'то н'і'где*

ни хо'диў // н'і'йакі за'бави ни 'були // 'л'уди п'іс'н'і / 'постили пони'д'ілок / 'сериду і п'іатницю. Ідея про дотримання посту відтворена виразом і *'були та'к'і 'л'уди й шо он'ше й ни 'йіли // ну хто ни 'годин*. Різницю у способі викладу інформації зумовлює особа діалектоносія-інформатора. У першому випадку наратор володіє словом, має мовленнєві здібності, є таким, про кого говорять, що він любить поговорити. У другому випадку маємо справу з пересічним мовцем, не дуже охочим до розмов.

Перший день Великого посту на Буковині мав назву *жизлавий* понеділок. У цей день господині пекли *жизляни'ки* „коржі з житньої муки, які їли з тертим хрином, замішаним з буряковим соком”⁶. У говірці с. Митків Заставнівського р-ну пригадали, що пекли коржі з додаванням харчової соди (*'потаиу*), на них з'являлися „жили”, тому й називали *жиз'лаў'ник*.

Раціон під час посту обмежувався споживанням рослинної їжі: *а шо 'йіли? / 'перши шо йе / квас'на ка'пуста // фа'сул'і / с ци'бул'коў та о'лійкоў // а йек при'ходе сири'да ци п'іетінка // то й биз о'лійки // а ш'е г'рибики су'шен'і ва'р'а а ци 'роб'ія 'запрашкы // і ўс'о с ку'леш'коў // шуши'ниц / гру'шок / 'йеблук // так с'ім 'не'іл' //* (с. Вашківці Вижницького р-ну); *ба'гато л'удей 'тижден' 'перет 'Паскоў го'в'іўут // йі'д'ет вс'о / крим м'н'еса / йе'йец / мо'лочного / вс'о 'р'ед'ет о'ливоў //* (с. Довгопілля Путильського р-ну).

У гуцульських говірках Буковини зі значенням „постити” функціонує слово *говіти*, – праслов'янське *gověti* споріднене з латинським *faveo* „бути доброзичливим, виявляти ласку, святкові дні”⁷.

У Великодній піст основним жиrowим продуктом є олія, слово походить з праслов'янського *olejъ*, запозиченого з латинської або грецької мов, пов'язане з грецьким *ελαία* „олива”⁸. У буковинських говірках на позначення цього продукту використовують фонетичні та граматичні варіанти слова (часто у деминутивній формі *о'лійка*), *о'лива*, *во'л'ій*, *о'л'ій*; пор.: *ну на п'іст 'л'уди ста'ралиси на'бити во'л'іўу і ва'рили /в'с'ак'і п'іс'н'і ст'рави / і во'л'іўем мас'тили і 'б'іл'ше н'і'чим // і / три'мали 'л'уди 'дужи п'іст// і шч'е йак//* (с. Рідківці Новоселицького р-ну); *'п'іс'на Р'із'два Хрис'тового начи'найіц'а п'іст // 'л'уди 'дейак'і йе шо ни йі'д'е н'і йі'й'ца / н'і мо'ло'ка / н'і м'н'еса // 'дуже ўс'о п'іс'не// ўс'о на о'л'іўу // так ц'і'лий п'іст //* (с. Мамайвіці Кіцманського р-ну); *квас'на ка'пуста// фа'сул'і / с ци'бул'коў та о'л'іўкоў // г'рибики су'шен'і // ку'лешка // шуши'ниц / гру'шки / 'йеблук //* (с. Вашківці Вижницького р-ну).

Іменник *олія* вступає у синтагматичні зв'язки з дієсловом *заправляти* – *страву заправляли олією* (літ.). У гуцульських говірках Буковини дієслову *заправляти* відповідає лексичний діалектизм *'р'ед'ети*, тобто робити *рідким*: *вс'о 'р'ед'ет о'ливоў* (с. Довгопілля Путильського р-ну); у буковинських говірках побутує кулінарний термін *мас'тити*: *і во'л'іўем мас'тили і 'б'іл'ше н'і'чим // і / три'мали 'л'уди 'дужи п'іст // і шч'е йак //* (с. Рідківці Новоселицького р-ну).

До „споживчого кошика” буковинців входили молочні страви. Колись під час посту молочні страви за-

⁵ Etymologichnyi slovnyk ukraïns'koyi movy [Etymological Dictionary of Ukrainian Language], K.: Nauk. dumka, 1982 – 2012, Vol. IV, P. 416.

⁶ Kozholyanko G.K. Etnografiya Bukovyny [Ethnography of Bukovina], Chernivtsi: Zoloti lytavry, 2004., Vol.III., P. 109.

⁷ Etymologichnyi slovnyk ukraïns'koyi movy [Etymological Dictionary of Ukrainian Language], K.: Nauk. dumka, 1982 – 2012, Vol. III, P. 541.

⁸ Ibid., Vol. IV, P. 182.

мінювало *с'їмен:е моло'ко*, напій, який виготовляли з насіння конопель. Стеблі конопель використовували для виготовлення прядива, з якого ткали полотно, а з насіння конопель видобували не лише олію, але й рідину. Насіння конопель провіювали, прожарювали, мили, терли у макітрі макогоном, промивали теплою водою, насіння проціджували, варили – використовували, вмочаючи коржі, споживали з кулешою. Діалектоносії розповідають: *по'тому 'п'існо 'їїли // 'їїли су'б'ї там мама'лич'ку / чосни'чок / і' тако'во су'б'ї // і варили с'ї'мен:е моло'ко / бо 'було 'с'їмн'а // та'ке то 'добре моло'ко с'ї'мен:е шо би 'їго 'зариз 'їїла шч'е //* (с. Бабин Кельменецького р-ну).

У буковинських говірках зареєстровано низку дублетних назв зі значенням „рідина з конопель”: *с'їме'н:е моло'ко*, *буга'їєве моло'ко*, *'жуфа*. У подільських говірках Буковини назва *'жуфа* запозичена з румунської мови, яка на українському мовному ґрунті переосмислилася, пор. *julfă* „мука з конопляного сім'я”⁹.

Кожний добрий господар на селі тримав корову. Під час посту молочні продукти або продавали, або робили сир та масло, які, ретельно обробивши та поклавши у спеціальний посуд, зберігалися необхідний період часу, до закінчення посту: *а ко'рова до'їїласи // 'л'уди три'мали / кот'р'ї прода'вати то / прода'вали 'али то й ни 'дуже й купу'валоси в п'іст // бо тог'ди в'с'уди три'мали п'іст // і то роб'или сир / пирити'рали солений / і к'лали ў та'к'ї гор'и'ки / йак ми 'кажем г'лин'ан'ї / а то 'кажут гон'чарск'ї // і то там пла'тиночкоў з'вер'ха засти'лили / воб'й'азали / і в ту ск'рин'у // і 'масла // зби'рут сми'тани 'тойї / з'їб'іут / пиритопл'а 'її'ї в та'к'ї гла'дунчики / йак в дзба'ночки гон'чарск'ї / скла'дали і то'жи туд'а в ск'рин'у к'лали / бо це т'раба на П'аску //* (с. Рідківці Новоселицького р-ну).

Лексика на позначення їжі, яку готують під час посту в дискурсі про Пасху представлена мовними одиницями, вжитими у вторинній номінативній функції: *г'рибики су'шен'ї*, *шушиниц'ї*, *груш'ки*, *'їеблука*, *чосни'чок*, *с'ї'мен:е моло'ко*; описовими назвами з переліком інгредієнтів *фа'сул'ї с ци'бул'коў та о'л'їїкоў*, *мака'рони с фа'сул'ами*, *го'рох з мака'ронами*, складеними назвами зі стрижневим компонентом кулінарним терміном: *квас'н'ї галуш'ки с к'вашеноїї ка'пусти*, *п'іс'ний 'бори*, *п'іро'ги з бара'бул'оў*, *п'іро'ги з ви'ш'н'ами*, *п'іро'ги с сли'ў'ками*. Улюблена страва буковинців – невеликі варені вироби, зліплені з прісного тіста і начинені сиром, ягодами, капустою, у літературній мові – *ва'реніки*, у буковинських говірках – *пиро'ги*

У говірках Буковини граматичне значення числа стає диференційною ознакою; пор.: *пир'їг* „печений виріб”, *пиро'ги* „прісні варені вироби”.

Лексема *пиріг* – праслов'янська **pirogъ*, утворена від **pirъ* „бенкет” за допомогою суфікса *-ogъ* (як рос. *творог*)¹⁰. На позначення вареників у Вишніцькому р-ні

побуває слово *стули'писки*, утворене лексико-синтаксичним способом, у говірках Новоселицького р-ну реєструємо назву *к'ї'рошт'ї*, запозичену з румунської мови, пор. *chiroșcă* „пиріжок”¹¹.

Одиниці *ва'ренік*, *пир'їг*, *к'ї'рошт'ї*, *стули'писки* відрізняє сфера поширеності: *ва'ренік* функціонує в українському мовному просторі, *пир'їг* у буковинському діалектному, *к'ї'рошт'ї*, *стули'писки* – локальні назви.

Велике значення у харчуванні населення всіх зон буковинського краю мала густа каша з кукурудзяного борошна, на позначення якої у говірках функціонують дублети *мама'лига*, *кулеша*, що відрізняються походженням. Пор.: *кулеша* – не зовсім ясне, можливо, псл. утворення з суфіксом *-ель-* від кореня **kul-*, наявного в *кулага* „густа страва з борошна”, ймовірно, пов'язане з уг. *köles* „просо”¹², *мама'лига* – запозичення з румунської мови; рум. *mămăligă* „тс.” походить від іт. *meliga*, *melica* „сорго”¹³.

Номінації їжі у ДТ функціонують у зменшено-пестливій формі, але у цьому випадку не варто говорити про оцінність дійсності з боку мовця. Це загалом, на нашу думку, ознака розмовного мовлення.

Родовою назвою до всіх перелічених видових назв на позначення страв Великоднього посту виступає слово *п'іс'не*, субстантивованій прикметник засвідчує тенденцію до економії мовних засобів: *до П'аски приго'тоў'їалиси с 'постом/ с'їм ни'д'їл' 'постили / ни 'їїли мн'ас'не / ско'ромне ни 'їїли // 'їїли вс'о п'іс'не // до Ви'ли'кодн'а// с'їм ни'д'їл'//* (с. Зелений Гай Новоселицького р-ну).

У протиставні відношення вступають лексеми *ско'ромне* – *п'іс'не*: *ско'ромне ни 'їїли // 'їїли вс'о п'іс'не*. Антонім до слова *п'іс'не* функціонує у ДТ як субстантивованій прикметник *ско'ромне* та відприкметниковий іменник *с'кором* „м'ясна або молочна їжа, заборонена церковними правилами для вживання у пісні дні”¹⁴. За ЕСУМ, слово походить з праслов'янського **skormъ* „жир”, очевидно пов'язане з **kʰr̥mъ* „корм”¹⁵. Пор.: *у посл'їд'н'їй ден' 'перит 'постом 'файно 'в'їмити ўс'ї бан'е'ки / гури'ч'ета// а'би н'їг'де ни ли'ш'елоси 'капки в'їт с'корому //* (с. Вашківці Вишніцького р-ну).

Останній тиждень перед Пасхою має назву Страсна Седмиця: церква згадує *страсті* „страждання” Ісуса Христа. Велике значення має *Чистий четвер*, у цей день православні миються. На давній культ води нашарувалися відомості про те, що під час Тайної вечері у Сіонській світлиці Ісус омив ноги учням на знак братської любові та розділів з ними останню трапезу. У *Страсну п'ятницю*, найбільш скорботний день, з церкви виносять *плащаницю* – шматок тканини великого розміру із зображенням відбитку Христа, хресний хід з плащаницею тричі обходить навколо церкви. Слово *плащаниця* – старослов'янське із фонетичними особливостями: літерою *щ* та неповноголоссям *-ла-*. Саме в кінці

⁹ Rusnak N.O., Borys L.M. Dynamika nazv strav ta napoyiv u bukovyns'kyh govirkah :monografiya [Dynamics of dishes and drinks names in Bukovinian dialects: monograph], Chernivtsi: Chernivec'kyi nac. un-t, 2016, P. 97.

¹⁰ Etymologichnyi slovnyk ukrayins'koyi movy [Etymological Dictionary of Ukrainian Language], K.: Nauk. dumka, 1982 – 2012, Vol. IV, P. 373.

¹¹ Rusnak N.O., Borys L.M. Dynamika nazv strav ta napoyiv u bukovyns'kyh govirkah: monografiya [Dynamics of dishes and drinks names in Bukovinian dialects: monograph], Chernivtsi: Chernivec'kyi nac. un-t, 2016, P. 126.

¹² Etymologichnyi slovnyk ukrayins'koyi movy [Etymological Dictionary of Ukrainian Language], K.: Nauk. dumka, 1982 – 2012, Vol. III, P. 134.

¹³ Ibid., Vol.III, P. 376.

¹⁴ Slovnyk bukovyns'kyh govirok [Dictionary of Bukovinian Dialects], Chernivtsi: Ruta, 2005, P. 496.

¹⁵ Etymologichnyi slovnyk ukrayins'koyi movy [Etymological Dictionary of Ukrainian Language], K.: Nauk. dumka, 1982 – 2012, Vol. V, P. 282.

страсного тижня господині випікали паску – обрядовий калач, якому в Пасхальній обрядовості відводилось найважливіше місце : у ч'їт'вер' 'досв'їта моло'диц'ї ўби'райут 'чисте ўбран'є і зам'їс'їўїут 'к'їсто // ко'ли ўно 'добри ў'кисне / поч'їнаїут в'їроб'їєти пас'ки // (с. Суховерхів Кіцманського р-ну).

Слово *Пасха*, в народному мовленні *паска*, запозичене з грецької мови, гр. *πάσχα* походить від арамейського *pasha* „пасхальне ягня, свято Пасхи”¹⁶.

Лексема *паска* у діалектному дискурсі функціонує з трьома значеннями:

1. Назва релігійного свята: най'б'їл'їшми ци'р'коўніми св'а'тами їє **'Паска** і Р'їзд'во Хри'стове // са'ма ни з'наїу чо // али 'б'їл'їши їа 'л'ўбл'ї **'Паску** // (с. Бузовиця Кельменецького р-ну). У буковинських селах частіше функціонує народна назва *Ви'лїгден*: а ў'їже на **Ви'лїгден** 'д'ругоїї д'їнини ў'їже 'рано шо по'с'в'їт'їут 'паску / а д'ругоїї д'їнини ў'їже с'лужба ў 'церкв'ї / то то'ди в'їт'їрависи с'лужба і ў'с'ї і'дут на ц'винтар' с писан'ками / с пас'ками // (с. Банилів Вижницького р-ну).

2. Обрядовий хліб: у ч'їт'вер' 'досв'їта моло'диц'ї ўби'райут 'чисте ўбран'є і зам'їс'їўїут 'к'їсто // ко'ли ўно 'добри ў'кисне / поч'їнаїут в'їроб'їєти пас'ки // (с. Суховерхів Кіцманського р-ну).

3. Святковий кошик (переносне значення виникло на основі синекдохі: частина стає цілим): у 'кошик 'файно к'лалі / х'рестик / х'рестик к'лалі / 'писан'ки к'лалі / їїї'їє 'чисте к'лалі / ч'їс'нок к'лалі / о'вечий 'будзик к'лалі / мак / хто маў 'тожи клаў // коба'су / 'сало // це вс'о св'ї'їти'ли // а кру'гом хо'дили і да'вали до'ру / кро'їли **'паску** / і да'вали до'ру // (с. Зелений Гай Новоселицького р-ну); с 'церкви в'ї'їоде про'їас'їїа // хор / с'в'їт'є **'паску** // (с. Товтри Заставницького р-ну).

З випікання паски пов'язано багато прикмет і пересторог. Газдиня їде вмивати паску, потїм цією водою вмиває кожного члена сім'ї, примовляючи: „Щоб ти був такий величний, як паска”...Коли паска вдалася пишна та гарна, це свідчить, що в сім'ї буде злагода та достаток. Недобре, коли паска западає всередину – це означає якесь нещастя, що чекає сім'ю чи родину.

Крім паски, випікали чимало інших виробів з муки: 'паска, х'рестик, до'ра, 'баба, пал'а'нища, пи'рєп'їчка, 'паска з разо'воїї му'ки, 'паска с пїт'л'ованоїї му'ки¹⁷.

Кожна газдиня спочатку випікає хрестик. *Хрестик* – виріб з борошна у вигляді хреста, який кладуть у пасхальний кошик і освячують. Культурний термін *хрестик* побутує у вторинній номінативній функції: назва виникла на основі метонїмічного переносного значення за моделлю „форма – назва”: і зач'їнаїу ро'їбити пас'ки // 'першїї раз 'робл'ї х'рестик / по'тому пас'ки // (с. Топорівці Новоселицького р-ну); на 'Паску 'було так / шо 'було в л'ў'їдеї му'ка 'б'їла / а 'було шо ни 'було / то їак їа'кїї в'ро'їжай // їак пїш'їнища ни 'дужї в'ро'їдила тай вїже ни 'було му'ки / тоїї то на 'паску ку'їували / і пїк'їли **х'рестик** / 'паску п'ї'їти с'а'їїти // (с. Рїдкївці Новоселицького р-ну).

Серед ДТ є багато розповідей про випікання паски. З ДТ дїзнаємося, що першу паску випікали для дївчинки. У цьому бачимо релїкти магічного мислення, асоціативного у своїй основі: перша – для того, щоб була пер-

шою: по'тому пас'ки // нас їє 'четвїро // то 'першїї 'паску ро'їбили 'д'їўчїні з 'голубц'ами // а к'ї д'руг'ї ўїже з и'накшїми // (с. Топорівці Новоселицького р-ну).

З-помїж ДТ про пасхальну обрядовість є чимало текстів, у яких описано виготовлення пасок: 'першїї раз т'раба зро'їбити пал'а'нищу ў 'бл'єз'ї / по'тому сплїс'їти ко'лач'ї і пок'ласти з'верх'ї на ту пал'а'нищу // ў сїрї'їди'їну кла'ду брїндз / з'верху 'робл'ї х'рестик // ну а по к'ї'ї'їци тих х'рестик'їў кла'ду 'голуц'ї // це їак'їшо дл'а 'д'їўчїни // (с. Топорівці Новоселицького р-ну).

У пасхальному дискурсі багато слів на позначення частин паски: пал'а'нища ...ко'лач'ї ...х'рестик ... 'голуц'ї. Номїнації частин паски виникли на основі метонїмічного переносу значення слова за формою. Частини пасхального калача в рїзних населених пунктах можуть мати рїзні назви: п'ї'л'їст'їки, 'куч'їр'ї, лїс'їточ'їки с п'ру'їїкама. В основі назви метонїмічне перенесення за зовнїшньою ознакою, за формою: п'ї'л'їст'їки // спл'ї'їтайу по в'с'єкому / ўт'роїї / 'четвєро // на сїрї'їди'їну 'кождоїї 'пасоч'їки в'їроб'їєїу ў'с'єк'ї 'куч'їр'ї / а з'бо'ку лїс'їточ'їки с п'ру'їїкама // (с. Лукавці Вижницького р-ну); дал'ї в'їроб'їєїут пас'ки // ўдн'ї пас'ки плє'їтут ўд'воїє / а д'руг'ї / ў'четвїро // ўсїр'їдїн'ї в'їроб'їєїут х'рестик // бес 'паски ни оп'хо'їди'їи св'є'ї'їн'ї'є // (с. Суховерхів Кіцманського р-ну).

Дїалектний дискурс про Пасху мїстить не тїльки вїдомостї про те, як виробляти паски, але ї рецепти великоднїх пасок: т'раба заў'їєсу на'с'їїїти ў ко'рїто му'ки і лї'ї'ї'їти ў 'хак'ї // ў с'ї'їботу ўста'їїу ў ч'їт'верк'ї го'їдїн'ї // кла'ду ў ш'ї'їаргак'ї во'їгон' / ўмї'ївайу'ї / мол'їсу // а тим 'ч'їєсом на'їр'їлїси во'їда і моло'ко // робїїу рош'їчїну / кла'ду ко'рїто на п'їч і накрї'ївайу с'катєртєї // ко'ли рош'їчїна п'ї'ї'їкїснє / розбї'ївайу 'дєс'їк' п'їт'їнац'їк' їєц... 'цукром // 'їукру да'їїу нїба'їато / ш'ї'їїри пїєк' лїжок... в'їсї'ї'їайу ў рош'їчїну і зач'їнаїу м'ї'їсїти // досї'ї'їайу 'теплого моло'ка / м'їс'їу 'доўго / аш 'пок'ї 'к'їсто ни с'їтанє г'латкє // зноў кла'ду на 'теплї м'їс'їци і накрї'ївайу // ко'ли 'к'їсто зач'їєло п'їт'їк'їсати / їа кла'ду мн'ї'їкє 'масло / т'р'їшк'ї о'лїви і зноў м'їс'їу / 'док'ї ру'ка ни с'їтанє / ну 'маїїже 'чїста // накрї'ївайу і трї'їмаїїу ко'рїто ў тїп'ї'ї // лагод'ї бл'єх'ї дл'а па'сок // це 'мус'ї 'бути нївї'їлїк'ї і в'ї'їок'ї // з'маст'їїу 'добре о'лївоїу // за'їнос'їу с ко'мори ск'їл'ї'їнищу / тач'їїўку / 'їо'їбї 'булї 'тепл'ї // (с. Лукавці Вижницького р-ну).

У структурї ДТ-рецептів трапляється чимало мовних одиниць з квантитативним значенням:

– часовий показник має невизначену характеристику, причому часовою ознакою стає якїсна ознака: м'їс'їу 'доўго / аш 'пок'ї 'к'їсто ни с'їтанє г'латкє... і зноў м'їс'їу / 'док'ї ру'ка ни с'їтанє / ну 'маїїже 'чїста;

– кїлькїсний показник виражений їслївнїкама у формї фонетичних дїалектизмів: 'дєс'їк' п'їт'їнац'їк' їєц... 'цукру да'їїу нїба'їато / ш'ї'їїри пїєк' лїжок... т'р'їшк'ї о'лїви.

Можемо говорити про їнформативне тло дискурсу. З кожного нового ДТ ми отрїмуємо нову їнформацію, у такий спосїб ї формується дискурс. Наприклад, з наступного ДТ дїзнаємося, на чому пекли паски: а тї'їпер пїк'їли ми пас'ки / ў бл'їшєч'їках ма'їлїх / а тог'їди бл'ї'їшєч'ок ма'їлен'їкїх ни 'було // то м'ї'їсїли ц'ї пасоч'їки і к'лалї ко'рїто 'коло 'пєчї // в'їроб'їїали / к'лалї на во'їтї'їраўнїки / на с'ї'ї'ї'їу та'ку пї'їрєп'їч'їку / тог'їди ў ту пї'їрєп'їч'їку к'лалї з'вер'їха т'рохи 'сїра / по'маст'їїли

¹⁵ Etymologichniy slovnnyk ukrayins'koyi movy [Etymological Dictionary of Ukrainian Language], K.: Nauk. dumka, 1982 – 2012, Vol. V, P. 282.

¹⁶ Ibid., Vol. IV, P. 313.

¹⁷ Kozholyanko G.K. Etnografiya Bukovyny [Ethnography of Bukovina], Chernivtsi: Zoloti lytavry, 2004., Vol.III., P. 208.

йай'цем і поси'нали ло'пату ку'рудз'аноу му'коу // клали ту 'пасочку на ку'рудз'ану му'ку і 'сунули в / у'п'ич // то 'дужи бла смаш'на та 'пасочка шо во'на п'ичена на ц'і 'цегл'і у'п'ичи // (с. Рідківці Новоселицького р-ну).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Діалектний дискурс про Пасху носіїв буковинських говірок відображає передусім духовну культуру української нації, яка належить до календарної весняної обрядовості. До загальної панорами календарної обрядовості (обрядового дискурсу) кожен ДТ привносить якусь неповторну рису, промовляючи „голосом” окремої говірки, назгаль створюючи „багатоголосся” буковинських говірок.

Аналіз мовних одиниць діалектного дискурсу про їжу, яку готують під час Великого посту, засвідчив чималу кількість описових назв. Номінації їжі у ДТ функціонують у зменшено-пестливій формі. Аналіз супровідних чинників показав сферу функціонування мовних одиниць у дискурсі, уявив роль діалектоносія у відтворенні референтної ситуації, проілюструвавши два способи викладу тотожної інформації – експресивний та раціональний.

Rusnak N., Rusnak Y. The Lingual Nature of Dialectal Discourse of 'Food, Prepared for the Great Lent'. Discourse' is one of the most commonly used terms in modern philology. Currently, 'discourse' is considered as a set of thematically correlated texts: texts, which are united in a discourse, texts pointing to one common theme. The content of the discourse is not revealed through one single text, but intertextually, through a complex interaction of many individual texts. In the frame of this definition of discourse, all the dialectal texts (DT) of Bukovinian dialects may be qualified as ritualistic dialectal discourse, narrower – the dialectal discourse about 'food that is prepared during Lent'. Each DT brings to the general panorama of calendar of rites some unique trait, calling through the "voice" of some particular dialect, contributing to the "polyphony" of Bukovinian dialects.

Lexemes signifying 'food that is prepared during the Lent' in the Easter discourse are presented by such linguistic patterns as: *fa'sul'i z ci'bul'koju ta ol'ijkoju, g'ribiki su'sheni, kulesha, šušnic'i, gruš'ki, jebluka, mama'lička, čosni'čok, s'i'maine:e molo'ko, 'zapraska, piro'gi, etc.*

Lexeme 'paska' (Easter) in the dialectal discourse is functioning with three meanings: 1. The name of a religious holiday, although in Bukovina villages more often the word 'Vi'likǵden' is

used. 2. the ceremonial bread. 3. festive basket (figurative meaning arose on the basis of synecdoche: *part becomes whole*).

The discourse on the Easter of the Bukovinian dialects reflects, first of all, the spiritual culture of the Ukrainian nation, which belongs to the calendar spring ritual.

Analysis of language units of dialect discourse of 'food that is prepared during Lent', showed a large number of descriptive names. The category of food in DT function in diminutive form. Analysis of the related factors exposed the sphere of language units functioning in the discourse, testified to the role of dialect bearer in reconstruction of reference situation, showed the two ways of presentation of identical information – expressive and rational.

Key words: discourse, dialectal text, doublet, phonetic variant, borrowing.

Руснак Наталія – доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Коло наукових інтересів: когнітивна лінгвістика, діалектологія, етнолінгвістика, прагматична текстологія. Автор понад 100 наукових праць, у тому числі 2 монографії.

Rusnak Natalia – doctor of philological sciences, Professor of the department of Modern Ukrainian Literature Language of Chernivtsi National University named after Uriy Fedcovich. Science interests: cognitive linguistics, dialectology, ethnolinguistics, pragmatic textology. Author of over 100 scientific papers, including 2 monographs.

Руснак Юлія – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет». Після захисту кандидатської дисертації „Лексика родинних обрядів у буковинському діалекті” за спеціальністю 10.02.01. – українська мова автор продовжує дослідження у галузі діалектології, етнолінгвістики, викладання української мови як іноземної. У доробку науковця є 25 публікації.

Rusnak Yulia – candidate of philological sciences, senior teacher of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies of Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University». After defending her dissertation „The vocabulary of family rituals in Bucovina dialect” in the specialty 10.02.01. - Ukrainian language keeps on researching in the field of dialectology, ethnolinguistics, teaching Ukrainian as a foreign language. In the works of the scientist are 25 publications.

Received: 24.04.2017

Advance Access Published: June, 2017

© N. Rusnak, Yu. Rusnak, 2017

**КІНЕСИЧНІ ІМПЛІКАТУРИ ВІЗУАЛЬНОГО КОНТАКТУ У
ДРАМАТИЧНОМУ ТЕКСТІ БУКОВИНСЬКИХ
ПИСЬМЕННИКІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ
XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ****Іванна СТРУК,**Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, Чернівці (Україна)
simkoz@i.ua**KINESIC IMPLICATURES OF THE EYE CONTACT IN A
DRAMATIC TEXT BY BUKOVYNIAN WRITERS OF THE
SECOND PART OF THE XIX – EARLY XX CENTURY.****Ivanna STRUK,**Chernivtsi National University named after Yuriy Fed'kovych,
Chernivtsi (Ukraine)
ORCID ID:0000-0002-9883-8818; Researcher ID:H-3039-2017

Іванна Струк. Кинесические импликатуры визуального контакта в драматическом тексте буковинских писателей второй половины XIX – начала XX века. В статье проанализированы кинесические импликатуры с ремарками, обозначающими визуальный контакт, их функции в различных коммуникативных ситуациях, возможность передавать эмоции героев в текстах драматических произведений буковинских писателей – Ю. Федьковича, С. Воробкевича, С. Яричевского, И. Синюка, творчество которых представляет устно разговорную речь буковинцев второй половины XIX – начала XX в. Импликатуры рассматриваем как взаимодействие реплики (вербальной коммуникации) и ремарки (невербальной коммуникации) в драматическом тексте, что составляет художественную целостность, обеспечивающую ее комплексное прагматическое воздействие на адресата.

Ключевые слова: импликатура, реплика, ремарка, визуальный контакт, функции взгляда (установка контакта, поддержка контакта, разрыв контакта).

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Імплікатура – „семантико-прагматичний компонент висловлення, який відсилає до його змісту, але не виражений в ньому явно та не зумовлений ним”¹. О. Селіванова визначає імплікатуру як „тісно пов'язану з вербальним змістом невербальну скриту інформацію, що опосередкує змістову залежність між висловленнями в тексті чи повідомленні і організує його інтерактивну спрямованість”².

Імплікатурами мовленнєвого спілкування є „прагматичні компоненти змісту повідомлень, мовленнєвих жанрів, дискурсів, які виводяться адресатом з контексту спілкування завдяки знанню комунікативних принципів, максим, постулатів та конвенцій спілкування”³.

Експліцитна інформація виражається вербально: лексичними, граматичними, синтаксичними засобами, а імпліцитну адресат виводить із значень наведених одиниць з урахуванням конкретної ситуації, регістру та контексту спілкування. Так, за І. В. Арнольд, „імплікація в широкому сенсі – це наявність у тексті вербально не виражених, вгадуваних адресатом смислів”⁴. Адресат домислює і розширює сприйняте, спираючись на експліцитну інформацію, мовну компетенцію, асоціації, пов'язані з життєвим досвідом та набутими знаннями, загальнонаціональний і особистий спільний для учасників мовленнєвого акту культурний фон, на

власний психоемоційний стан та, врешті-решт, на ерудицію, індивідуальну систему логіки і мислення; в усній комунікації відтворенню прихованого змісту сприяють також міміка, жести, інтонація.

ДТ є різновидом художнього тексту, що становить сплав авторського мовлення і мовлення героїв. У ДТ авторське мовлення (ремарки) і мовлення героїв (репліки) чітко розмежоване.

Діалогічні репліки характеризує імпліцитність лінгвального вираження, тобто діалог майже завжди передбачає недомовлене, неповне висловлення. Оскільки в ДТ відсутня оповідь, яку заміщують авторські коментарі (ремарки), що є незавжди достатніми, то читач змушений самостійно відтворювати відсутні елементи в тексті. Тому сприйняття вербалізованих невербальних компонентів (ремарок) залежить від уяви читача. Відповідно кожен реципієнт сприйме текст по-своєму, що нам дозволяє говорити про прихований зміст діалогічних єдностей, які є недомовленими. Це дає підстави нам виділити основну одиницю ДТ – **імплікатуру** (зв'язок репліки і ремарки) – взаємодію вербального і невербального компонента у ДТ, що утворюють єдине візуальне, структурне, смислове та функціональне ціле, яке забезпечує його комплексний прагматичний вплив на адресата.

З огляду на специфіку драми, беручи до уваги усталеність терміна *невербальна комунікація*, у драматичному

¹ Grice H.P. «Logic and conversation» *Syntax and semantics*, Academic Press, 1975, Vol. 3, P. 41–58.

² Selivanova O. Suchasna lnhvistyka: terminolohichna entsykl [Modern Linguistics: terminological encyclopedia], Poltava: Dovkillia-K, 2006, P. 325.

³ Batsevych F. Osnovy komunikativnoi lnhvistyky [Fundamentals of communicative linguistics], K.: Akademia, 2004, P. 220.

⁴ Arnold I.V. Stilistika. Sovremennyiy angliyskiy yazyk: uchebnik dlya vuzov [Stylistics. modern English: a textbook for higher educational institutions], 4-e izd., ispravl. i dopoln., M.: Flinta: Nauka, 2002. P. 14.

тексті імплікатури розподіляємо на дві групи: 1) імплікатури, що фіксують дії персонажів (акціональні); 2) імплікатури, які характеризують мовлення персонажів (мовленнєві). Перша група імплікатур репрезентує власне-невербальні та невластиво-невербальні комунікативні компоненти. Серед власне-невербальних компонентів розглядаємо кінесичні (тактильні жести, міміка, постава, поза, візуальний контакт) та проксемічні (комунікативно значущі зміни особистого простору мовців відносно один одного) складники мовленнєвого акту.

Імплікатури з кінесичними ремарками реалізують контактні жести (візуальний, тактильний контакт), жести, пов'язані з моторикою голови людини, з рухами всього тіла (поклін). Залежно від того, яку частину тіла персонаж драматичного твору залучає в моторній діяльності для продукування комунікативно значущого руху, імплікатури з кінесичними ремарками слугують для позначення візуального і тактильного контактів, моторики голови людини, поклону. У нашій розвідці приділяємо увагу кінесичним імплікатам з ремарками на позначення візуального контакту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Дослідження психологів виявили, що всі люди, незалежно від національності і культури, в якій вони виросли, досить точно і узгоджено інтерпретують дані невербальної системи, а мімічні конфігурації як вираження відповідних емоцій легше за інші „знаки-коди” піддаються інтерпретації. Деяка узгодженість „знаків” всередині невербальної системи сприяє точнішій інтерпретації інформації. Так, дуже тісно пов'язані погляд чи візуальний контакт, які складають винятково важливу частину спілкування.

Систематичні дослідження візуальних контактів у процесі спілкування розпочали американські психологи Р. Екслейн, М. Аргайл і Л. Вінтерс. Доведено, що погляд пов'язаний з процесом формування висловлювання і особливостями цього процесу. Зроблені висновки про те, що погляд виконує роль керуючого впливу, забезпечуючи зворотний зв'язок поведінки партнера та міру залучення його до процесу комунікації. Коли мовець тільки формує думку, він найчастіше дивиться вбік, коли думка повністю готова – на співрозмовника. Крім зазначених вище функцій, погляд виконує і сигнальну функцію в обміні репліками та бере участь у регулюванні дистанції спілкування. Німецький науковець Х. Рюкле відзначив важливі модальності погляду як: „очі в очі”; погляд прижмуреними очима; погляд паралельно направлений на велику віддал очей; прямиий погляд; блукаючий; фіксований та ін. Обмін поглядами є важливим елементом управління контактом у процесі комунікації. Сучасні дослідження показують, що погляд є обов'язковим в одні моменти діалогу і, практично, непотрібним в інші. Тому візуальний контакт зустрічається в кінці речень, при з'єднанні двох реплік, або майже відсутній – під час пауз нерішучості⁵.

Візуальний контакт (окулістка) передає широкий діапазон відчуттів та емоцій особи. Візуальний контакт

може спонукати до початку / закінчення розмови; упродовж розмови він може виражати увагу / неухвагу до співрозмовника. Спеціалісти часто порівнюють погляд із дотиком, він психологічно зменшує дистанцію між особами⁶.

Л. Толстой підмітив: „Очі – дзеркало душі людини”. Адже тільки через очі можна здогадатися про справжній стан душі людини, емоційний настрій. Обманює вона чи каже правду, впевнена у собі або хвилюється, сумує або перебуває на піку радості – про всі відтінки переживань, без приховування, повідомляють нам очі – дзеркало душі співрозмовника.

Метою нашої статті є аналіз кінесичних імплікатур з ремарками на позначення візуального контакту, їх функцій у різноманітних комунікативних ситуаціях, зокрема можливості передавати емоції героїв у драматичних творах. **Матеріал дослідження** – драматичні тексти буковинських письменників – Ю. Федьковича, С. Воробкевича, С. Яричевського, І. Синюка, творчий доробок яких найяскравіше репрезентує усно-розмовне мовлення буковинців другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Засоби вербалізації кінесичних компонентів відіграють важливу роль у розкритті семантичних потенцій, бо саме через них відображається суб'єктивне сприйняття значення кінесичних компонентів. В імплікатах цього типу невербальні складники, що позначають погляди, візуальні контакти та візуальну діяльність комунікантів такі мовні одиниці: *дивитися, глядіти, вдивлятися, приглядатися, спускати (очі), підводити (очі), моргати, мірити, вибалушити (очі), окинути (оком)*.

Візуальний контакт позначає початок розмови, у процесі спілкування вказує на бажання мовців або підтримувати бесіду, або припинити її. Отже, візуальний контакт виконує контактостановлювальну, контакто-підтримувальну та контакторозмикальну функції погляду.

У драматичних творах С. Яричевського візуальний контакт найчастіше виконує контактопідтримувальну функцію. У таких випадках ремаркові конструкції описують емоції під час погляду. Різні емоційні відтінки передані за допомогою прислівникових лексем (*дивиться значущо, глядить здивовано, дивиться щиро*), прийменниково-іменникових конструкцій (*дивиться з зачудуванням*).

Одночасно ремаркові конструкції відображають і напрям погляду комуніканта (*дивиться на Ярослава, дивиться в очі, дивиться на нього, глядить на обох*). У складі реплік візуальних імплікатур фіксуємо низку питальних речень та перепитувань, що вказують на бажання мовців підтримувати розмову: ОЛЯ. *Ні, які ж бо ви недобрі! Чи ж не могли вони отак зі собою побратись та й жити в гаразді? (Дивиться значущо на Ярослава)*. Чи ж не краще?⁷; ОЛЯ. *От возьмім наші відносини! Ви не хотіли б бути на місці рибалки... Правда що ні? (Дивиться йому щиро в очі)*⁸; ДОБРОВІЛЬСЬКИЙ (*глядить здивовано на обох*). *Казала, добродію?*⁹; ОЛЯ

⁵ Ryukle H. Vashe taynoe orujie v obschenii. Mimika, jest, dvijenie [Your secret weapon is in communication. Mimicry, gesture, movement], М.: АО „Интерсперт”, 1996, Р. 125

⁶ Falkova E. G. Mejkulturnaya kommunikatsiya v osnovnyih ponyatiyah i opredeleniyah [Intercultural communication in basic concepts and definitions], SPb.: F-t filologii i iskusstv SPbGU, 2007, Р. 48.

⁷ Yarychevskiy S. Tvory u 2-kh. Tom 2 [Works in 2 vols. Volume 2], Bukharest: „Kryterion”, 1978, Р. 223.

⁸ Ibid., Р. 224.

⁹ Ibid., Р. 225.

(дивиться на нього з зачудуванням). Також щось кажете!¹⁰

Контакторозмикальна функція ремарок найчастіше пов'язана з небажанням мовця підтримувати комунікацію, зокрема відповідати на питання так, як в наступному полілозі. Відповідь одного з учасників комунікації маркована нульовою вербалізацією, тобто омовлений невербальний складник замінює репліку, пор.: ДОРОШЕНЬКО. *І що ж тобі на се він відписав?* БАРАБАШ (*спускає очі в землю*). БОГУН. *Оглух еси? Що ти король Владислав відписав?* БАРАБАШ. *Нічо ' не відписав*¹¹.

Проте іноді опущені очі вниз можуть свідчити про сором'язливість комуніканта. У вербальній частині імплікатур адресант будує своє запитання на основі металоїї, використовуючи фразеологізм *медовий місяць* – „початок подружнього життя”¹². Скромність адресата маркує автологічна репліка-відповідь, що применшує значення слів комунікативного партнера. Взаємоповагу і любов близьких людей засвідчують звертання (*дітоньки, татунцю*), що набуває конотативного значення, пор.: ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ. *А як же вам упливають медові місяці, мої дітоньки? Га, добродію?* ОЛЯ (*очі в діл*). *Дуже добре, татунцю. Аби так дальше! Але то, прецінь не місяці, тільки тижні*¹³.

Візуальні характеристики можуть вказувати на зміну спрямованості погляду, зокрема у діалогах драматичних творів Ю. Федьковича. Наприклад, погляд вбік (*дивит ся в бік*) засвідчує про небажання говорити, замовчування інформації, нечисте сумління. Зміна погляду (*дивит ся по гостинци*) також може бути спричинена появою у просторі сцени ще одного персонажа і викликає незавершеність попередньої теми роздумів комуніканта. Тому репліки персонажів, що передують невербальній частині, зазвичай зреалізовані як обірвані речення. У мовленні учасників комунікації фіксуємо також самохарактеристики персонажів (*то я вже не я, але відемска кочерга; але я не дурний*) або оцінку інших учасників комунікації, репрезентовану іронічними мовленнєвими штампами, де на позначення людини використовують рослинні номінації (*Що знов за зіллячко Бог провадит?*) або абстрактні іменники, що засвідчують інтелектуально багате мовлення персонажа (*А там що знов за проява везет ся?!*), пор.: АНДРІЙ. *Коли се не правду я кажу – то я вже не я, але відемска кочерга, та, що нев на стрижене гору їдут! Але що с того – коли... (Дивит ся в бік). А там що знов за проява везет ся?!. Ага! Матбути Срулева Рухля, що мені Солоха за ню казала*¹⁴, АНДРІЙ. *Але я не дурний давати собі хвостик утинати, коли у мене є ще фіглі у голові а у Солохи черновецьких панців залози,*

*богдай здорови були! – Але там... (Дивит ся по гостинци). Що знов за зіллячко Бог провадит?... А вадь що ворожити?!*¹⁵.

Напряг погляду часто скерований на зовнішній вигляд комунікативного партнера і водночас викликає співчуття до нього. Репліки у таких імплікатурах набувають експресивного забарвлення через використання прикметникових лексем (*замучена, марний*), вказують на фізичний стан співрозмовників, пор.: СТЕПАН (*приглядається її розкішній постаті з видимим вдоволенням. Потому веде її за руку до свого столика*). *Сідай, люба товаришко, зігрита, замучена*¹⁶, КОРНЕЛІЯ (*приглядається до нього, гладить його*). *Який же ти марний! Який марний*¹⁷.

В імплікатурах такого типу авторське мовлення може дублювати вербальну дію (репліка *подивлюсь* – ремарка *дивиться на Василю*). Співчутливий тон мовлення до особи, що є об'єктом комунікації інших співрозмовників, посилюють такі мовні одиниці: порівняння (*сумує так, як той цвіт на морозі*), фразеологізм (*як у воду опущена* – „дуже похмура, зажурена, сумна”¹⁸), імперативна конструкція, що набуває значення емоційного вияву, репліки персонажа (*розступи ся, сьвята земле!*), пор.: ГАФІЯ. *Серце нам роздер. Два роки минули, як пішов, і як нема так нема; а коли на неї подивлюсь (дивит ся на Василю), то розступи ся, сьвята земле! І она як у воду опущена, сумує так, як той цвіт на морозі, марніє і схне*¹⁹.

Часто такий погляд засвідчує зверхність адресанта, зокрема вказує на соціальну нерівність між комунікантами. У мовленні з метою привернення уваги адресант використовує вигуківі вставні побудови (*знай, бач*), зневажливе ставлення до співрозмовника посилює звертання з негативною семантикою (*смерде*), напр.: СУДИСЛАВ (*змірив його згідно*). *Цікавий ти й удався, смерде! То, знай, говорять, що княгиня пішла собі иукати, бач, князя нового!*²⁰.

Візуальні характеристики подекуди є певним сигналом для комуніканта з метою приховання інформації для третього учасника спілкування. Питальна репліка *Яких людей?* призводить до комунікативної девіації. Кінесичний засіб імплікатури змінює комунікативну ситуацію, пор.: БРОНІСЛАВ. *Що, зігнав людей?* ГАВРИЛО. *Яких людей?* ЧОРНИЛО (*моргає до него*). *Таже до jegотоньж-я на лан!*²¹.

Усталений візуальний контакт присутній і у фідеїстичних монологів, зокрема молитви. Репліка побудована на основі *десзису* – (від грец. „просьба, моління, заклик до свідків”) – заклику передовсім до вищих сил у свідки

¹⁰ Ibid., P. 229.

¹¹ Pysania Osypa Yurii Fedkovycha, Pershe povne i krytychne vydanie [Osyp Yurii Fedkovych writings. The first comprehensive and critical edition], T. III, Persha chast B. Dramatychni tvory. Z avtografiv vydav dr. Oleksander Kolessa, Lviv: Z drukarni Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka pid zariadom K. Bednarskoho, 1918, P. 394

¹² Slovnyk frazeolohizmiv ukrainskoi movy [Phraseological Dictionary of the Ukrainian language], Uklad.: V.M. Bilonozhenko ta in., K.: Naukova dumka, 2003, P. 468.

¹³ Yarychevskyi S. Tvory ..., op. cit., P. 286.

¹⁴ Pysania Osypa Yurii Fedkovycha..., op. cit., P. 234

¹⁵ Ibid., P. 237

¹⁶ Yarychevskyi S. Tvory ..., op. cit., P. 433.

¹⁷ Ibid., P. 441.

¹⁸ Slovnyk frazeolohizmiv ukrainskoi movy..., op. cit., P. 468.

¹⁹ Tvory Sydora Vorobkevycha [The Works of Sydir Vorobkevych], Lviv: Vyd-vo tovarystva „Prosvita”, 1911, T. 3, Dramatychni tvory, P. 243.

²⁰ Yarychevskyi S. Tvory ..., op. cit., P. 412.

²¹ Tvory Sydora Vorobkevycha..., op. cit., P. 292.

або висловлення побажання, яке можливо виконати²² в ім'я вищих сил, пор.: КНЯЗЬ (*підводить очі*). Велий Господь і велика є милость його! Нехай же Він помилує князя нещасного! Він, може, й помилує його. Як мовиш, старче божий?²³

У ремарках імплікатур кінесичні візуальні характеристики можуть бути зреалізовані засобами металогії. Зокрема фіксуємо у складі ремарок невербальні дії, вербалізовані фразеологізмами *дивитися косо* – „виявляти незадоволення ким-, чим-небудь, недовіру у ставленні до когось, чогось”²⁴; *міряти очима з ніг до голови* – „оглядати кого-, що-небудь, вдивляючись або оцінюючи”²⁵; *вибалушувати очі* – „пильно, уважно або з цікавістю дивитися на кого-, що-небудь”²⁶. Недоброзичливе ставлення чи недовіру комуніканта до співрозмовника відображають репліки, репрезентовані як питальні конструкції (здебільшого нанизування питальних речень), напр.: МАРИСЯ (*глядить на нього скося*). *І вам також, незнайомий пане? Але ж я маю честь бачити вас між тими панами перший раз!*²⁷; МАРИСЯ (*мірить його від стін до голови*). *Що? Або ж це ваш товариш, пан Пчола?*²⁸; ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ (*вибалушив очі*). *Що? Коли то було? Місяць і сонце світили разом? А то кумедно, добродію!*²⁹.

У ремарках імплікатур, що реалізують встановлення контакту, фіксуємо образно метафоричні номінації з негативним відтінком (*окинув непривітним оком хмарним*), що супроводжують ритуальну формулу привітання, напр.: О. ПРОКОПІЙ (*вже перед ними. Окинув обох путників непривітним оком хмарним і мовить протяжно*). Христос воскрес!³⁰.

Висновки й перспективи подальших розвідок.

1. Імплікатури з ремарками на позначення візуального контакту спрямовані на встановлення, підтримання та розмикання контакту. 2. Візуальну діяльність комунікантів вербалізують іменники, дієслова, прислівники, що є постійними складовими конструкцій, які описують цей вид невербальної діяльності. 3. У складі реплік візуальних імплікатур фіксуємо низку питальних речень та перепитувань (вказують на бажання мовців підтримувати розмову), обірваних речень (при зміні погляду), вокативів (з конотативним значенням). Емоційність мовлення посилюють засоби металогії: порівняння, фразеологізми тощо. 4. Візуально-комунікативні імплікатури у конкретному акті комунікації містять інформацію про

індивідуально-особистісні характеристики суб'єкта, його ставлення до позначуваних явищ і партнера. 5. Перспективу репрезентованого дослідження вбачаємо в подальшому поглибленні знань про семантичні та прагматичні особливості кінесичних імплікатур на позначення візуального контакту за умов реалізації конкретної комунікативної ситуації.

Ivanna Struk. Kinesic implicatures of the eye contact in a dramatic text by Bukovynian writers of the second part of the XIX – early XX century. The interaction between verbal and nonverbal means is distinctively reflected in the dramatic text which is regarded as the analog of spontaneous conversational speech. Specifically, the material of the study is Bukovynian dramatic art that is distinguished by its thematic variety and simplicity of plot reproduction.

The implicature of dramatic text implements the interplay between cue (verbal communication) and stage direction (nonverbal communication), represents the artistic integrity that provides its comprehensive pragmatic impact on the addressee.

The implicatures are distributed into two groups in the dramatic text: 1) implicatures that capture characters' actions (actional); 2) implicatures that characterize characters' speech (speech). The first group represents proper non-verbal and improper non-verbal communicative components. Among proper nonverbal elements the kinesic (tactile gestures, facial expressions, posture, pose, eye contact) and proxemic (communicatively significant changes speakers' personal space) components of the speech act of are taken into consideration.

The article analyzes the implicatures including stage directions that indicate eye contact, their functions in different communicative situations, in particular the ability to transmit characters' emotions in dramatic works by Bukovynian writers, such as Yu. Fedkovych, S. Vorobkevych, S. Yarychevskyi, I. Syniuk, whose creative contribution vividly represents colloquial-conversational speech of Bukovynians of the second half of XIX – early XX century.

Key words: *implicature, cue, stage direction, eye contact, contact establishing and contact breaking functions of the view.*

Струк Іванна – аспірант кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету. Коло наукових зацікавлень: комунікативна лінгвістика, текстологія. У доробку науковця є 20 публікацій.

Struk Ivanna – post graduate of the Department of Modern Ukrainian Language of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Research interests: communicative linguistics, textology. In the works of the scientist are 20 publications.

Received: 17.04.2017

Advance Access Published: June, 2017

© I. Struk, 2017

²² Kultura russkoy rechi: entsiklopedicheskiy slovar-spravochnik [The Culture of Russian speech: encyclopedic reference dictionary], red. L. Yu. Ivanova, A.P. Skovorodnikova, E.N. SHiryaev i dr.], M.: Flinta: Nauka, 2003, P. 150.

²³ Yarychevskyi S. Tvory ..., op. cit., P. 408.

²⁴ Slovnyk frazeolohizmiv ukrainskoi movy..., op. cit., P. 197.

²⁵ Ibid., P. 394.

²⁶ Ibid., P. 90.

²⁷ Yarychevskyi S. Tvory ..., op. cit., P. 294.

²⁸ Ibid., P. 245.

²⁹ Ibid., P. 230.

³⁰ Ibid., P. 406.

**СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ХАРАКТЕРУ
В УКРАЇНСЬКІЙ МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ**

Алла ТКАЧ,

ВДНЗ України „Буковинський державний
медичний університет”, Чернівці (Україна).
allademchenko@gmail.com**CHARACTER PHRASE TERMINOLOGY IN UKRAINIAN
MEDICAL TERMINOLOGY**

Алла ТКАЧ,

Higher State Educational Establishment
Of Ukraine „Bukovinian State
Medical University”, Chernivtsi (Ukraine),
ORCID ID 0000-0003-1108-0256; Researcher ID S-5800-2016

Ткач Алла. Словосочетания терминологического характера в украинской медицинской терминосистеме.
В статье проанализированы сложные научные конструкции в современной украинской медицинской терминологии. Определена словообразовательная организация многокомпонентных терминологических образований, выяснены особенности их функционирования, рассмотрены их специфические семантико-структурные признаки. Наибольшая частота употребления характерна для двухкомпонентных субстантивно-адъективных и субстантивно-субстантивных термино-словосочетаний, низкий уровень – в четырех- и пятикомпонентных научных понятиях.

Автором исследования определены перспективы использования таких сложных словообразовательных моделей в медицинской терминологии.

Ключевые слова: термин(ы), термин(ы)-словосочетания, термины-компози́ты, терминология, терминосистема, украинская медицинская терминология, многокомпонентные образования, сложная научная (терминологическая) конструкция, терминологический элемент.

Вступ. Медична термінологія – невід’ємна частина сучасної наукової лексики, підсистема загальнонаціональної української мови. Процес формування її складний, тривалий і багатоаспектний, вона щоразу розширюється і поповнюється новими лексичними одиницями. Зокрема, основний масив термінофонду мови медицини становлять терміни-словосполучення. Щодо розуміння суті таких наукових понять на лексико-семантичному і граматичному рівнях, то в працях учених-термінологів спостерігається неоднозначність їх інтерпретації; малоодслідженою є словотвірна організація медичних багатокомпонентних термінологічних утворень, не знайшли повного висвітлення семантико-структурні особливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема складних лексем привертала увагу багатьох українських та зарубіжних учених, а саме: Л. Азарової, Н. Безбородька, Ф. Бусласва, Л. Булаховського, В. Виноградова, Г. Винокура, І. Давидова, О. Земської, Н. Клименко, В. Лопатіна, З. Осипенко, О. Потєбні, І. Улуханова, М. Шанського, О. Шахматова, Л. Щерби та ін. У своїх дослідженнях вони визначали основні ознаки композитів (порівняно із простими словами), встановлювали структурні засади (способи й засоби) утворення складних слів, робили опис різноманітних словотвірних груп за відношенням їхніх основ, розробляли їх класифікацію тощо.

Українські складні слова аналізувалися у працях Є. Карпіловської, О. Кардашук, Н. Клименко, О. Кульбабської, Л. Вакарюк, С. Панцьо та ін. Їх ґрунтовні розвідки засвідчують, що композит – це завжди мотивована оди-

ниця, тобто мотивованість є універсальною ознакою складного слова.

Історію функціонування композитних утворень у вітчизняному мовознавстві та зарубіжній славистиці вивчала Л. Азарова. У праці „Складні слова в українській мові: структура, семантика, концепція „золотої” пропорції” дослідниця, визначаючи параметри композитів у різних терміносистемах, зауважує, що „системні ознаки терміносистеми як мовного явища повинні науково осмислюватись із урахуванням загальномовних закономірностей, зокрема, специфіки відповідних функціональних стилів, міжнародної відповідності, словотвірної однорідності, систематичності термінологічного гнізда і поля, однозначності, ... репродуктивності, оперативності, зручності у вживанні, нормативної правильності, естетичності”¹.

Водночас помічено, що, відбиваючи загальномовні тенденції, термінологія розвивається швидшими темпами. Ті принципи розвитку, які в загальноживаній лексиці, зокрема в способі її творення, тільки намічаються, у сфері термінології виступають уже як цілком виразні й продуктивні.

Процес утворення і функціонування наукових словосполук виявився особливо поширеним у сучасній українській медичній термінології. Широке застосування композитів у цій галузі зумовлене необхідністю точніше і повніше називати нові хвороби, їх симптоми, методи діагностики, способи лікування тощо. Як зазначає Л. Азарова, найбільше поява термінів складної структури викликана потребою висловити „дві ідеї однією лек-

¹ Azarova L. Ye. Skladni slova v ukrajinskij movi: struktura, semantika, kontseptsiya „zolotoyi” proportsiyi [Compound words in Ukrainian: structure, semantics, the „gold” proportion], Vinnitsya, 2000, P. 170 – 171.

семою, словом”².

Будова складних і складених термінів досить індивідуалізована та специфічна за такою ознакою, як науково-галузева належність термінів-комполітів.

Українська терміносистема з позицій сучасного словотвору характеризується своєю неоднорідною структурою. Так, усі термінологічні одиниці розділяють на дві групи (за формальною ознакою): одновербальні терміни (однослівні або гіпероніми); полівербальні терміни (багатослівні)³. Окремі мовознавці переконують, що понад 70 % термінів у різних терміносистемах – це словосполучення⁴, саме вони становлять основний масив термінофонду⁵. Не є винятком і сучасна українська медична термінологія. Базовий термінофонд її становлять однослівні (одновербальні) терміни, та чимало медичної лексики сформовано двокомпонентними (полівербальними) термінами, периферійна зона доповнюється відповідно три-, чотирьох-, п’яти-, шестикомпонентними одиницями. Такі багатоконпонентні утворення є результатом опосередкованої вторинної номінації, оскільки термін змінює свою денотативно-сигніфікативну віднесеність, відзначається вмотивованістю, реалізуючи своє нове значення з натяком на сигніфікат конкретизуючого слова. Характер зазначених понятійно-наукових сполук визначається єдністю протилежностей таких базових одиниць, як семантична цілісність і структурно зумовлена самостійність кожного елемента, що виступають засобом єдиної, але розщепленої наукової назви.

Унаслідок опосередкованої вторинної номінації з’являється складна наукова конструкція. Щоправда, у сучасному термінознавстві таке поняття лінгвісти кваліфікують по-різному, зокрема: багатоконпонентний термін (В. Чумак, С. Овсейчик), терміни-комполіти (Л. Азарова), аналітичні номінації (О. Чуєшкова), складений термін (Д. Лотте), складні слова (О. Кардашук, О. Кульбаська) тощо. Проте найчастіше складні номінації термінологи називають термінами-словосполученнями (В. Даниленко, Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк, А. Крижанівська, Л. Симоненко, А. Д’яков, Т. Кияк, З. Куделько, Л. Вакарюк, С. Панцьо й ін.).

Мета нашого дослідження – проаналізувати терміни-словосполучення в українській медичній термінології, визначити словотвірну структуру таких багатоконпонентних термінологічних утворень, з’ясувати особливості їх функціонування.

Виклад основного матеріалу. Проведене дослідження переконливо засвідчує, що в медичній термінології численними з-поміж складених термінів є моделі двокомпонентних словосполучень, утворених на базі субстантивно-субстантивного та субстантивно-ад’єктивного зв’язків. Субстантивно-субстантивні медичні терміносполуки формуються за схемою: [іменник (Н. в.) + іменник (Р. в.)]: *вездечка язика, запалення вуха, корінь зуба, шлуночок серця, метод Павлова, хвороба Лайма* тощо. Напр.: *Якщо є атрофія мозку, різко знижується кровообіг, мозок ні на що не реагує, тобто фактично нема кого рятувати* (Д. Корній); *Тіамін (вітамін В₁) – важливий кофермент у метаболізмі вуглеводів, піридоксин (вітамін В₆) бере участь у білковому*

обміні та синтезі нейромедіаторів (Із підр.).

Більшу групу складають субстантивно-ад’єктивні утворення, що виражені іменником у Н. в. та узгодженого з ним відносного прикметника (рідше – дієприкметника): *зубний канал, бронхіальна астма, куряча сліпота, гіпоталамусна лійка, вузький таз*. Конкретизатори (доповнювальні компоненти) можуть бути і простими, і складними прикметниками: *стовбурові клітини, променева хвороба, заяча губа і кишково-шлунковий тракт, шишкоподібна залоза, клиноподібна кістка* та ін.

Зазначені терміни-словосполучення мають досить гнучку будову, внаслідок чого внутрішньоструктурна зміна номінативної одиниці, що стосується лише її дис-трибутивних характеристик, не заторкує семантичної тотожності. Таку видозміну варто визначити як власне структурну (формальну), в результаті чого маємо терміни з іншим порядком розташування його складових, порівн.: *аскорбінова кислота – кислота аскорбінова, молочна катаракта – катаракта молочна, очне яблуко – яблуко очне, кісткова тканина – тканина кісткова*. Напр.: *Іноді нанізм (карликовість) розвивається у дітей внаслідок недоїдання, тяжких хронічних хвороб – ниркової недостатності, ревматизму, вад серця* (Із підр.): → модель [прикметник + іменник]; *Кислота фолієва необхідна для нормального утворення клітин крові, разом із вітаміном В₁₂ стимулює еритропоез* (Із підр.): → [іменник + прикметник]. Між такими структурно-співвідносними варіантами простежується певне стилістичне розрізнення: препозиція означення відповідає прямому порядку слів, а його постпозиція – інверсійному⁶.

Серед медичних складених термінів, компоненти яких об’єднані підрядним зв’язком, переважну більшість становлять двоскладові конструкції, які можуть бути представлені й термінологічними одиницями (обидва слова), й лексемами, де означуване слово загальноживаного типу чи не термінологічного характеру: *вушна раковина, зубна емаль, мозкова травма, флюорографічний метод, катаральний ларингіт, очне дно, протока навкололімфатична*.

До складених належать також *епонімні назви* – терміни, до складу яких входять прізвище автора, яке пишеться з великої літери, і власне термін. У медицині іменами авторів названі хвороби, операції, синдроми, симптоми, віруси, мікроорганізми, волокна, речовини, методи, способи, клініко-діагностичні лабораторні реакції, формули, тести тощо: *синдром Дауна, симптом Пастернацького, реакція Адамкевича, феномен Бабінського, операція Богорова, метод Боданського, проба Бурденка, шкала Цельсія* та ін. Напр.: *Саванти, так само як аутисти та люди з синдромом Аспергера, інші, ніж ми, їм начхати на правила пристойності й етикету* (В. Гранецька); *Мама думає, що в тебе вірус Еболи* (Д. Мойєс).

Іноколи трапляються дублетні пари до термінів-епонімів (т. зв. пояснення, уточнення окремих явищ, ознак та ін.), проте вони вже не містять у собі власних назв: *комплекс Дауна* – хромосомна патологія, форма олігофренії – вроджена відсталість у розумовому розвитку, поєднана з характерними фізичними порушеннями;

² Ibid., P. 222.

³ Vakaryuk L., “Pants’o S. Slovospoluchennya terminologichnogo harakteru v slovtvori” [The phraseterminological character in the word-building], *Naukovij visnik Chernivets’kogo universitetu “Slov’yans’ka filologiya”*, Chernivtsi, Ruta, 2007, Vol. 321–322, P. 427.

⁴ Pan’ko T. I., Kochan I. M., Matsyuk G. P. *Ukrayins’ke terminoznavstvo*, [Ukrainian terminology, Pidruchnik], L’viv, Svit, 1994, 216 p.

⁵ Vakaryuk L., Pants’o S. “Slovospoluchennya terminologichnogo harakteru v slovtvori” [The phraseterminological character in the word-building], *Naukovij visnik Chernivets’kogo universitetu*, Chernivtsi, Ruta, 2007, Vol. 321–322, *Slov’yans’ka filologiya*, P. 427.

⁶ Ibid., P. 428.

хвороба Боткіна – інфекційний гепатит – гепатит А; Базедова хвороба – дифузний токсичний зоб – тиреотоксикоз – гіпертиреозидизм – щитоподібна гіпертонія.

Крім двохслівних термінів, прикметники входять до складу багатослівних виразів, що передають цілісні поняття: *важкий поліпептидний ланцюг, запалення лімфатичних вузлів, хронічний гнійний гайморит, судинозвужувальні нервові волокна, гострий гематогенний остеомієліт трубчастих кісток*. Зазвичай, такі складені термінологічні структури утворюються за різними словотвірними схемами, найбільш поширеними є трикомпонентні: прикметник + іменник + іменник (*райдужна оболонка ока, мале коло кровообігу, випнута частина гортані*); прикметник + прикметник + іменник (*багатофракційне дуоденальне зондування, хронічний обструктивний бронхіт*); іменник + прикметник + іменник (*ворота лімфатичного вузла, шлуночок правого передсердя*) тощо. Напр.: *Лікування гострої фази гаймориту передбачене в умовах стаціонару* (Із підр.); *У хворих на тонзиліт завжди буває запалення піднебінних мигдаликів* (Із підр.); *З вірогідних оксидантних чинників і посередників найбільше значення мають сигаретний дим, інфекції дихальних шляхів, запалення бронхіального дерева* (Із наук. зб.).

Наведені трикомпонентні наукові назви виникають на базі одно- та двокомпонентних і утворюються аналогічно до складних слів шляхом поширення двоскладних термінів новим визначальним формантом. Кожна перша морфема трикомпонентного складеного медичного терміна здебільшого є видовою щодо відповідного двоморфемного слова⁷. Тобто в зазначених термінах є структурно організуючий центр і визначальна (доповнювальна) група.

Складеними вважаються і терміни-аббревіатури (складноскорочені слова): *АШК – апарат штучного кровообігу; ВІЛ – вірус імунodefіциту людини; ДНК – дезоксирибонуклеїнова кислота; ДЦП – дитячий церебральний параліч; ЕКГ – електрокардіограма; РНК – рибонуклеїнова кислота; СНІД – синдром набутого імунного дефіциту; ЦНС – центральна нервова система; ЧМТ – черепно-мозкова травма; ШЗЕ (ШОЕ) – швидкість зсідання (осідання) еритроцитів, ін.* Напр.: *Ти вже не був добрим знайомим, приятелем, сусідом, колегою чи навіть просто людиною, СНІД стирив начисто все, вішаючи натомість ярлик „смертельна загроза” ...* (О. Печорна); *В обговореннях використовували аббревіатури. Я з'ясувала, що ТСМ – це травма спинного мозку, ФЗ – фізично здоровий, ІСШ – інфекція сечостатевої системи* (Д. Мойсес).

Отже, формування термінів-комполітів відбувається на основі вже існуючих лексичних одиниць, а їх виникнення „пояснюється необхідністю подальшої деталізації предметів, явищ, виражених однокомпонентними термінами, вони сприяють удосконаленню структури процесу інформації та комунікації”⁸.

Чотири-, п'яти-, шестикомпонентні терміни є менш численними в українській медичній термінології. Вони являють собою поєднання різноманітних компонентів за різними словотвірними моделями: *хронічна недостатність кори наднирників, окістя краю зорового каналу, внутрішня оболонка стінки, кровоносних судин, внутрішньоочна ділянка верхньої очної щілини й ін.* Напр.: *Верхній косий м'яз ока починається від спільного сухо-*

жилкового кільця медіально від м'яза, що піднімає верхню повіку, і між верхнім та присереднім прямими м'язами очного яблука прямує дотривати і досередини (Із наук. зб.).

Низький рівень функціонування таких багатоскладових термінів зі значною інформативною насиченістю пояснюється громіздкістю, що наближає-таки їх до власне синтаксичних конструкцій. Тому досить часто вони замінюються (коли це можливо) або іншомовними термінами, або професіоналізмами. Напр.: *Епікард – зовнішній шар стінки серця* (Із підр.); *Вагус – блукаючий нерв. Гальмує функцію багатьох внутрішніх органів* (М. Амосов); *Гемоглобін – це складний білок, який входить до еритроцитів (червоних кров'яних клітин крові) й відповідає за доставку кисню до наших органів і тканин* (Із газети); *Перфузія (пропускання крові крізь порожнину серця – штучний кровообіг) тривала понад дві години* (Із газети).

Як бачимо, за ступенем смислової роздільності терміни-комполіти (умовно) поділяються на: а) стійкі багатоконпонентні медичні терміни, в яких підкреслюються тільки окремі зовнішні (рідше – внутрішні) ознаки предметів чи понять: *барабанна перетинка, вушна раковина, жовта лихоманка, сонячне сплетіння, ін.*; б) терміни-словосполучення, для яких характерна формальна (умовна) роздільність компонентів: *дихальні шляхи, сечостатева система, шлунокова кровотеча, серцевий ритм, слизова оболонка й ін.*

Висновки. Медичні терміни-словосполучення виражають цілісне поняття, володіють багатством семантичної та стилістичної сполучуваності компонентів, є „знаком-повідомленням і номінативним знаком” в одній словотвірній моделі. Вони громіздкі, менш економічні, проте таке багатослів'я з необхідною чіткістю виражає певну наукову одиницю не тільки в граматичному, але й семантичному плані. Досліджене термінологічне словотворення – процес осмислений, що дозволяє контролювати й регулювати його. Це призводить до кількісного зростання продуктивних і поширених терміноелементів (власне питомих і запозичених), урізноманітнює термінофонд мови медицини, дає можливість вибору щодо менш численних і непродуктивних словотвірних моделей та активно функціональних, краще пристосованих до законів сучасної української літературної мови.

Ткач А. Character Phrase Terminology in Ukrainian Medical Terminology. The article analyzes terms – word combinations as constructions in modern Ukrainian medical terminology. The author considers the word building of polycomponental terminology. The adjective word combinations and specifics of semantic and structural features are emphasized. The author denotes the perspectives of the use of complex word building models in medical terminology.

Medical terminology is an integral part of modern scientific vocabulary, a subsystem of the national Ukrainian language. The process of forming it is complex, long and multidimensional, it is each time expanded and replenished with new lexical units. In particular, the main array of terminology of the language of medicine is the terms-phrasing. As to the understanding of the essence of such scientific concepts on the lexico-semantic and grammatical levels, in the works of terminology scientists there is an ambiguity of their interpretation; The word-building organization of medical multicomponent terminological entities is not well-studied, did not find the full coverage of semantic-structural features

In particular, medical terms-word combinations the same as

⁷ Bezborod'ko N. I. “Kompoziti v medichnij terminologiyi” [Composites in medical terminology], *Movoznavstvo*, 1979, Vol. 3, P. 30–33.

⁸ Ibid., P. 33.

complex terms are expressed as a holistic concept, have a wealth of semantic and stylistic compatibility of components, a „sign post and nominative sign” in derivative model. They are bulky, less economical, however this required precision expresses a scientific unit not only in grammatical but also in semantic terms. This terminological word formation is a meaningful process, allowing you to control and regulate it. This leads to a significant quantitative growth of productive and popular terms-elements (both Ukrainian and „borrowed”) varies terms fond of language of medicine, giving a choice on less numerous and unproductive derivational patterns and actively functional, better adapted to the rules of the Ukrainian language.

Key words: *terms-word combinations, terms-composites, terminology, Ukrainian medical terminology, polycomponent structure, complex scientific (terminological) constructions, term-combination.*

Ткач Алла – кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства Вищого державного навчального закладу України „Буковинський державний медичний університет”. Автор та співавтор близько 100 наукових

та навчально-методичних праць, з-поміж яких 3 монографії, 5 навчальних та навчально-методичних посібників з грифом МОН та МОЗ України. Наукові інтереси: сучасна українська медична термінологія; методика викладання української мови як фахової у вищій школі; культура мовлення медичного працівника.

Tkach Alla – candidate of Philology, Associate Professor of Social Sciences and Ukrainian Higher Educational Establishment of Ukraine „Bukovyna State Medical University”. Author and co-author of about 100 scientific and educational works, among them 3 monographs, 5 educational and methodical manuals stamped MES and the Ministry of Health of Ukraine. Research interests: modern Ukrainian medical terminology; methods of teaching Ukrainian language as a professional in high school; Culture Broadcasting health worker.

Received: 22.05.2017

Advance Access Published: June, 2017

© А. Tkach, 2017

**КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ – ДУХОВНИЙ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ
ПОРТРЕТ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ-МЕДИКА**

Алла ТКАЧ, Святослава ЮРНИЮК
ВДНЗ України „Буковинський державний
медичний університет”, Чернівці (Україна)
allademchenko@gmail.com

**THE CULTURE OF SPEECH – INTELLECTUAL PORTRAIT
OF MODERN PHYSICIAN**

Alla TKACH, Svyatoslava YURNYUK
Higher State Educational Establishment
Of Ukraine „Bukovinian State Medical University”,
Chernivtsi (Ukraine)
ORCID ID 0000-0003-1108-0256; Researcher ID S-5800-2016

Алла Ткач, Святослава Юрнюк. Культура речи – духовный и интеллектуальный портрет современного специалиста-медика. Анализируется языковой аспект коммуникативной компетентности медицинского работника и особенности его формирования.

Выяснено, что высокую культуру общения определяет владение литературным языком, его нормами в процессе речевой деятельности. Каждый человек, планируя свою общественную жизнь, заботясь о профессиональном развитии, должен отлично владеть государственным языком, культурой ведения дискуссий, поскольку именно язык служит лучшим инструментом не только формирования собственных мыслей и чувств, но и орудием влияния на других людей.

Ключевые слова: профессиональная речь, культура речи, коммуникативно-речевые умения, термин, терминология, специалист-медик.

Introduction. The question of language culture was and remains an object of scientific attention of many scientists, including N. Babich, B. Antonenko-Davidovich, M. Pentylyuk, V. Knyazev, L. Matsko, V. Melnychayka, I. Plotnicka, S. Shumovytska. In their scientific quests noted that the culture of speech is of great national and social importance: it provides a high level of verbal communication, effective implementation of all functions of the literary language, improves relationships between people, upgrades common culture of the individual and society. Scientists accentuated attention to the culture of speech of any type specialists.

The high culture of speech, of course, is an important component of future professional doctor. From the art of verbal communication essentially depends result of treatment. Words of doctor is an evidence of his compassion, kindness, sensitivity, education and humanity. So, **the goal of the article** is to examine the culture of speech sources and its influence on the of medical student verbal communication.

Historiography. About relevance of formation of cultural professional communication of future medical specialists indicates continuous coverage of this issue by scientists, university professors, teachers and methodists (P. Beilin, L. Batrachenko, N. Litvinenko, N. Misnyk, V. Yukalo, A. Berestova, E. Svetlichnaya, A. Medved, T. Cisar, etc.). In the works of these authors referred that mastering the language specialty in educational medical (pharmaceutical) schools – is primarily mastering scientific style as a functional variety of national literary languages in professional clinical and professional scientific aspects, elaboration of

normative samples of scientific texts and forming skills in these types of actual professional activity, as the production and compression of scientific information in the form of a plan, theses, abstracts, reviews, reports, etc.

Main part. Unfortunately, the problem of professional speech of future specialists studied insufficiently. Low level of speech preparation of medical students creates difficulties not only in the study of special (clinical) disciplines but also in medical practice, which affects the effectiveness of treatment. People paying for their inability to communicate not only by bad mood and daily troubles, but also for their social status, health, relationships with others. In order for properly and informative talk people must constantly enrich their knowledge and experience to improve education, in other words, to fully develop their personality, to care about culture of speech. Therefore the aim of our study is to determine the main aspects of work on improving communicative and language skills of students, adequate level of which is prerequisite for the formation of professional culture of doctors.

The essence and scope of the concept of „communicative and speech skills” interpreted in various ways by researchers. According to S. Omelchuk, in base of the term laid communicative approach to language development, conceptual regulations on communication quality of speech, fast verbal activity¹ reviewed a number of psychological and educational literature, we found that the category of communication includes the ability to quick and correct oriented communication in the circumstances, choosing necessary words and phrases to know the ethical and psychological conditions and rules of communication of

¹ Omel'chuk S.A. Formuvannya movlennyevo-komunikativnih umin' uchniv osnovnoyi shkoli na zavershal'nomu etapi vivchennya syntaksy [Formation of speech and communication skills of primary school pupils in the final stage of the study of syntax], Avtoref. dis. ... kand. ped. nauk, Kiyiv, 2003, 20 p.

ukrainian speech etiquette; build his statement in view of characteristics of speech; ability to express their thoughts and feelings clearly.

Researcher P. Kurinna proposed the following criteria for determining levels of formation of communication skills as:

1) determining the style of speech (ability to choose the required communication style, focusing on communication and speech-task's); 2) the selection of lexical variants (according to the topic of conversation); 3) the grammatical construction of expression (checking capabilities helps construct text on the grammatical level in using lexical, morphological, syntactic rules of literary language); 4) logical and compositional structure of the text (allows you to implement a system of skills in the construction of business (professional) text on a logical and compositional levels, independently prepare public speech focusing on the situation and the recipient's of the speech); 5) correct pronunciation of sounds and sound combinations (indicates a determination of the level of skills and knowledge of normative pronunciation); 6) the creation intonational and facial images (indicates ability to build tonal performance scheme, it is appropriate to create a mimetic image, skillfully use the sign language); 7) possession basics of public speaking (confidence through mastering the laws and regulations of business communication culture, effective influence on audience (tune into his listeners, find educational interests, interest in the topic, etc.), keeping the controversy, questions and answers etc.)².

M. Pentylyuk to communication principles include: the ability to properly identify the topic of expression and strictly adhere to its limits; construct expressions according to its basic idea, recipient of speech; operate most significant facts and evidence for the theme; to build expressions logical and consistent, that is, to establish causal relationships, make the necessary generalizations and conclusions; to choose nature of speech depending on the purpose of communication situation; use a variety of language tools, including the style and genre of communication; improve your expression (correct oral and edit the writings)³.

Thus, a systematic analysis of different approaches to determining the communicative language skills of students - future specialists once again demonstrates that the formation of the necessary communicative competence in professional activities – is to master this profession terminology of modern Ukrainian literary language, professional phraseology, scientific and industrial genres and texts, this grinding of culture of communication, cultivating good speech taste ability to use professional speech stereotypes, know the rules of the various documents and so on. In other words priority is the applied character of professional broadcasting because language – it is not a set of rules and a system of knowledge and skills, it is culture of living together in society, a means of self-forming and self-showing of Homo sapiens. This view was confirmed by V. Andrushchenko: „Knowing the language its prestige. From this starting career personality; Language – is a significant indicator of general culture and its prospects”⁴.

Discipline „Ukrainian language (for professional purposes)” which students learn in all higher schools of

Ukraine, including medical, has theoretical and applied character: assimilation of theoretical information speeds up and improves the process of developing skills in handling verbal material in typical conditions of professional communication. During the study of course it is important to consider the material on professional medical language as a special variety of functional language. This work, in our opinion, should be determined in two phases: a preparatory (pre-communicative) and main (communicative). In the preparatory stage it is necessary to cover the following methodological aspects of teaching professional language as deepening knowledge of language and speech functions of language, stylistic possibilities of the Ukrainian language; improving of oral culture and written speech of future doctors; forming skills with a special (professional) literature; get acquainted with typical and atypical situations of professional communication and their solutions.

Culture of speech requires a good knowledge of the speaker and compliance literary language, use of language cases where there are typical deviations from accepted standards of speech. Such mistakes caused, unfortunately, by insufficient level of language competence of interlocutors, their inability to differentiate in the communication process non literary language and linguistic facts, such as dialects. Therefore, to correctly speak and write correctly, it is necessary to prevent errors: to know possible options for using words and professional expressions, their emphasis and writing, acquire professional language stereotypes.

During learning professional language basic attention is given to terminological vocabulary. As word is an important component of professional thinking and communication, each healthcare worker must correctly and appropriate use medical terminology in professional activities. Mistakes and disadvantages (deviation from the literary norm) in the use of terms and lexems can not only complicate understanding among colleagues physicians, pharmacists, medical personnel and patients or relatives of patients, but also negatively affect the course of disease, cause severe mental or physical pain, iatrogenic trigger symptoms like. That is why creation of conditions for effective learning of Ukrainian medical terminology by future doctors is a guarantee of successful educational and professional activities.

In our opinion, important in language courses is the question of medical terminology in the national language vocabulary and its impact on lexicography and terminography. Since lexicographical principle is generally accepted principle of normativity, the normalization of terminology conducted primarily through its thorough lexicographical study, resulting in the creation of well-targeted termin units register and then - terminological dictionary. Terminological dictionary should be considered as a legal document, which codified fixed terms in the context of „recommendation” and „nonrecommendations” widespread use in scientific style. Working by students various typical professional (scientific) publications covering issues related to specific medical terms to describe explanatory, encyclopedic dictionaries – a mandatory component of classroom work of professional language. The result of this work understands by students that using of terms in modern medicine should be done by harmonizing national and international components, avoid-

² Kurinna A.F. Formuvannya komunikativnih umin' i navichok uchniv humanitarnih litseyiv na urokah ritoriki [Umini of communicative skills of students in class colleges humanitarian rhetoric], Avtooref. dis. ... kand. ped. nauk, Kherson, 2005, 20 p.

³ Slovnyk-dovidnyk z ukrayins'koyi lingvodidaktyky [Dictionary Directory of Ukrainian linguistics], K.: Lenvit, 2003, 149 p.

⁴ Shutak L. B., Navchuk G. V., Tkach A. V. Ukrayins'ka mova profesijnogo spryamuvannya [Ukrainian language for professional purposes], Chernivtsi, 2008, P. 7.

ing synonyms, variance; eliminate violations of lexical, morphological and syntactic rules of Ukrainian language.

We believe that systematic and thorough research study of Ukrainian medical terminology forms skills of students work with scientific and lexicographic literature, enriching their professional vocabulary, increases erudition and professional speech culture.

In addition, physicians should practice correct terminology of official-business style, because the therapeutic activity is always accompanied by composing and reading documents, so the ability to clearly, concisely, and logically correct (according to the structure of the business paper) record information, know the rules of grammar and syntax, observe the basic requirements for paperwork - another component of doctors professional language competence.

Building a culture of future doctors professional language not will be complete without learning the basic etiquette of talking – a rules of kindness and politeness. This is the ethical and psychological foundations of communication, especially verbal behavior in various situations of professional communication during conferences, business meetings, office phone calls, and interviews with patients and others.

The future doctor must learn to understand his companion, pick and choose appropriate meanings of words to influence on him, take into account the psychological characteristics of patients and their families, be able to choose the most successful form of communication, wisely use lexical equipment and relevant tones of speech.

On the main stage of work on improving communicative and language skills necessary to offer their own communicative-oriented tasks most appropriate in conditions of classroom training among which are communication trainings.

Training as a socio-psychological variety of business game opens great opportunities for formation based on knowledge received from all disciplines that have studied or are studying first year, skills of behavior and use of language etiquette as the basis of culture, ability engage in dialogue (polylogue) or join the discussion in a particular situation. Training conducted with appropriate settings, guiding students for successful communication as with an willingness orient themselves on another person, make it possible to realize the speech, and see themselves on either side and navigate the personal experience on communication.

In view of the profession in order to be a model of professional medical language should be characterized by the following main features : *correctness* that is consistent literary norms operating in the language system (pronouncing, spelling, lexical, morphological, syntactic, punctuation, stylistic) *accuracy*, which depends on the depth of knowledge, erudition , personality and active vocabulary; *substantial*, that involves understanding of the theme and the main idea of expression; *richness* (use of various means of expressions depending on the style of speech); *expressiveness* (ability to generate interest to words which was said or written); *relevance*, which depends on how well a person understand the situation of communication, interests and mood of recipient.

Conclusions. As we can see, the high culture of communication determines the perfect knowledge of literary language and its rules in the process of speaking. So every man planning his social life , taking care of professional

growth, should have excellent knowledge of official language, the culture of debate, since it serves as an excellent tool not only to form their own thoughts and feelings, but also can be an instrument of influence on others.

Therefore, culture of speaking – one of the first requirements for the modern specialist. Language of specialist - is not only his spiritual, intellectual portrait but an important component of future professiogram of the doctor.

Ткач Алла, Юрнюк Святослава. Культура мовлення – духовний й інтелектуальний портрет сучасного фахівця-медика. На жаль, проблема формування професійного мовлення майбутніх фахівців вивчена недостатньо. Низький рівень мовленнєвої підготовки студентів-медиків створює певні труднощі не лише під час вивчення спеціальних (клінічних) дисциплін, а й у лікарській діяльності, що негативно позначається на ефективності лікування. За невміння спілкуватися людина розплачується не тільки поганим настроєм і щоденними неприємностями, а й своїм суспільним становищем, здоров'ям, стосунками з іншими людьми. Для того, щоб правильно і змістовно говорити, необхідно постійно збагачувати свої знання і досвід, удосконалювати освіту, інакше кажучи, всебічно розвивати свою особистість, дбати про культуру свого мовлення. Тому метою нашого дослідження є визначення основних аспектів роботи щодо вдосконалення комунікативно-мовленнєвих умінь студентів, належний рівень розвитку яких є передумовою формування фахової культури медичного працівника.

З'ясовано, що високу культуру спілкування визначає досконале володіння літературною мовою, її нормами в процесі мовленнєвої діяльності. Тому кожна людина, плануючи своє суспільне життя, дбаючи про фахове зростання, повинна відмінно володіти державною мовою, культурою ведення дискусій, оскільки саме мова слугує найкращим інструментом не лише формування власних думок і почуттів, а й знаряддям впливу на інших людей.

Отже, мовлення фахівця – це не тільки його духовний, інтелектуальний портрет, а й важливий складник професіограми майбутнього лікаря.

Ключові слова: професійна мова, культура мови, комунікативно-мовні уміння, термін, термінологія, спеціаліст-медик.

Ткач Алла – кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства Вищого державного навчального закладу України „Буковинський державний медичний університет”.

Tkach Alla – candidate of Philology, Associate Professor of Social Sciences and Ukrainian Higher Educational Establishment of Ukraine „Bukovyna State Medical University”.

Юрнюк Святослава – асистент кафедри судової медицини та медичного правознавства Вищого державного навчального закладу України „Буковинський державний медичний університет”. Автор та співавтор близько 28 наукових та навчально-методичних праць, з-поміж яких 1 інформаційний лист. Наукові інтереси: трудове право, цивільне право і процес.

Svyatoslava Yurnyuk – Assistant Professor of Department of Forensic Medicine and Medical Law of Higher State Educational Establishment of Ukraine „Bukovinian State Medical University”. Is an author and coauthor of about 28 scientific and educational works, including 1 information letter. Her research interests include: employment law, civil law and process.

Received: 28.05.2017

Advance Access Published: June, 2017

© А. Tkach, S.Yurnyuk, 2017

СФЕРИ ПОБУТУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ**Марія ЦУРКАН,**ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет», Чернівці (Україна)
maria-c77@mail.ru**THE SPHERE OF EXISTENCE OF UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE****Maria TSURKAN,**Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine),
ORCID ID 0000-0003-2866-1743; RESEARCHER ID S-7651-2016

Цуркан М. Сфери бытования украинского языка как иностранного. В статье разработан исторический экскурс к формированию фундаментальных основ предмета в рамках украинистики как дисциплины, которая представляет Украину в мире; проанализированы этапы становления дисциплины «Украинский язык как иностранный», рассмотрено методическую и учебную литературы по преподаванию предмета, определены основные направления создания дисциплины сегодня.

Ключевые слова: Украинский язык как иностранный, украинистика, центры украинистики в мире, методика преподавания, учебник, учебная литература, студенты-иностранцы.

Вступ. Початок 1990-х років ознаменував великий колапс в українській освітній системі, оскільки, з одного боку, ми фактично від'єдналися від загальнонарадянських російських навчальних критеріїв, методичних баз тощо, а з іншого – залишилися сам на сам із проблемами, які з'явилися після того, коли стало зрозуміло, що вся українська освітня галузь була лише віддзеркаленням російської ідеології та гегемонії. Подібно тому, як росіяни не зберегли свою автентичну історію середніх віків, тому що вкрали українську історію з усіма її персоналіями, так і Україна, творячи офіційне освітнє середовище ХХ ст. до часу незалежності, втратила багато питомих якостей національної ідентичності, намагалася призначити українську освіту, мову, культурні процеси до абсолютно відмінних за ментальністю й особливостями московських реалій.

Така ж доля спіткала навчальну дисципліну та галузь методичної науки «Українська мова як іноземна», тому що насправді лише через 20 років після проголошення незалежності цей предмет тільки починає набувати власне українських обрисів і позбувається налоти методології, яку розробили російські науковці для вивчення аналогічної дисципліни. Деякий час сфера методики вивчення мови як іноземної в Україні перебувала на межі виникнення й ледь не занепадала як дисципліна. Лише подвижницька діяльність небагатьох ентузіастів із різних університетів країни та, безперечно, велика допомога діаспори, яка з усіх сил намагалася й намагається популяризувати українську мову й культуру (україністику) у різних державах світу, врятували дисципліну. Як результат, сформувалася нова сфера лінгводидактики – викладання предмету «Українська мова як іноземна». У силу того, що предмет має низку принципово специфічних моментів, адже з мовою іноземні громадяни (носії чужої мови) повинні вивчити також і культуру, у якій відбиваються мовні реалії, ми вбачаємо за доцільне вважати навчальну дисципліну «Українська мова як іноземна» частиною широких і розгалужених

студій, які об'єднані назвою «Україністика».

Огляд історіографії дозволяє вибудувати ряд відомих дослідників, які фокусували свою увагу на різноманітних проблемах української мови як іноземної. Так, реалії болгарської українистики вивчав І. Огієнко, німецької – К. Бруннер, грецької – Л. Глушенко, В. Маковська, польської – О. Баранівська, М. Кавецька, С. Романюк, А. Хранюк, російської – Г. Лесна, чеської – В. Ленделова, угорської – Є. Барань, французької – Н. Шевченко, шведської – І. Намакштанська. Українським мовознавством займається австрійський дослідник М. Мозер. Перелік та аналіз посібників для іноземців, висвітлення проблем викладання української мови як іноземної зроблено в дослідженні українського науковця І. Кочана. Україністичною проблематикою займалися й такі науковці, як-от: С. Наріжний, О. Прицак, О. Пахльовська, П. Кононенко та багато інших. Зокрема, у монографії С. Наріжного «Українська еміграція» описано діяльність українознавчих студій у Європі з міжнародної співпраці.

Метою нашої розвідки є здійснити історичний экскурс до формування фундаментальних основ предмету в лоні українистики як дисципліни, що репрезентує Україну у світі; проаналізувати етапи становлення дисципліни «Українська мова як іноземна»; розглянути методичну та навчальну літератури з викладання предмету, окреслити основні напрямки творення дисципліни сьогодні.

Виділяємо два взаємопов'язаних шляхи викладання дисципліни та її розвитку. Перший – українська мова як частина українистики; цей шлях репрезентує Україну у світі, тому послуговується літературною українською мовою (подекуди законсервованою у часі мовою діаспори з елементами діалекту певного регіону України, звідки походять родини діаспорян), подає класичні українські культурні традиції та літературу. Другий – українська мова як іноземна у навчальних вузах України слугує як предмет для навчання студентів-іноземних грома-

дян, які приїхали до країни, щоб отримати освіту й потребують знання української мови для оволодіння майбутнім фахом і побутових потреб, які пов'язані з тимчасовим перебуванням на території держави. Часто українська мова як іноземна у цьому випадку пов'язана також із фаховим мовленням та науковою термінологією, оскільки студент потребує знання терміносистем певної професії. Специфічною особливістю тут також є те, що студенти-іноземні громадяни, які деякий час живуть в Україні, часто спілкуються розмовною мовою, що є часткою комунікативного простору. Обидва шляхи потребують цілісного підходу, широкої методологічної бази та необхідної нормативної основи, яка б сприяла чіткості процесу й працювала на реальні продуктивні результати. Так, центри україністики різних країн світу ще на початках своєї діяльності мали благородну й просвітницьку мету – збереження та розвиток української науки про нашу державу, її мову, культуру, імідж у світі, введення україністики у світовий та європейський контексти.

Репрезентують україністику за кордоном, насамперед, науковці – вихідці з України. Проте вже з часів проголошення незалежності до діаспорян долучаються й іноземці, що представляють центральні наукові установи світових держав Європи, Америки, Азії та Австралії. Зараз спостерігається нова хвиля еміграційних процесів, що спричинила значне зменшення вчених в лавах української наукової еліти на теренах України. Багато науковців із Києва, Львова, Івано-Франківська, Чернівців, Ужгорода, Донецька, Харкова – лінгвістів, культурологів, істориків працюють у зарубіжних вишах Польщі, Словаччини, Угорщини, Хорватії, Німеччини, Австрії, Японії, США, Канади, оскільки українська влада мало сприяє розвитку інтелектуального коду нації. Саме ці люди й створюватимуть новий кістяк україністичних наукових і навчальних осередків, адже багато попередників уже похилого віку й потребують нової зміни.

Отож, україністика (-и, жін.) – це українська філологія (мовознавство та літературознавство); це сукупність наук, які вивчають мову, літературу та культуру українського народу¹. Українознавчі студії є плацдармом із поширення стратегічної культурної інформації про Україну у світі. Прикро зазначати, але спостерігаємо відсутність національної концепції та програм розвитку знань про нашу державу і їх систематичне поширення у світі, немає чітко виробленої моделі співпраці з іноземними засобами масової інформації. В умовах відсутності фахової підготовки кадрів для роботи із закордонними інституціями щодо постійного обміну інформацією та вирішення українських питань на міжнародній культурній арені, наша держава не проектує розвиток і працю найбільших українознавчих центрів, які десятиліттями самостійно та з власних ініціатив корують українську науку та культуру за кордоном. «Прикладом такого недбальства з боку нашої країни може слугувати ставлення до Українського Вільного Університету (Мюнхен) та НТШ у Сарселі (Париж)»². Таким чином, відсутність із боку української влади аде-

кватної політики та платформи входження України у світовий культурний простір спричинила те, що левову частку культурної та «просвітительської» діяльності щодо поширення і поглиблення знань про Україну, її мову та культуру взяли на себе україністичні центри різних світових держав.

Роботу світових центрів україністики координує Міжнародна асоціація україністів (МАУ), що на чолі із академіком НАН України Г. Скрипник до 2013 р. об'єднувала зарубіжні осередки в 32 країнах. З 1990 р. МАУ провела сім міжнародних конгресів україністів, у 2012 р. випустила матеріали VII Міжнародного конгресу україністів (4 томи – мова, література, історія й політологія, культура та мистецтво). Проте, через відсутність державного фінансування та інтересу з боку владних структур, асоціації бракує коштів, щоб самостійно розгортати видавничу й організаторську діяльність. Зараз президентом МАУ обрано відомого австрійського лінгвіста Міхаеля Мозера (дослідника творчості Шевченка, мовних процесів у західному регіоні України тощо).

Конкретної точки відліку початку україністичних студій за кордоном немає. Проте певних рис та системності цей процес починає набувати в останній чверті XIX ст. і збігається з першою хвилею еміграції. Зокрема, у журналі «Громада» натрапляємо на промовисті слова М. Драгоманова, які характеризують цілі його перебування за межами Батьківщини: дати матеріал про Україну, її зв'язок із Європою, розвивати його як двосторонній, надавати українському рухові загальноєвропейського звучання, домогтися його підтримки у світі. Іншими словами, вести український рух у загальноєвропейський контекст³. Прикладом також може бути процес становлення й розвитку українознавчих студій у Гарварді. Завдяки колосальній діяльності професора О. Прицака закладено підвалини україністичних студій і розроблено модель, що втілюється в життя не тільки на Американському континенті, але поступово реалізується в університетах європейського простору⁴.

Україністика в польських вузах, насамперед у Варшавському, Краківському, Люблінському, Жешівському, Торунському, Познанському й Перемишлянському університетах фокусується на кафедрах україністики, які функціонують при зазначених закладах. Спільно з українськими колегами у рамках співпраці студіюється діалектна лексика Галичини, укладаються українсько-польські словники. Також українську мову як іноземну вивчають на міжнародних факультетах деяких із названих університетів на курсах сходознавства. Завідувач кафедри україністики Варшавського університету – однієї з найперших україністичних кафедр Польщі – С. Козак перелічує широкий список активних у Польщі осередків кросдисциплінарних студій, міжнародних конференцій, які займаються зазначеною тематикою: Інститут Центрально-Східної Європи в Любліні (керівник проф. Є. Клочовським), кафедра україністики Варшавського університету та Польське українознавче товариство, Ягеллонський університет, Південно-Східний інститут (Перемишль), Католицький універси-

¹ Akademichnyj tlumachnyj slovnyk ukrajins'koyi movy v 11 t. za red. Bilodida I. [Academic Dictionary of the Ukrainian language, in 11 volumes. Ed. Bilodid I.], Instytut movoznavstva, Kiev, 1979, 10 Vol, P. 422.

² Klyuchkovs'ka I. Ukrainoznavchi studiyi yak dzherelo poshyrennya znan' pro Ukrainu v yevropejs'kij spil' noty [Ukrainian studies as a source of spreading knowledge about Ukraine in the European Community], Khata skrayu. Internet-portal ukrajinciv Nimechchyny. Retrieved from, URL: <https://ukrajinciberlinu.wordpress.com>.

³ Dragomanov M. P. Vybrane [Selected works], Kiev., 1991. P. 98.

⁴ Klyuchkovs'ka I. «Ukrainoznavchi studiyi yak dzherelo poshyrennya znan' pro Ukrainu...», op. cit.

тет та Університет Марії Кюрі-Скадовської (Люблін), Вища педагогічна школа (Ряшів) та інші⁵.

Україністика в Німеччині репрезентується завдяки Українському Вільному Університету (Мюнхен), яким керує професор-літературознавець Я. Мельник. Проте велика робота проводиться і в інших наукових закладах Німеччини: Інститут історичних досліджень Східної та Центральної Європи (Марбург), Інститут славистики Вюрцбурзького університету, Інститут славистики університету ім. Мартіна Лютера (Галле), Інститут Східної Європи Вільного університету Берліна, Інститут Східної Європи (Регензбург), Гуманітарний центр досліджень історії та культури Центрально-Східної Європи при Лейпцизькому університеті, Інститут Гердера (Марбург). У зазначених інституціях вивчають українську мову, працюють над окремими проблемами українсько-польсько-німецьких відносин. А в університеті міста Грайфсвальд з 1996 р. була створена єдина у всій Німеччині кафедра українознавства (пізніше назва змінена на «Кафедра українських студій»). На її базі проводиться *Ukrainicum* – інтенсивний курс української мови. Організатори та активні пропагандисти курсу – завідувач кафедри професор В. Мокієнко, доцент Р. Гюбнер та співробітник Інституту славистики О. Кратохвіл.

У Франції та Італії україністику популяризують не так широко, як у Польщі чи Німеччині. Окремі фахівці, а саме: **Б. Беркоф**, **О. Пахльовська** – займаються українськими студіями в ракурсі ширшої проблематики слов'язознавства. Намаганнями О. Пахльовської було створено кафедру україністики в Римському університеті Ла Сапієнца (2000 р.). Українська мова студіюється й у Паризькому національному інституті східних мов і цивілізації (ІНАЛКО). Українську мову й українознавство ще у першій половині ХХ ст. почав викладати професор І. Борщак (1938 р.). А в 1966 р. функціонувала кафедра української мови й літератури (завідувач М. Шеррер-Долгорука). Також варто сказати, що завдяки зусиллям **Італійської асоціації українських студій** (президент – славіст Д. Броджі), у Венеції в 1992 р. було організовано **україністичний симпозіум** (відтоді організовується кожні два роки). Важливу роботу з популяризації української мови та культури раніше виконувала **Українська бібліотека ім. Симона Петлюри в Парижі**. Однак зараз цей заклад виконує лише архівні функції для документів революційних часів.

Щодо українознавчих студій на північноамериканському континенті, то головними залишаються центри україністики, засновані з ініціативи наукової спільноти США, Канади й української діаспори ще в 1970–1980-х роках: **Український науковий інститут Гарвардського університету**, **Канадський інститут українських досліджень при Альбертському університеті**, **Українська вільна академія наук (УВАН)** тощо. Завдяки фінансовій підтримці багатьох іменних фондів праця зазначених інституцій спрямовується на інтеграцію україністичних та українознавчих досліджень у міжнародний науковий процес. Саме в рамках американсько-канадської співпраці видається унікальна археографічна серія **«Гарвардська бібліотека давнього українського письменства»**. З УВАН активно співпрацювали відомі украї-

їнські та зарубіжні вчені: Ю. Шевельов, Д. Чижевський, І. Огієнко, Я. Пастернак, С. Гординський, Я. Пеленський, Л. Онишкевич, О. Субтельний, Б. Боцюрків, М. Марунчак, А. Качор, В. Кірконнел, Д. Симпсон, Й. Кіршбавм. Проте відхід від активного дослідництва багатьох науковців (Зенона Когуца, Ореста Субтельного, Романа Шпорлюка, Ігоря Шевченка), що сформували ці потужні осередки у 1980–1990-х роках, спричинив гальмівні процеси в раніше запланованій видавничій та пошуковій праці. Зокрема, повільно просувається робота над виходом англomовної українознавчої періодики: **«Гарвардських українознавчих студій»**, **«Журналу українських студій» та таких серій, як «Славістика», «Ономастика», «Канадська українська», «Література»**. Левова частка науково-організаційної роботи в Канаді, США й Україні припадає на **Українське історичне товариство (УІТ)**, голова Любомир Винар). Так, проводяться міжнародні наукові конгреси істориків (Чернівці, 2000; Кам'янець-Подільський, 2003; Луцьк, 2006), видаються книжкові серії: «Історичні монографії», «Історичні студії», «Мемуаристика», «Українські вчені», «Грушевськіяна», «Епістолярні джерела грушевськознавства».

Стратегічними центрами українознавчих студій залишалися осередки **Наукового товариства ім. Т. Шевченка у країнах Америки, Європи та Австралії**. Серед найбільших досягнень товариства – десятитомна **«Енциклопедія українознавства»**, (1954–1989 рр., за науковою редакцією В. Кубійовича). Уже за незалежності з діаспорними осередками почали плідно співпрацювати відділення відновленого НТШ в Україні (Львів, Київ, Івано-Франківськ).

Є кафедра української філології в **Белградському державному університеті** (завідувач **Л. Попович**). Відомо, що з 1997-98 навчального року українську мову викладають в університеті два семестри. Окрім викладацької діяльності, тут займаються перекладами з української літератури та вивчають українознавчу проблематику. Активна дослідницька робота ведеться у **Тбіліському університеті**. Багато десятиліть поспіль україністикою курує **О. Баканідзе**.

Нині система викладання української мови як іноземної за кордоном працює на кількох рівнях: 1) українська як мова спеціальності (після закінчення студент отримує дипломи бакалавра, магістра й доктора з української мови), функціонує в таких закладах за межами України: Національний інститут східних мов у Франції; Санкт-Петербурзький державний університет (відкрито магістратуру за напрямом «Українська мова» й відділення бакалаврату «Українська мова та література. Німецька мова», «Українська мова та література. Англійська мова»); 2) українська як друга іноземна в рамках славистичних студій (Слов'янський і Гуманітарний університет Бішкека (Киргизія), Санкт-Петербурзький та Московський державні університети (Росія), багатьох університетах Чехії, Польщі); 3) українська мова як складова системи підготовки фахівців з українознавства (Краківський та Сілезький університети, Державна вища професійна школа (Польща) тощо); 4) українська як факультатив: третя іноземна (Берлінський університет імені Гумбольдта (Німеччина), Афінський університет (Греція)⁶.

⁵ Kozak S. Polsko-ukraińskie pogranicze: między konfliktem a dialogiem [Polish-Ukrainian borderland: between conflict and dialogue]. Retrieved from, URL: www.pogranicze.sejny.pl/archiwum/krasnogroda/pismo/numer4.htm.

⁶ Shvecz' G.D. Stanovlennya metodyky vykladannya ukraïns'koyi movy yak inozemnoyi [Formation of methodology of teaching Ukrainian as foreign language], URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo9%284%29>

Після проголошення незалежності України активізувався потік іноземних студентів до навчальних вузів країни, й університети, які почали надавати освітні послуги громадянам інших держав, постали перед проблемою викладання української мови як іноземної, це й породило хвилю лінгводидактики: почали розроблятися програми, підручники, посібники з навчання української як чужої, зі своєрідного мовного менеджменту, оскільки необхідний інтенсивний курс для засвоєння української в мовному середовищі. Також змінився й сам престиж української мови, що отримала офіційний статус державної. Однак значно ширший лекторій з української мови пов'язаний з інтересами громадян інших країн до нашої мови, які вони задовільняють, навчаючись на курсах зазначених вище в розвідці навчальних закладів світу, чи з бажанням колишніх українських громадян, які змінили країну проживання, щоб їхні нащадки вивчали українську на більш глибокому рівні.

Саме для іншомовної академічної аудиторії важливими є посібники для англомовних громадян А. Медушевського та Р. Вятковської (1963), Ю. Жлуктенка, Н. Тоцької та Т. Молодід (1973, 1978), Т. Макарової, Л. Паламар і Н. Присяжнюк (1970-1973, 1979-1981, 1988-1990, 1993)) та носіїв російської мови (Ю. Жлуктенко, Є. Карпіловська, В. Ярмак (1991), О. Сербенська, З. Терлак (1991), Ю. Ісиченко, В. Калашник, А. Сващенко (1992), І. Ющук (1992), І. Вихованець, Є. Карпіловська, П. Клименко (1998), М. Плющ, Л. Паламар (2009) та ін.)⁷, Панька Т. И., Тамбовцева Ю. А. – «Русско-украинский разговорник» (Львів, 1991). Для громадян, що спілкуються польською, у Люблінському Католицькому університеті Іриною Гук і Мирославою Кавецькою був створений підручник «Вивчаємо українську мову» (1994 р., розрахований на двосеместрове навчання). Акцентовано в книзі на спілкуванні в різних життєвих ситуаціях (тексти і діалоги), а вже власне до комунікативних тем пристосовано основні граматичні правила. 1995 р. побачив світ підручник з граматики М. Лесіва «Шкільна грамика української мови» (Варшава). А в 1996 р. вийшов друком «самовчитель» української мови («Podręcznik do nauki języka ukraińskiego») Івана Співака. Посібник має в собі основні лексичні, орфографічні й граматичні відомості з української мови. Розмовник – Б. Зінкевич-Томанек, Г. Стрельчук, О. Кам'яна «Rozmówki polsko-ukraińskie» (Kraków, 1992). Т. Голинська, А. Вуйцік, Е. Васяк Mini-rozmówki ukraińskie – (Warszawa, 2006), З. Ландовського «Jak to powiedzieć po ukraińsku» (Warszawa, 2005), О. Белей Белей «Розмовляєте українською? Підручник української мови» (Wrocław, 2006). У 2003 р. світ побачив Українсько-польський синтаксичний словник авторства Маріана Юрковського й Ореста Співака («Ukraińsko-polski słownik syntaktyczny», Warszawa, 2003), де описано синтаксичні норми української в порівняльній характеристиці з польською мовою.

На початку XXI ст. в Україні було проведено освітню реформу, у результаті якої запроваджено кредитно-модульну систему навчання. Така загальноєвропейська інтеграція освітніх процесів дозволила налагодити науково-дослідницькі зв'язки українських вчених-славистів

із закордонними колегами. Також для української освітньої сфери відчинилися двері до загальноєвропейських навчальних стандартів, вимог із мовної освіти, що мають визначити загальне підґрунтя для створення навчально-методичного забезпечення в європейському просторі⁸.

Часто важливим чинником у написанні підручника з української мови як іноземної виступає обрання мови-посередника та цільова аудиторія, якій цей матеріал необхідний для навчання (професійна спрямованість на інженерній, медичній, юридичній, гуманітарній лексиці тощо). Також багато методичних матеріалів зорієнтовані на викладання української мови як іноземної на підготовчих відділеннях чи факультетах та включають у себе всі рівні пропедевтики. На початках формування методологічної бази вже за часів незалежної України було опубліковано підручники Г. Макарова, Л. Паламар, Н. Присяжнюк «Розмовляйте з нами українською мовою» (Speak Ukrainian with Us: в 3-х ч. /, Ч. 1 Вступний фонетичний курс, 1992 р.); Євстигнеєва Г. А. «Перші кроки українського мовлення» (навчальний посібник для студентів-іноземців, Львів, 1994 р.); «Українська мова. Практичний курс граматики для студентів-іноземців» (В. Вінницька, Н. Плющ, 1997 р.), де систематизуються знання з граматики української мови, розширюється словниковий запас, активізуються навички усного та писемного мовлення; «Українська мова для іноземних студентів: Навчальний посібник» (Т. Ю. Іванець, В. Я. Корженко, О. В. Абрамчук, 1998 р.) містить вправи та завдання, граматичний матеріал у вигляді завдань і тестів для освоєння української мови; «Українська мова щодня. Початковий рівень» (Гримич М., Непийвода Н., Різун В., Київ, 1998), це перший ілюстрований посібник із української мови для іноземців, написаний за новими зарубіжними й вітчизняними комунікативними методиками, в основу якого покладений матеріал, що автори напрацювали під час їхнього викладання в Міжнародній школі україністики та Корпусі миру США; «Українська мова для студентів-іноземців. Початковий курс» (Мацієвська Н., Мельникова Л, Поліщук Т., Степаненко Л., Товкач Л., Черкаси, Ч. 1, 1998, Ч. 2., 1999).

З 2000 року кількість видань, у яких розглянуто різноманітні аспекти вивчення української як іноземної (граматична складова, мовленнєві навички тощо), значно збільшилась: «Українська мова як іноземна (початковий курс)» (Вінницька В., Головяшина Л, Плющ Н., Київ, 2002); «Українська мова: перші кроки: навчальний посібник для іноземців» (Кисельова Т., Солонська О, Безкровна Л., Харків, 2002); «Українська мова для студентів-іноземців підготовчого відділення. Розмовно-фонетичний курс» (Корженко В., Корженко З., Горчинська Л., Вінниця, 2005); «Українська мова для іноземців» (Космакова-Братушенко Т., Одеса, 2000); «Українська мова для іноземних студентів» (Лисенко Н., Кривко Р., Світлична Є, Цапко Т., Київ, 2002); «Посібник з української мови для студентів-іноземців (лексико-граматичний практикум)» (М. Джура, Львів 2005); «Вивчаймо українську мову! (курс української мови як іноземної)» (М. Джура, Львів, 2007); «Українська мова як іноземна (початковий

⁷ Ibid., URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo9%284%29>

⁸ Kochan I. «Stanovlennya i rozvytok metodyky vykladannya ukrayins'koyi movy yak inozemnoyi» [Formation and development of methodology of teaching Ukrainian as foreign language], Teoriya i praktyka vykladannya ukrayins'koyi yak inozemnoyi, Lviv, 2012, P. 17–23.

курс)» (Кудіна Т., 2009); «Крок-1 (рівень А1-А2). Українська мова як іноземна: книга для студента» (Палінська О., Туркевич О., 2011); «Українська мова для іноземців» (Чистякова А., Селіверстова Л., Лагута Т., 2008); Чумак В., Чумак О. Українська мова як іноземна в системі кредитно-модульного навчання (2011) та ін.); «Практичний курс української мови для іноземців: усне мовлення» (Зайченко Н., Воробйова С., 2005); «Українська мова як іноземна: граматичний аспект» (Зайченко Н., 2013); «Науковий стиль мовлення. Навчальний посібник для студентів-іноземців першого курсу навчання» (Сокіл Б., Гончарова М., 2013); «Розвиток навичок наукового мовлення (для іноземних студентів-філологів)» (Демянюк А., 2009); «Практичний курс української мови (для іноземних студентів-філологів)» (Демянюк А., 2011) тощо.

Важливими є підручники, що підготовлені задля оволодіння студентами-іноземними громадянами термінологією профільних дисциплін обраної спеціальності та азами наукового стилю мовлення української мови: «Українська мова для іноземних студентів: початково-предметні курси (Математика. Креслення. Хімія. Фізика. Біологія) (Альошина С., Онкович Г., Шутенко Я.-С., Київ, 1998); «Українська мова: Практичний курс для іноземців. Посібник для слухачів підготовчих відділень і факультетів (медичного спрямування)» (Бахтіярова Х., Лукашевич С., Майданюк І., Сегень М., Петухов С., Тернопіль, 1999); «Основи економіки для студентів-іноземців» (Солом'янюк Л., Головяшина Л., Київ, 2004); «Фізика на заняттях української мови: Навчальний посібник» (В. Я. Корженко, З. П. Корженко, Вінниця, 2006); «Мовно-технологічна практика для студентів-іноземців II курсу: навчальний посібник» (О. В. Абрамчук, І. С. Зозуля, Г. В. Лепко, Вінниця, 2011); «Українська мова для іноземців. Професійна сфера спілкування: навчальний посібник» (Л. Є. Азарова, Т. Ю. Іванець, О. А. Цимбал, Вінниця, 2013); «Вчимося української: навчальний посібник для студентів вищих медичних навчальних закладів освіти IV рівня акредитації» (Шутак Л. Б., Собко І. О., Нікоряк І. В., Чернівці, 2009); «Наука і техніка в сучасному світі: збірник науково-популярних текстів та навчальних завдань для студентів-іноземців технічних вишів» (Бойко Г., 2012); «Українська мова: на матеріалі економічних текстів» (Вовк П., Радченко В., 2007) тощо.

Під час вивчення мови як іноземної необхідно враховувати не лише мовну й мовленнєву компетенції, але й соціокультурну, лінгвокраєзнавчу особливості засвоєння мовного матеріалу, специфіки вживання вивченої лексики, використання усталеної культурою поведінкової моделі мови. Ця ланка лінгводидактики з української як іноземної представлена такими виданнями: «Спілкуємося українською. Країнознавство: навчальний посібник» (В. Я. Корженко, О. В. Абрамчук, Л. В. Горчинська, Вінниця, 2010) «Країнознавство для слухачів-іноземців підготовчого відділення: навчальний посібник» (Л. Є. Азарова, Л. В. Горчинська, І. С. Зозуля, Л. В. Солодар, Вінниця, 2010), де містяться навчальні тексти та лексико-граматичні конструкції, необхідні для навчальної діяльності та спілкування в побутовій, культурній,

науково-навчальній та соціальних сферах. Локальне країнознавство висвітлено в підручниках «Мій Львів» (Антонів Л., Туркевич О., 2013), «Знайомтеся: Київ» (Швець Г., 2011). Своєрідними лінгвокраєзнавчими путівниками можна назвати «Знайомство з Україною» (Дерба С., 2012); «Мандрівка Україною: навчальний посібник з української мови як іноземної (рівень В2)» (Ключковська І., 2012).

Поряд із роботою над навчальними посібниками та підручниками важливе місце посідає наукова складова роботи над методичними засадами, особливостями викладання, розробкою навчальних програм та критеріїв викладання. Одними з перших теоретичних окреслень у сфері викладання української мови як іноземної стала організована в 1993 р. Міжнародна наукова конференція (Ялта), основними цілями якої були пошуки якісних та модерних підходів до викладання дисципліни. На заході наголошувалося на відсутності ґрунтовних праць у галузі методики викладання предмету тощо.

Важливим етапом у розвитку методологічної бази викладання української мови як іноземної став вихід «Навчального мінімуму з української й російської мов для іноземців» (Н. Зайченко, С. Воробйова, 1995), де було запропоновано мовний (фонетичний і граматичний), комунікативно-поняттєвий і лексичний мінімуми, що входять до змістової бази, яка слугує розробленню академічних програм навчання іноземців української мови. Тут уперше виокремлено загальноєвропейські навчальні критерії для вивчення чужої мови: «Елементарне спілкування», «Вступний етап», «Початковий етап», «Базовий етап», «Основний (середній) етап – 1», «Основний (середній) етап – 2», «Просунутий етап», «Завершальний етап»⁹. Саме завдяки виходу у світ «Начального мінімуму...» почали окреслюватися системні й уніфіковані підходи до написання підручників, розробки методичного інструментарію. Дещо ускладнює ситуацію той факт, що ще досі немає єдиної типової програми, яка б об'єднувала усі вузи України під єдині стандарти з усталеною кількістю годин, тематикою й проблематикою. Цього ж року Онкович Г. В. була захищена наукова робота на здобуття ступеня доктора педагогічних наук *«Теоретичні основи використання засобів масової інформації у навчанні української мови студентів-нефілологів»*. У праці запропонований специфічний підхід до вивчення мови – пресодидактичний, що полягає у залученні комунікативного дискурсу ЗМІ до процесу розвитку мовленнєвої компетенції¹⁰. 1996 р. ознаменував відкриття спеціальності «Українська мова як іноземна» (у рамках спеціальності «Українська мова і література»). Фахове студіювання спеціалістів з цієї області зараз здійснюється на кафедрі української та російської мов як іноземних Інституту філології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка та кафедрі прикладного мовознавства Львівського національного університету ім. Івана Франка. Та це стосується лише підготовки студентів-іноземців, які обрали філологічний напрям. У 1997 р. Л. Паламар була захищена докторська дисертація на тему: *«Лінгводидактичні основи формування україно-*

⁹ Zajchenko N. F. Vorobjova S. A. Navchal'ni minimumy z ukrayins'koyi i rosijis'koyi mov dlya inozemciv [Educational minimum of Ukrainian and Russian languages for foreigners], Kiev, 1995, 200 p.

¹⁰ Onkovych G. V. Teoretychni osnovy vykorystannya zasobiv masovoyi informaciyi u navchanni ukrayins'koyi movy studentiv-nefilologiv [The theoretical basics of using mass media in teaching Ukrainian language for non-philological students], Unpublished candidate dissertation, Kiev, 1995, 35 p.

мовної особистості», де висвітлено теоретичні засади викладання української мови як іноземної¹¹.

Наступним науковим заходом, який намагався розв'язати проблеми викладання української мови як іноземної був Перший міжнародний науково-методичний семінар «Теорія і практика викладання української мови як іноземної» (Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2005 р.). А з 2006 року в цьому ж закладі традиційним стало проведення щорічних міжнародних науково-практичних конференцій з проблематики теоретичних та методологічних засобів навчання української мови як іноземної.

Висновки. Культурна та освітня репрезентація країни серед інших держав та їх громадян, які тимчасово перебувають на території держави-презентанта, має кілька складових і розгортає свою політику на багатьох рівнях. Одним із шляхів культурно-освітнього менеджменту країни на зовнішньому світовому ринку є формування умовної карти вивчення її мови в інших державах. Саме тому ми створили своєрідну подорож центрами україністики, що є неофіційними послами України, завдяки яким світове співтовариство може долучитися до вивчення мови й культури нашої держави. Окрім зовнішньополітичної стратегії, існує також внутрішня складова питання, яка представлена викладанням української мови для громадян інших країн, що вирішили здобувати вищу освіту в Україні. Лінгводидактика з української як іноземної лише формується як наукова галузь, тому існує багато прогалин у цій царині. Наразі відбувається активний науковий пошук прийомів методики викладання предмету, шляхів оптимального вивчення мови на всіх її функціональних рівнях.

Tsurkan M. The Sphere of Existence of Ukrainian Language as a Foreign Language. There are two ways of functioning of the Ukrainian language. This subject exists as part of the Literary and Cultural Studies about Ukraine and called Ukrainian studies. Another area of functioning of the Ukrainian language as a foreign concerns of teaching foreign students in Ukrainian universities. The article gives an analysis of the development of methodology of teaching Ukrainian as a foreign language. It outlined the

development of this science in Ukraine and abroad. It systematized scientific researches and methodical materials on methodology of teaching Ukrainian as a foreign language. The paper characterized directions of research in this science.

The cultural and educational representation of a country among other countries and among foreigners, which are temporarily staying on the territory of the country representative, has a couple of constituents and unfolds its politics on many levels. One way of cultural and educational representation of a country on the foreign world market is the formation of a conditional map that shows where the learning of the country's language can be done in other countries. That is why we created a virtual journey through centres of Ukrainian studies, which are unofficial ambassadors of Ukraine, through which the world community can join in learning and studying our country's language and culture. In addition to foreign policy strategy there is also an internal one, which is presented in the teaching of the Ukrainian language to foreigners, who have decided to get a higher education in Ukraine. The linguodidactics of Ukrainian as a foreign language is only being formed as a scientific branch and that is why there are many gaps in this field. At the present an active scientific search is underway to find the principles of methodology of teaching the subject and there is also an attempt to find the optimal ways of learning a language in all of its functional levels.

Key words: ukrainian as a foreign language, the ukrainian studies, the ukrainian studies centers in the world, teaching methods, textbooks, foreign students.

Цуркан Марія – кандидат філологічних наук, викладач кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет». Автор 22 наукових статей. Наукові інтереси: стилістика, лінгвістика тексту, методика викладання української мови як іноземної у вищій школі.

Maria Tsurkan – Candidate of Philological Sciences, lecturer of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies of Higher Educational Establishment of Ukraine „Bukovinian State Medical University”. The author of 22 scientific articles. Research interests: Stylistics, Text linguistics, Methodology of teaching Ukrainian as a foreign language in high school.

Received: 22.05.2017

Advance Access Published: June, 2017

© M. Tsurkan, 2017

¹¹ Palamar L. M. Lingvodydaktychni osnovy formuvannya ukrajinomovnoyi osobystosti [Linguodidactic bases of formation of Ukrainian identity], Unpublished candidate dissertation, Kiev, 1997, 235 p.

**ФОРМУВАННЯ КОГНІТИВНОГО ТЕРМІНОЗНАВСТВА
НА ТЛІ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**Лариса ШУТАК, Галина НАВЧУК,
ВДНЗ України «Буковинський державний
медичний університет», Чернівці (Україна)
society@bsmu.edu.ua, navchuk_g_v@mail.ru**FORMATION OF COGNITIVE TERMINOLOGY IN TERMS
OF MODERN LINGUISTIC RESEARCH**Larysa SHUTAK, Halyna NAVCHUK,
Higher State Educational Establishment of Ukraine
«Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine)
ORCID ID 0000-0001-8038-4080, RESEARCHER ID S-61-30-2016
ORCID ID 0000-0002-4624-1796, RESEARCHER ID S-61-40-2016

Шутак Лариса, Навчук Галина. Формирование когнитивного терминоведения на фоне современных лингвистических исследований. В статье сделан обзор теоретико-практических основ формирования и развития терминоведения как науки, определены особенности структурной лингвистики, охарактеризованы причины перехода к структурно-функциональной лингвистике в изучении термина. Обоснованы основные причины формирования когнитивного терминоведения, связанного с антропоцентрическим направлением в развитии лингвистики.

Доказано, что продолжая традиции классического терминоведения, которое возникло и развивалось в рамках структурной лингвистики, представлявшей совокупность научных взглядов на язык как сложную многоуровневую систему знаков, когнитивное терминоведение становится одновременно качественно новым, полипарадигмальным направлением исследования терминов и терминосистем, принципы и методы которого базируются на когнитивно-дискурсивной основе исследования научного (профессионального) языка как средства когниции и коммуникации её носителей.

Ключевые слова: структурная лингвистика, структурно-функциональная лингвистика, классическое терминоведение, когнитивное терминоведение, когнитивно-дискурсивные основы, термин, терминосистема.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Сучасне наукове мислення має еволюційний характер, що визначає розвиток усіх сфер і галузей лінгвістичного знання. Принципового значення воно набуває і для сучасного термінознавства, що з часів своєї появи на початку 30-х років ХХ століття займається вивченням спеціальних одиниць мови – термінів і системних форм їх організації – терміносистем. Теоретико-практичні засади їх вивчення були закладені ще в першій половині ХХ століття у працях австрійського науковця Ойгена Вюстера, видатних російських лінгвістів Д. С. Лотте, Е. К. Дрездена, а пізніше Г. О. Винокура, О. О. Реформатського, Б. Н. Головіна й ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Наприкінці ХХ – початку ХХІ століть з'являється новий дослідницький напрям – когнітивне термінознавство. Термін «когнітивне термінознавство» уперше з'являється у 1998 році в Історичному систематизованому словнику термінів термінознавств¹. Надалі його розробка здійс-

нювалася у працях В. М. Лейчика², Л. О. Манерко³, О. Г. Козловської⁴ та інших науковців.

Метою нашої статті є системний аналіз термінознавчої науки, зокрема когнітивного термінознавства як нового напрямку термінознавчої науки, що сформувався під впливом ідей, методів і принципів когнітивної й когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістичних знань, а **завданнями** є аналіз походження, особливостей і перспектив розвитку когнітивного термінознавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значимо, що термінознавство виникає як окрема дисципліна в лінгвістичній парадигмі знань і починає бурхливо розвиватися за часів лінгвістичного структуралізму (структурної лінгвістики). Цей напрям дослідження мови виник на початку ХХ століття з появою «Курсу загальної лінгвістики» видатного швейцарського науковця, засновника лінгвістичного структуралізму, Ф. де Соссюра⁵. Остаточно сформувавшись у 20 – 30-і роки ХХ століття, структурна лінгвістика репрезентувала сукупність наукових поглядів на мову як складну багаторівневу систему знаків, що включає в себе мно-

¹ Leychik V. M. «Kognitivnoe terminovedenie – pyatyi etap razvitiya terminovedeniya kak vedushey nauchnoy distsipliny rubezha XX – XXI vekov» [Cognitive science of terminology – the fifth period of development of terminology as a leading science of late 20th century and early 21st century], *Kognitivnaya lingvistika: novye problemy poznaniy*, M., Ryazan', 2007, P. 32.

² Ibid., P. 121–133.

³ Manerko L. A. Terminovedcheskaya nauka XX stoletiya. Gorizonty sovremennoy lingvistiki: Traditsii i novatorstvo: sb. v chest E.S. Kubriakovoy [The science of terminology of the 20th century. Prospects of modern linguistics: tradition and innovation: dedicated to E.S. Kubriakova], M., Yazyki slavyanskikh kultur, 2009, P. 641–650.

⁴ Kozlovskaya O. G. «Kognitivnyi podkhod k issledovaniyu termina kak instrumenta poznaniya» [Cognitive approach to the study of the term as a learning tool], *Yazyk kak sredstvo kommunikatsii: teoriya, praktika, metodika prepodavaniya*, M., Izd-vo Mosk. gos. un-ta im. M.V. Lomonosova, 2007, P. 245–247.

⁵ Sossyur de F. Kurs obshey lingvistiki [Course in General Linguistics], Ekaterinburg, Izd-vo Ural. un-ta, 1999, P. 412.

жинність взаємопов'язаних і взаємозумовлених дискретних елементів (одиниць мови, їхніх класів, підсистем), структурно організованих і впорядкованих⁶. Сукупність взаємозв'язків між елементами мовної системи та їхня впорядкованість у межах того чи іншого рівня визначались науковцями як структура⁷. Першочергову увагу структуралісти приділяли саме дослідженню мовних структур (підсистем, класів, одиниць), що створюються системними відношеннями між їхніми елементами. Структура, що досить часто визначалась науковцями як модель, повинна відповідати, на їхню думку, трьом необхідним умовам: цілісності – підпорядкуванню елементів структури її цілому, тобто самій структурі; трансформації – упорядкованому переходу однієї структури (рівня організації елементів, що становлять цю структуру) в іншу; саморегулюванню – здібності структури та її елементів самостійно стабілізувати зовнішній вплив, що порушував їхнє функціонування за правилами, визначеними у межах структури⁸. Засадницькі ідеї про систему й структуру, які обґрунтовано в структурній лінгвістиці, стали підґрунтям для вивчення терміносистем, особливостей їх організації, структурних і системних характеристик їхніх одиниць у класичному, традиційному термінознавстві.

Загальновідомо, що термінознавство як самостійна наукова дисципліна складалася поступово в результаті автономного розвитку окремих наукових напрямів з подальшим їхнім синтезом. Насамперед досліджувалися теорія терміна, його функціонально-стилістичні можливості, діахронічне термінознавство, впорядкування й стандартизація термінології, термінографія, науково-технічний переклад, професійна лінгводидактика і галузеві дослідження термінології⁹.

У дослідженні В. М. Лейчика, зокрема, виокремлено кілька етапів розвитку термінознавства: етап накопичення матеріалу (30 – 60-і рр. XX ст.) та етап осмислення (кінець 60-х – 80-і рр. XX ст), зумовлений необхідністю створення та використання термінів в умовах стрімкого науково-технічного розвитку. Третій етап, на думку науковця, перебуває в стадії зародження¹⁰.

Історичні й теоретичні підвалини термінознавства як галузі мовознавства детально проаналізовано в працях В. А. Татарінова¹¹, який вважає, що формуванню термінознавства як науки передував етап формальних,

прескриптивних досліджень, обмежених власне питаннями термінотворення. На його думку, поняття про термін мало в основі «двосторонню структуру», що призвело до ізоляції його від термінологічної системи, «позбавляючи його всіх опосередкованих зв'язків, завдяки яким термін існує як специфічна термінологічна одиниця»¹². Характеризуючи термінознавство як самостійну дисципліну, автор підкреслює, що внутрішнім стимулом для його створення було прагнення вчених усвідомити місце і функції слів, які називали термінами, в науково-пізнавальній діяльності людини. «Ще до того, як функції терміна були встановлені, прийшло переконання, що без уважного ставлення до термінів, їх смислового окреслення і без оволодіння термінологічними системами неможливі розумові процеси і прогресивні нововведення в науці й техніці»¹³. Термінознавство, на думку В. А. Татарінова, базується на проблематиці, яку відносять до теорії терміна і яка має статус лінгвістичної дисципліни, оскільки його об'єктом є мовний знак – термін. Предмет термінознавства – місце і функція терміна в лінгво-розумовій діяльності людини – відображає новий погляд на термін, що характеризується безпосереднім проникненням у сутність терміна, специфіку його функціонування в спеціальних текстах і спеціальному мовному побуті без приписування йому бажаних властивостей і якостей¹⁴.

Саме при такому підході визначаються перспективи розвитку науки, оскільки стає очевидним, що «шляхи взаємодії термінологічної лексики з мовною ... являють собою ... надводну, мовну частина айсберга, підводну частину якого утворюють екстрамовні системи і структури, що вміщують в собі складні взаємопереплетення буденного й спеціального мислення»¹⁵. Саме такий підхід і зумовлює «поліаспектне» вивчення терміна.

Періодизація і категоризація термінознавства стала об'єктом дослідження низки мовознавців¹⁶, проте у переважній більшості випадків класифікації ґрунтуються чи на хронологічних параметрах, чи на параметрі належності об'єкта термінознавства системі мови (параметрі «лінгвоцентричності»). У дослідженнях Л. М. Алексєєвої, наприклад, зазначається, що вивчення терміна як мовної категорії має базуватися на єдності двох його аспектів: класифікаційного й функціонального (або статичного й динамічного)¹⁷, оскільки класифі-

⁶ Shaumyan S. K. *Strukturalnaya lingvistika* [Structural linguistics], M., Nauka, 1965, P. 9.

⁷ Zsorina L. N. *Vvedenie v strukturalnuyu lingvistiku* [The introduction to structural linguistics], M., Vysshaya shkola, 1974, P. 17.

⁸ Shaumyan S. K. *Strukturalnaya lingvistika* [Structural linguistics], M., Nauka, 1965, P. 24.

⁹ Teliya V. N. «Metafora kak model smysloproizvodstva i ee ekspressivno-otsenochnaya funktsiya» [Metaphor as a model of meaning formation and its expressive and evaluative functions], *Metafora v yazyke i tekste*, M., Nauka, 1988, P. 26–52.

¹⁰ Leychik V. M. «K obosnovaniyu kognitivnogo terminovedeniya» [Arguments on cognitive science of terminology], *Materialy III Mezhdunar. nauch. konf. «Filologiya i kultura»*, Tambov, Tambov. gos. un-t, 2001, P. 27–29; Leychik V. M. «Kognitivnoe terminovedenie – pyaty etap razvitiya terminovedeniya kak vedushey nauchnoy distsipliny rubezha XX – XXI vekov» [Cognitive science of terminology – the fifth period of development of terminology as a leading science of late 20th century and early 21st century], *Kognitivnaya lingvistika: novye problemy poznaniy*, M., Ryazan', 2007, P. 121–133.

¹¹ Tatarinov V. A. *Teoriya terminovedeniya: V 3 t., T. 1. Teoriya termina: Istoriya i sovremennoe terminovedenie* [Terminology theory: 3 volumes. Volume 1: The theory of terms: the history and contemporary science of terminology], M., Moskovskiy litsey, 1996, 311 p.

¹² *Ibid.*, P. 59.

¹³ *Ibid.*, P. 145.

¹⁴ *Ibid.*, P. 155.

¹⁵ *Ibid.*, P. 170.

¹⁶ Grinev S. V. «Semioticheskie aspekty terminovedeniya» [Semiotic aspects of the science of terminology], *Terminovedenie*, M., Moskovskiy litsey, 1997, Vyp. 1–3, P. 11–13; Karaulov Yu. N. *Aktivnaya grammatika i assotsiativno-verbalnaya set* [Active grammar and associative verbal system], M., IRYa RAN, 1999, 180 p.; Tatarinov V. A. *Teoriya terminovedeniya: V 3 t., T. 1. Teoriya termina: Istoriya i sovremennoe terminovedenie* [Terminology theory: 3 volumes. Volume 1: The theory of terms: the history and contemporary science of terminology], M., Moskovskiy litsey, 1996, 311 p.

¹⁷ Alekseeva L. M. *Derivatsyonnyy aspekt issledovaniya termina i protsessov terminoobrazovaniya* [Derivational aspect of the research process and

каційний напрям «дає можливість вивчити лише деякі системні відносини і в цьому сенсі є обмеженим, бо не може цілком розкрити і визначити сутність таких важливих властивостей категорії терміна, як процесуальність, динамізм, суперечливість, що визначаються тільки в рамках функціонального термінознавства»¹⁸.

Починаючи з 70-х років ХХ століття у мовознавстві відбувся перехід від структурної парадигми до структурно-функціональної, в тому числі у вивченні терміна. Під впливом загального розвитку лінгвістики мета багатьох сучасних термінознавчих досліджень змінилася: від вивчення специфіки терміна – основного аспекту традиційного розгляду – вчені перейшли до його внутрішньомовного аналізу, концентруючи увагу навколо виявлених протиріч – джерела подальшого розвитку категорії терміна. У рамках функціонального напрямку термін розглядається вже не тільки як один з лінгвістичних об'єктів, але і як засіб, за допомогою якого можна вивчати функціональну природу мови¹⁹. При такому підході термін – компонент динамічної моделі мови, що природно поєднує в собі стабільну знакову систему та її постійне переосмислення, а термінологія – одна з актуалізованих частин цілісного творчого процесу в галузі науки, що вміщує об'єктивне й суб'єктивне, консерватизм і новизну. Крім того, термін починає вивчатися як

своєрідний корелят ментальної кореляції, що проходить у свідомості дослідника у зв'язку з чим у самому терміні вбачаються суб'єктивні властивості, що представляють в цілому суб'єктивний світ його творця. Водночас термін є універсальною мовною категорією, яка характеризується загальними властивостями мовного знака²⁰.

Таким чином, розвиток функціонального напрямку в термінознавстві не лише підтвердив його незаперечні переваги перед класифікаційно-структурною парадигмою, але й зумовив закономірний перехід до антропоцентричного напрямку, який несе в собі безліч концепцій сутності мовної творчості дослідників, в тому числі використання метафоризації при створенні нових концептів²².

У сучасних термінознавчих дослідженнях зауважується на складній (неоднорідній, багатощаровій) структурі терміна, що припускає багатогранність і багатоаспектність термінологічного аналізу. Проте традиційний зв'язок термінологічних досліджень з професійними термінологіями забезпечив основу для активного впровадження когнітивного підходу в термінознавство²³, оскільки «когнітивний підхід до терміна дозволяє більш повно, ніж попередні підходи, розкрити динамічні характеристики терміна в процесах його функціонування, тобто в тексті, показуючи по-новому реальні взаємозв'я-

the formation of terms], Avtoref. dis... kand. filol. nauk Perm': PGU, 1990, 19 p.; Alekseeva L. M. Problemy termina i terminoobrazovaniya [The issues of terms and term formation], Perm', PGU, 1998, 120 p.; Alekseeva L. M. «Termin kak kategoriya obshego yazykoznaniiya» [The term as a category of General Linguistics], *Russkiy filologicheskii vestnik*, M., Moskovskiy litsey, 1998, T. 83, N 1–2, P. 33–44; Alekseeva L. M. Termin i metafora: semanticheskoe obosnovanie metaforizatsii [The term and the metaphor: semantic study of metaphor formation], Perm', PTU, 1998, 250 p.

¹⁸ Alekseeva L. M. «Termin kak kategoriya obshego yazykoznaniiya» [The term as a category of General Linguistics], *Russkiy filologicheskii vestnik*, M., Moskovskiy litsey, 1998, T. 83, N 1–2, P. 35.

¹⁹ Alekseeva L. M. Metaforicheskoe terminoporozhdenie i funktsii terminov v tekste [The metaphorization of terms and their functions in the text], Avtoref. dis. d-ra filol. nauk, M., RUDN, 1999, P. 7.

²⁰ Alekseeva L. M. «Termin kak kategoriya obshego yazykoznaniiya» [The term as a category of General Linguistics], *Russkiy filologicheskii vestnik*, M., Moskovskiy litsey, 1998, T. 83, N 1–2, P. 33–4.

²¹ Alekseeva L. M. Termin i metafora: semanticheskoe obosnovanie metaforizatsii [The term and the metaphor: semantic study of metaphor formation], Perm', PTU, 1998, P. 11.

²² Averbuh K. Ya. «Stratifikatsiya terminologii v aspekte sistemnykh predstavleniy» [Stratification of the terminology in the aspect of system views], *Nauchno-tehnicheskaya terminologiya: Nauchno-tehnicheskii referativnyi sbornik*, M., Gosstandart Rossii, VNIKI, 2001, Vyp. 2, P. 6–8; Volodina M. N. Kognitivno-informatsionnaya priroda termina (na materiale terminologii sredstv massovoy informatsii) [Cognitive features of terms (based on mass media terms)], M., Izd-vo Mosk. gos. un-ta im. M. V. Lomonosova, 2000, 128 p.; Vorozhbitova A. A. Lingvitoricheskaya paradigma: teoreticheskie i prikladnye aspekty [The linguistic and rhetorical paradigm: theory and practice], Avtoref. dis... d-ra filol. nauk, Krasnodar, KubGU, 2000, 48 p.; Marchuk M. V. «Razvitie i stanovlenie znacheniy slov osnovnogo terminologicheskogo slova» [The development and formation of word semantics in the basic terminological layer], *Terminovedenie*, M., Moskovskiy litsey, 1997, Vyp. 1–3, P. 41–51; Marchuk Yu. N. Osnovy kompyuternoy lingvistiki [The bases of computational linguistics], M., MPU, 2000, 226 p.; Medvedeva I. L. Psikholingvisticheskie problemy funktsionirovaniya leksiki nerodnogo yazyka [Psycholinguistic issues of functioning of foreign language vocabulary], Avtoref. dis. d-ra filol. nauk, Ufa, 1999, 46 p.; Tatarinov V. A. Teoriya terminovedeniya: V 3 t., T. 1. Teoriya termina: Istoriya i sovremennoe terminovedenie [Terminology theory: 3 volumes. Volume 1: The theory of terms: the history and contemporary science of terminology], M., Moskovskiy litsey, 1996, 311 p.; Shurakova G. V. «Meditsinskaya terminologiya v aspekte uchebnoy leksikografii» [Medical terminology in the perspective of academic lexicography], *Terminovedenie*, M., Moskovskiy litsey, 1998, Vyp. 1–3, P. 88–90; Biere B. U. «Sturmangriff der Killerviren» Metaphern und Verstaendlichkeit. Metaphern, Medien, Wissenschaft [«Storm attack of the killervir» metaphors and understanding. Metaphors, media, science], Opladen, Westdeutscher Verlag, 1997, P. 132–148; Candlin C. N. «The dynamics of discourse: researching interdiscursivity intli», *Port Scientae*, University of Vaasa, 2011, P. 5; Hoek K. E. A. Discourse studies in cognitive linguistics, Philadelphia, Benjamins, 1999, 187 p.; Nacke J., Gerdel W. «Medizinische Terminologien» [Medical Terminologies], *Handbuch der medizinischen Dokumentation und Datenverarbeitung*, Stuttgart, Schattauer, 1975, P. 212–232; Downing P., Noonan M. «Word Order in Discourse», *Typological Studies in Language*, 1996, N 30.

²³ Alekseeva L. M. «Termin kak kategoriya kognitivnogo terminovedeniya» [The term as a category of cognitive science of terminology], *Aktualnyie problemy issledovaniya yazyka i rechi. Materialy mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii molodykh uchyonykh. V 3–h ch.*, Minsk, BGPU, Ch. 1, 1998, P. 80–83; Leontiev A. A. Yazyk, rech, rechevaya deyatelnost [Language, speech, speaking], M., Prosveshenie, 1969, 214 p.; Marchuk Yu. N. Osnovy kompyuternoy lingvistiki [The bases of computational linguistics], M., MPU, 2000, 226 p.; Medvedeva I. L. Psikholingvisticheskie problemy funktsionirovaniya leksiki nerodnogo yazyka [Psycholinguistic issues of functioning of foreign language vocabulary], Avtoref. dis. d-ra filol. nauk, Ufa, 1999, 46 p.; Mezenin S. M. «Obraznost kak lingvisticheskaya kategoriya» [Figurativeness as a category of linguistics], *Voprosy yazykoznaniiya*, 1983, N 6, P. 48–57; Moskalskaya O. I. Grammatika teksta [Text grammar], M., Vyssh. shk., 1981, 183 p.; Moskvina V. P. «Russkaya metafora: parametry klassifikatsii» [Russian metaphor: classification criteria], *Filologicheskii nauki*, 1999, N 2, P. 66–74; Novodranova V. F. «Kompozitsionnaya semantika kak otrazhenie kontseptualnoy integratsii (na materiale meditsinskoy terminologii)» [Composable semantics as a reflection of conceptual integration (based on medical terms)], *Nauchno-tehnicheskaya terminologiya: Nauchno-referativnyi sbornik*, M., Gosstandart Rossii, VNIKI, 2002, Vyp. 2, P. 58–59; Ovchinnikova I. G. Assotsiatsii i vyskazyvanie: struktura i semantika [Associations and utterance: structure and semantics], Perm', PGU, 1994, 124 p.

зки терміна як засобу фіксації знання (з його стереотипністю, стійкістю) і як засобу вираження результатів пізнання (з його варіантністю, зміною форми й змісту і т. ін.)»²⁴.

Згодом якості, виявлені в процесі дослідження функціонального напрямку, стали розглядатися в рамках когнітивного термінознавства: «... когнітивні дослідження, що проводяться з метою виявлення особливостей процесів людського мислення і з метою їх моделювання в системах штучного інтелекту, обов'язково повинні враховувати той факт, що в мові зашифрована інформація про різні типи мислення, що відповідають різним етапам розвитку людини – від початкового наївного мислення – до повсякденного мислення, потім – до протонаукового спеціального мислення і, врешті, до власне наукового й інженерного мислення»²⁵. До того ж, «дослідження наукової картини світу через виявлення процесів категоризації та концептуалізації дає досліднику уявлення про участь різних структур знання людського досвіду в продуктах когнітивно-дискурсивної діяльності індивіда», оскільки «суб'єктивність людського досвіду, а часом і вплив не наукового, а повсякденного сприйняття світу розкривають набагато наочніше специфіку різноманітних терміносистем»²⁶.

Саме на необхідності урахування всіх різновидів інформації, яка бере участь у формуванні нового знання, звертає увагу у своїх розвідках М. М. Володіна²⁷, зазначаючи, що варто зважати не лише на традиційні види знань (лінгвістичні й екстралінгвістичні фактори, спеціальні й повсякденні поняття), але й на явища горизонтального і вертикального вимірів соціального знання²⁸, науково-професійної та культурної пам'яті терміна²⁹,

тим самим обґрунтовуючи висновок про когнітивно-інформаційну природу терміна³⁰.

Кожна система термінів являє собою когнітивно-логічну модель тієї чи іншої галузі людських знань або діяльності. Терміни, за допомогою яких спілкуються фахівці конкретної галузі знань, є особливими когнітивними структурами – фреймами, що вимагають відповідної поведінки³¹. При цьому дослідження причин й механізмів динамічних змін мовних категорій виявляють не лише складну систему побудови мови, а й вплив свідомості та інших когнітивних структур на будь-які структури в мові та дискурсі. Учені дедалі частіше наголошують на внутрішньому боці ментальної репрезентації, особливостях структурування безпосереднього досвіду людини. Тому важливим є виявлення того, які саме концепти (за структурою, за змістом і за ступенем конкретності) є в основі термінологічної номінації і найбільше сприяють фіксації, зберіганню та передачі наукових знань³². Саме «досліджуючи шляхи, форми, способи й засоби вербалізації думки, аналізуючи співвідношення когнітивних і мовних структур з'являється можливість з'ясувати специфіку терміна як мовного знака»³³.

Отже, логіка формування і розвитку термінознавства, яка полягає в послідовній зміні прагматично-прескриптивного, класифікаційно-структурного та функціонального напрямів, зумовлює появу когнітивного підходу до вивчення терміна, що зароджується й розвивається в надрах функціонального термінознавства.

Когнітивний напрям вивчення мови (когнітивна лінгвістика) – нині один із пріоритетних напрямів сучасного мовознавства. Його основна мета – з'ясування різних фактів лінгвальної дійсності на підставі їх зв'язку з

²⁴ Leontiev A. A. *Yazyk, rech, rechevaya deyatel'nost'* [Language, speech, speaking], M., Prosveshchenie, 1969, P. 29.

²⁵ Gudkov L. D. *Metafora i ratsionalnost' kak problema sotsialnoy epistemologii* [Metaphor and rationality as the issues of social epistemology], M., Rusina, 1994, P. 39.

²⁶ Mezenin S. M. «Obraznost' kak lingvisticheskaya kategoriya» [Figurativeness as a category of linguistics], *Voprosy yazykoznaniiya*, 1983, N 6, P. 48.

²⁷ Volodina M. N. *Kognitivno-informatsionnaya priroda termina (na materiale terminologii sredstv massovoy informatsii)* [Cognitive features of terms (based on mass media terms)], M., Izd-vo Mosk. gos. un-ta im. M. V. Lomonosova, 2000, 128 p.; Vorozhbitova A. A. *Lingvitoricheskaya paradigma: teoreticheskie i prikladnye aspekty* [The linguistic and rhetorical paradigm: theory and practice], Avtoref. dis... d-ra filol. nauk, Krasnodar, KubGU, 2000, 48 p.

²⁸ Volodina M. N. *Kognitivno-informatsionnaya priroda termina (na materiale terminologii sredstv massovoy informatsii)* [Cognitive features of terms (based on mass media terms)], M., Izd-vo Mosk. gos. un-ta im. M. V. Lomonosova, 2000, P. 84.

²⁹ Ibid., P. 31.

³⁰ Ibid., P. 89.

³¹ Allafi L. P. «Rol kategorii prostranstva v kontseptualnoy sisteme ortodontii» [The role of category of space in the concept-based system of orthodontics], *Nauchno-tehnicheskaya terminologiya: Nauchno-referativnyi sbornik*, M., Gosstandart Rossii, VNIKI, 2002, Vyp. 2, P. 9; Bekisheva E. V. «Nekotorye aspekty yazykovoy kategorizatsii v meditsinskoj terminologii» [Some aspects of language categorization of medical terminology], *Nauchno-tehnicheskaya terminologiya: Nauchno-referativnyi sbornik*, M., Gosstandart Rossii, VNIKI, 2002, Vyp. 2, P. 11–14; Vorozhbitova A. A. *Lingvitoricheskaya paradigma: teoreticheskie i prikladnye aspekty* [The linguistic and rhetorical paradigm: theory and practice], Avtoref. dis... d-ra filol. nauk, Krasnodar, KubGU, 2000, 48 p.; Golovin B.N., Kobrin R.Yu. *Lingvisticheskie osnovy ucheniya o terminakh* [The linguistic basis of the term theory], M., Vyssh. shk., 1987, 103 p.; Marchuk M. V. «Razvitie i stanovlenie znacheniy slov osnovnogo terminologicheskogo slova» [The development and formation of word semantics in the basic terminological layer], *Terminovedenie*, M., Moskovskiy litsey, 1997, Vyp. 1–3, P. 41–51; Marchuk Yu. N. *Osnovy kompyuternoy lingvistiki* [The bases of computational linguistics], M., MPU, 2000, 226 p.; Novodranova V. F. «Kompozitsionnaya semantika kak otrazhenie kontseptualnoy integratsii (na materiale meditsinskoj terminologii)» [Composable semantics as a reflection of conceptual integration (based on medical terms)], *Nauchno-tehnicheskaya terminologiya: Nauchno-referativnyi sbornik*, M., Gosstandart Rossii, VNIKI, 2002, Vyp. 2, P. 58–59; Ovchinnikova I. G., Beresneva N. I., Dubrovskaya L. A., Penyagina E. B. *Leksikon mladshego shkolnika (kharakteristika leksicheskogo komponenta yazykovoy kompetentsii)* [The lexicon of the junior schoolchild (the characteristics of the lexical component of language competence)], Perm', PGU, 2000, 312 p.; Sorokina T. S. *Istoriya meditsiny* [The history of medicine], M., Izd-vo UDN, 1988, 72 p.

³² Marchuk M. V. *Dinamika leksicheskikh znacheniy mnogoznachnykh slov (leksika osnovnogo terminologicheskogo slova)* [Dynamics of lexical meanings of polysemantic words (the vocabulary of the basic terminological layer)], Dis. v forme nauchnogo doklada. d-ra filol. nauk, M., Mosk. ped. un-t, 1996, 59 p.; Ovchinnikova I. G. *Assotsiativnyi mekhanizm v rechemyslitel'noy deyatel'nosti* [Associative mechanism in speaking and thinking], Avtoref. dis... d-ra filol. nauk, Perm', SPb. gos. un-t, 2002, 30 p.; Olshanskiy I. G. «Kognitivnye aspekty leksicheskoy mnogoznachnosti» [Cognitive aspects of lexical polysemy], *Filologicheskie nauki*, 1996, N 5, P. 85–93; Shurakova G. V. «Meditsinskaya terminologiya v aspekte uchebnoy leksikografii» [Medical terminology in the perspective of academic lexicography], *Terminovedenie*, M., Moskovskiy litsey, 1998, Vyp. 1–3, P. 88–90; Ulrich R. «View through a window may influence recovery from surgery», *Science* 224, 27. April, 1984.

певними явищами у мисленні людини³⁴. Когнітивна лінгвістика вивчає мову та мовлення як засіб сприйняття й осмислення позамовної дійсності; категоризації та концептуалізації її фрагментів і внутрішнього рефлексивного досвіду людини³⁵; обробки, збереження, використання й передавання необхідних знань та інформації³⁶. Об'єктом когнітивної лінгвістики є, зокрема, мова та її одиниці як експоненти когнітивних структур³⁷. Когнітивні дослідження мови висувують на перший план проблеми співвідношення мовних структур зі структурами ментальними, антропоцентричними питаннями, що репрезентують у мові та свідомості людини її досвід й різні типи знань, набутих нею в процесі соціалізації та розвитку³⁸.

Активний розвиток когнітивних лінгвістичних досліджень пояснюють зверненням мовознавців до процесів мовленнєво-мислєтворчої діяльності людини, потребою її розуміння й пояснення³⁹. Інтегративний характер сучасних лінгвістичних розвідок визначається також поєднанням когнітивного й дискурсивного підходів у вивченні мови, мовлення, їхніх одиниць, явищ і фрагментів лінгвальної дійсності. Основою когнітивно-дискурсивного дослідження мови є її розуміння «і як однієї з основних здібностей людського мозку, пов'язаних зі здійсненням ментальних операцій, необхідних для забезпечення життєдіяльності людини (у тому числі й мовленнєвого спілкування), і як головного засобу передавання знань та обміну інформацією в процесі комунікації»⁴⁰. Під впливом панівних когнітивного й когнітивно-дискурсивного підходів у вивченні мови, що остаточно укорінилися в лінгвістиці наприкінці ХХ – початку ХХІ століть, і відбувається поява та становлення нового напрямку дослідження термінів і терміносистем – когнітивного⁴¹ (когнітивно-дискурсивного)⁴² чи гносеологічного⁴³ термінознавства.

Порівнюючи традиційне та когнітивне термінознавство, доходимо висновків: традиційне термінознавство не виходило за межі аналізу терміна й тієї системи

понять, яку він відображає, а когнітивне термінознавство є «відкритим» для широких міждисциплінарних програм дослідження, для вивчення термінів і терміносистем у широкому культурному контексті. Так, наприклад, С. В. Грін'юв, указуючи, що когнітивне термінознавство є «найбільш перспективним напрямом термінологічних досліджень»⁴⁴, зауважує про його важливість «не лише для вивчення особливостей розвитку наукового пізнання..., а й для вивчення шляхів людської культури та цивілізації загалом»⁴⁵. З одного боку, когнітивне термінознавство продовжує традиції лінгвоцентричного (терміноцентричного, або класифікаційно-структурного) термінознавства, спрямованого на аналіз термінів, терміносистем, особливостей їх творення, функціонування, упорядкування тощо; з іншого – воно набуває рис, притаманних сучасному етапові наукового лінгвістичного знання: стає антропоцентричним, міждисциплінарним, поліпарадигмальним, передбачає профілювання того самого термінологічного об'єкта дослідження різними дослідницькими парадигмами, звертає увагу й на асистемні явища, синтезує позиції різних шкіл і напрямів. Спираючись на принципи антропоцентризму, когнітивне термінознавство пропагує епістему, «суб'єктивні властивості об'єкта наукового пізнання»⁴⁶, розглядаючи термін як компонент динамічної підсистеми мови, своєрідний корелят ментальної операції, що відбувається у свідомості дослідника, «одиницю, що конвенційно співвідноситься з поняттям і предметом професійної галузі та слугує засобом концентрації, фіксування, збереження й передавання професійної інформації»⁴⁷. Із позицій когнітивного термінознавства терміни народжуються в дискурсі та формують свій зміст у процесі когніції й лише пізніше закріплюються або не закріплюються в текстах, у словниках, у тезаурусах або термінологічних банках даних, якщо в цьому є практична необхідність⁴⁸. Основні завдання когнітивного термінознавства полягають у залученні до аналізу більшого блоку терміноодиниць, з'ясуванні процесів формування міжгалузевих

³³ Golovin B. N., Kobrin R. Yu. *Lingvisticheskie osnovy ucheniya o terminakh* [The linguistic basis of the term theory], M., Vyssh. shk., 1987, P. 87.

³⁴ Zhabotinskaya S. A. «Kontseptualnyi analiz yazyka: freymovye seti» [Language concept analysis: frame-based systems], *Mova. Naukovo-teoretychnyi chasopys z movoznavstva: Problemy prykladnoyi linhvistyky*, 2004, N 9, P. 81.

³⁵ Medvedeva I. L. *Psikholingvisticheskie problemy funktsionirovaniya leksiki nerodnogo yazyka* [Psycholinguistic issues of functioning of foreign language vocabulary], Avtoref. dis. ... d-ra filol. nauk Ufa, 1999, P. 33.

³⁶ Zhabotinskaya S. A. «Kontseptualnyi analiz yazyka: freymovye seti» [Language concept analysis: frame-based systems], *Mova. Naukovo-teoretychnyi chasopys z movoznavstva: Problemy prykladnoyi linhvistyky*, 2004, N 9, P. 87.

³⁷ Karaulov Yu. N. *Aktivnaya grammatika i assotsiativno-verbalnaya set* [Active grammar and associative verbal system], M., IRYa RAN, 1999, P. 66.

³⁸ Grinev S. V. *Istoricheskiy sistematizirovannyi slovar terminov terminovedeniya* [The historical systematized dictionary of terms in the science of terminology], M., MPU, 1998, P. 38–39.

³⁹ Karaulov Yu. N. *Aktivnaya grammatika i assotsiativno-verbalnaya set* [Active grammar and associative verbal system], M., IRYa RAN, 1999, P. 75.

⁴⁰ Gudkov L. D. *Metafora i ratsionalnost kak problema sotsialnoy epistemologii* [Metaphor and rationality as the issues of social epistemology], M., Rusina, 1994, P. 37.

⁴¹ Golovanova E. I. «Bazovye kognitivnye ponyatiya i razvitie terminovedeniya» [Basic cognitive concepts and the development of the science of terminology], *Vestn. Udmurtsk. un-ta. Seriya «Istoriya i filologiya»*, 2010, Vyp. 2, P. 85–91; Grinev S. V. *Istoricheskiy sistematizirovannyi slovar terminov terminovedeniya* [The historical systematized dictionary of terms in the science of terminology], M., MPU, 1998, 96 p.; Leychik V. M. «Kognitivnoe terminovedenie – pyaty etap razvitiya terminovedeniya kak vedushey nauchnoy distsipliny rubezha XX – XXI vekov» [Cognitive science of terminology – the fifth period of development of terminology as a leading science of late 20th century and early 21st century], *Kognitivnaya lingvistika: novye problemy poznaniy*, M., Ryazan', 2007, P. 121–133.

⁴² Volodina M. N. *Kognitivno-informatsionnaya priroda termina (na materiale terminologii sredstv massovoy informatsii)* [Cognitive features of terms (based on mass media terms)], M., Izd-vo Mosk. gos. un-ta im. M. V. Lomonosova, 2000, P. 34.

⁴³ Ilenkov A. «Terminolohiya ta yiyi rol' u predstavleni znan'» [Terminology and its role in knowledge presentation], *Visnyk Natsionalnoho un-tu «Lvivska politekhnika»*. Seriya «Problemy ukrayinskoyi terminolohii», 2009, N 648, P. 24.

⁴⁴ Grinev S. V. «Kognitivnoe terminovedenie» [Cognitive science of terminology], *Nauchno-tehnicheskaya terminologiya*, 2002, Vyp. 1, P. 12.

⁴⁵ Ibid., P. 12.

⁴⁶ Karaulov Yu. N. *Aktivnaya grammatika i assotsiativno-verbalnaya set* [Active grammar and associative verbal system], M., IRYa RAN, 1999, P. 68.

термінів, метатермінів і систем їх упорядкування. Значимо, що розробка когнітивної теорії дослідження термінів і терміносистем аж ніяк не спрощує їх науковий розгляд, хоча й наближає лінгвістів і термінознавців до розуміння їхньої сутності й закономірностей функціонування. Найбільш важливим моментом у когнітивному вивченні термінів і терміносистем є визнання центральної ролі людини в процесах пізнання та комунікативної діяльності⁴⁹. Когнітивні дослідження терміносистем дають змогу зрозуміти й описати ті концептуальні структури, що визначають особливості організації терміносистем на основі одиниць, які їх становлять; указати на ті когнітивні та комунікативні фактори, що зумовлюють формування цих терміносистем, їхнього змістового простору, показати динаміку змін і розвитку цих терміносистем залежно від загального фонду людських знань і досвіду на певному етапі їх розвитку. Водночас вони надають можливість представити концептуальну організацію терміносистем на основі пропозиційного аналізу виокремлених у її межах термінологічних одиниць і їхніх класів. Це все сприяє розширенню уявлення про співвідношення ментальних структур збереження наукових і професійних знань із засобами їх вербалізації, подальшому вдосконаленню методів дослідження системної мовної організації спеціальних знань⁵⁰.

Висновки. Отже, когнітивне термінознавство як новий напрям термінознавчої науки зароджувався й розвивався в надрах функціонального термінознавства і є закономірним етапом розвитку науки про терміни. Когнітивне термінознавство зумовлює формування терміносистем залежно від інтелектуального та професійного розвитку людини, спрямоване на дослідження еволюційних процесів у царині термінознавства, з'ясовує причини й механізми динамічних змін, що відбуваються у сфері наукової (професійної) комунікації та враховує когнітивно-комунікативні та когнітивно-дискурсивні потреби носіїв мови.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним напрямом подальших лінгвістичних студій вважаємо детальне вивчення теоретичних основ когнітивного термінознавства для застосування у сучасних дослідженнях професійних терміносистем.

Shutak Larysa, Navchuk H. Formation of cognitive terminology in terms of modern linguistic research. Formation of cognitive terminology caused not only by external, general reasons related to the approval of anthropocentric paradigm in linguistics, but also by internal laws of terminology defined "endogenous" preconditions related to natural historical development of the science in time. The article reviews the theoretical and practical bases of formation and development of terminology science, outlines the features of structural linguistics, describes the causes of the transition to structural and functional linguistics in the study term.

The basic reasons for the formation of cognitive terminology associated with anthropocentric direction in the development of linguistics.

It is proved that continuing the tradition of classical termi-

nology emerged and developed within structural linguistics, which is represented by a set of scientific views on language as a complex multi-level system of signs, cognitive terminology is both qualitatively new, poliparadigmatic direction of research terms and terminological principles and methods which are based on cognitive-discursive basis of scientific research (professional) language as a means of cognition and communication of media.

Key words: structural linguistics, structural and functional linguistics, classical terminology, cognitive terminology, cognitive-discursive principles, term, term system.

Навчук Галина Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства Буковинського державного медичного університету, автор близько 130 праць наукового, навчально-методичного та публіцистичного характеру, з яких 1 монографія, 3 розділи до двох колективних монографій, 5 навчальних та навчально-методичних посібників з грифом МОН та МОЗ України. Коло наукових інтересів: українознавство в системі вищої освіти, проблеми впорядкування української медичної термінології, культура мовлення медичного працівника, національно-мовне виховання у ВНЗ, категоріальна граматики української мови.

Navchuk Halyna – Candidate of Philology, Associate Professor of Department of Social Sciences and Ukrainian Studies of Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University»; she is the author of about 130 scientific, educational and critical publications, including 1 monograph, 3 sections in 2 monographs, 5 educational and teaching issues, which was approved by the Ministry of Education of Ukraine and the Ministry of Health of Ukraine. Research interests: Ukrainian, linguistic and cultural studies, problems of the research of Ukrainian medical terminology, the national language education in universities, categorial Ukrainian grammar.

Шутак Лариса – кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет», автор близько 145 праць наукового, навчально-методичного та публіцистичного характеру, з яких 1 монографія, 3 розділи до двох колективних монографій, 5 навчальних та навчально-методичних посібників з грифом МОН та МОЗ України. Коло наукових інтересів: категоріальна граматики української мови, порівняльне мовознавство, українська медична термінологія, лінгвопсихологія, українознавство в системі вищої освіти.

Shutak Larysa – Candidate of Philology, Associate Professor of Department of Social sciences and Ukrainian Studies of Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University»; she is the author of about 145 scientific, educational and critical publications, including 1 monograph, 3 sections in 2 monographs, 5 educational and teaching issues, which was approved by the Ministry of Education of Ukraine and the Ministry of Health of Ukraine. Research interests: Ukrainian, linguistics and cultural studies, problems of the research of Ukrainian medical terminology, the national language education in universities, categorial Ukrainian grammar.

Received: 18.05.2017

Advance Access Published: June, 2017

© L. Shutak, H. Navchuk, 2017

⁴⁷ Volodina M. N. Kognitivno-informatsionnaya priroda termina (na materiale terminologii sredstv massovoy informatsii [Cognitive features of terms (based on mass media terms)], M., Izd-vo Mosk. gos. un-ta im. M. V. Lomonosova, 2000, P. 24.

⁴⁸ Kozlovskaya O. G. «Kognitivnyi podkhod k issledovaniyu termina kak instrumenta poznaniya» [Cognitive approach to the study of the term as a learning tool], *Yazyk kak sredstvo kommunikatsii: teoriya, praktika, metodika prepodavaniya*, M., Izd-vo Mosk. gos. un-ta im. M. V. Lomonosova, 2007, P. 246.

⁴⁹ Golovanova E. I. Vvedenie v kognitivnoe terminovedenie [The introduction to cognitive science of terminology], M., FLINTA, NAUKA, 2011, P. 66; Grinev S. V. «Semioticheskie aspekty terminovedeniya» [Semiotic aspects of the science of terminology], *Terminovedenie*, M., Moskovskiy litsey, 1997, Vyp. 1–3, P. 12.

⁵⁰ Volodina M. N. Kognitivno-informatsionnaya priroda termina (na materiale terminologii sredstv massovoy informatsii [Cognitive features of terms (based on mass media terms)], M., Izd-vo Mosk. gos. un-ta im. M. V. Lomonosova, 2000, P. 24.

**ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ КАТЕГОРІЙ ОЦІНКИ ТА
КВАЛІТАТИВНОСТІ PECULIARITIES OF INTERACTION**

Лариса ШУТАК

ВДНЗ України «Буковинський державний
медичний університет», Чернівці (Україна)
society@bsmu.edu.ua**BETWEEN THE CATEGORIES OF ASSESSMENT AND
QUALITATIVENESS**

Larysa SHUTAK

Higher State Educational Establishment of Ukraine
«Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine)
ORCID ID 0000-0001-8038-4080,
RESEARCHER ID S-61-30-2016

Лариса Шутак. Особенности взаимодействия оценки и качественности. В статье рассматривается категория качественности и ее взаимосвязь с категорией оценки. Доказывается, что качественность в речи выступает манифестантам субъективной оценки, ведь оценка способствует выявлению ценности предмета, действия, признака и связана с актом сравнения, с помощью которого выявляется сходство и различие признаков, осуществляется акт определения отношения к ним, проявляется процесс оценки через сравнение.

Ключевые слова: категоризация мира, категория качественности, категория оценки, качество, свойство, признак.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. У сучасній лінгвістиці є актуальною проблема категоризації мовних одиниць. Концептуальна картина світу як глобальна цілісна система інформації про універсум формується на основі предметно-пізнавальної діяльності людини за участю різноманітних типів мислення. З-поміж основних способів організації інформації, що стимулюють пізнання дійсності, вирізняють категоризацію світу, основу якої складає здатність людської свідомості виділяти з потоку інформації загальні ознаки, що регулярно повторюються в певних ситуаціях. Цей процес супроводжується фіксацією таких ознак за допомогою мовних засобів і, таким чином, концептуальна ланка знаходить своє позначення та долучається до системи концептуальних взаємодій.

Однією з фундаментальних мовних категорій, яку розглядають у мовознавчому, філософському, культурологічному аспектах є категорія *квалітативності*, або *якості*. Дослідження особливостей категорії квалітативності, а також її взаємодія з категорією оцінки і є **об'єктом** нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. До питання, що стосується поняття *квалітативності* / *якості*, зверталися А.В. Бондарко, Н.Н. Болдирева, З.Г. Бурдіна, Є.С. Кубрякова, Л.А. Манерко, Ю.С. Степанова, В.В. Дегтярьова, Є.Б. Лежньова, Є.П. Юздова – у російському мовознавстві; І.Р. Вихованець, А.П. Загнітко, К.Г. Городенська, О.І. Бондар, В.М. Ожоган, О.К. Безпояско – в українському мовознавстві. Заслужують на увагу праці лінгвістів, які вивчали мовні категорії якості та кількості на матеріалі інших мов (німецької, англійської, французької), зокрема Б.Ж.Куанбаєва, С.В. Кабанова, А.А. Живогляд, І.А. Бехта, А.Г. Басманова та ін.

Метою пропонованої роботи є з'ясування взаємо-

дії категорії квалітативності та оцінки. Вибір теми статті зумовлений необхідністю вивчення категорії квалітативності в лінгвістичному аспекті, зокрема у дослідженні її взаємодії з категорією оцінки. Це дасть можливість зануритися до проблем взаємопроникнення абстрактного та чуттєвого компонентів мови і мислення, з'ясувати залежність вживання тих чи інших квалітативних одиниць від загальної емоційності висловлення та соціального статусу мовця, а також допоможе у вивченні змістового боку й структури семантичної будови категорії квалітативності, що виводиться з потреб філологічної науки у вирішенні проблеми сутності та структуризації мовних категорій загалом у зв'язку із завданнями виявлення та осмислення „змістовного каркасу мови”, а у перспективі наближення до проблеми концептуалізації людського сприйняття, шляхів та способів репрезентації знань.

На думку багатьох вчених, основним змістом категорії квалітативності є „ознаковість об'єкта, усвідомлена людиною, сутнісна якість, що з'являється у процесі взаємодії з об'єктом”. Вона об'єднує основні уявлення людини про якість і становить систему, в центрі якої ядро – одиниці з власне вираженням квалітативних значень, навколо нього – мовні одиниці, які несуть у собі ще й інші значення, зокрема квантитативні, оптативні, темпоральні тощо. Треба зауважити, що ці значення мають здатність перетинатися, таким чином з'являються зони семантичного перетину. Проте у структурі поля квалітативності усі елементи пов'язані так званім семантичним індикатором (семантика якості), а також факторами, з-поміж яких зовнішня (наявність загальних функціонально-семантичних характеристик) і внутрішня (виявляється у взаємодії, перетині одиниць функціонально-семантичного поля квалітативності, які вступають у різноманітні семантичні відношення) цілісність, ієрархічна організація елементів поля. Своє формальне

вираження категорія квалітативності отримує через класи слів-кваліфікаторів – прикметники та прислівники, які, відповідно, модифікують іменники та дієслова.

Уперше категорію якості виокремив Арістотель, який вкладав у це поняття сукупність властивостей предмета, що вирізняють його з-поміж інших. За Арістотелем, поняття якості і властивість вважалися синонімічними. Але насправді у кожній властивості виявляється якість. „Визначення якості через властивість, а властивості через якість складає, на перший погляд, враження кола. А насправді цим підкреслюється єдність категорій. За такого розуміння якості та властивість як понятійні категорії вступають у складні ієрархічні відношення. З одного боку, якість визначається як сукупність властивостей, з іншого – у кожній окремій властивості виявляється якість. Таким чином, вибудовується гносеологічний ланцюжок: від властивості до якості, від якості до властивості”¹. Згодом поняття якості досліджував Гегель, який звернув увагу на єдність якості та кількості, тобто якісно визначену кількість, яка взаємодіє з мірою. До категорії квалітативності як категорії філософської зверталися Будда, Ван Чун, Анаксагор. Висока зацікавленість до вивчення квалітативності чи якості залишається нині.

Якість – це насамперед ставлення людини до предметів, ознак, процесів. Вона залежить і від психофізіологічних та інтелектуальних властивостей людини, оскільки якість не може бути абсолютною, вона суб’єктивна. Як зауважує О.С. Шибкова, категорія квалітативності „з’являється тільки тоді, коли з’являється людина в об’єктивній реальності”, і також додає: „якщо властивість – категорія, що належить об’єктивній дійсності, то якість – категорія людського світу, до якої разом з дослідженою природою належить і сама людина, і результати її діяльності”².

Остаточного витлумачення проблеми ні у філософії, ані в мовознавчій науці немає досі. Імовірно причиною загадкової сутності поняття якості є те, що воно динамічне та багатоаспектне. Це виявляється насамперед у різноманітності виконуваних нею функцій, зокрема у мовознавстві.

Категорія квалітативності у мовознавстві повинна розглядатися з погляду антропоцентричності, тому що вона не може існувати окремо від носія мови, адже базується на ціннісному ставленні людини до якостей предмета мовлення, заснованих на антропоцентризмі, суб’єктивності та об’єктивності мови. Під якістю розуміємо оцінку основних властивостей людини, а також відповідність еталону, прийнятому в суспільстві. Саме тому понятійна категорія квалітативності пов’язана з оцінкою, насамперед суб’єктивною, яка досліджується як на рівні семантики, так і на рівні синтаксису. Таким чином, квалітативність у мовленні виступає маніфестантом суб’єктивної оцінки, котра, на думку багатьох вчених, ґрунтується на опозиції „добре” / „погане”.

Зміст категорії квалітативності полягає не лише у тому, що вона репрезентує якісні характеристики предмета, але й в оцінюванні його властивостей. У зв’язку з цим варто зазначити, що поняття *квалітативність* та *оцінка* взаємопов’язані, взаємозумовлені. Тільки людина здатна оцінити властивість, а отже, визначити якість предметів чи висловити своє ставлення щодо цих предметів, явищ, процесів, а значить без присутності людини не можуть бути виявленими ні якість, ані оцінка, а предмети існують безвідносно до навколишніх обставин. На думку С.Г. Крамарової, „оцінка як семантична категорія відображає не реальний світ, а взаємозалежність між світом, що існує, і його ідеалізованою моделлю, співвідноситься з суб’єктивним фактором відображення дійсності, у зв’язку з чим не має параметра об’єктивної істинності”³.

Мовна категорія оцінки відображає процес мислення, який призводить до встановлення цінностей різних об’єктів. „Категорія оцінки визнається функціонально-семантично і має особливий, єдиний для всіх репрезентивних одиниць зміст, численну ієрархічну структуру; пов’язана з модальністю, експресивністю та емоційністю...»⁴. Оцінка – це мислетворчий процес, що сприяє виявленню цінності предмета, дії, ознаки, пов’язана з актом порівняння, за допомогою якого виявляється подібність та відмінність ознак (наявність у них спільних і відмінних характеристик), здійснюється акт визначення відношення до цих ознак, тобто з’являється процес оцінки через порівняння. При чому трапляються випадки, коли оцінне значення може бути основним семантичним наповненням одиниць з квалітативним значенням (*прекрасний, чудовий, дивний, потворний* тощо), а іноді оцінне значення виражається тільки одним із компонентів семантичної структури (наприклад, лексема „*капризувати*”).

На думку Л.М.Васильєва, оцінні відношення зумовлені не об’єктивним членуванням світу, а суб’єктивним, в основі якого не реальні якості предметів і явищ, а лише наші суб’єктиви про них судження, наші емоційні реакції на них і висновок про їхню роль у нашому житті⁵. Загальновизнано, що конотативні лексеми мають не тільки номінативну частину значення, а й прагматичну, що в свою чергу як один із елементів містить оцінний компонент. Оцінка є центральною ланкою в ієрархічній структурі конотативного макрокомпонента фразеологічного значення. Оцінка з одного боку виявляє об’єктивне, а з іншого – суб’єктивне ставлення людини до об’єкта. „Систематизуючи пізнавально-оцінну діяльність людини, категорія „якість” фіксує результати комунікації людини з об’єктами реальності і відображає усталені лінгвокультурні та соціокультурні ціннісні уявлення, визначаючи місце людини у фізичному та соціальному просторі”⁶. Якісне, таким чином, можна розуміти як таке значення номінанта, що вміщує і об’єктивне, і суб’єктивне (ці два поняття нерозривно взаємопов’язані).

¹ Kbanova S.V. Virazheniya kil'kisnoyakisnih vidnoshen' sintaksichnimi strukturami anglijs'koyi movi: dis... kand. filol. nauk. [Expression of quantitative and qualitative relationships syntactic structures of English], Harkiv, 1997, P.22.

² Shibkova O.S. Stanovlenie kategorii Kachestvo": logika, gramatika, kognitika [Formation of the category "Quality": Logic, Grammar, kognitika], Stavropol'. Izd-vo SGU, 2006, P. 63.

³ Kramarova S.G. Konstruktsii s semantikoj obuslovlennosti v indonezijskom yazyke: dis... kand. filol. nauk [Constructions with semantiko obuslovlennosti in yndonezyyskom language: dis... candidate. fylol. Science.], S. Peterburg, 2002, P. 45.

⁴ Chernyavskaya V.E. Diskurs vlasti i vlast' diskursa. Problemy revehogo vozdeystviya [The discourse of power and authority discourse. Problems revehogo impact], S. Peterburg, 2006, P. 23.

⁵ Vasil'ev L.M. Teoriya semanticheskikh polej [The theory of semantic fields], Voprosy yazykoznavaniya, 1971, № 5, P. 51.

⁶ Shibkova O.S. Stanovlenie kategorii Kachestvo": logika, gramatika, kognitika [Formation of the category "Quality": Logic, Grammar, kognitika], Stavropol'. Izd-vo SGU, 2006, P. 10.

Треба зазначити також, що оцінка „предмета” не є його властивістю, особливо яскраво це виявляється, коли оцінюються ознаки, оскільки одна ознака за різних обставин може мати різні якості, але однакові властивості. Напр.: *розповідати з захопленням, балакати без утину, теревенити цюсили*. Саме тому „розмежовувати поняття „якість” та „властивість” необхідно”⁷. Якість – це відношення людини до предметів, ознак, процесів, яке залежить від різноманітних психофізичних процесів, а також від інтелектуальних можливостей людини. Якість не абсолютно, а відносно суб’єктивна категорія. Чим більше у людини знань і досвіду, тим більше асоціацій, а отже, можливостей аналізувати будь-яку ситуацію чи будь-яку інформацію. Категорія квалітативності „виникає тільки тоді, коли з’являється людина в об’єктивній реальності”, „виникає у людському світі як результат взаємодії з ним, а також засвоєння, присвоєння, осмислення природи і як результат цілеспрямованої діяльності з окремим природним матеріалом”. Якщо властивість – категорія, що належить до об’єктивної дійсності, то якість – це категорія, що належить „світові людини, до якого належить як сама людина, так і сфера її діяльності”⁸. Властивість натомість осмислюється, усвідомлюється, оцінюється людиною, в результаті чого виникає якість об’єкта. Отже, антропоцентризм наскрізь пронизує будь-яку якість, котра зумовлюється властивістю матеріалу, а суб’єктивність якісної оцінки при цьому виявляється особливо яскраво, оскільки залежить від кожної конкретної людини зокрема.

Категорія *квалітативності / якості* має універсальний характер, існуючи в усіх моделях світу як параметр, необхідний для орієнтації людини в просторі та часі у процесі адаптації до природних та соціальних умов існування: для формування повсякденного досвіду індивіда. Формою її вираження є якісні, кількісно-якісні, просторово-якісні та інші відношення, оскільки чуттєво-предметна діяльність людини спрямована на конкретно виражену в квалітативній різноманітності систему об’єктів дійсності з певними для даної ситуації квантитативними, оптативними, темпоральними та іншими характеристиками.

Висновки. Вивчення категорії квалітативності у мовознавчому аспекті зумовлене тенденціями сучасних філологічних студій до опанування системно-функціонального буття мовних одиниць, зокрема необхідності цілісного системного аналізу засобів вираження всіх різновидів квалітативного значення. Категорія квалітативності є маніфестантом категорії оцінки. Мовна категорія оцінки відображає процес мислення, який призводить до встановлення цінностей різних об’єктів, а також сприяє виявленню цінності предмета, дії, ознаки, пов’язана з актом порівняння, за допомогою якого виявляється подібність та відмінність ознак (наявність у них спільних і відмінних характеристик), здійснюється акт визначення відношення до цих ознак, тобто з’являється процес оцінки через порівняння.

Перспективи подальших розвідок. Такі дослід-

ження допоможуть у подальшому вивченні категорійної граматики, зокрема таких її аспектів, як категорія квалітативності та її взаємодія з категорією оцінки в сучасній українській літературній мові.

Shutak Larysa. Peculiarities of interaction between the categories of assessment and qualitiveness. In the article the category of qualitiveness and its interaction with the assessment category are studied. It proves that qualitiveness in speech acts as the demonstrator of subjective evaluation, because evaluation helps to identify the value of the object, actions, and signs and is related to the act of comparison by which similarities and differences of the signs are detected, an act of determining the relation to them is carried out. In other words the process of evaluation through comparison takes place. Since the problem of categorization of linguistic units is topical in modern linguistics. Conceptual image of the world as a global integrated information system of the universe is based on object-cognitive human activity involving different types of thinking. Among the main ways of organizing information that promote understanding of reality, categorization of the world is distinguished. It is based on the ability of the human mind to isolate from the flow of information some common features that are regularly repeated in certain situations. This process is accompanied by fixation of such signs using language means and, therefore, conceptual link is verbalized and integrated into the system of conceptual interactions.

Language category of assessment reflects the process of thinking that leads to the establishment of values of different objects, and helps to identify the value of the object, actions, and signs. It is associated with an act of comparison by which similarities and differences of characteristics are detected (the presence of their common and distinctive characteristics). An act of determination related to these features is carried out. In other words the process of evaluation through comparison takes place.

Key words: Categorization of the world, category of qualitiveness, category of assessment, quality, feature, sign.

Шутак Лариса – кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет», автор близько 145 праць наукового, навчально-методичного та публіцистичного характеру, з яких 1 монографія, 3 розділи до двох колективних монографій, 5 навчальних та навчально-методичних посібників з грифом МОН та МОЗ України. Коло наукових інтересів: категоріальна граMATика української мови, порівняльне мовознавство, українська медична термінологія, лінгвопсихологія, українознавство в системі вищої освіти.

Shutak Larysa – Candidate of Philology, Associate Professor of Department of Social sciences and Ukrainian Studies of Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University»; she is the author of about 145 scientific, educational and critical publications, including 1 monograph, 3 sections in 2 monographs, 5 educational and teaching issues, which was approved by the Ministry of Education of Ukraine and the Ministry of Health of Ukraine. Research interests: Ukrainian, linguistics and cultural studies, problems of the research of Ukrainian medical terminology, the national language education in universities, categorial Ukrainian grammar.

Received: 18.05.2017

Advance Access Published: June, 2017

© L. Shutak, 2017

⁷ Yuzdova L.P. Soderzhanie ponyatiya kvalitativnost' v filosofii i yazykoznanii [The content of the concept of "qualitiveness" in philosophy and linguistics], Vestnik ChTPU, 11, Chelyabinsk : Izd-vo ChTPU, 2008, P. 266.

⁸ Shibkova O.S. Stanovlenie kategorii Kachestvo": logika, gramatika, kognitika. [Formation of the category "Quality": Logic, Grammar, kognitika]. Stavropol'. Izd-vo SGU, 2006, P. 42.

**ЕПОНІМІЙНА МЕДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ У ГАЛУЗІ
КЛІНІЧНОЇ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ЕНДОКРИНОЛОГІЇ****Наталія БИЦКО, Ірина СЕМЕНКО,**ВДНЗ України «Буковинський державний
медичний університет», Чернівці (Україна)
natali.888.lat@yandex.ua; semenko.irina2015@yandex.ru**EPONYMIC MEDICAL TERMINOLOGY IN CLINICAL AND
EXPERIMENTAL ENDOCRINOLOGY****Nataliia BYTSKO, Irina SEMENKO,**Higher State Educational Establishment of Ukraine
«Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-2174-3949; Researcher ID: A-2520-2017
ORCID ID: 0000-0001-5035-7524

Быцко Н.И., Семенко И.В. Эпонимическая медицинская терминология в клинической и экспериментальной эндокринологии. Специальные эпонимические исследования специальностей медицины позволяют отобразить пути формирования системы клинической терминологии с различных позиций: исторических, научных, культурологических и лингвосоантимических. В медицинской терминосистеме достаточно распространены клинические термины, касающиеся клинической и экспериментальной эндокринологии. Таким образом, исследования данной медицинской специальности на уровне лингвистических наблюдений позволяют визуализировать не только лингвистические аспекты специализированных терминов, но и помогают специалистам данной области медицины в совершенстве владеть их этимологией.

Ключевые слова: лингвистика, ономастика, эпонимический термин, клиническая терминология, эндокринологический термин.

Вступ. У сучасних ономастичних дослідженнях прослідковуємо думку щодо особливості епонімійної лексики, яка має вияв не лише під час відбору досліджуваного матеріалу, а й у його фонетичному, орфоепічному, морфологічному та словотвірному переказі. Отже, беручи до уваги специфіку предмета й цілей ономастики як розділу лінгвістики, а також особливості всіх її підрозділів (епоніміки, топоніміки, антропоніміки, гідроніміки та ін.), **актуальність** нашого дослідження полягає у вирішенні питання щодо особливостей методології епонімійної ономастики. З цього погляду **об'єктом** свого лінгвістичного аналізу ми обрали медичні терміни-словосполучення у галузі клінічної та експериментальної ендокринології, до складу яких входять власні назви. Ендокринологію вважають однією із молодих галузей медицини, адже як самостійна спеціальність вона почала існувати у другій половині XIX ст. Проте на формування наукової ендокринології вплинуло накопичення досвіду багатьох тисячоліть розпізнавання захворювань органів залоз внутрішньої секреції, а також залучення залоз тварин у лікувальних цілях. Використання органів тварин було пов'язано з аніمالістичним культом, розповсюдженим у первісному суспільстві. У рабовласницькій період формується уявлення про органи внутрішньої секреції та їх лікування. В цей час вже були відомі захворювання, пов'язані з ендокринною системою: карликовість, гігантизм, гермафродитизм та ін. Тоді ж з'являються й перші наукові праці, присвячені залозам внутрішньої секреції: в Індії Аретей Каппадокійський (I–II ст. н.е.) присвятив свої праці дослідженню діабетичних станів хворих; К.Гален (132–200 рр.

н.е.) пов'язував ендокринні захворювання з атонією нирок; у Китаї в праці «Опис вод та суш» (770–220 рр. до н.е.) вперше з'являється термін зоб («ін»), захворювання описують як наслідок пиття забрудненої води, а також як наслідок важких психоемоційних переживань. Цікаво, що на той час основними ліками для хвороби «ін» були морські водорості. В Індії (2000 р. до н.е.) хвороба зоб мала назву «галаганда».

У XVIII–XIX ст., коли спостерігається жвавий та стрімкий розвиток науки та техніки, у медицині відбуваються численні відкриття у різних галузях¹. Не стоїть остеронь і ендокринологія. Саме цей історичний період вважається часом становлення наукової клінічної та експериментальної ендокринології.

Отже, **метою** дослідження є спостереження щодо виокремлення ендокринологічних термінів, які мають співвідношення зі всіма галузями медицини, але найбільш пов'язані з кардіологією, онкологією, офтальмологією, гастроентерологією, нефрологією, урологією, неврологією, гінекологією¹.

Відбір методів і прийомів в ономастичному епонімійному дослідженні залежить від об'єкта і завдань, які ставить дослідник перед собою в роботі. При цьому ці два показники органічно з'єднані й розділити їх виявляється неможливим. О.В. Суперанська зазначає, що «важко відокремити метод і прийом, а також виявити ієрархію методів»². Отже, наше дослідження демонструє систематизацію методологічних спостережень епонімійної лексики та особливості структури ендокринних медичних термінів-епонімів.

Ономастика (грец. *Όνομαστική* „мистецтво давати

¹ Starkova N. T. Klinicheskaya endokrinologiya [Clinical endocrinology], SPb., Piter, 2002, P. 66–67.

² Superanskaya A.V., Staltmane V.E., Podolskaya N.V., Sultanov A.H. Teoriya i metodika onomasticheskikh issledovaniy [Theory and methods of onomastic research.], M., Knizhnyy dom «LIBROKOM», 2009, P. 45–49.

імена³⁾ – лінгвістична наука, яка займається всебічним вивченням пропріальної лексики³⁾. За способом вивчення онімів розрізняють: 1) ономастика теоретична (встановлення загальних закономірностей розвитку і функціонування власних назв); 2) ономастика описова (характеристика особливостей різновидів власних назв, що здійснюється насамперед за регіональною або ареальною методикою: такі ознаки аналізуються у певному регіоні або на всій території поширення мови); 3) ономастика прикладна (визначення форми, наголосу, вимови, транскрипції, орфографії, відмінювання онімів, моделей відонімного творення: імен по батькові, назв мешканців за місцем проживання, прикметників від топонімів тощо)⁴⁾. Кожен розділ ономастики нараховує свої принципи конструювання термінів у різних галузях науки. Власні імена в медичній термінології⁵⁾ пов'язані з лінгвістичним терміном епонімія (від гр. ерōпυμoς – «той, що дає ім'я, особа від імені якої походить назва»)⁶⁾. Епоніміка вважається лінгвістичною дисципліною, оскільки саме мовознавство – «ключ для розуміння і осмислення інформації назви»⁷⁾. У мовознавстві загалом вважають, що механізмом формування епонімічних термінів є явище метонімічного переносу.

Історіографічний огляд. Предметом дослідження (часткового) терміни-епоніми були в російській лінгвістиці. Зокрема цього питання торкалася дослідниця-лексикограф Л.В. Хіль, аналізуючи оперативно-хірургічну термінологію⁸⁾. В українській лінгвістиці – робота Р. І. Стецюк, у якій під час вивчення кардіологічної термінології, приділено достатньо уваги епонімічним термінам М. В. Дмитрук, досліджуючи ветеринарну лексику, чільне місце відводить авторським назвам. Спостерігаємо цікаві праці вчених щодо окремих підсистем медичної термінології, а саме: галузь судово-медичної термінології досліджував Лепеха Т., галузь дерматології – Петрова О.; терміни радіологічної медицини – Корнейко І. та ін. Але всі науковці приходять до одного висновку, що використання епонімів у науковій літературі робить текст більш лаконічним та яскравим. Вивчення епонімів сучасному, «особливо молодому вченому, дозволяє глибше знати історію своєї науки, зрозуміти той корінь, на основі якого будуються сучасні морфологічні науки»⁹⁾. Досвідчені лікарі-практики, вчені в галузі морфології укладають словники-довідники, в яких застосовують терміни – епоніми. Зрозуміло, що такі видання потрібні студентам-медикам, адже їх бракує в Україні. Необхідно зауважити, що на сьогодні нема жодного комплексного лексичного дослідження, присвяченого етимологічному аналізу медико-клінічної терміносистеми ендокринології. Проте повний перелік клінічних та експериментальних термінів представлено у «Словнику-довіднику ендокринолога» Казакова А.В.,

Кравчун Н.А., Льбіної І.М.¹⁰⁾, який нараховує 10.000 ендокринних термінів. Автори вдало впорядкували у словниковий склад медичні терміни клінічної та експериментальної ендокринології.

Виклад основного матеріалу. Отже, фактичний матеріал, який ми отримали внаслідок тотальної вибірки термінів-епонімів (296 термінів) із вищезазначеного «Словника-довідника ендокринолога», дозволив зробити висновок, що згадані терміноодиниці зустрічаються у різних смислових конструкціях. Стосовно їх продуктивності: назви синдромів складають 69%; назви симптомів – 28%. Відповідно до лексичних конструкцій найрозповсюджені двохскладові терміни (*Аазе синдром; Беррі симптом; Вольфові протоки*) – 67%; трьохскладові терміни (*Дебре-Марі синдром; Гунна-Салюса симптом; Шарко-Марі симптом*) складають 22%; найменш розповсюджені чотирьохскладові моделі (*Ван Віка-Росса-Генеса синдром; Морган'ї-Стюарта-Мореля синдром; Пехренца-Бабінського-Фреліха синдром*) – 3%¹¹⁾.

Якщо говорити про синтаксичні моделі, що використовуються як епоніми-терміни у медичній термінології, то в більшості випадків це моделі в двох варіантах: субстантивному і атрибутивному. Результати вибірки ендокринологічних термінів-епонімів дозволяють зробити висновок, що найбільш розповсюджена субстантивна модель утворення, а саме конструкція:

іменник (Р.в.), виражений пропріальним терміном
+

іменник (Н.в.), виражений апелятивним терміном

Отже, зупинимося докладніше на прикладах вербалізації терміноодиниць з епонімами у ендокринологічній терміносистемі на основі системно-семасіологічного, онемасіологічного і функціонально-комунікативного аналізу.

Найбільш розповсюджену зону термінів-епонімів ми зустріли у назвах синдромів та симптомів, при цьому більш термінів мають просту, бінамінальну конструкцію (пропріатив + апелятив). Розглянемо етимологію деяких з них: **Аддісона синдром** – хронічна недостатність надниркових залоз, клінічна назва «гіпокортицизм». Цей патологічний стан вперше дослідив британський терапевт Томас Аддісон (1855р); **Бернетта синдром** – інша назва «молочно-щелочний синдром». Вперше описав американський лікар С.Н. Burnett (1901–1967 рр.); **Вольфрама синдром** – інша назва-синонім DIDMOAD синдром, аббревіатура, яка складається з перших літер основних проявів синдрому (Diabetes, Insipidus, Diabetes, Mellius, Optic atrophy, Deafness), який вперше дослідив американський лікар D.J. Wolfram; **Кліна синдром** – інша назва «нервова анорексія», хвороба стосується прогресуючої втрати ваги тіла, яка приводить до дисфункції ендокринної системи. Назва походить від імені

³⁾ Hil L. V. Strukturno-semanticheskaya kharakteristika russkoy operativno-hirurgicheskoy terminologii [Structural - semantic characteristic of Russian operational and surgical terminology], Avtoferat dis. na zdobuttya nauk. stup. kand. filol. nauk, Dnepropetrovsk, DGU, 1992, P. 7.

⁴⁾ Torchinskiy M. M. Struktura onimnogo prostoru ukrayinskoyi movi: Monografiya [Structure of onomymic area in Ukrainian], Khmelnitsky, Avist, 2008, P. 475.

⁵⁾ Kunch Z. Y. Universalnyy slovník ukrayinskoyi movy [Universal Dictionary of Ukrainian language], Temopil, Navchalna kniga, Bogdan, 2005, P. 565.

⁶⁾ Toporov G. N. Eponimicheskie teminy v klinicheskoy anatomii cheloveka: Slovar-spravochnik [Eponymic terms in human clinical anatomy], K., Vyshcha shkola, 1998, P. 88.

⁷⁾ Gorbanevskiy M. V. V mire imen i nazvaniy [In the world of names and denominations], M., Znanie, 1983, P. 68.

⁸⁾ Samusev R. P. Eponimy v morfologii: Spravochnik [Eponyms in morphology], M., Meditsina, 2001, P. 202.

⁹⁾ Starkova N. T. Klinicheskaya endokrinologiya [Clinical endocrinology], SPb., Piter, 2002, P. 444.

¹⁰⁾ Kazakova A. V., Kravchun N. A., Ilyina I. M. Slovar-spravochnik endokrinologa [Dictionary - reference for Endocrinologist], Harkov, S.A.M., 2009, P. 223.

¹¹⁾ Ibid., P. 123.

шведського вченого Eskil Kylin (1889–1975 pp.); **Конна синдром** – інша назва «синдром первинного гіперальдостеронізму» (аденома кори нирок). Вперше описав американський ендокринолог Jerome W. Conn (1907–1994 pp.); **Лешке синдром** – інша назва «дистрофія», спадкова ендокринна хвороба, походить від ім'я німецького терапевта E.F.W. Leschke (1887–1933), який вперше винайшов цю хворобу; **Лундбека синдром** – інша назва «діабетична ангіопатія», назва походить від імені датського лікаря Lundbaek Knud (1912 p.); **Меліхова симптом** – специфічний погляд хворого, який спостерігається при зобі, внаслідок скорочення мімічних м'язів, який описав лікар П.Г. Меліхов (1941 p.), що займався проблемами тиреотоксикоза та описав 75 симптомів цього захворювання; **Рейно симптом** – дерматологічне захворювання верхніх кінцівок з ураженням малих кінцевих артерій й артеріол, яке спровоковано ендокринологічним фактором ризику (порушення у роботі щитоподібної залози). Вперше ця хвороба була зафіксована у 1862 році французьким лікарем Морісом Рейно (A. G. Maurice Raynaud) (1834–1881 pp.); **хвороба Хашимото** – інші назви «тиреоїдит Хашимото» або «зоб Хашимото», запалення щитоподібної залози. Хвороба була відкрита 100 років назад японським вченим Хашимото та ін¹².

Прослідкуємо етимологію ендокринних епонімійних термінів, які мають трьохскладову та чотирьохскладову конструкцію: **Альтгаузена-Соркина синдром (Альтгаузена метод)** – А. Я. Альтгаузен и Е. М. Соркин (1933) дослідили ранні прояви синдрому пре коматозного стану, інша назва захворювання «гематоренальний синдром»; **Вольвілля-Андріаде синдром** – вперше цей ендокринологічний синдром описав німецький невропатолог Йоахім Фрідріх Вольвіль (1881–1958 pp.) у 1942 р. Детальний клінічний опис та аналіз етіології захворювання зробив у 1952 р. португальський невропатолог Маріо Коріно де Андріаде (1906–2005 pp.); **Ашара-Т'єра синдром** – синоніми цього захворювання «діабет бородатих жінок» або «синдром бородатих жінок», яке пов'язане з порушеннями щитоподібної залози. У назві прослідковуємо ім'я двох лікарів, які досліджували цей синдром: французький терапевт E.Ch. Achard (1860–1944 pp.) та французький невропатолог J. Thiers (1885 p.); **Кернса-Сейра синдром** – синонім «пигментний ретинит», «зовнішня офтальмоплегія», «повна блокада серця», при цьому спостерігається сполучення симптомів ураження нервової та ендокринної системи. Клінічну картину захворювання дослідили та описали у 1958 році англійські лікарі Томас П. Кернс та Джордж Помероя Сейр; **Мартіна-Олбрайта синдром** – синонім «псевдогіпаратиреоїдний синдром», хвороба пов'язана з утилізацією тканин гормонів щитоподібної залози. У назві ім'я лікарів: швейцарський лікар E. Martin та американський лікар F. Albright (1900 p.); **Гадімі-Партигтона-Хантера синдром** – інша назва «гістідінемія», у назві спостерігаємо три прізвища лікарів, які вперше описали клініку хвороби: американський педіатр Ghadimi Hossein (1922); канадський педіатр Partington Michael W.(1926); канадський лікар Hunter Andrew Tate (1927); **Де Тоні-Дебре-Фанконі синдром** – спадкова хвороба, пов'язана з ферментативною недостатністю проксимальних каналців нирок. Назва походить від прізвища італійського педіатра G. de Toni (1895),

французького педіатра A.R. Debrt (1882) та швейцарського педіатра G. Fanconi (1892); **Морган'ї-Стоарта-Мореля синдром** – інша назва «фронтальний гіперостоз», вперше захворювання дослідили: італійський лікар та анатом G.B. Morgagni (1682–1771); англійський невропатолог R. M. Stewart (XX ст.); швейцарський психіатр F. Morel (1888–1957); **Лінча-Каплана-Хенн-Краш синдром** – комплекс спадкових аномалій: цукровий діабет, гіперліпемія, гіагонадизм та ін. У назві спостерігаємо епоніми (прізвища лікарів, які досліджували вищезазначений синдром): американський терапевт і генетик Lynch Henry T. (1928); американський генетик і психіатр Kaplan Arnold Raymond (1926); американський терапевт Henn Mary Josephine (1919); американський біолог Krush Anne J. **Пехкранца-Бабінського-Фреліха синдром** – нейроендокринний синдром, інша назва «адипозогенітальна дистрофія», яка характеризується ожирінням. Вперше симптом описав нейрохірург Морган'ї, але назву, яка дійшла до нашого сьогодення цьому захворюванню дав відомий нейрохірург Харві Уільямс Кушинг (Harvey Williams Cushing) (1869–1939 pp.), якого вважають батьком сучасної нейрохірургії мозку. Він присвятив назву хвороби відомим фахівцям, які проводили дослідження щодо вищезазначеного синдрому: російському нейрохірургу Пехкранцу, який досліджував цей симптом у 1899 році, лікарю-невропатологу Жозефу Бабінському (дослідження 1900 року) та австрійському невропатологу Альфреду Фреліху (дослідження 1901 року)¹³.

Проаналізував вибраний фактичний матеріал, зрозуміло, що основне смислове навантаження в епонімійних медичних термінах звичайно несе апелятив (загальна назва), але саме власна назва (епонім) доповнює медичний термін певною біографічною інформацією, знання якої дозволяє детально розкрити етимологію складного медичного терміна.

Проте треба зазначити, що у якості пропріатива може виступати не тільки прізвище науковця, але і літературний персонаж. Наприклад, в ендокринології зустрічаємо термін **Піквікський синдром**, походження якого досить цікаве, адже в основі лежить один із персонажів роману Чарльза Діккенса «Посмертні записки Пиквікського клубу» (1837 p.). Мова йде про героя, який мав досить велику вагу та мав ознаки ендокринного захворювання «гіперсомнія». Ця дійова особа залишилася в медицині як класичний приклад Піквікського синдрому, який вперше описав та дослідив у 1918 році видатний канадський лікар Уільям Ослер (1849–1919 pp.).

У галузі медичної наукової терміносистеми існують дві протилежні постпозиції щодо використання епонімійних утворень у медичній терміносистемі будь-якої галузі. Деякі науковці підтримують думку, що слід уникати використання термінів-епонімів, оскільки власні назви не несуть практичної інформативності, а лише створені для увіковічення імен, причетних до номінації термінів. І тому епонімійні терміни доцільно замінювати кваліфікаційними, тобто такими, що безпосередньо відображають суть терміна. Виняток становлять назви, що давно і міцно увійшли в медичну термінологію і від яких утворені похідні слова. У таких випадках епонімійні терміни залишаються як рівноправні синоніми кваліфікаційних.

Так, у нашому дослідженні ми зустріли безліч назв,

¹² Ibid., P. 225.

¹³ Ibid., P. 224–227.

де прослідковується явище синонімії, навіть на пропріативному рівні. Наприклад: *Базедова хвороба*, що характеризується витрішкуватістю, зобом і тахікардією. Якщо звернутись до етимології терміна, існують дані, що у 1840 році німецький лікар Карл Базедов у роботі "Екзофтальм у зв'язку з гіпертрофією клітин тканин в очній западині" вперше дав класичний опис цього захворювання, яке він називав «*екзофтальміческа кахексія*», але у більшості країн світу з того часу це захворювання отримало назву *Базедова хвороба* або *Базедов зоб*. Проте у Великобританії це захворювання має назву *хвороба Грейвса*, в Італії – *хвороба Флаяні* (від прізвищ лікарів, які займалися цією проблемою). *Оллгрова синдром*, який було відкрито лікарем Джеремі Оллгроувом та його колегами у 1978 році. Проте існують інші назви цього ендокринного захворювання *синдром ахалазії-адісоніанізма-алакрімії* або *потрійний синдром ААА*. У назві спостерігаємо термін «адісоніанізм», який має епонімійну етимологію, походить від прізвища видатного англійського лікаря Томаса Аддісона (Thomas Addison) (1793–1860 pp.), якого вважають батьком сучасної ендокринології¹⁴. Інша позиція науковців полягає у тому, що вони вважають застосування та вивчення фахівцями медичних термінів-епонімів сприяють глибшому пізнанню еволюції клінічного мислення, діагностики, історії розвитку медицини, підвищує інтелектуальний рівень медика, адже в епонімах – частина історії та культури. Як зазначає Г.Н. Топоров у передмові до свого словника епонімійних термінів з клінічної анатомії людини: «... застосування анатомічних термінів, до складу яких входять імена або прізвища дослідників, які вперше описали анатомічне утворення, сприяють кращій орієнтації в топографо-анатомічному розташуванні органа або ділянки, це потрібно для роботи з науковою літературою, де ці терміни позначені епонімично, тобто без детального роз'яснення значення»¹⁵.

Висновки. Складний епонімійний медичний термін будь-якого характеру не терпить приблизних формулювань та неуточнень. Під час дослідження бази ендокринних термінів-епонімів засвідчено тісний зв'язок епонімики з іншими галузями мовознавства – лексикологією (проявляється насамперед у тому, що оніми є лексичними одиницями і підпорядковуються законам їх вивчення), дериватологією (творення власних назв відбувається за допомогою наявних у мові способів і засобів), морфологією (спільні особливості словозміни пропріальних й апелятивних одиниць), синтаксисом (чимало номінацій є синтаксичними конструкціями), орфоепією й орфографією (дослідження особливості вимови і написання онімів), стилістикою (аналіз вживання власних назв у різностильових текстах), лексикографією (правила укладання ономастичних словників), діалектологією (використання місцевих форм найменувань), а також бібліографією та історією медицини тощо.

Пропонована праця має практичне спрямування й теоретичне обґрунтування, адже має зв'язок з важливими науковими завданнями сьогодення – упровадження офіційної національної термінології для широкого загалу лікарів-практиків, науковців різних спеціалізацій, у навчальному процесі для готування грамотних спеціалістів з різних морфологічних дисциплін. Отже, наше дослідження свідчить, що саме використання загальних ономастичних принципів, а саме етимологічного, фор-

мантного (словотвірного) і лексико семантичного, дозволять максимально розкрити природу номінації складних медичних термінів, визначити міжмовні зв'язки, вказати на історико-антропонімичний характер іменування термінологічних одиниць, що містять власні назви. Незважаючи на значні успіхи у вирішенні цього проблемного питання, його розв'язання ще потребує значних теоретичних розвідок і практичного вивчення мовного матеріалу окремих ареалів медичних термінів у межах епонімійного простору.

Bytsko N., Semenکو I. Eponymic medical terminology in clinical and experimental endocrinology. Special eponymic researches in different branches of medicine will allow to trace in details the ways of creating clinical terminological systems from different aspects: historical, scientific, cultural, linguistic and semantic. The scope of clinical terminology in the branch of clinical and experimental endocrinology is fairly extensive in general medical terminological system.

Thus, the researches of above-mentioned sublanguage in clinical medicine at linguistic analyses on functioning in dictionaries and scientific works will allow to distinguish not only the linguistic aspects of the professional terms, but also will help the specialists to master the etymology of professional terms. Both linguists and doctors point out to modernity and appropriateness of the researches in clinical and experimental endocrinology. Endocrinology is considered the oldest terminology on the example of which, it is possible to trace the ways of becoming, development and perfection of terms, realization of semantic processes, certain tendencies, methods and facilities of word-formation, and also functioning of these facilities exactly in different branches of medicine.

The object of our study is to show the methodological research of eponymic vocabulary and to consider the particular structure of medical terms – eponyms through the prism of systematization. The actual material that we have received as a result of a total choice of terms - eponyms (there were 296 terms) of the above «Reference dictionary for endocrinologist», leads to the conclusion that these terminological units may be found in different semantic constructions. Regarding their productivity they are divided into: the names of syndromes make up 69%; the names of symptoms make up 28%.

Key words: linguistics, onomastics, eponymical term, clinical terminology, endocrinological term.

Бицько Наталія – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов Буковинського державного медичного університету, автор понад 50 наукових та навчально-методичних праць. Коло наукових інтересів: ономастичні дослідження, мікрогідронімія Тернопільщини, епонімні назви у медичній терміносистемі.

Bytsko Nataliya – a candidate of philological sciences, senior lecturer of the department of Foreign Languages of Bukovinian State Medical University, author of more than 50 scientific and teaching – methodical works. Research interests: onomastic investigations, microhydronimiya of Ternopilshchina, eponymous names in medical terminological system.

Семенко Ірина – старший викладач кафедри іноземних мов ВДНЗ України «Буковинського державного медичного університету». Автор понад 50 наукових та методичних статей. Наукові інтереси: проведення інтегрованих занять та заходів з іноземних мов та математики.

Semenکو Irina – senior lecturer of the department of Foreign Languages of Higher State Educational Establishment of Ukraine "Bukovinian State Medical University", Chernivtsy (Ukraine). She is interested in conducting integrated lessons and activities in foreign languages and mathematics.

Received: 04.04.2017

Advance Access Published: June, 2017

© N. Bytsko, I. Semenکو, 2017

¹⁴ Ibid., P. 187–188.

¹⁵ Toporov G. N. Eponimicheskie terminy v klinicheskoy anatomii cheloveka: Slovar-spravochnik [Eponymic terms in human clinical anatomy], K., Vyshcha shkola, 1998, P. 122.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ ФАХОВОЇ МОВИ КАРДІОЛОГІЇ

Лариса ЗАПОТОЧНА

ВДНЗ України «Буковинський державний
медичний університет», Чернівці (Україна)
Larisa19781@yandex.ru

METHODS OF INVESTIGATION OF ENGLISH MEDICAL TERMS USED IN THE PROFESSIONAL LANGUAGE OF

Larysa ZAPOTCHNA

Higher State Educational Establishment of Ukraine
«Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine)
ORCID ID 0000-0002-0575-6099

Запоточная Л. Методы исследования английских медицинских терминов профессионального языка кардиологии. Статья посвящена исследованию общенаучных и лингвистических методов, которые используются при изучении английского профессионального языка кардиологии. В работе анализируются методы, методики и приемы, которые употребляются для установления структурно-семантических особенностей английских кардиологических терминов, для определения механизмов создания терминологических единиц, тематических групп и для описания лексико-семантического поля кардиологической терминологии.

Ключевые слова: английский профессиональный язык кардиологии, метод, методика, методология, подход.

Вступ. Завдяки інтенсивному розвитку медицини у світі та появі інноваційних сучасних технологій у галузі діагностики та лікування, медична термінологія зазнає кардинальних змін, які створюють ряд дискусійних питань як загального плану, так і стосовно вживання окремих термінів і терміносполучень. Термінологічний склад фахової мови медицини та зокрема кардіології є динамічною системою, яка змінюється шляхом поповнення новими лексичними одиницями або завдяки семантичній трансформації вже існуючої термінологічної лексики.

Для всебічного вивчення лексичної системи англійської фахової мови кардіології необхідний якомога детальніший та повніший опис окремих шарів лексики, дослідження її тематичних груп. Пріоритетним напрямом сучасної лінгвістики є дослідження формальної і змістової сторони лексичних одиниць, здійснювані в руслі проблем номінації, семантики, структури і функціонування.

У вітчизняному мовознавстві відсутнє спеціальне лінгвістичне дослідження шару фахової лексики серцево-судинної системи англійської мови, що і зумовлює необхідність визначення особливостей формування і розвитку, специфіки номінації та функціонування кардіологічної лексики. Саме тому цей шар лексики має досліджуватися у багатьох аспектах, зокрема у етимологічному, семантичному, описово-аналітичному, словотворчому та ін.

Метою нашого дослідження є виокремлення методів, методик та прийомів дослідження, які використовуються для встановлення структурно - семантичних особливостей англійських термінів кардіологічної сфери, визначення механізмів творення термінологічних

одиниць, створення тематичних груп та опису лексико-семантичного поля кардіологічної термінології у межах цих тематичних груп.

Історіографія та джерельна база. Методологічний аспект вивчення термінології досліджували такі науковці як А. П. Агапій, Н. Ф. Алефіренко, Ю. Д. Аפרесян, В. М. Баскевич, Л. В. Бистрова, К. Я. Авербух, М. О. Ва-куленко, Л. А. Васенко, В. В. Дубічинський, І. В. Волкова, М. М. Володіна, Б. М. Головін, В. Л. Івашенко, В. М. Лейчик, Р. Ю. Кобрін, Т. Р. Кияк, В. В. Левицький, Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк, Н. І. Овчаренко, І. Р. Процик, О. І. Радченко, А. В. Суперанська, Н. В. Подольська.

Виклад основного матеріалу. Традиційно у дослідженнях мови використовують загальні та спеціальні методи. Метод (з гр. *methodos* – «шлях дослідження») – 1) спосіб організації пізнавальної та дослідницької діяльності науковця з метою вивчення явищ і закономірностей певного об'єкта науки; 2) система процедур аналізу об'єкта дослідження та перевірка отриманих результатів¹. Загальні методи представляють теоретичні принципи методології, в той час як спеціальні використовують певні окремі прийоми та методики, які базуються на загальних методологічних принципах. До загальнонаукових методів відносять спостереження, індукцію, дедукцію, гіпотезу, аналіз, синтез, таксономію, порівняння, формалізацію, ідеалізацію, експеримент, фальсифікацію, моделювання. Загальнонаукові методи слугують підґрунтям лінгвістичних методів. Н. Алефіренко визначає метод як сукупність дослідницьких прийомів, методик і операцій, що використовуються для досягнення дослідницьких завдань відповідно до певної лінгвістичної теорії і принципів (методології) пізнання².

¹ Selivanova O. O. Suchasna linhvistyka: Terminolohichna entsyklopediya [Modern linguistics: Terminological encyclopedia], Poltava: Dovkillya-K, 2006, P. 341.

² Ibid., P. 393.

Методика ж розглядається як конкретне застосування загальноприйнятого методу відповідно до мети і завдань досліджень. Вона має певні процедури дослідження, які називаються прийомами дослідження, наприклад, прийомом компонентного аналізу може бути дистрибутивний аналіз, прийомом концептуального аналізу може бути етимологічний та морфемний аналіз. Прийом може отримати статус методу, якщо він не є етапом іншого методу. Якщо ж він є лише частиною іншого методу, спрямованого на досягнення конкретного результату, тоді він вважається прийомом³.

Процес упорядкування лінгвістичних методів є достатньо складним і його умовно можемо розділити на два етапи: становлення власне лінгвістичних методів дослідження та використання загальнонаукових методів для аналізу та отримання об'єктивних результатів лінгвістичних досліджень. Систематизація лінгвістичних методів здійснювалася науковцями відповідно до різних напрямків та аспектів мовознавства. Н. Алефіренко розділяє методи на структуральні, лінгвостатистичні та методи лінгвістичної компаративістики. В. Кодухов виокремлює описовий, порівняльний і нормативно-стилістичний методи лінгвістичних досліджень, які при необхідності можна поєднувати залежно від особливостей дослідження та поставлених завдань. Б. Головін виділив вісім методів лінгвістичних досліджень, а саме: описовий, порівняльно-історичний, історичний, зіставний, структурний, стилістичний, кількісний та метод автоматичного аналізу. Ю. Карпенко за метою дослідження розділив лінгвістичні методи на описові і реконструктивні, за способом дослідження – на синхронічні та діахронічні, за шляхом досягнення мети – на індуктивні та дедуктивні⁴.

Методика дослідження англійської кардіологічної терміносистеми є комплексною і передбачає використання різних методів та підходів. У нашому дослідженні ми дотримувалися класифікації, яку запропонували В. М. Лейчик та С. Д. Шелов. Науковці розділили вивчення терміносистем на логічний, лінгвістичний та термінознавчий підходи. Логічний підхід у вивчення складу кардіологічної терміносистеми дав можливість виокремити терміни, які позначають головні, похідні та складні поняття, а також родові та видові поняття, у результаті чого вибудовується схема взаємовідношень понять, на яку накладається сукупність термінів, що позначають ці поняття. Лінгвістичний підхід допоміг проілюструвати лексичні одиниці (з точки зору їх семантики та форми) досліджуваної терміносистеми. Термінознавчий підхід, який лежить у основі дослідження кардіологічної терміносистеми, об'єднує логічний та лінгвістичний підходи, надає можливість класифікувати термін до певної конкретної терміносистеми та вказує на місце тієї чи іншої одиниці у відповідній термінологічній системі⁵.

В основі системного підходу дослідження лексичних одиниць лежить вивчення цих одиниць як систем, визначення залежності кожного елемента і його функцій у системі, беручи до уваги те, що характеристики цілого складаються із суми характеристик його складових

компонентів; аналіз того, наскільки поведінка системи зумовлена і особливостями її окремих елементів, і особливостями її структури; вивчення ієрархічного характеру, який властивий системі; забезпечення багатоаспектного опису системи; розгляд системи як динамічної сукупності одиниць, які розвиваються⁶. Використання системного підходу у дослідженні англійської кардіологічної терміносистеми передбачає вивчення термінів фахової мови кардіології як цілісної системи, яка характеризується ієрархічною будовою та специфікою структурних і семантичних ознак. Оскільки потреба системного аналізу лексики кардіології є досить актуальною, то необхідним є визначення обсягу лексики даної сфери дослідження, проведення її класифікації за тематичними групами. Завдяки методу суцільної вибірки ми опрацювали лексикографічні джерела обсягом 6469 сторінок і, не пропускаючи жодної сторінки у аналізованих джерелах, вибрали 5275 термінів, що і склали корпус досліджуваних термінологічних одиниць з метою забезпечення подальшого опису, класифікації і аналізу якісного складу. Відповідно до семантики лексичних одиниць кардіології та їх функціонального призначення було виділено 5 тематичних груп: 1) анатомічна та гістологічна термінологія; 2) терміни, що позначають фізіологічні стани серцево-судинної системи; 3) захворювання і розлади у серцево-судинній системі; 4) терміни на позначення діагностики захворювань; 5) терміни, що використовуються для позначення методів консервативного та оперативного лікування захворювань серцево-судинної системи. При цьому було взято до уваги не лише визначення складових елементів кожної із тематичних груп, а також і їх функцій та відношень між ними. Такий підхід дає змогу говорити про цілісне та системне дослідження цього шару лексики. Тематичні групи кардіологічної лексики різні за кількісним складом, вони утворюють групи від декількох одиниць до кількох десятків. Крім того, вони можуть бути як структурно простими, так і складними, тобто містити тематичні підгрупи. Належність до тематичного угруповання одного ієрархічного рівня визначалася за наявністю спільної архісеми (родової семи); диференційні семи кваліфікувались як маркери видових відмінностей.

Структурний підхід у дослідженні кардіологічної термінології використовується для пізнання її внутрішньої організації, він передбачає виокремлення головних груп термінологічних одиниць, які аналізуються, їх класифікування за морфологічними, структурними, тематичними, семантичними критеріями, а також у визначенні продуктивних моделей кардіологічних термінів. Головною метою структурного методу є пізнання мови як цілісної функціональної структури, елементи і частини якої співвіднесені і зв'язані чіткою системою мовних відношень⁷. Структурний метод дослідження англійської кардіологічної терміносистеми базується на використанні наступних методик: словотвірного аналізу, за допомогою якого встановлюється механізм творення кардіологічного терміна та його місце у словотвірній підсистемі мови; етимологічного аналізу, в основі

³ Ibid., P. 394.

⁴ Ibid., P. 405.

⁵ Leychik V. M. *Lingvisticheskie problemy terminologii i nauchno-tekhnycheskiy perevod* [Linguistic problems of terminology and scientific technical translation], M., 1990, Ch. 2, P. 24.

⁶ Komarova Z. Y. *Metodologia, metod, metodika i tekhnologiya nauchnykh issledovaniy v lyngvistike: Uchebnoe posobyе* [Methodology, method and methodics in technology of scientific translation research], Ekaterinburg: UrFU, 2012, P. 265.

⁷ Ibid., P. 265.

якого лежить визначення джерела походження термінів; морфологічного аналізу, застосованого для визначення будови та частиномовної належності структурних одиниць терміносистеми; аналізу безпосередніх складників, який базується на поступовому членуванні мовної одиниці на складники, яке продовжується доти, поки не залишаться нерозкладні елементи; компонентного аналізу, який слугує для встановлення структури значення слова як певним чином організованої сукупності елементарних змістових одиниць – сем, та групування кардіологічних термінів у лексико-семантичні групи та підгрупи термінів; дефініційного аналізу та комплексного аналізу значення, що застосовується з метою встановлення семантичних характеристик кардіологічних термінів, дослідження лексико-семантичних відношень у терміносистемі, що вивчається; семантичного аналізу – спрямованого на детальне визначення значення досліджуваних термінологічних одиниць з метою вивчення процесів метафоричного та метонімічного перенесення значення, а також виявлення лексико-семантичних відношень полісемії, омонімії, синонімії та антонімії, характерних для кардіологічної терміносистеми⁸. Застосування структурного методу під час дослідження аббревіатур у кардіологічній лексиці дало змогу зробити наступні висновки: більшість аббревіацій, а це 202 терміни з 230 (88 %) є дво- та трикомпонентними, в основному переважають трикомпонентні (116 термінів, 50 %): *ABG arterial blood gases* – гази артеріальної крові, *MCH mean cell hemoglobin* – середній вміст гемоглобіну. Двокомпонентних налічуємо 87 термінів (38%): *AC aortic closure* – закриття аорти, *BF beat frequency* – частота биття, а однокомпонентні складають 13 термінів (5,7%) : *V 1.valve* – клапан *2.vein* – вена, *F frequency* – частота. П'ятикомпонентні утворюють всього 3 терміни (1,3%) від загальної кількості, а чотирикомпонентні аббревіатури налічують 11 термінів (4,8%) - *ABMT autologous bone marrow transplantation* – АТКМ, автотрансплантація кісткового мозку, *CALLA common acute lymphoblastic leukemia antigen* – загальний антиген гострої лімфобластної лейкемії.

Вагоме місце у дослідженні термінів фахової мови кардіології займають також описовий метод та метод польового моделювання. За допомогою описового методу розглядаються одиниці мови кардіології і пояснюються особливості їх будови та функціонування на певному етапі розвитку мови, тобто в синхронії. В описовому методі розрізняють послідовні етапи інвентаризації, сегментації, таксономії та інтерпретації мовних одиниць⁹. Метод польового моделювання полягає у представленні у вигляді спрощеної гіпотетичної абстрактної схеми сукупності мовних засобів одного чи всіх мовних рівнів, об'єднаної спільним змістом, формою, способом творення, функцією і т. ін, а також опис структури та складників цієї моделі. Модель поля характеризується наявністю ядра (центру, домінанти), яке містить найбільшу спеціалізованість щодо вираження значення і периферії, якій притаманний послаблений зміст, нерегулярність форми, імпліцитність, аномальність та асистемність. Елементи периферії одного поля можуть бути в периферії інших полів або залежно від ситуації набува-

ти їх значень¹⁰. Продуктивність словотвірних та структурних моделей термінологічних одиниць, а також словотвірних префіксів і суфіксів та лексико-семантичних процесів визначена за допомогою методу кількісних підрахунків. Процедура кількісних підрахунків є актуальною на всіх етапах вивчення термінів кардіологічної сфери, адже дає змогу подати отримані результати кількісних підрахунків у вигляді таблиць та діаграм, що сприяє кращому унаочненню основних результатів дослідження. Наприклад, за допомогою кількісних підрахунків виявилось, що у структурі більшості англійських кардіологічних термінів-епонімів (82,86 %) міститься одна власна назва, епоніми з двома власними назвами не є такими поширеними і утворюють 14,76 % і 2,38 % містять три власні назви. У морфологічному аспекті найпродуктивнішою виявилася модель *Proper Noun's + Noun* (290 термінів, 69 %). В англійській кардіологічній термінології найбільше термінів-епонімів, які передають функціональні порушення серцево-судинної системи (77 % від загальної кількості термінів-епонімів).

Отже, можемо зробити **висновок**, що для дослідженні фахової мови кардіології вагомим є використання комплексної методики, яка включає: описовий метод, структурний, словотвірний та морфологічний методи, метод польового моделювання, методу кількісних підрахунків. **Методологічною основою** дослідження стали головні загальнонаукові, лінгвістичні та власне термінологічні підходи наукового пізнання, серед яких провідне місце відводиться синхронічному, системно-структурному, а також термінознавчому, які дають змогу детально вивчити та проаналізувати необхідний матеріал дослідження. Завдяки структурному підходу вдалося встановити особливості внутрішньої будови термінологічної системи фахової мови кардіології. Системний підхід уможливило вивчення кардіологічної термінології як системи (сукупності взаємопов'язаних термінологічних одиниць, які позначають спеціальні поняття галузі) із притаманною їй ієрархічною будовою та специфікою структурних і семантичних ознак.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у проведенні детального практичного застосування цих методів для аналізу термінів фахової мови кардіології.

Zapotochna L. Methods of investigation of English medical terms used in the professional language of cardiology. The article investigates the general scientific and linguistic methods used in the study of the English professional language of cardiology. The paper analyzes the methods, procedures and techniques that are used to determine the structural and semantic features of the English cardiac terms, to determine the mechanisms of creation of terminological units, thematic groups and to describe the lexical-semantic field of cardiology terminology.

We can conclude that for the study of the specialty of cardiology, it is important to use a complex methodology that includes: descriptive method, structural, word-formation and morphological methods, field modeling method, and the method of quantitative calculations. The methodological basis of the research became the main general scientific, linguistic and actual terminological approaches of scientific knowledge, among which the leading place is given to synchronous, system-structural, as well as terminology, which allow to study and analyze the necessary research material in detail.

⁸ Kocherhan M. P. Vstup do movoznavstva: Pidruchnyk dlya studentiv filolohichnykh spetsial'nostey vyshchykh navchal'nykh zakladiv [Introduction to Linguistic], K.: Vydavnychy tsestr «Akademiya», 2001, P. 14.

⁹ Selivanova O. O. Suchasna linhvistyka: Terminolohichna entsyklopediya [Modern linguistics: Terminological encyclopedia], Poltava: Dovkillya-K, 2006, P. 341.

¹⁰ Ibid., P. 337.

Due to the structural approach it was possible to establish the features of the internal structure of the terminology system of the specialized language of cardiology. The system approach enables the study of cardiological terminology as a system (a set of interrelated terminological units that denote the special notions of the industry) with its inherent hierarchical structure and the specificity of structural and semantic features.

Key words: English professional language of cardiology, method, methodology, approach.

Запоточна Лариса – викладач кафедри іноземних мов ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет», автор міжнародних та вітчизняних наукових та навчально – методичних публікацій, співавтор підручника для сту-

дентів фармацевтичних факультетів. Коло наукових інтересів: дослідження термінів фахової мови кардіології.

Zapotochna Larysa – senior lecturer of the department of foreign languages of Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University»; author of national and international scientific and educational works, coauthor of the textbook for students of pharmaceutical faculties. Research interests: medical terms in professional language of cardiology.

Received: 18.04.2017

Advance Access Published: June, 2017

© L. Zapotochna, 2017

**ЕКСТРА- ТА ІНТРАЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ТЕРМІНОСИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Зоя КУДЕЛЬКО,

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, Чернівці (Україна)
zbshevchenko@gmail.com

**EXTRA- AND INTRALINGUISTIC PECULIARITIES OF
INTERNATIONAL RELATIONS TERMINOLOGY**

Zoya KUDELKO,

Chernivtsi National University named after
Yuriy Fed'kovych, Chernivtsi (Ukraine)
ORCID ID 0000-0002-3331-6154; Researcher ID B-9106-2017

Куделько З. Экстра- и внутриязыковые особенности терминологии международных отношений. Терминологическая система международных отношений неоднородна по своему составу, ее термины делятся на общетерминологические и узко специализированные и соответствуют определенным этапам развития международных отношений как системы. На современном этапе терминосистемы международных отношений среди других продуктивных способов морфологического словообразования нужно отметить аббревиацию, а именно, инициальную аббревиацию.

Интернационализация словарного состава языков происходит в условиях конвергентного развития, связанного, в первую очередь с процессами языковых контактов. Одним из источников пополнения терминами данного языка для специальных целей является появление неологизмов. Со временем неологизм становится общеупотребительным и входит в активный словарь языка.

Ключевые слова: терминология международных отношений, словообразовательная модель, аббревиатура, интернационализация, неологизм, метонимия, метафора.

The qualitative and quantitative changes that take place in the world countries, development of the international relations are making significant changes to the linguistic model of the world. One of the most important changes is that professional vocabulary makes up an overwhelming part of the linguistic fund and the share of terms in the language lexis is growing rapidly. Therefore, it is quite logical that linguists pay great attention to the study of the formation models of the terms, their structure and semantics aspects, normalization aspects; they consider terminology as an important part of modern literary language. The terminologists' functions are not only to register, select and recommend existing terms, but to watch the established language standards and requirements of communication not being breached while of new terms forming.

The changes in science and technology have contributed to increasing the number of sublanguages, term systems, mutual enrichment of their lexical structure both at the level of one language, and the cross-language level. An important contribution to the study and development of terminology has been made by such prominent scholars as D. S. Lotte, O. O. Reformatsky, O. V. Superanska, T. R. Kyiak, E. Wüster and others.

The aim of our study is to analyze extra- and intralinguistic factors that influence the development of the international relations terminology, the word-formation models of this professional sublanguage, the ways of neologisms appearance in the international relations term system.

The terms are not isolated from the general language and have their own inherent properties - they make up a full independent part of the overall structure of the language, where words properties appear to be more regulated, meet-

ing the requirements of the professional communication and mutual understanding. Terminology is a part of vocabulary, but still has significant differences from the general vocabulary. First of all, it can be traced in the requirements applicable to the terminology unit that is a "special" word with its specific, unique properties that distinguish it from other appellative vocabulary. The most important of them are: the ability to express scientific concept, definition availability, accuracy, shortness, monosemy, undesirability of synonyms, and lack of emotional coloration. At the same time, the terms are not isolated, independent units and make up full value part of the general structure of the language where the words properties appear more defined, regulated according to the requirements of the professional communication and common understanding. Therefore, we can talk about the prevailing character of a term compared with a common word and not the complete lack of some feature; one can also claim about desirable properties of terminology units, but such a unit cannot be considered defective or unnecessary for the sole reason that it does not have this property during its existence and use.

The formation of new scientific and technical terms, that is the process of naming new concepts of science and technology, is mainly held according to the general laws of language nomination, but the terminological nomination has its own specificity. The terms necessarily correlate with the concepts of some science or scientific discipline.

According to P. P. Shliakhtun international relations are defined as a system of political, economic, social, cultural, military, legal and other relations between states and peoples. Hence, the scientific discipline of "International Relations" studies the economic, political, ideological, legal,

diplomatic and other ties and relations between state actors in the international arena¹. As any other scientific discipline international relations has its own system of the terms. The terms in international relations reflect the main categories and concepts of the discipline. International relations have been singled out as a scientific subject relatively recently.

The scientific direction of the international relations research formally emerged in 1919. At that time there was founded the first Department of History and Theory of International Relations in Aberystwyth University in Wales (UK). However, it should be noted that as early as in ancient times, political philosophy and history raised a question on the causes of conflicts and wars, means and ways to achieve order and peace among peoples etc. But systematic study of existing phenomena in order to explain the behavior, reveal typical, repetitive in the international actors' interaction, mainly took place in the period between the First and Second World Wars, and the most rapidly and widely - after 1945.

The conceptual apparatus of this academic discipline developed before the beginning of the XXI century, which reflects the history of the interstate relations development. Each stage of international relations system is characterized by a specific, inherent terms, which can be used in the following, but not earlier stages. The terminology of international relations is not homogeneous in its structure, its terms are divided into general terminology and highly professional terms and correlate with certain stages of development of international relations as a system.

At the present stage of development of the international relations terminology there should be noted abbreviation, one of the productive ways of morphological derivation, which causes the formation of compound words, namely abbreviated lexical units formed from the parts of two or more words. For example:

ILO - International Labour Office; SEATO - South-East Asia Treaty Organization; WPC - World Peace Council;

In the professional sublanguage of international relations the terms-abbreviations are also characteristic of the German and Ukrainian languages, for instance:

Співдружність незалежних держав (ЧД) - Commonwealth of Independent States (CIS) (English), Die Gemeinschaft Unabhängiger Staaten (GUS) (German); Єдиний економічний простір (ЄЕП) - Common Economic Space (CES) (English), Common Wirtschaftsraum (CWR) (German); Митний Союз (МС) - Customs Union (CU) (English), Zollunion (ZU) (German); Міжпарламентська асамблея (МПА) - Interparliamentary Assembly (IPA) (English), Interparlamentarischen Versammlung (IPV) (German).

The analysis of the international relations terminology at present stage suggests that the initial abbreviations are characteristic of this terminology.

The process of reduction as self-optimization of the lexical material passes through three stages:

1) combinatorial; 2) compression; 3) optimization².

During the first stage there appears a terminological word combination, such as: World Trade Organization (World Trade Organization). But the use of long forms

(especially when the term is often used) gets in conflict with the requirement of the term brevity and so the second phase begins, resulting in compression of the term-word combination. There appears an abbreviation which has all the qualities of the word, and is included in the word-formation paradigm: World Trade Organization - WTO. During the third stage the abbreviation becomes acrophonic that is readable by all the orthoepic rules. Full and abbreviated forms usually coexist, although in most cases the complete forms are doomed to non-use and attempts to recommend them as the norm are unlikely to succeed.

In the study of international relations terminology, there were also found other instances of formation of short variants of term in addition to the initial abbreviation:

1) short variants include not only significant parts of speech, but prepositions, conjunctions: UNCTAD - United Nations Conference on Trade and Development; 2) conjunctions, prepositions are omitted: Commission on Human Rights - CHR, Committee on Crime Prevention and Control - CCPC, 3) abbreviations act as an attributive word for a new terminological phrase: UN Security Council, NATO headquarters.

Thus, analysis of the above word formation type indicates that an abbreviation turns into an independent language sign and as well as the word may be a part of the word combination.

It should also be noted that the terminological system of international relations is characterized by a high degree of the vocabulary internationalization. At various stages of its development the languages-producers of the terminology were Latin, French and English.

The rate of the information processes of the scientific, economic and technological development also defines the problem of the vocabulary internationalization, especially in science and technology. But implementation of these processes must take place provided the main lexical fund of the national languages must be preserved, based on their characteristics and needs.

The growing number of internationalisms in the modern language of science and technology also reflects the trends in the international cooperation, integration of many sectors, joint efforts of scientists and specialists in order to exchange experiences and highly professional communication³.

Internationalization of the language vocabulary takes place in terms of the convergent development, primarily associated with the processes of language contacts. There is no language that would evolve completely independently, so any language inevitably undergoes a certain foreign influence (and in its turn it affects other languages).

Undoubtedly, the mode of nomination at the early stages of science development were more dependent on of the level of the national language development, its term formation traditions; while at present stage there can be observed increase of internationalization, some leveling in the selection of the national means.

The terminological planning can have signs of both internationalization, and "nationalization". In the present conditions of the information exchange the terminologists of most countries strive to combine elements of both interna-

¹ Shliakhtun P. P. *Politohiya (teoriya ta istoriya politychnoyi nauky)* [Politicalology (theory and history of Political Science)], Kyiv, Lybid, 2002, 576 p.

² Ohuy O. D. «Tekst, leksyko-semantychna hrupa, polisemichne slovo, semantychni tendentsiyi ta sprobа yikh rekonstruktsiyi» [Text, lexical and semantic group, polysemantic word, semantic tendencies and attempt of their reconstruction], *Naukovyi visnyk Chernivetskoj universytetu*, Seriya: Hermanska filolohiya, Chernivtsi, 1996, Vol. I, P. 26.

³ Kvitko I. S. *Termin v nauchnom dokumente* [Term in the scientific document], Lvov, Vyshcha shkola, 1976, P. 118.

tionalism of the term systems (to facilitate international communication), and national identity.

The appearance of neologisms is one of the ways to replenish the terms of professional sublanguages. Neologisms are new words or phrases that appear in the language with the emergence of new objects, events, concepts, processes in public life. During its appearing every word is a neologism, because it means a new concept, which has just appeared. Eventually it becomes commonly used and enters an active vocabulary of language. In other words, the words preserve the status of neologisms as long as become common, characteristic for vocabulary of most native speakers.

Along with the lexical neologisms and there are a lot of semantic neologisms (words that already exist in the language, but acquire new meanings). Another cause of neologisms is the desire to give a more vivid name of an existing object or phenomenon; such a name that matches the author's worldview.

Anxious revolutionary events in Ukraine have introduced some neologisms in this terminology. For example:

- Євромайдан (the Euromaidan (English) (A wave of ongoing demonstrations and civil unrest in Ukraine, which began on the night of 21 November 2013 with very large public protests demanding closer European integration [11]), der Euromaidan or Euromajdan (German)); - “зелені чоловічки” (the little green men (Eng)) (camouflaged pro-Russian gunmen wearing green uniform without any badges [11]), die grünen Männer (German)); - “тітушка” (“titushka” (English) - A thug, usually with a martial arts background, paid by the government and acting under auspices of police to incite violence, provoke unlawful behavior among peaceful protesters, engage public in scuffles and fights . Normally pretends to be one of the demonstrators, clad in dark sportswear of Adidas or similar brand⁴, der “tituschka” (German)) that arose on the basis of metonymy, by transferring the name of one class of objects or individual object to another class, or a subject that is associated with this by contiguity, involvement in one situation.

The analysis terminology of the international relations terminology and the above examples show that the characteristic features of the emergence of new meanings in this terminology is a logical relation of subordination (hyponymy) and overlapping (metaphor and metonymy). The main way of the emergence of polysemantic terms is metonymy, more rarely it is hyponymy and in some cases it is a metaphor.

The above types of formation of polysemantic terms confirm the fact that the content of the language sign is developing faster and more active than its form, which, to some extent, is conservative, leading to the use of the old forms, the old sign for a new concept that further leads to polysemantic terms.

Therefore, the terminology of international relations is one of the most dynamic term systems; language and history of international relations as a scientific discipline are interconnected and interdependent, making significant changes to the vocabulary of the international relations terminology. The lexical content of the given sublanguage varies with social and political transformations, reflecting the specificity of each phase of the international relations formation. It is therefore logical that linguists attach great importance to the study of the term formation models, their structure and semantics, normalization aspects; consider terminology in

general and the international relations terminology as an important part of modern literary language.

Куделько З. Екстра- та інтралінгвістичні особливості терміносистеми міжнародних відносин. Понятійний апарат академічної дисципліни *міжнародні відносини* склався до початку ХХІ століття і відзеркалює всю історію розвитку системи міждержавних взаємин. Кожна стадія розвитку міжнародних відносин як системи характеризується специфічними, властивими лише їй термінами, які можуть використовуватися на наступних, але не попередніх етапах. Терміносистема міжнародних відносин неоднорідна за своїм складом, її терміни поділяються на загально термінологічні і вузько фахові та співвідносяться з певними етапами розвитку міжнародних відносин як системи. На сучасному етапі терміносистеми міжнародних відносин з-поміж інших продуктивних способів морфологічного словотвору треба відзначити аббревіацію, а саме ініціальну аббревіацію.

Інтернаціоналізація словникового складу мов відбувається в умовах конвергентного розвитку, в першу чергу пов'язаного з процесами мовних контактів. Процес запозичення іншомовних елементів, коли будь-яка мова постійно збагачується, а іноді і засмічується запозиченнями з інших мов, у переважній більшості мов світу значно активізувався. Термінологи більшості країн світу прагнуть у сучасних умовах обміну інформацією поєднати елементи як інтернаціональності терміносистем (для полегшення міжнародного спілкування), так і національної самобутності. Терміносистема міжнародних відносин характеризується високим ступенем інтернаціоналізації лексики. На різних етапах її розвитку мовами-продуцентами даної термінології були латинська, французька, англійська.

Одним з шляхів поповнення термінів фахової субмови міжнародних відносин є поява неологізмів. З часом неологізм стає загальноновживаним і входить до активного словника мови. Поряд з лексичними неологізмами з'являється і чимало семантичних неологізмів. Ще одна причина появи неологізмів – бажання дати більш яскраву назву існуючого предмета чи явища. Таку назву, яка відповідає світогляду автора.

Результати аналізу терміносистеми міжнародних відносин свідчать, що характерними рисами виникнення нових значень у даній термінології є логічні відношення підпорядкування (гіпонімії) та перехресчування (метафори та метонімії). Переважно в основі виникнення багатозначних термінів цієї терміносистеми лежить метонімія, рідше – гіпонімія і в окремих випадках – метафора.

Отож, термінологія міжнародних відносин є однією з найдинамічніших терміносистем, мова та історія розвитку міжнародних відносин як наукової дисципліни взаємопов'язані та взаємообумовлені, вносячи значні зміни до лексичного складу термінології міжнародних відносин. Лексичне наповнення даної субмови змінюється разом з соціально-політичними перетвореннями, відображаючи специфіку кожної фази становлення міжнародних відносин.

Ключові слова: термінологія міжнародних відносин, словотворча модель, аббревіатура, інтернаціоналізація, неологізм, метонімія, метафора.

Куделько Зоя – кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасних іноземних мов та перекладу факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Наукові інтереси: термінознавство.

Kudelko Zoya – Candidate of Sciences (Philology), Associate Professor of the Department of Modern Foreign Languages of the Faculty of History, Political Science and International Studies of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Research interests: science of terminology.

Received: 09.05.2017

Advance Access Published: June, 2017

© Z. Kudelko, 2017

⁴The Urban Dictionary Mug.: [E-source], URL: <http://www.urbandictionary.com/>

**ГЕНДЕРНА СКЛАДОВА У ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВАХ
 Д. ТРАМПА ТА Х. КЛІНТОН**

**(НА МАТЕРІАЛІ ВИКОРИСТАННЯ АЛЮЗІЙ)
 Оксана МАКОВСЬКА, Михайло ВАХОЦЬКИЙ**

ВДНЗ України «Буковинський державний
 медичний університет», Чернівці (Україна)
 oханamakovska@yandex.ua

**GENDER COMPONENT IN D. TRUMP AND H. CLINTON
 POLITICAL SPEECHES (ON THE MATERIAL OF ALLUSIONS)**

Oksana MAKOVSKA, Mykhailo VAKHOTSKYI

Higher State Educational Institution of Ukraine
 «Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine)
 ORCID ID 0000-0003-2642-5990; Researcher ID S-6141-2016

Маковская О., Вахоцкий М. Гендерный компонент в политических выступлениях Д. Трампа и Х. Клинтон (на материале использования аллюзий). В статье анализируется лингвокогнитивный аспект аллюзий, а также исследуется прагматический потенциал стилистических средств его выражения в предвыборных выступлениях Д. Трампа и Х. Клинтон во время президентской кампании 2016 года. Политический англоязычный дискурс на современном этапе эксплуатирует и последовательно закрепляет за мужчинами лингвистические характеристики доминирования, лидерства, активности, публичности, рациональности и силы воли, а за женщиной – образ нерешительности, пассивности, зависимости, отсутствия логического мышления и стремления к достижениям. Гендерная дифференциация представлена в значительной степени на фонологическом и дискурсивном и в меньшей степени – на лексическом и синтаксическом уровнях.

Ключевые слова: аллюзия, политический дискурс, стилистические средства, гендерная дифференциация, политические предвыборные выступления, прагматика текста.

The **topicality** of the research is stipulated by the general tendency of modern studies to the analysis of cognitive pragmatic aspect of the utterance, implicit world of foreign language culture, intertextual relations of literary text and its stylistically relevant parameters. Various problems arise; they are related to the recognition of allusions in the literary texts by the listener, the desire to use them without losing their artistic shade of meaning and transferring functions they perform in the original of work of art, as well as to the identification of the best ways to reconstruct them.

Subject of the research are the allusions, found in the English texts of political pre-election debates speeches of the US president candidates in 2016, D. Trump and H. Clinton. Means of allusions representation, verbalized units, found in the English texts of speeches of D. Trump and H. Clinton in the number 121 units constitute the **object** of the research. The materials of the three TV debates, totally 68 pages of the text, 43134 characters have been analyzed for the given research. The **theoretical basis** of the article is the works of A. Kirilina¹, M. Tomskaya, O. L. Bessonova² and O.I. Goroshko³. Gender relations are fixed in the language in the form of culturally determined stereotypes, imprinted on the person's speech behavior and on the processes of its linguistic socialization.

The study **aims** at identifying cognitive-pragmatic

potential of allusions in the English political discourse and determining different ways of allusions embodiment by means of stylistic devices of the English language. It presupposes a solution of such **objectives**:

- specify the content of term notion “gender in political aspect” in modern linguistics;
- determine the types and mechanisms of allusions in political discourse;
- identify main characteristic features and functional traits of political discourse;
- describe the possibility of verbalization of allusions in the pre-election speeches of D. Trump and H. Clinton;
- explore pragmatic potential of lexical means of allusion representation in political speeches.

Main part. Gender differentiation of political discourse has become possible after the women became active participants of the political process. Despite the fact that the speech of the weaker sex is characterized by expressiveness and inconsistency, their political discourse tends to “masculinity” which is a distinctive feature of the political process expressed by the use of metonymy, metaphor and allusion. Verbal aggression, intolerant interruption of the interlocutors by each other, negativeness of verbal attack is equally reflected in the speeches of politicians of both sexes⁴.

¹ Kirilina A. “Lingvisticheskiye gendernyye issledivaniya” [Linguistic gender studies], *Otechestvennyye zapiski*, 2005, N 2, P. 89–101.

² Bessonova O. L. Otsinnyi tezaurus anhliyskoyi movy: kohnityvnyy i gendernyy aspekt [Evaluative thesaurus of the English language: cognitive and gender aspects], *Avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora filol. nauk, spets. 10.02.04 “Hermanski movy”*, K., 2003, 39 p.

³ Goroshko O. I. Osobennosti muzhskogo i zhenskogo rechevogo povedeniya: psycholingvisticheskiy analiz [Features of male and female speech behavior: psychological analysis], *Avtoref. dys., MGU*, 1996, 21 p.

⁴ Butova I. “Henderna skladova u politychnomu dyskursi SSHa ta Ukrainy” [Gender component in political discourse of the USA and Ukraine], *Movoznavstvo, Naukovi vyklady*, 2012, N 1, P. 60–62.

Aggression and uncompromising stand of political polemics of the XXI century reduces the chances for singling out some peculiarities of typical female utterance which was previously characterized by a “bit softer” vocabulary. According to O. Bessonova there doesn't exist any fundamental differences in the linguistic behavior of men and women, but some distinctions do occur at all levels of the language. As the scientist mentions, gender differentiation is mostly represented on phonological and discursive levels and less – on the lexical and syntactical ones⁵.

Women and men use language differently in certain microgroups. Men tend to participate in hierarchical groups where they strive for achieving the leading positions. This means they use language units in such a way that they are able to achieve the desired goal. Opposition, confrontation or the fight is a ritual for them, that is why they are successful in the debate⁶. Ethics of communication of women and men also differs. The things women find dominant are quite natural for men. Men like language duels, and women try to avoid verbal attacks.

The study of linguistic behavior of men and women shows that women's speeches are often too expressive, emotional, not always consistent⁷.

The text is not necessarily “female”, if it was written by a woman, and vice versa. Men need to demonstrate their masculinity brightly. Of course, it is difficult to analyze political writing on the subject of gender markedness, as there are official requirements to both carrying the polemics and business writing. However, a specific kind of written communication is characteristic for some she-representatives of a political life on the pages of their own live journal, a progressive interactive form of informal dialogue.

For example, H. Clinton often uses constructions *If I can, I'm humbled* in her speeches: “*We have a full agenda, so let me, if I can, just emphasize just a few points*”. “*I am honored and humbled to call President Mandela my friend*”.

Gender peculiarities of political speech are well traced on the material of allusions, since hints, references to common facts characterize the speaker from the position of gender to the best advantage. It should be noted, that allusions serve to enrich the speech, enhance its expressiveness. In American political public speeches allusion serves as a means of creating intertext, which represents compressed information, received from the source text. Allusive unit adds a new meaning and establishes parallels. Allusions contribute to the obtaining of new, additional information from the already known image – precedent-related name, situation or text.

Thus, in the basis of this stage of investigation lies the study of the language means which reflect psycho-emotional condition of the US presidential candidates in 2016, D. Trump and H. Clinton, and fully reveal the peculiarities of functioning of allusions in their political pre-election debates.

Most researchers believe that the language of woman-politician is more expressive than that of a man, women take up a defensive position more often, while men start with a certain pressure, interrupt, speak aggressively and assertively.

We cannot say that H. Clinton's speeches are too emotional, but she tries to speak consistently, to answer questions, building a consistent report, and D. Trump denies, protests, gives cross-talks, interrupting her. In the following example repeating allusion “President Obama” D. Trump eliminates the previous message, mentioned by H. Clinton:

TRUMP: *So is it President Obama's fault?*

CLINTON: *before you even announced.*

TRUMP: *Is it President Obama's fault?*

CLINTON: *Look, there are differences...*

TRUMP: *Secretary, is it President Obama's fault?*

Furthermore, in our opinion, H. Clinton's remarks are often groundless and sound like empty promises, because they are not certified by specific explanations of how to achieve those goals she speaks about: CLINTON: *Well, at least I have a plan to fight ISIS.*

*Well, I hope the fact-checkers are turning up the volume and really working hard. Donald supported the invasion of Iraq*⁸.

Trying to influence the feelings of the audience in the first debate the Secretary starts her speech mentioning her granddaughter: *The central question in this election is really what kind of country we want to be and what kind of future we'll build together. Today is my granddaughter's second birthday, so I think about this a lot*⁹.

D. Trump's political language is characterized by emotionality, sharp tone, attracting much attention, causing noise. His displeasure and negative attitude to Barack Obama administration he expresses skillfully using the means of comparing the economy with the historical period of the Great Depression:

TRUMP: *Now, look, we have the worst revival of an economy since the Great Depression. And believe me: We're in a bubble right now. And the only thing that looks good is the stock market, but if you raise interest rates even a little bit, that's going to come crashing down.*

We are in a big, fat, ugly bubble. And we better be awfully careful.

Our airports are like from a third world country.

Political statements of H. Clinton are less categorical, although she tries with all her inherent correctness to be polite in the debate, referring to Trump allegedly unpaid taxes:

CLINTON: *So if he's paid zero, that means zero for troops, zero for vets, zero for schools or health. And I have no reason to believe that he's ever going to release his tax returns, because there's something he's hiding.*

However, when D. Trump's aggression becomes too obvious and passes to the offences:

She doesn't have the look. She doesn't have the stam-

⁵ Bessonova O. L. Otsynnyi tezaurus anhliyskoyi movy: kohnityvnyy i gendernyy aspekty [Evaluative thesaurus of the English language: cognitive and gender aspects], Avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora filol. nauk, spets. 10.02.04 “Hermanskiy movy”, K., 2003, P. 7.

⁶ Tannen D. “Teacher's Classroom Strategies Should Recognize that Men and Women Use Language Differently”, *The Chronicle of Higher Education*, 1991, June 19: [E-source], URL: www9.georgetown.edu/faculty/tannend/chronicle061991.htm.

⁷ Yermolenko S. “Henderne pytannia v movnomu ta metodychnomu aspektakh” [Gender issue in linguistic and methodical aspects], *Ukrayinska mova i literatura v serednikh shkolakh, himnaziakh, litseiakh ta kolehiumakh*, 2008, Vyp. 3, P. 39.

⁸ The first Trump-Clinton presidential debate transcript, annotated: [E-source], URL: www.washingtonpost.com/news/the-aix/wp/2016/09/26/

⁹ Ibid.

ina. *I said she doesn't have the stamina. And I don't believe she does have the stamina. To be president of this country, you need tremendous stamina. She's got experience, but it's bad experience. And this country can't afford to have another four years of that kind of experience;* H. Clinton also allows herself to use disrespectful language, units with negative connotation, citing her opponent, in this case it seems that she has prepared these “quotes” in advance, but till the last moment she was trying to hold back, not to repeat them, but the situation called for immediate action:

CLINTON: *You know, he tried to switch from looks to stamina. But this is a man who has called women pigs, slobs and dogs, and someone who has said pregnancy is an inconvenience to employers, who has said... .. women don't deserve equal pay unless they do as good a job as men. And one of the worst things he said was about a woman in a beauty contest. He loves beauty contests, supporting them and hanging around them. And he called this woman “Miss Piggy”. Then he called her “Miss Housekeeping”, because she was Latina. Donald, she has a name. Her name is Alicia Machado.*

Taking into consideration the above mentioned, we can say that it is really difficult to determine purely “male” or “female” text, because political discourse dictates its own rules, and the opponents are required to keep the format of the program, requirements of presentation of their reports, while disputing. Candidates’ pre-election speeches are about equally emotive, at the same time D. Trump sounds more aggressive and H. Clinton’s expressions are not always convincing, are not supported by objective data.

Political discourse in the English language nowadays operates and logically allots to men linguistic characteristics of dominance, leadership, activities, publicity, rationality and willpower, and to women – the image of indecision, hesitation, passivity, dependence, lack of logical thinking and desire for achievement. In such way certain oppositions are lined up and are easily observed in the linguistic behavior of men and women. Gender markers of masculinity in political discourse are as follows: terminology, striving for maximum precise nomination, use of assessing adjectives, as well as abstract nouns, it makes possible to define the masculine language behavior of a politician as “instrumental”. At the lexical level semantics of instinctive sphere is clearly seen in relief and in syntax short imperative offers prevail, creating the effect of readiness to action, execution of order, resolution.

Thus, contemporary English political discourse is saturated with gender images and stereotypes which, in their turn, are transmitted from the public consciousness and are imposed on individual psychological traits of communicants.

Political speech is quite strong leverage of influence on the people. The purpose of pre-election political discourse is to attract voters to one’s side, to make people believe in the perfection of political program, its advantages over the political program of the opponent, to emphasize the disadvantages of the current government. The main features of the pre-election speech are: language minimalism, imagery,

theatricality, encouraging and involvement¹⁰.

In the basis of any communication activity lies the intention, which is understood as a pre-verbal meaningful speaker’s intention, which stipulates the choice of communication strategies and linguistic resources to implement them¹¹. The main component of communication strategies used by participants of political communication is macrointention – the struggle for power. The fact that the subjects of political communication are in a state of competition, conflict of interests and goals, affects their communicative behavior.

The debate between the US presidential candidates D. Trump and H. Clinton were clearly established thematically: *Achieving prosperity, America's direction, Securing America, Taxes, Economy, Immigration, National debt and entitlements, the Supreme Court.* It is in these areas that we investigated allusions in their speeches.

Each of the US presidential candidate focused the attention of voters on the image of America as a “super powerful state” and each new candidate for the presidency continues this tradition, strengthening it in their speeches by tactics of making the American people calm – the fight against terrorism and various external threats (security), the hope for a brighter future (health, medicine, social policy), the economy and special for H. Clinton tactics of the role and place of woman in society.

In his speeches D. Trump is more uninhibited, often appeals to comparisons, which encourage using allusive means. H. Clinton is more moderate in her statements, she uses various stylistic devices of allusive nature rather in response to their mentioning by her opponent, then she joins in analyzing specific events, creating new occurrences of certain units use.

There are the units used by both politicians and those used by each of them separately for different purposes. In their pre-election discourse many figures of paraphrasing can be traced – they are used to mitigate the unpleasant messages or, on the contrary, to strengthen the influence on the audience, e.g. in response to D. Trump’s attack on Hillary’s husband, former President Bill Clinton: *“If you look at Bill Clinton, far worse. Bill Clinton was abusive to women”*, H. Clinton attacks mentioning D. Trump’s racist remarks about decent people of America: *“He never apologized to Mr. and Mrs. Khan, the Gold Star family whose son, Captain Khan, died in the line of duty in Iraq. And Donald insulted and attacked them for weeks over their religion”*. The reaction to allusion-anthroponym is the same type of stylistic transfer. Similar phenomenon is observed among the place names. Direct opposition of countries to which each of them feels their own drawn or antipathy:

TRUMP: *Because they're using our country as a piggy bank to rebuild China, and many other countries are doing the same thing. // Our jobs are fleeing the country. They're going to Mexico.*

CLINTON: *There's no doubt now that Russia has used cyber attacks against all kinds of organizations in our country... // I've been to countries where governments either forced women to have abortions, like they used to do in*

¹⁰Fedotova Yu. “Osnovni kharakterystyky peredyborchoho politychnoho dyskursu v promovakh Baraka Obamy za 2012 rik” [Main characteristics of pre-election political discourse in Barak Obama speeches during the year 2012], *Materialy I Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii “Problemy ta perspektyvy rozvytku nauky na pochatku tretioho tysyacholittia u krainakh Yevropy ta Azii”*. Zb. nauk. prats, Pereyaslav-Khmelnitsky, 2014, P. 220–222.

¹¹Kokoza H. A. “Komunikatyvni stratehii i taktyky personalizatsiyi publitsystychnoho dyskursu movnymy odyntysiamy na poznachennia odiahu” [Communicative strategies and tactics of personalization of the newspaper discourse via the means of the lexemes of clothes nominations], *Filolohichni traktaty*, Sumy, SumDU, 2010, T. 2, N 1, P. 40–44.

China, or forced women to bear children, like the used to do in Romania.

By means of quantitative method we managed to show statistics of allusions use by D. Trump and H. Clinton. Thus, we verified 121 allusive phrases in D. Trump's and H. Clinton's speeches. They are distributed as follows (see Table 1). Quantitative indices show that in the researched

speeches D. Trump appeals to socially important historical events, everyday facts, references to famous persons, hints on world events of various kinds, place names, documents, international treaties, organizations, media, etc. 19% more often than his opponent H. Clinton. That is, his speech is more expressive, imaginative, represents an attractive material for analysis from the point of view of linguistics.

Table 1

Quantitative indices of allusions use in the pre-election speeches of D. Trump and H. Clinton

Allusions	D. Trump		H. Clinton	
	Number	%	Number	%
Place names				
Countries	13	10,74	8	6,61
Cities	13	10,74	5	4,13
Anthroponyms				
Presidents	5	4,13	6	4,96
Statesmen	3	2,48	2	1,65
Militaries	3	2,48	-	-
Journalists	3	2,48	-	-
Terrorists	-	-	1	0,83
Sportsmen	-	-	1	0,83
Film directors	-	-	1	0,83
War heroes	1	0,83	1	0,83
Law				
Power	6	4,96	8	6,61
Document	3	2,48	4	3,31
International treaties	2	1,65	1	0,83
International organizations	4	3,31	4	3,31
Race, ethnicity, religion	4	3,31	4	3,31
Historical Epoch	1	0,83	2	1,65
Establishments	6	4,96	-	-
Mass media	3	2,48	-	-
Social networks	2	1,65	-	-
Movies	-	-	1	0,83
Total	72	59,5	49	40,5

Conclusions. Allusion in political speeches in pragmatic terms fulfills the function of convincing voters, helps to change the perception of the facts and events that may cause antipathy by the audience. It focuses on both the major and minor details, sometimes replacing important to the background. Most frequently allusion in political discourse can be seen in such aspects as work and private lives of politicians and their environment, economic and political activities of the authorities and political parties, elections, military campaigns, means of attack and defense, terrorist or anti-terrorist campaign, negotiations, summits in the media, espionage etc. It is a kind of semantic manipulation tool, the task of which is to develop the recipients' world-view, influence on their mind and control over their behavior. From the lips of politicians these concepts sound differently. In some they are positive, in others – negative, because each politi-

cian fills these terms with one's own content. The method of creating ambiguity of the key political concepts is used for manipulation of the listener's consciousness and submission of their views the system of views of the speaker.

Маковська О., Вахоцький М. Гендерна складова у політичних промовах Д. Трампа та Х. Клінтон (на матеріалі використання алюзій). Стаття присвячена лінгвокогнітивному аналізу алюзії, а також дослідженню прагматичного потенціалу стилістичних засобів її вираження у передвиборчих промовах кандидатів у президенти США Д. Трампа та Х. Клінтон.

Політичний англомовний дискурс на сучасному етапі експлуатує та послідовно закріплює за чоловіками лінгвістичні характеристики домінування, лідерства, активності, публічності, раціональності і сили волі, а за жінкою – образ нерішучості, пасивності, залежності, відсутності логічного мислення й

прагнення до досягнень. Гендерна диференціація репрезентована значною мірою на фонологічному та дискурсивному і меншою мірою – на лексичному та синтаксичному рівнях. Гендерні особливості політичної промови добре прослідковуються на матеріалі алюзій, оскільки натяки, посилання на загальновідомі факти якнайкраще характеризують доповідача з позиції статі. Алюзії слугують для збагачення промови, підвищення рівня її експресивності. В американських політичних публічних промовах алюзія слугує засобом створення інтертексту, що представляє собою стиснуту інформацію, отриману з тексту-джерела. Алюзивна одиниця додає новий смисл, встановлює паралелі. Завдяки алюзії з'являється нова, додаткова інформація з уже відомого образу – прецедентного імені, ситуації чи тексту, який дійсно важко чітко розділити на суто “чоловічий” чи “жіночий”, оскільки політичний дискурс диктує свої правила, і опоненти зобов'язані дотримуватися формату передачі, вимог побудови виступів, ведення полеміки.

Передвиборчі промови кандидатів є приблизно однаково емоційно забарвленими, при цьому мова Д. Трампа звучить більш агресивно, а висловлювання Х. Клінтон не завжди переконливі, не підкріплені об'єктивними даними.

Алюзія у політичних промовах у прагматичному плані виконує функцію переконання електорату, допомагає змінити сприйняття аудиторією тих фактів і подій, які можуть викликати антипатію. Акцентує увагу як на важливих, так і на другорядних деталях, іноді витісняючи головне на задній план. Найчастіше алюзія в політичному дискурсі простежується в таких аспектах як діяльність і приватне життя політиків та їхнього оточення, економічна і політична діяльність владних структур та політичних партій, вибори, воєнні кампанії, засоби нападу і захисту, терористична чи антитерористична кампанія, висвітлення переговорів, самітів у ЗМІ, шпіонаж тощо. Це свого роду засіб семантичного маніпулювання, завданням якого є формування світогляду реципієнта, вплив на його свідомість і

керування поведінкою.

Ключові слова: алюзія, політичний дискурс, стилістичні засоби, гендерна диференціація, політична передвиборча промова, прагматика тексту.

Маковська Оксана – викладач кафедри іноземних мов Буковинського державного медичного університету, відповідальний виконавець планової НДР кафедри, автор понад 60 наукових та методичних статей. Наукові інтереси: когнітивна лінгвістика, вербалізація лексичних одиниць у галузевих терміносистемах української та англійської мов

Makovska Oksana – lecturer of the department of foreign languages of Bukovinian State Medical University, executive in charge of the scientific research work of the department, author of over 60 scientific and methodological articles. Research interests: cognitive linguistics, verbalization of lexical units in branch terminological systems in Ukrainian and English

Вахоцький Михайло – старший викладач кафедри іноземних мов Буковинського державного медичного університету, співвиконавець планової НДР кафедри, автор понад 40 наукових та методичних статей, співавтор 2 посібників для іноземних студентів. Наукові інтереси: функціонування медичних термінів з компонентом-власною назвою

Vakhotskyi Mykhailo – senior lecturer of the department of foreign languages of Bukovinian State Medical University, coauthor of the scientific research work of the department, author of over 40 scientific and methodological articles, coauthor of 2 manuals for foreign students. Research interests: functioning of medical terms with the onymic component.

Received: 09.05.2017

Advance Access Published: June, 2017

© O.Makovska, M. Vakhotskyi, 2017

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ В КОНТЕКСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «ДОБРА»

Богдана МАНЧУЛ,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет»,
Чернівці (Україна)
danam@ukr.net

CONCEPTUALIZATION OF THE LINGUISTIC WORLDVIEW IN TERMS OF THE VERBALIZATION OF CONCEPT "GOOD"

Bohdana MANCHUL,

Yuri Fed'kovych Chernivtsi National University,
Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State
Medical University», Chernivtsi (Ukraine),
ORCID ID 0000-0002-6937-1403; RESEARCH ID D-5867-2016

Манчул Богдана. Концептуалізація лінгвістичного мировоззрення в контексті вербалізації концепта «добра». Автор аналізує семантичну структуру номінативних одиниць, що спонукає установленню глибоких закономірностей взаємодії між структурами свідомості та мовними формами людини. Іменительні можливості лінгвістичного мировоззрення реалізуються через лексическі та фразеологіческі одиниці. Вони можуть бути підвргнуті концептуальному аналізу з метою дослідження та моделювання змісту поняття «добра».

Ключевые слова: вербалізація, лінгвістический кругозор, семантическія структура, поняття «добро».

Introduction. Cognitive linguistics proclaims language as not only a means of formation, preservation and transmission of thoughts or experience¹, but also a means of cognition, receiving, storing and generalization of information as well as objectivation of the surrounding world. Language does not reflect the world directly, it reflects the conceptualization and categorization of the world performed by an individual provides the access to the concepts serving as the basis for the formation of a category. The reality that surrounds us is filtered through the human consciousness and is shaped by means of language signs "Language is a dress of thought". Accordingly, language allows structuring culturally and socially relevant mental models and using them in communication.

Communication is understood in cognitive linguistics as a mental process, a specific way of processing the information, which is accumulated during the perception and cognition of the world and is transmitted in conversation with the help of language. Thus, **the purpose of our article** is to investigate the concept recognized by the content of the linguistic sign. That is, in addition to its subjective correlation, it includes communicatively meaningful information.

Historiography. Scholars designated concept using different terms, describing various manifestations of its essence, e.g. Plato's "idea", Aristotle's "category", Descartes' "innate ideas", Humboldt's "inner forms". Modern linguistics still cannot offer a satisfactory and unequivocal definition of "concept". The research in Lakoff, Radden and Kovecses, Panther and Radden, Langacker, Barcelona, and Panther and Thornburg has shown that discourse is better understood as a "reference point" (a vehicle or source) that triggers a target meaning. As a practice of structural linguistics, componential analysis goes back to Prague School linguists such as Hjelmslev and Jakobson, who used Trubetzkoy's principles of phonology to devise a method for this

kind of analysis. D. Lyons describes some cognitive and structuralist systems of componential analysis, beginning with the structuralist Coseriu, who divided components of meaning into "semes" and "classemes."

Main part. Recent studies of categories are based on the principle of anthropocentrism, according to which phenomena should be classified taking into consideration the peculiarities of human perception. The essence of categorization lies in the creation and singling out the classes of objects perceived and comprehended by a person. Thus, a category is one of the cognitive forms of human mental activity that allows generalizing and classifying a person's experience. As a result of categorization there appears an integral system of categories, the ultimate units of which are concepts. A person "imposes" a conceptual network onto the real world in order to single out the concepts of the reality, which helps him/ her to segment the world according to his/her individual view of reality and associative – objective relations. However, categorization of experience does not reveal the mechanism of its perception and processing. The nature of cognitive processes can be disclosed appealing to the notion of conceptualization.

Conceptualization is the process of cognitive activity of a person that involves the apprehension, organization and structuring of the information, received by a person through various channels. It differs from categorization in its ultimate result and the aim of cognitive activity. The essence of conceptualization is distinguishing between certain minimal units of human experience in their ideal content expression. Categorization, on the other hand, lies in the combination of these units into larger groups. In its narrow understanding, categorization refers an object, phenomenon or process to a certain realm of experience, category.

The ultimate result of conceptualization is the emergence of a concept, which is considered a simple cognitive

¹Fauconnier Gilles "Turner Mark. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities", 2002, P. 98.

structure of the representation of knowledge².

There exists a considerable number of interpretations of the term “concept” from mystic, theological, dialectical, logical, methodological, semasiological, and linguistic points of view. Scholars designated concept using different terms, describing various manifestations of its essence, e.g. Plato’s “idea”³, Aristotle’s “category”, Decart’s “innate ideas”, Humboldt’s “inner forms”. Modern linguistics still cannot offer a satisfactory and unequivocal definition of “concept”.

While interpreting the notion of concept, scientists operate the following key words: abstract, generalizing conception; subjective – objective essence that presents the surrounding world and the person himself/herself, the essence embodied in word in content forms – image, symbol, idea; operative mental unit (of memory, *lingua mentalis*, conceptual system, language of mind); a container, a quantum of knowledge; a condensed sense, which a person uses in the process of thinking, and which comprise cognitive basic subsystems of thought and knowledge; present a communicative and mental aspects; generalized mental, perceptive – cognitive- affective formation with a field structure; a complex cognitive lingual- social construct.

The existence of such a great number of approaches to the definition of the above mentioned phenomenon is determined by the fact that the term “concept” serves the explanation of the units of human mental and psychic recourses and the information structure, which reflects human knowledge and experience.

In our investigation we stick to the definition of “concept” considering it to be the most appropriate one running as follows: a concept is an operative content unit of memory, *lingua mentalis*, conceptual system and language of mind, the whole world view reflected in human consciousness.

A concept is connected with other elements of the conceptual system and enters a national conceptsphere – the totality of categorized, processed, standardized concepts in a nationality’s consciousness. People acquire concepts learning them from the experience of preceding generations rather than looking up the corresponding dictionary definitions. Therefore, cultural concepts represent the units of knowledge that manifest national, social and individual pre-determination.

A thorough analysis of the semantic structure of nominative units favours the establishment of profound regularities of the interactions between the structures of human consciousness and language forms. The nominative possibilities of the linguistic world view are realized by lexical and phraseological units that can be subjected to conceptual analysis in order to accomplish the aim of the research – to model the content of the concept GOOD.

In the process of verbalization, only the limited amount of information is activated (or “lit up”) at a time, thus a considerable amount of it remains in the block of memory the content of which is not active (or not lit up). The knowledge is extracted from this storage when there emerges the necessity to transmit it to other people. Taking out experience from the memory is connected with the transferring it into the verbal (lingual) form of something

that initially had (wholly or partially) a preverbal status. The mental process, as many modern scientists point out, uses not an ordinary language being at the disposal of a certain ethnic group, but a special code – “language” of mind, or *lingua mentalis*.

Thus, the verbalization represents the re-coding of the results of the mental process by means of a particular ethnic language. Information is preserved in the memory in the form of separate “pieces” or episodes. They may vary in size as well as in the quantity of memorized details. Thus, for example, the blocks “My school years” and “My last school examination” are different in spacious-time volume and the number of “lit up” details while recalling.

Extracting from the memory his/her experience, a speaker first of all fractures a large episode into a number of smaller pieces, bringing the process of segmentation to micro- episodes, which can be correspondingly substituted by mental structures – suppositions or (as they are more often nowadays called) - propositions. Each proposition reflects a set of participants of a given episode, their roles and the general character of an event. If we take for instance an event of passing an object to somebody, we presuppose the presence of three participants in this event: the one who performs the act of passing (agent), the one who is a receiver (addressee) and the thing which is being passed (object, patient).

To render the ideas about an object and a situation in general a speaker selects appropriate words and constructs the sentence. However, the sentence is not an exact imprint of thought. The content to be informed is subjected to modification, in the process of which the following aspects are taken into account: a certain communicative intention (illocution) of a speaker, an addressee’s state, his/her preliminary awareness about the objects to be mentioned, and the possibility of his/her comprehension of the utterance and his/her adequate reaction.

Scientists distinguish between three main approaches in the understanding of the linguistic nature of a concept. Firstly, the realization of concepts is prescribed to lexemes, the meanings of which are the content of the national linguistic consciousness and which form the world view of particular language bearers⁴. Within the bounds of this approach, a concept gains a rather broad interpretation. The main means of the investigation here is a conceptual model that helps to single out basic semantic components of a concept and to reveal stable relations between them.

Secondly, semantic formations with the lingual – cultural peculiarities characterizing the bearers of a particular ethnic culture are considered concepts. The interpretation of a concept within this approach is rather narrow and limited by certain parameters.

Lastly, some linguists refer to a concept a confined number of semantic formations that serve as key notions for the understanding of the national mentality as a specific attitude to the world of its bearers. All the above mentioned approaches to interpreting a concept choose a word as the principal form of embodiment of a concept⁵.

A word functions as the name of a concept – a language sign that fully and adequately renders its content. However, a word as a representative of a lexico-semantic

² Gauker Ch. “*Words Without Meaning*”. *Massachusetts: The MIT Press*, 2003, P.108.

³ Gee J. P. “*An Introduction to Discourse Analysis*”. London: Routledge, 2001, P. 200.

⁴ Lakoff George, Johnson Mark. “*Metaphors We Live by*”, Chicago and London: The University of Chicago Press, 1980, P. 175.

⁵ Panther Klaus-Uwe, Thornburg Linda L. “*A Cognitive Approach to Inferencing in Conversation*”. *Journal of Pragmatics* 30. Cuyckens H. (edd): *Handbook of Cognitive Linguistics* [Chapter 10]. Oxford, OUP, 1999, P. 755-769.

system, is realized only in a set of a certain lexical paradigm, thus, it may be interpreted as:

1) an invariant of a lexical paradigm, formed by lexical – semantic variants of this word;

2) the name of a semantic chain, formed by the synonyms of this word.

In addition, a concept correlates with more than one lexical unit, thus, the form of its expression correlates with the plane of expression of the totality of various synonymic (lexical, phraseological and aphoristic) means representing the concept in language. In other words, a concept correlates with the plane of expression of the lexico-semantic paradigm⁶.

In modern linguistics a concept is acknowledged to be the content of a linguistic sign, i.e. in addition to its subjective correlation it includes communicatively significant information. Primarily, it is the determination of the place occupied by a sign in the lexical system of language – its paradigmatic and syntagmatic relations reflecting the linguistic value of an extralinguistic object.

In addition to the primary means of verbalization concepts may be also realized with the help of secondary means including metaphor and metonymy.

Traditionally, metaphors were the exclusive domain of rhetoric, analysed alongside other tropes as imaginative, poetic, ornamental devices. They were often considered as something that belongs in poetry that is more concerned with novel or interesting uses of words than with accepted, everyday practice. Typically, the term metaphor was thus used to refer to the unexpected use of language in literature (e.g. Shakespeare's *Life's but a walking shadow*), whereas conventional, familiarised metaphors (e.g. a dull sound) were defined as "dead", because the original semantic contradictions of such metaphors are not recognised as such by speakers. In more recent years, however, cognitive linguists have shown that these conventionalised metaphors play a large role in language.

As has been advanced most extensively by George Lakoff and Mark Johnson, metaphor may, in fact, be far more central to human language, indeed to our very thought. Lakoff and Johnson show how metaphor is pervasive in everyday life, and how it is more than just a matter of language; it may structure our entire conceptual system. As such, Lakoff also provides a new theory of mental concept formation, both linguistic and pre-linguistic: Idealized cognitive models (ICMs). The theory of cognitive models provides a possible mechanism for the operation of metaphor in language, but more than that it can account for our entire understanding of the world, from concrete physical concepts to the most abstract scientific concepts and language. Metaphor, of course, is the beginning of the theory of ICM's. Metaphor may indeed be conceptual and hence pre-linguistic, but it is examined most readily when it is expressed in language.

Thus, Lakoff and Johnson have used conventional metaphors to argue that much of our everyday talk (and, hence, as they claim, much of our thought, and much of our reality) is structured metaphorically. This means that most

of our abstract categories are organised cognitively by structures borrowed from more concrete categories. In cognitive linguistics, conceptual metaphors are thus defined as "a mapping of the structure of a source model onto a target model"⁷. These mappings are realised linguistically. For instance, the conceptual metaphor *TIME IS MONEY* is reflected in the linguistic expressions *You're wasting my time*, *This gadget will save you hours*, *Is that worth your while*, *He's living on borrowed time* etc. According to Lakoff / Johnson, there are three different types of conceptual metaphors: 1). structural metaphors refer to the organisation of one concept in terms of another (e.g. *TIME IS MONEY*), 2). orientational metaphors are concerned with the (mostly spatial) organisation of a whole range of concepts (e.g. *HAPPY IS UP*; *SAD IS DOWN*), 3). ontological metaphors relate to "ways of viewing events, activities, emotions, ideas, etc., as entities and substances" (e.g. *INFLATION IS AN ENTITY*) and 4). conduit metaphors which represent the process of communication as the movement of senses "filling" language means ("containers") through the channel connecting a speaker and a listener. The claim that it is not only language but our thought/reality that is structured metaphorically is a disputable one and relates to the much-discussed Sapir-Whorf hypothesis of linguistic relativism. The notion of conceptual metaphor hence comprises both types of metaphor (the imaginative and the "dead" type), because both can express the same structural metaphor. It appears that most research on conceptual metaphors focuses on finding out more about the existence of particular conceptual metaphors (i.e. typical target and source models and their linguistic realisations) as well as their influence on human thought. This kind of research examines the metaphorical conceptualisation of cognition⁸.

Other linguistic research is interested in using conceptual metaphors in TESL, the problem of metaphors in translation, and corpus evidence for conceptual metaphors

As metaphors are especially useful means in articulating new ideas and concepts, facilitating learning and making things particularly memorable⁹, they considerably influence popular folk knowledge of abstract concepts.

Conceptual metonymy is a cognitive process that is pervasive in grammar, the lexicon, conceptual structure, and language use. Metonymies provide what we call natural inference schemas that guide much of pragmatic reasoning in the construction of meaning, especially in the determination of explicit meaning, i.e. explicature, and implicit meaning, i.e. generalized and particularized conversational implicature.

Metonymy is often characterized as a 'stand for' relation, a reflection of which is that metonymies are usually represented by the schema *X FOR Y*, where *X* represents the source meaning (also called 'vehicle') and *Y* symbolizes the target meaning of the metonymic operation. This "substitution" view of metonymy leads easily to the (erroneous) assumption that metonymy and pragmatic implicature are very different phenomena. An implicature is usually regarded as content that is added to what is said/ explicitly conveyed.

⁶ Thornburg Linda, Panther Klaus "Uwe. Speech Act Metonymies". Liebert W.-A., Redeker G., Waugh L. (edd): *Discourse and Perspectives in Cognitive Linguistics*. Amsterdam and Philadelphia, John Benjamins Publishing, 1997, P. 205-219.

⁷ Lakoff George, Johnson Mark. "Metaphors We Live by". Chicago and London: The University of Chicago Press, 1980, P. 175.

⁸ Panther Klaus-Uwe, Thornburg Linda L. "A Cognitive Approach to Inferencing in Conversation". *Journal of Pragmatics* 30. Cuyckens H. (edd): *Handbook of Cognitive Linguistics* [Chapter 10]. Oxford, OUP, 1999, P. 755-769.

⁹ Lakoff George, Johnson Mark. "Metaphors We Live by". Chicago and London: The University of Chicago Press, 1980, P. 123.

Conclusions. In recent work it has been claimed that metonymy should not be viewed as a mere substitution relation. The research in Lakoff, Radden and Kovecses, Panther and Radden, Langacker, Barcelona, and Panther and Thornburg has shown that metonymy is better understood as a “reference point” (a vehicle or source) that triggers a target meaning. Francisco Ruiz de Mendoza and his colleagues at the University of La Rioja regard metonymy as a process of meaning elaboration that involves either expansion or reduction of a cognitive domain (matrix). This work emphasizes the conceptual nature of metonymy and is indeed an important step forward from the simplistic view of metonymy as a mere rhetorical trope to the insight that metonymy is a ubiquitous mental operation.

In a linguistically manifest metonymic relation, a source meaning is related to a target meaning by means of a linguistic form (e.g. morpheme, word, phrase, sentence) that we call the linguistic vehicle. Indeed, the target meaning can be just a nonce sense, created on the spot, but it can also, through frequency of use, become a conventionalized meaning, stored separately in the mental lexicon.

Манчул Богдана. Концептуалізація лінгвістичного світогляду в контексті вербалізації концепту «добра». Автор аналізує семантичну структуру номінативних одиниць, що сприяє встановленню глибоких закономірностей взаємодії між структурами свідомості і мовними формами людини. Називні можливості лінгвістичного світогляду реалізуються через лексичні і фразеологічні одиниці. Вони можуть бути піддані концептуальному аналізу з метою дослідження і моделювання змісту поняття «добра». Поняття пов'язане з іншими елементами концептуальної системи і входить в національну концептосферу, тобто сукупність класифікованих, оброблених стандартизованих понять у свідомості національності. Тому культурні концепції є одиницями знань, які проявляються на національному, соціальному й індивідуальному рівнях.

Когнітивна лінгвістика проголошує мову не тільки засо-

бом формування, збереження і передачі думок і досвіду, але й засобом пізнання, отримання, зберігання і узагальнення інформації, а також об'єктивації навколишнього світу. Мова не відображає світ безпосередньо, вона відображає концептуалізацію та категоризацію світу, що виконується індивідом, забезпечує доступ до концепцій, які виступають в якості основами для формування категорій. Реальність, яка нас оточує, фільтрується через людську свідомість і формується за допомогою мовних знаків. Відповідно, мова дозволяє структурувати культурно і соціально значущі ментальні моделі і їх використання в спілкуванні.

У сучасній лінгвістиці поняття визнається змістом мовного знака, тобто на додаток до його суб'єктивної кореляції він включає в себе комунікативно значиму інформацію. У першу чергу, це визначення місця, займаного знаком в лексичній системі мови – його парадигматичні і синтагматичні відносини, що відображають мовну цінність в позамовних об'єктах.

Ключові слова: вербалізація, лінгвістичний світогляд, семантична структура, метафора, поняття «добро».

Богдана Манчул – кандидат філософських наук, асистент кафедри філософії Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, викладач Буковинського державного медичного університету. Автор понад 20 наукових публікацій. Коло наукових інтересів: філософія науки, соціальна філософія, когнітивні науки, міждисциплінарні дослідження.

Bogdana Manchul – PhD, Assistant of the Department of Philosophy Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovych, a lecturer of Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University». The author of over 20 scientific publications. Research interests: Philosophy of science, social philosophy, cognitive sciences, interdisciplinary research.

Received: 15.05.2017

Advance Access Published: June, 2017

© B. Manchul, 2017

ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ РОДУ В АНГЛІЙСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ

Наталія СКРИЦЬКА,

ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет», Чернівці (Україна)
fedorkiv0@mail.ru**PECULIARITIES OF THE SEMANTIC MEANING OF GENDER IN ENGLISH LINGUISTICS**

Natalya SKRYTSKA,

Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine)
ORCID 0000-0002-1498-4747

Скрыцкая Н.В. Особенности семантического значения рода в английском языкознании. Категория рода в английском языкознании является едва ли не самой сложной структурой, которая наиболее подверглась воздействиям в ее культурно-семантическом выражении. Цель статьи заключается в исследовании особенностей семантического значения мужского, женского и среднего родов в английском языкознании и их языковое выражение в историческом контексте сквозь призму “ Old English Speakers – Modern English Speakers”. Грамматическое и семантическое значения рода в истории языка изучалось Платзером, Джереми Смитом, Хокстоном, Догласом, Купером и многими другими исследователями.

Категория рода в английском языкознании имеет свои структурные особенности, исходя из референтов выражения – мужского, женского и среднего. Кроме того, изменения и переход одного рода в другой ученые связывают с психологическими особенностями людей, общественными факторами, которые формируют языковую среду в целом.

Ключевые слова: мужской, женский, средний роды, референт, пол, лицо.

Introduction. Gender can be complicated the category of language, and language change. To help clarify the issue, it is important to distinguish two types of gender systems, one according to grammatical conventions, the other according to natural conventions. The traditional theory holds that at one time English had a grammatical gender system, but made the transition to a natural gender system “in the East Midlands of England by the early twelfth century”¹. However, recent scholarship by Hans Platzer reviews the traditional theory, revealing that the issue is much more complex. Rather than a systematic transition from a homogeneous grammatical gender system in OE to a natural gender system by ME, Platzer reveals that the history of English gender marking has always been characterized with “conflicting tendencies”². The acute insights of Platzer’s research will be discussed below, but first a definition of grammatical and natural gender and their importance to the history and structure of the English language will be given.

A grammatical gender system uses inflections to indicate whether a referent’s gender in masculine, feminine and neuter. Inflections are affix-tags attached to words, and involve a more complex system of declensions for nouns, pronouns, adjectives and determiners, which must agree, or concord, with the noun’s gender.

The **topicality** of article is to determine the necessity of a detailed description within the paradigm of nouns belonging to a feminine, masculine and neuter genders and the lack of works dealing with the structural and functional peculiarities of nouns of the above mentioned genders.

The **aim** of article is to investigate the structural and functional peculiarities of nouns belonging to feminine,

masculine and neuter gender. The aim of the investigation presupposes the solution of the following **tasks**:

to investigate the problem of gender in Modern linguistics;

to study the phenomenon of gender from the historical point of view;

to show the structural peculiarities of nouns belonging to feminine, masculine and neuter genders;

to study the functional peculiarities of nouns of the three genders.

Main part. For instance, if a noun is grammatically masculine, such as *cyning* (king), it requires a corresponding masculine inflection, and any determiner, pronoun or adjective related to the masculine noun must also take the appropriate declension. Hence, *se cwic cyning* (the living king) is grammatically correct, whereas *seo cwicu cyning* is incorrect because *seo* is a feminine determiner and the *u* on *cwicu* is a feminine inflection for the adjective.

Rather *seo cwicu cwen* (the living queen) is grammatically correct. It should be noted that in the above examples, the grammatical gender for the nouns happens to correspond to the natural gender of their referents – make-king, female-queen.

A natural gender system, on the other hand, indicates gender according to its referent’s biological sign. In a sense, in a natural gender system, gender is hardly even a category³, for nouns and pronouns reveal the referent’s gender themselves, and determiners and adjectives take the same form, whether modifying a masculine, feminine or neuter referent – hence, *the happy woman*, *the happy man*, *the happy animal* – she, he. It is happy. It must be further, how-

¹ Crystal David. The Cambridge Encyclopedia of the English Language, Cambridge UP, 1995, P. 130.

² Classen E. On the Origin of Natural Gender in Middle English. Modern English Review, 1919, P. 97.

³ Ibid., P. 97-103.

ever, that neither gender system is less ambiguous than the other, and neither is universally used⁴. Traditional theories attribute the origin of grammatical gender systems to the non-human tendency to anthropomorphize nature, when one endows human qualities to non-human creatures and objects.

Another theory raised by James Frazier of Golden Bough fame is that early men and women spoke a differently inflected form of the language from one another⁵. However, these kinds of speculations assume a universal tendency in human linguistic relations to the world, and break down with the fact that many languages have never had a grammatical gender system.

Rather, Ibrahim argues that grammatical gender is an “accidental outcome of the linguistic development of some languages”⁶. Indeed, studying the human-animate nouns of OE, one finds that nearly all of their grammatical genders correspond to their natural genders to begin with instances like *se wifmann* are exception and not the rule, and even then such words often took the natural gender rather than their original grammatical gender.

As such, there is a gender consensus that “at some stage in its development, [grammatical gender] must have been an extension of natural gender into the sphere of language”⁷, allowing for a more articulate distinction of gender in human-animate nouns. The main function and advantage of grammatical gender, therefore, is its ability to clarify syntactic agreement in otherwise ambiguous cases

Thus, a language based on grammatical gender can indicate the gender of an unsexed noun with inflections, whereas the English natural gender system must add the words “mail” or “female” to make the referent’s sign clear, such as “a male Canadian” instead of “a Canadinal”. But if grammatical gender is so effective as a Linguistically, “the most obvious explanation is that it became increasingly difficult to hear inflections”⁸, because the most words had the stress at the beginning. This initial “readily gave rise to an auditory problem at the end especially when there were several endings which were phonetically very similar, as *-en*, *-on*, and *-an*”.

The primary explanation is that, in addition to linguistic-phonetic ambiguity, social-historical conditions in the late Old English period facilitated the loss of inflections. Baugh argues that the Norman Conquest “brought about conditions favorable to such changes”⁹. By making French the language of prestige, and “English the language mainly of uneducated people, the Norman Conquest made it easier for grammatical changes to go forward unchecked”¹⁰. As English writing institutions were supplanted, grammatical features altered according to speech patterns that may have otherwise been maintained by clerical custodians of the language. Hence, with the loss of inflections and the further leveling of determiner-forms unmarked for gender, English came to rely on the referent’s natural sex to indicate gender,

implying that the loss of grammatical gender was already underway in spoken Old English.

However, although this traditional theory makes sense, many contemporary scholars believe that more personal and psychological factors were involved. The above reasons of inflectional loss and determiner leveling were no doubt influential factors and products of the transition from grammatical to natural gender system, but many scholars feel they are not the main reasons. For instance, Classen contests the theory “that natural gender sets in after the confusion arising from the loss of inflections”¹¹.

Such theory teats natural gender as a substitute for a lost grammatical system, when, as mentioned above, grammatical gender is an extension of natural gender. Instead, Classen argues that “the evidence which is available goes to show that natural gender came in by way of the personal pronoun”¹², positing that Old English speakers made a strong distinction between human and non-human categories, including sexless and non-living things. This is not to say that, personal pronouns did not exist in Old English, but that as OE gender pronoun distinctions between human and non-human categories.

As such, in addition to linguistic tendencies, and social conditions, Classen believes that psychological choices played the key role in the transition from grammatical to natural gender system.

Platzer takes Classen’s critique a step further, arguing that the notion that OE ever had a homogenous grammatical gender system, which became natural after the loss of the inflectional system, is simplistic and deceiving. Focusing on human animate nouns, he argues that “in contradistinction to the rest of the system, human animates show a marked tendency towards natural gender assignment”¹³.

Indeed, as a result of the conflicting tendencies, Platzer argues that even the natural gender system “does not equate the gender of the noun with the sex (person) of its referent. Rather, gender is merely related to the class of referent involved so that human animates take masculine or feminine gender while all of the classes of referents (animals, plants, objects, abstracts) receive neuter gender”¹⁴. Therefore, the English gender system general is not so much based on natural sex (person), or grammar, but on the class distinction between (human) animate and (non-human) non-animate referents.

For instance, Platzer cites statistical evidence that in the class of human animates; grammatical gender already coincided with natural gender in over 90% of the lexical types involved. Moreover, as Blake points out, “natural gender is therefore the rule in Old English human animates, while grammatical gender is the exception”¹⁵. However, Platzer goes on to point out that gender marking is still not clear-cut in the case of non-animate. For one, the class of animates includes only human animates “despite the fact that plants and animals are clearly animates as well”¹⁶.

⁴ Ibid., P. 97-103.

⁵ Crystal David. The Cambridge Encyclopedia of the English Lang. ..., op.cit, P. 515.

⁶ Ibrahim Muhammed Hasan. Grammatical Gender: Its Origin and Development. The Hague: Mouton, 1973, P. 316.

⁷ Classen E. On the Origin of Natural Gender in Middle Eng. ..., op.cit, P. 97.

⁸ Baugh Albert. A History of the English Language. New York: Appleton-Century-Crofts, Inc., 1957, P. 260.

⁹ Baugh Albert. A History of the English Lang. ..., op.cit P. 260.

¹⁰ Ibid., 260 p.

¹¹ Classen E. On the Origin of Natural Gender in Middle English. ..., op.cit, P. 97.

¹² Ibid., P. 97.

¹³ Crystal David. The Cambridge Encyclopedia of the English Lang. ..., op.cit, P. 515 .

¹⁴ Ibid., 515 p.

¹⁵ Moore Samuel. Grammatical and Natural Gender in Middle English. PMLA, 1999, P. 79.

¹⁶ Crystal David. The Cambridge Encyclopedia of the English Lang. ..., op.cit, P. 515 .

Moreover, were one would assume that non-animates should take the neuter as their natural gender, the opposite was in fact the case. In case of non-living things, “gender assignment in non-animates shows an active tendency away from natural gender”. For instance, rather than take the neuter gender, *se stan* (the stone) is masculine, and *seo duru* (the door) is feminine. This contradictory tendency created the “identical effects”¹⁷ of weakening the neuter in both classes.

The issue becomes more complicated in the case of animals, as they tended to “shift between the two classes of animate and non-animate depending on familiarity or involvement”¹⁸. In the case of animals, therefore, the attribution of gender depended more on pragmatics – the attitude of “the speaker rather than on the referent”. In many cases, moreover, the gender of an animal, especially mammals and birds, was often indicated by specific lexical types for male and female referents, hence *cow / bull*, *doe / buck*. In general, however, as Baugh argues, the use of masculine and feminine gender for non-animates is not function of grammatical or natural gender, but of attributive gender, a type of “personification and a matter of rhetoric, not grammar”¹⁹.

Nonetheless, Platzer succinctly points out that the conflicting tendencies of human animates toward natural gender, non-animates toward grammatical gender, and animals to shift between classes, leads to a difficult paradox: “The obvious trend towards natural gender in the animate nouns can only be fully realized by the loss of the neuters from this sub system. However, as soon as this weakening of neuters is extended to the whole system, i.e. to non-animates as well, it results in a

Reciprocal strengthening of grammatical gender in the subset of non-animates”²⁰.

So, what finally pushed the non-animates into the natural gender system? Unfortunately, most current theories do not have a development answer for this. One can only speculate that once the neuters were completely marginalized, the trend to keep the human animates separate from non-animates eventually collided with the trend to level determiners. Furthermore, as non-animates increasingly became excluded from the human animate use of masculine and feminine categories, they were eventually leveled to the neuter. Overall, the move from grammatical to natural gender involves diverse linguistic, social and psychological factors that still require active speculation and research.

In Latin, Greek, German, and many other languages, some general rules are given that names of male beings are usually masculine, and names of females are usually feminine. When, however, inanimate things are spoken of, these languages are totally unlike our own in determining the gender of words.

The linguistic notion of grammatical gender is distinguished from the biological and social notion of natural gender, although they interact closely in many languages. Both grammatical and natural gender can have linguistic effects in a given language.

Many languages place each noun into one of three gender classes or genders: masculine gender: includes most words that refer to males; feminine gender: includes most words that refer to females; neuter gender: includes mostly words that do not refer to males or females.

A system of grammatical gender involves such phenomena as inflection: many words have different forms for different genders, and certain morphological markers are characteristic of each gender; and agreement: every noun is associated with one gender class. In a phrase or clause, words that refer to a given noun inflect to match the gender of that noun.

What are the peculiarities of gender sub categorization in Modern English? The category of gender is oppositional. It is formed by two oppositions related to each other a hierarchical basis. The other opposition functions in the subset of person nouns only, dividing them into masculine nouns and feminine nouns.

As a result of the double oppositional correlation, a specific system of three genders arises, which is represented by the neuter (inanimate, non-human) gender, the masculine (masculine person) gender, and the feminine (feminine person) gender.

So, there are a few traces of gender marking in Modern English: some foreign nouns inflect according to gender, such as *actor/actress*, where the suffix *-or* denotes the masculine, and the suffix *-ress* denotes the feminine; the third person singular pronouns (and their possessive forms) are gender specific: “he/its” (masculine gender, overall used for males), “she/her(s)” (feminine gender, for females), “it/its” (neuter gender, mainly for objects and abstractions), “one/one’s” (common gender, for anyone or anything), and “who/whose” (subordinate/vocative gender, for someone in question).

A glint of gender endings live on in the cultural memory of novel terms such as *fella* from “fellow” or *blonde* from “blond”. Neuter genders tend to end in *t*: *that*, *it*, *might*. But there are insignificant features compared to a typical language with grammatical gender.

The English nouns that inflect for gender are very small minority, typically loanwords from non-Germanic languages (the suffix *-ress* in the word “actress”, for instance, derives from Latin *-rix* via French *-rice*). In languages with grammatical gender, there are typically thousands of words which inflect for gender.

The third-person singular forms of the personal pronouns are the only modifiers that inflect according to gender.

It is also noteworthy that, with a few exceptions, the gender of an English pronoun coincides with the real gender of its referent, rather with the grammatical gender of its antecedent, frequently different from the former in languages with true grammatical gender. The choice between “he”, “she”, “it” invariable comes down to whether they designate a human male, a human female, or something else²¹.

A great many animate nouns in English are capable of express both feminine and masculine person genders. They are referred to as nouns of the “common gender”. Here belong such nouns as *person*, *parent*, *friend*, *doctor*, *president*, *cousin*, *teacher*, *architect*, *supervisor*, *cleaner*, ect. The sex of the referent is marked by the personal pronoun: e. g. *Debbie*, **editor-in-chief** of several magazines including “Men Only”, was being groomed to take over **her** father’s 80 million publishing and property business, including the *Raymond Revuebar* in London’s Soho²².

¹⁷ Ibid., P. 515.

¹⁸ Biber Douglas. Longman Grammar of Spoken and Written English, Harlow: Longman, 1999, P. 416.

¹⁹ Ibid., P. 416.

²⁰ Platzer Hans. On Grammatical Gender in old English. View: Vienna English Working Papers, 2001, P. 34.

²¹ Bate Barbara. «What does “she” men? Nonsexist language use in transition» *Journal of Communication* № 28, P. 139- 149.

²² Lawrence D.H. Women in Love, London: Everyman’s Library, 1992, P. 475.

As days turned into weeks, Ned's **owner** began thinking that **his** dog had developed an unhealthy obsession with his lump of rock²³. I went to see the **doctor** about my cough but **she** said there was nothing wrong with me²⁴. The man who is basically insecure in himself or the one looked to his **spouse** as a mother as well as a wife, may become bitterly jealous of his children²⁵. Smart's nephew and **biographer**, Christopher Hunter, records the fact that "After an interval of little more than two years, Mr. Smart appeared to be pretty well restored"²⁶.

When there is no special need to indicate the sex of the referent of these nouns, they are used neutrally as masculine.

e. g. ... he made the following annotation: "Change the **animal**: make it a **dog** instead of a **parrot**"²⁷.

"I'm spared the anxiety of being made the object of an attack if I can instead become the **attacker**..."²⁸.

Professor Wood has noted the paradox that in Normandy "the rights and powers or its rules so far exceeded those possessed by the king that it was desirable to maintain the duchy a territory apart, and provide for its continued semi-autonomous existence"²⁹.

About some structural peculiarities of nouns they belong to the group of those having masculine, feminine and neuter genders. They form with their pairs adding different words denoting feminine (e. g. boy – girl, monk – nun, husband – wife). e. g. *Err, mine died when I was nine and my **mother** has been my mother and a **father** to both myself my **brother** and **sister** and I feel she's done just as good a job as I could of as my father could have done*³⁰.

It's interesting to note that the majority of the above mentioned nouns are formed with help of the suffix *-er*, denoting the doer of the action, added to the verbal stem (teacher, murderer, widower, master, widower). However, the noun "pensioner" is formed from the nominal stem of the noun of neutral gender – "pension". e. g. "The dog seemed distressed and there was no sign of his **master**"³¹. "What is there about a **murderer** that can make him so irresistible?"³².

It should be noted that noun *murderer* in nowadays also uses as the noun of common gender, however, it has a feminine pair "murderess" – a woman, who murders another person. e. g. "I nearly became a **murderess** tonight"³³.

Also we can study the different endings of the nouns such as *-ee* (referee, trustee, refugee), *-ent* (president, resident), *-an* (musician, historian), *-ian* (politician). The separate group of the nouns is compound with the stem "man" spelled solidly (e. g. gentleman, sportsman, fireman, chairman and etc.). Some nouns that already have in their composition derivative stems combined with other noun stems. They can use its compositions the stems "man", "male", "father", "brother", "son" – father-in-law, brother-in-law, male-cousin, step-father, step-mother, step-sister and etc.

Conclusions. The traditional theory states that at one time English had a grammatical gender system, but made the transition to a natural gender system. Overall, the move

from grammatical to natural gender involves diverse linguistic, social and psychological factors that still require active speculation and research. In English as well as other in other languages with a natural gender system, gender is hardly even a category, for nouns and pronouns reveal the referents gender themselves, and determiners and adjectives take the same form, whether modifying a masculine, feminine or neuter referent. From the structural point of view masculine gender may be distinguished from the feminine in three ways: by the use of different words; by different endings (suffixation); by forming compound words.

Скрицька Н.В. Особливості семантичного значення роду в англійському мовознавстві. Категорія роду в англійському мовознавстві є, мабуть, чи не найскладнішою структурою, яка найбільше піддалася впливам та змінам в її мовно-семантичному вираженні. Категорія роду в англійському мовознавстві має свої структурні особливості, виходячи з референтів вираження – чоловічого, жіночого, середнього. В англійській мові рід є лексичним поняттям та співвідноситься зі статтю референта, а система роду в англійському мовознавстві значною мірою базується на природній статі. Крім того, зміни та перехід одного роду в інший вчені пов'язують з психологічними особливостями людей, суспільними чинниками, які формують мовне середовище в цілому.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей семантичного значення чоловічого, жіночого та середнього родів в англійському мовознавстві та їх мовне вираження в історичному контексті крізь призму "Old English Speakers – Modern English Speakers".

Грамаітичне та семантичне значення роду в історії мови вивчалось Платзером, Джеремі Смітом, Хокстоном, Догласом, Купером, К. Девідом та багатьма іншими дослідниками. Розглядаючи грамаітичне вираження роду в іменниках, прикметниках, дієсловах, дослідники наголошують на трансформаціях, які відбулися в англійському середовищі, починаючи з середніх віків та закінчуючи початком двадцятого століття. Чимало слів є застарілими та не використовуються в сучасному мовленні. Найбільших змін та нових шляхів вираження в лексичному та грамаітичному значенні зазнав іменник. Їхня специфіка полягає у відмінностях між живими та неживими предметами, родами та суфіксами (ress, er, наприклад). Неживі предмети виражаються, як правило, через середній рід, живі – через чоловічий або жіночий.

Ключові слова: чоловічий, жіночий, середній роду, референт, особа, стаття.

Скрицька Наталія - викладач кафедри суспільних наук та українознавства Буковинського державного медичного університету. Автор понад 30 статей та тез, присвячених темі дисертаційної роботи. Коло наукових інтересів: історія філософії, філософія мови, філософія культури.

Skrytska Natalya - is a teacher of Social and Cultural Studies Department of Bukovinian State Medical University. The author above 30 articles and thesis dedicated to the theme of dissertation research. Research interests: history of philosophy, linguistic philosophy, philosophy of culture.

Received: 26.05.2017

Advance Access Published: June, 2017

© N. Skrytska, 2017

²³ Ibid., P. 475.

²⁴ Ibid., P. 475.

²⁵ Kelly C. Never Too Late, London: Granddreams, 1995, P. 567.

²⁶ Lawrence D. H. Women in Love ..., op.cit, P. 475.

²⁷ Ibid., P. 475.

²⁸ Kelly C. Never Too Late ..., op.cit, P. 567.

²⁹ Lawrence D. H. Women in Love ..., op.cit, P. 475.

³⁰ Kelly C. Never Too Late ..., op.cit, P. 567.

³¹ Lawrence D. H. Women in Love ..., op.cit, P.475.

³² Kelly C. Never Too Late ..., op.cit, P. 567.

³³ Kelly C. Never Too Late ..., op.cit, P. 567.

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ПАРАДИГМА СИНОНІМІЧНИХ
ПАР АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ-ЕПОНІМІВ В КЛІНІЧНІЙ
ТЕРМІНОЛОГІЇ****Любов СТЕГНІЦЬКА,**ВДНЗ України “Буковинський державний
медичний університет”, Чернівці (Україна)
liubovstegnitska@i.ua**LEXICAL AND SEMANTICAL PARADIGM OF SYNONYMIC
PAIRS OF ENGLISH EPONYMIC TERMS IN CLINICAL
TERMINOLOGY****Liubov STEGNITSKA,**Higher State Medical Institution of Ukraine
“Bukovinian State Medical University”, Chernivtsi (Ukraine)
ORCID ID: 0000-0001-7005-4563; RESEARCHER ID: C-5075-2017

Стегницькая Любовь. Лексико-семантическая парадигма синонимических пар английских терминов-эпонимов в клинической терминологии. В статье рассмотрены синонимические формы английских терминов-эпонимов, которые параллельно функционируют в клинической терминологии. Наиболее распространенным есть утверждение, что синонимы – это взаимозаменяемые термины тождественные по значению, но разными формами выражения. Синонимические пары с проприативным компонентом можно условно поделить на эквиваленты, дублиеты, и варианты. Проанализированы причины возникновения параллельных форм, принимая во внимание как экстралингвистические так и интралингвистические факторы.

Ключевые слова: синонимы, эквиваленты, дублиеты, варианты, эпоним, английская медицинская терминология.

Вступ. Медична термінологія, як і медицина в цілому, перебуває у фазі активного розвитку, а отже наявність синонімів є досить поширеним явищем серед медичних термінів. Поширення епонімів та їх синонімів у наукову термінологію спричиняє певні проблеми, пов'язані з його стандартизацією та об'єднанням. У галузі мовознавства синоніми визначаються як слова, семантично ідентичні за змістом. Ми стверджуємо, що синонімічні пари, що містять правильний компонент, мають бути відносно підрозділяються на дублиети, еквіваленти та варіанти.

Історіографія. Явище синонімії, зокрема проблему дублиетів та еквівалентів в термінології, вивчали Є. Толікіна, В. Лейчик, С. Гриньов, В. Даниленко, О. Коваль, Т. Панько, І. Кочан, О. Тараненко, Дж. Ліонс (John Lyons), К. Кегеура (К. Кегеура) та ін. Проте досі **актуальним** залишається вирішення проблем, пов'язаних з упорядкуванням англійської клінічної термінології, яка насичена та перевантажена варіативними формами, що зумовлено різними чинниками.

Постановка наукової проблеми та її значення. Особливої уваги заслуговує клінічна медицина, зусилля якої спрямовані не тільки на виявлення та вивчення хвороб, але й лікування пацієнтів. З огляду на те, що методи діагностики та лікування удосконалюються, а етіологія та патогенез хвороби часто зазнають впливу різних чинників, то відповідно й кількість лексичних одиниць для їх позначення збільшується. Саме варіативність форм серед термінів-епонімів не є достатньо вивченою

проблемою та потребує додаткових наукових розвідок.

Мета нашої роботи – розглянути особливості синонімічних пар серед англійських клінічних термінів-епонімів та виявити причини їхнього виникнення.

Виклад основного матеріалу. Одна з основних вимог, що висуваються до медичного терміна, як і терміна в цілому – це наявність точної дефініції, тобто однозначність, відсутність синонімів та протиріч в межах одного термінологічного поля. Проте синонімічні форми є досить поширеними серед медичних термінів.

У сучасній лінгвістиці немає загального прийнятого визначення такому семантичному явищу як синонімія. Найбільш поширеним є твердження, що синоніми – це взаємозамінні терміни зі спільним денотатом, але різною формою вираження, що мають тотожні або майже тотожні значення¹. Щодо англійських термінів-епонімів така дефініція є також прийнятною. Оскільки термін-епонім розглядається як єдиний когнітивний комплекс, то синонім з проприативною складовою, окрім спільного суто медичного денотативного значення, може містити певні поняттєві відмінності.

В.М. Лейчик пропонував розглядати синонімію з огляду на морфологічні, лексичні, синтаксичні, семантичні, фразеологічні, фонологічні варіантності в парадигматичному плані². Можна припустити, що таке явище як синонімія серед термінів-епонімів у клінічній медичній термінології охоплює дублиети, варіанти та еквіваленти.

Дублиети. При визначенні дублиетів в клінічній тер-

¹ Diubkova T.P. Vrozhdennye y nasledstvennye bolezny u detei [Congenital and hereditary diseases in children], Uchebno-metodycheskoe posobie, Mynsk: Asobny, 2008, 48 p

² Leychik V.M. «Termyny-synonymy, dublety, ekvivalenty, varyanty» [Synonyms, doublets, equivalents, variants], *Aktual'nye problemy leksykologiy y slovoobrazovaniya*, Novosybyrsk, 1973, Vyp. 2, P. 104-105.

мінології серед епонімів ми опиралися на їх дефініцію як абсолютно тотожних термінів, які співвідносяться з одним і тим же поняттям, не характеризуючи його властивість, а висвітлюючи його з різних позицій³. Такий термін як *Quincke's edema* (набряк Квінке) виник на честь німецького лікаря Генріха Квінке, який у 1882 році описав реакцію організму на алерген. Епонім *Quincke's edema* (набряк Квінке) має ще дві дублетні пари: *angioedema* (ангіоедема) та *angioneurotic edema*, (ангіоневротичний набряк), різниця між якими полягає у глибині ураження тканин: *ангіоедема* – це ураження верхніх прошарків шкіри, а *ангіоневротичний набряк* – підшкірних жирових прошарків. Причиною виникнення дублетної пари є адаптація запозиченого терміна до мови реципієнта та прагнення уніфікувати клінічну термінологію, вилучивши власні назви задля її упорядкування. Крім того, з розвитком медицини вивчення та характеристика симптомів (ознак) стали більш ґрунтовними, що призвело до того, що епонім містить дещо узагальнену інформацію, а дублет – більш точну та конкретну вузькоспеціалізовану дефініцію. При цьому вони в широкому сенсі позначають одне і теж поняття. Є. Толикіна вважає, що в межах термінології синоніми можуть існувати тільки як дублети, тобто абсолютні синоніми. Оскільки переважна більшість медичних термінів утворені на основі грецької та латинської мов, то наявність дублетної пари для англійського клінічного епоніма є досить поширеним явищем. Вважаємо, що дублетна пара епоніма – це греко-латинський відповідник, який часто адаптований до мови реципієнта, як-от: *Wartenberd's disease – cheiralgia paresthetica* чи *von Economo's disease – lethargic encephalitis*⁴.

Еквіваленти. Для еквівалентів у медичній термінології для нас найбільш прийнятною є дефініція, за якою вони є різними назвами одного й того ж поняття, які передаються різними морфологічними формами абсолютних синонімів⁵. У монографії С.Х. Імама і Ш.І. Ахмада «Розлади щитоподібної залози» (Thyroid disorders: basic sciences and practice) до хвороби «екзофтальмічний зоб» наводиться ціла низка синонімів, як-от: *exophthalmic goiter → Begbie disease → Stokes disease → Parson's disease → Flajani disease → March's disease* чи навіть *Flajani-Parry-Graves-von Basedov disease*⁶.

Така кількість паралельно існуючих назв виникла через поступове дослідження хвороби, виявлення схожих ознак та симптомів. Свого часу дане захворювання описували такі лікарі як Дж. Бегбі, В.Стоук, Дж. Парсон, Дж. Фляні та К.Г. Перрі, та саме Р.Дж. Грейв (1825) і К.А. Базедов (1840) виокремили три її основні ознаки (зоб, екзофтальм та частий пульс). Ці ознаки також отримали назву *Мерзербурзька триада* (застаріла назва) та ототожнювались з *Базедовою хворобою*. Таке спонтанне використання власної назви було характерне для номінації на початковому етапі дослідження.

Та все ж найпоширенішими еквівалентами вищезгаданої хвороби є наступні:

Grave's disease (хвороба Грейва) – синдром дифузної гіперплазії щитоподібної залози. Характеризується гіпертиреозом, зазвичай із зобом і очними проявами⁷.

У свою чергу он-лайн словник whonamedit наводить дефініцію **Basedow's disease** (Базедова хвороба) – розлад, що характеризується триадою ознак таких як гіпертиреозом, зобом та екзофтальмом (ненормальним випинанням очного яблука)⁸.

Термін *Базедова хвороба* вживається здебільшого у Європі, а *Грейва хвороба* – у Сполучених Штатах та Канаді, у інших країнах поширена назва *thyrotoxicosis* (тиреотоксикоз)⁹.

Як бачимо, виникнення еквівалентів зумовлено певними історико-культурологічними факторами. Також припускаємо, важливою є кількість опублікованих праць з використанням того чи іншого еквіваленту, що свідчить про впізнаваність хвороби за її пропріативним компонентом і надає ґрунтовно вивчені та перевірені факти.

Варіанти. Варіанти в медичній термінології, як і в мові в цілому, ми визначаємо як видозмінені, паралельні форми існування мовної одиниці, що модифікують різні аспекти її вираження (фонемний, морфемний або лексичний, місце наголосу, парадигму відмінювання, порядок слів інше), але не порушують принципу тотожності¹⁰. Серед термінів-епонімів варіативність проявляється здебільшого на фонемному та графічному рівнях, оскільки трансформація прізвищ здійснюється згідно правил певної мови. Здебільшого такі варіативні форми виникають у процесі транслітерації слов'янських прізвищ англійською мовою, як-от: *Абрикосова пухлина* (гранульозо клітинна пухлина) – *Abrikosov's tumour – Abrikosov tumour – (Abrikosoff 's) tumour* чи *Anichkov's cell – Anitchkow's cell*.

До варіантів ми пропонуємо віднести аббревіатури та еліптичні епонімні структури, тобто дво- та більше компонентні епоніми, які зазнали певних структурних змін, оскільки скорочення до аббревіатури та елімінація одного з компонентів в еліптичних термінах не порушує принципу тотожності, наприклад: *Howell-Jolly bodies* (*Говелла-Жоллі тільця*) → *Howell bodies* (*Говелла тільця*) → *Jolly bodies* (*Жоллі тільця*); *Germaun-Straussler-Scheinker syndrome* (*Герстманна-Штройсслера-Шайнкера синдром*) → *GSS syndrome*¹¹.

Також до варіантів ми пропонуємо віднести терміни із змінною апеллятивною частиною, яка не порушує принципу тотожності, а вживається тільки задля уточнення, як-от: *Volkman's disease* → *Volkman's deformity*¹².

Серед клінічних термінів-епонімів є й такі, які не

³ Taranova E.N., Bubyreva Zh.A., Taranov A.O. «Problema synonymy v spetsyal'noy terminologiyi» [Synonymy problems in specialized terminology], *Vestnyk THPU* (TSPU Bulletin), 2016. № 2 (167), P. 55-60.

⁴ Anhlo-ukrayins'kyu ilyustrovanyu medychnyy slovnyk Dorlanda [Dorland's illustrated medical dictionary], U 2 t., L'viv: Nautilus, 2002, P. 687.

⁵ Taranova E.N., Bubyreva Zh.A., Taranov A.O. «Problema synonymy ...», op.cit, P. 55-60.

⁶ Syed Khalid Imam, Shamim I.Ahmad. Thyroid disorders: basic sciences and practice. Switzerland: Springer International Publishing, 2016, P. 63.

⁷ Anhlo-ukrayins'kyu ilyustrovanyu medychnyy slovnyk Dorlanda..., op.cit, P. 676.

⁸ Whonamedit - dictionary of medical eponyms, URL: <http://www.whonamedit.com/people/>

⁹ Health Guides on Thyroid Disease, URL: <http://www.thyroid.ca/thyrotoxicosis.php>

¹⁰ Taranova E.N., Bubyreva Zh.A., Taranov A. O. «Problema synonymy ...», op.cit, P. 55-60.

¹¹ Anhlo-ukrayins'kyu ilyustrovanyu medychnyy slovnyk Dorlanda..., op.cit, P. 964-1086.

¹² Ibid., P. 2272.

мають жодної згаданої вище синонімічної пари. Вважаємо, що відсутність паралельних форм та наявність описової дефініції дозволяє уніфікувати та стандартизувати термін, незважаючи на його пропріативну складову. Наприклад: **Ludwig's angina** (*Людвіга ангіна*) – *тяжка форма целюліту підщелепної ділянки із вторинними ураженнями під'язикового і підборідного простору, переважно спричиненого інфекцією в ділянці великого кореневого зуба або проникаючого ураження ротової порожнини*.

Д.С. Лотте припускає, що існування декількох термінів для позначення одного поняття може призвести до звуження чи розширення семантичної структури і в подальшому позначатиме цілком інше поняття. Проте наявність синонімів серед клінічних термінів є навіть бажаною задля виокремлення оптимального номінативного варіанту.

Існує велика кількість інтра- та екстралінгвістичних факторів впливу на виникнення синонімів. Основними чинниками в клінічній термінології, що призводять до існування паралельних форм саме англійських термінів-епонімів, є наступні:

- розвиток науки, що призводить до функціонування застарілих та нових форм;
- існування запозичених форм;
- низький рівень стандартизації саме клінічної термінології, яка не є статичною;
- уникнення повторів та мовна економія.

Висновки та перспективи. Отже, англійським термінам-епонімам в медичній термінології притаманне існування синонімічних пар, часто з пропріативним компонентом, які не впливають на його значення, але виконують різну когнітивну та комунікаційну функцію. Усунення синонімів з клінічної термінології можливе тільки за умови повного опису певної хвороби, що є на часі можливим через динаміку медичних досліджень. Незважаючи на ставлення лінгвістів до синонімії як до негативного явища в термінології, ми вважаємо, що в клінічній термінології вона є тимчасово бажаною задля виокремлення оптимального номінативного варіанту. Крім того, знання та використання синонімів сприяє міжкультурній комунікації та професійній діяльності. Перспективним вважаємо розробку поділу синонімів серед англійських термінів-епонімів в медичній термінології на часткові та абсолютні, як от у випадку з термінами *mononucleosis* (*мононуклеоз*) та *Epstein-Barr virus* (*вірус Ануштайна – Барр*), де *вірус Ануштайна – Барр* – це причина, а *мононуклеоз* – наслідок; а також їхнє умовне згрупування: абсолютні форми – дублети та часткові форми – еквіваленти та варіанти.

Stegnitskaya Lubov. Lexical and Semantical Paradigm of Synonymic Pairs of English Eponymic Terms in Clinical Terminology. This article highlights the problem of synonymic pair functioning in English clinical terminology. With the development of medicine as a science, the plethora of clinical terms, especially eponyms, has increased during the last decade. The proliferation of eponyms and their synonyms into scientific terminology entail certain problems dealing with its standardization and unification. In the field of linguistics synonyms defined to be the words semantically identical in meaning. We state that synonymic pairs containing a proper component supposed relatively be subdivided into doublets, equivalents, and variants. In English clinical terminology, the following definitions stated to be acceptable: doublets are the terms coined of Greek and Latin components with identical meaning but describing phenomenon from different specialized medical points (e.g. *Quincke's edema – angioedema – angioneurotic edema*); equivalents, in their turn, are the words with the same meaning but realized by different morphological forms (e.g. *exophthalmic goiter – Begbie disease – Stokes disease – Parson's disease – Flajani disease – March's disease – Flajani-Parry-Graves-von Basedov disease*). And finally, variants are the forms of the same name which are identical in meaning but differ phonetically and graphically (e.g. *Abrikosov's tumour – Abrikosov tumour – (Abrikosoff 's) tumour*). We suppose that some elliptic and abbreviated forms also treated as the variants of the eponyms (e.g. *Germann-Straussler-Scheinker syndrome – GSS syndrome*). It is necessary to point out that absolute (identical meaning) and near (partial or similar meaning) synonyms are also to be encountered in the clinical terminology (e.g. *Epstein-Barr virus* – it is the reason resulted in disease *mononucleosis*).

The linguists treat synonymy to be the negative phenomenon in scientific terminology, but we need to note that synonymic pairs are likely to be necessary for picking the optimal variant out. The reasons for synonym rise stipulated by some intro and extra-linguistic factors among which are science development, borrowings, problems with standardization of the clinical terminology which is not static, etc.

Key words: *synonyms, equivalents, doublets, variants, eponym, English medical terminology.*

Стегніцька Любов – викладач кафедри іноземних мов ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет». Коло наукових інтересів: проблеми епонімії в англійській медичній термінології. Автор більше 20 наукових праць, 6 з яких надруковано у фахових виданнях.

Stegnitska Liubov – teacher of the Department of Foreign Languages, Higher State Educational Institution of Ukraine «Bukovinian State Medical University». Research interests: *Eponymy problems of English medical terminology. The author of more than 20 publications, 6 of which are published in peer-reviewed journals of Ukraine.*

Received: 08.04.2017

Advance Access Published: June, 2017

© L. Stegnitska, 2017

¹³ Ibid., P. 108.

¹⁴ Lotte D.S. Osnovy postroenyaya nauchno-tekhnycheskoy terminolohyy: voprosy teoryy y metodyky [Fundamentals of scientific and technical terminology formation: theory and methodology issues], M.: Yzdatel'stvo Akademyy nauk SSSR, 1961, 162 p.

**ЛАТИНСЬКІ ЕПОНІМІЧНІ ТЕРМІНИ НА ПОЗНАЧЕННЯ
ВРОДЖЕНИХ ВАД РОЗВИТКУ ТА СПАДКОВИХ СИНДРОМІВ**

Валентина СИНІЦЯ,

ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет»,
Чернівці (Україна)
valentya.synytzia@mail.ru

Олена БСЛЯЄВА,

ВДНЗ України «Українська медична
стоматологічна академія», Полтава (Україна)
e_lena69@rambler.ru

Олена МИРОНИК,

ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет»,
Чернівці (Україна)
lena123elena@bk.ru

**LATIN EPONYMIC TERMS USED IN DESIGNATION OF
CONGENITAL MALFORMATIONS AND HEREDITARY SYNDROMES**

Valentya SYNYTZIA,

Higher State Educational Establishment of Ukraine
«Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine)
ORCID ID 0000-0002-8346-3662; Researcher ID S-7416-2016

Olena BIELIAIEVA,

Higher State Educational Institution of
Ukraine «Ukrainian Medical
Stomatological Academy», Poltava (Ukraine)
ORCID ID 0000-0001-9060-4753

Olena MYRONYK,

Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State
Medical University», Chernivtsi (Ukraine)
ORCID ID 0000-0002-5717-7267

Синица В., Беляева Е., Мироник Е. Латинские эпонимические термины для обозначения врождённых пороков развития и наследственных синдромов. Описываются результаты лингвистического наблюдения, касающиеся морфолого-синтаксической и семантической структуры латинских эпонимических терминов, используемых на современном этапе развития медицины для обозначения врождённых пороков развития и наследственных синдромов, прослеживаются тенденции внутрисистемной синонимии и терминологической вариантности. Установлено, что использование эпонимных компонентов для номинации врождённых пороков и наследственных синдромов является на протяжении столетий продуктивным источником пополнения исследуемого пласта медицинской терминологии. Параллельное существование безэпонимных синонимов в большинстве случаев не способствует вытеснению терминов с эпонимным составляющим.

Ключевые слова: врождённые пороки, наследственные синдромы, латинская терминология, эпоним, терминологическая модель, терминологическая синонимия и вариантность.

Актуальність дослідження. Однією з актуальних проблем сучасної морфології є вивчення будови цілісного організму і його складових частин у поєднанні онтогенетичних закономірностей на рівні геному з урахуванням впливу екзогенних чинників різної етіології та інтенсивності, дослідження механізмів їх взаємодії та адаптації організму до зміни умов життя. На сьогоднішній день у міжнародному реєстрі людських патологій нараховуються тисячі генетичних та тератологічних нозологій, які проявляються органічними аномаліями чи системними вадами розвитку. Вроджені вади розвитку та спадкові патології є актуальною проблемою охорони здоров'я, оскільки посідають значний відсоток у структурі дитячої інвалідності та смертності. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, у 2,5% усіх новонароджених констатують певні спадкові порушення, а 40%

ранньої дитячої смертності та інвалідності з дитинства пов'язані саме з вродженими вадами та зумовлені спадковою патологією. Приблизно на таку ж статистику посилається Т. Дубкова¹. Серед причин інвалідності дітей в Україні, за інформацією у науковій літературі, перше місце посідають вроджені вади розвитку. На жаль, у 30% випадків причина вроджених вад розвитку і досі залишається нез'ясованою. Саме тому важливо не тільки досліджувати спадкові аномалії на рівні генетики, біохімії, молекулярної біології та здійснювати всебічні клінічні та лабораторні обстеження, але й виробити і сформулювати єдину систему тератологічних понять, які б несли інформацію про природжену патологію й спадкові синдроми на вербальному рівні, та слугували засобом професійної комунікації клініцистів та теоретиків.

Мета дослідження. Одне із завдань сучасної лін-

¹ Diubkova T.P. Vrozhdennye y nasledstvennye bolezny u detei [Congenital and hereditary diseases in children], Uchebno-metodycheskoe posobyе, Mynsk: Asobny, 2008, 48 p

гвістики полягає у фіксації, вивченні, аналізі лексико-семантичних процесів у термінології. Оскільки для позначення спадкових синдромів і вроджених вад людського організму в медичному дискурсі перевага надається епонімічним найменуванням (напр., у словнику-довіднику² зібрано понад 1000 назв спадкових синдромів з епонімічним компонентом, а з тлумачного тератологічного словника³ нами відібрано 293 складених термінів з відпрізвищевим компонентом на позначення вроджених вад людського організму), що пояснюється результатами дослідження лікарів, вчених, генетиків, предметом нашого вивчення стали саме епонімічні терміни як складова частина системи термінотворення.

Історіографія. Починаючи з кінця 80-х років ХХ ст., філологи, лінгвісти, термінологи неодноразово звертаються до проблеми використання власного імені як компонента фахових термінів у різних сферах наукової діяльності. Відомі роботи Б. Михайлишина (1994), Н. Місник (2002), В. Даниленко (2007), М. Лейчика (2009), В. Лисенко (2009), М. Дзюби (2010), Н. Васильєвої (2014), Р. Микульчика (2016), де розглядаються теоретичні засади термінологічної ономастики у лінгвістиці та окремих галузях науки. Не залишаються також поза увагою дослідників (Д. Кондратьєв, 2008, Т. Извекова, 2014, Т. Татаренко, 2015) структурно-семантичні особливості медичної епонімічної термінології, зокрема питання доцільності та необхідності існування та функціонування таких найменувань у сучасному медичному дискурсі.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано описовий метод та метод спостереження, які дали змогу зафіксувати конкретне вживання термінологічної одиниці, а проведений дистрибутивний аналіз допоміг визначити сполучуваність термінологічних компонентів та лексико-семантичних відношень.

Предмет дослідження. Фактичний матеріал було відібрано з рукописного тлумачного тератологічного словника, словника-довідника спадкових синдромів з основами фенотипової діагностики та відомого англоросійського тлумачного словника генетичних термінів. Деякі терміни такого ж плану були відшукані нами у чотири томному українсько-латинсько-англійському медичному енциклопедичному словнику, двотомному ілюстрованому словнику Дорналда, двотомному латинсько-російсько-латишському словнику медичних термінів К. Rudzitis та словнику Arnaudov Етимологічна характеристика окремих означуваних компонентів, складених епонімічних термінів, проведена з опорою на латинсько-російський словник І.Х. Дворецького.⁴

Основна частина. Наукові і термінологічні дискусії стосовно функціонування епонімічних термінів у різних субмовах медицини не вщухають, про що свідчить низка публікацій за останні десять років, метою яких є визначення статусу термінів з епонімічним компонентом у медичній терміносистемі загалом⁵ та в окремих її мікротерміносистемах (анатомічній клінічній, стоматологічній і т. п.), дослідження їхньої лексико-

семантичної та словотвірної характеристики.

Здійснене нами дослідження показало, що сучасна латинська медична термінологія для позначення понять, пов'язаних з природженими вадами людського тіла, послуговується величезною кількістю термінів, серед яких значний відсоток належить саме термінам-епонімам.

Синтаксично ці терміни є субстантивними утвореннями, для яких характерні такі моделі:

іменник у називному відмінку однини + іменник (прізвище лікаря, дослідника) у родовому відмінку однини: *sequentia Potteri* (Едіт Луїз Поттер, американський лікар, народився 1901 року) → секвенція Поттера: симптомокомплекс аномалій плода у вигляді незвичайної особи плода, множинних контрактур і деформацій кінцівок. Доречно зауважити, що з іменем Едіт Луїз Поттер зафіксовано ще два терміни: *facies Potteri* → обличчя Поттера: характерний вираз обличчя при залишкових явищах маловоддя та *syndrōmum Potteri*, що є фактично синонімом до *sequentia Potteri*. Нам не вдалося відшукати у словнику І. Дворецького слово *sequentia*, хоча дієприкметник теперішнього часу активного стану *sequens, ntis* від дієслова *sequor, secutus sum, sequi* – йти услід (за) – зареєстрований у словнику Дворецького. Насмілюсь припустити, що саме слово *sequentia* утворено штучно у пізніші часи;

іменник у називному відмінку однини + іменник (прізвище лікаря, дослідника) у називному відмінку однини + іменник (прізвище лікаря, дослідника) у родовому відмінку однини: *syndrōmum Rendu-Osler-Weberi* (Анрі Жюль Луї Марі Рандю, французький лікар, 1844-1902; Вільям Ослер, канадський лікар, 1849-1919; Фредерік Паркс Вебер, британський лікар, 1863-1962) → хвороба (синдром) Рандю-Ослера-Вебера: спадкова гемо-рагічна телеангіектазія;

іменник у називному відмінку однини + іменник (прізвище лікаря, дослідника) у називному відмінку однини. Це явище спостерігається у тому випадку, коли прізвище лікаря закінчується на голосну літеру: *syndrōmum Duane* (Александр Дуейн, американський офтальмолог, 1858-1926) → синдром Дуейна: вроджений параліч прямих м'язів очного яблука;

іменник у називному відмінку однини + іменник (прізвище лікаря, дослідника) у називному відмінку однини + іменник (прізвище лікаря, дослідника) у називному відмінку однини за вищезазначеної умови: *syndrōmum Bannayan-Zonana* (Джордж А. Баннаян і Джонатан Зонан, американські лікарі ХХ століття) → синдром Баннаяна-Зонана: рідкісний аутосомно-домінантний синдром, що характеризується гемангіомами тулуба, шкірними ліпомами, макроцефалією, збільшеним животом з ангіомами.

У якості субстантивного компонента найчастіше використовується іменник *syndrōmum*. «Синдром – це 1) сукупність ознак, об'єднаних спільним патогенезом; поєднання ознак, характерних для певної хвороби; 2) у генетиці: комплекс численних патогенетично пов'яза-

² Pishak V.P., Myslytskyi V.F., Tkachuk S.S. Spadkovi syndromy z osnovamy fenotypovoi diahnostryky [Hereditary syndromes with phenotype diagnostics], Chernivtsi, 2010, 606 p.

³ Boichuk T.M., Pykaliuk V.S., Kryvetskyi V.V., Antoniuk O.P., za red. latynskykh morfolohichnykh terminiv V.H. Synytsia. Tlumachnyi teratolohichnyi slovnyk [Explanatory Teratological Dictionary], Chernivtsi, Meduniversytet, 2016, 475 p.

⁴ Dvoretzkyi Y. Kh. Latynsko-russkyi slovar [Latin-Russian dictionary], Moskva: Russkyi yazik, 1976, 1096 p.

⁵ Abakarova N.H. «Eponymi y toponymi v medytsynskoi termynolohyy» [Eponyms and toponyms in medical terminology], *Chelovek. Yazik. Vremia: Materyali XVII konferentsyy Shkoli-seynara ym. L.M. Skrelynoi s mezhdunarodnim uchastyem*, Moskva: MHPU, Yaziky narodov myra, 2015, P. 18–22.

них вад розвитку»⁶. Сам термін *syndrōtum* є грецького походження, етимологічно співвідноситься з грецьким іменником σύνδρομη – збіг. Нами проаналізовано понад 900 епонімних найменувань спадкових синдромів та вроджених вад розвитку, утворених за схемою «*syndrōtum* + епонімний компонент/епонімні компоненти» з лінгвістичної, термінологічної та когнітивної точки зору.

Окрім вищезазначеного іменника, функцію означеного компонента складених епонімних термінів можуть виконувати й інші субстантиви. До найбільш частотних належать:

malformatio (від латинського прикметника *malus* – поганий, невічний, потворний і латинського деривата *formatio* – утворення, формування) → мальформація: морфологічний дефект органа чи великої ділянки тіла, що є результатом аномального процесу розвитку, напр., *malformatio Chiari* (Г. Кіарі, німецький патолог, 1835-1915) → мальформація Кіарі: випинання мигдаликів і черв'яка мозочка через великий отвір у спинномозковий канал. Синонімом до терміна *malformatio* є *vitium conformationis*⁷ → дефект форми, вада розвитку, спричинена глибокими змінами будови та функції органа або тканини під час розвитку плода, проте жодного епонімного утворення з цим синонімом нами не виявлено;

deformitas (від латинського прикметника *deformis* – потворний) → деформація: вада розвитку, за якої спотворюється частина тіла або усе тіло, напр., *deformitas Sprengeli* (Отто Герхард Карл Шпренгель, німецький хірург, 1852-1915) → деформація Шпренгеля: вроджене підвищення лопатки, спричинене недостатнім опущенням лопатки до свого нормального грудного положення протягом утробного періоду. Слово *deformitas, atis* f відоме ще з часів античності, мало значення потворність, особливо в поєднанні з іменником *corpus* (тіло). У сучасних термінологічних словниках зафіксований термін *deformatio, onis* f, який у дисморфології має значення «зміна нормальної форми органів тіла внаслідок хвороби, процесу». Він може вживатися в якості означеного компонента в описових термінах типу *deformatio membri vulga* → вальгусна деформація кінцівки: ортопедична деформація нижніх кінцівок з відхиленням гомілок убік на рівні колінного суглоба або як складова частина до власного імені: *deformatio Madelungi* → деформація Маделунга (Отто Вільгем Маделунг, німецький хірург, 1846-1926): аномалія розвитку, що полягає в порушенні скостеніння та росту променевої кістки й розвитку криворукості в підлітковому чи юнацькому віці. За словником Дворецького у часи Ціцерона (106 – 43) слово *deformatio*, яке є дериватом від дієслова *deformo, avi, atum, are* у значенні «спотворювати, робити потворним», означало «спотворення» і знову ж таки поєднувалося з іменником *corpus*;

anomalía (від грецького прикметника ἀνομάλος – нерегулярний) → аномалія: помітне відхилення від нормального стандарту, особливо як результат вроджених вад, напр., *anomalía Uhli* (Генрі Стефан Мегров Ул, американський лікар, народився 1921 року) → аномалія Ула: вроджена гіпоплазія міокарда правого шлуночка, яка призводить до зменшеного викиду із правого відділу серця, *anomalía Ebsteini* (В. Ебштейн, німецький лікар,

1836-1912, вперше описав ваду у 1866 році) → аномалія Ебштейна: природжена вада серця, призводить до поділу правого шлуночка на дві частини.

Цікаво, що іменник *vitium*, який ще за часів Ціцерона мав визначення «*vitium appellat, quum partes corporis inter se dissident*» → «вадою називають порушення відповідності між частинами тіла»⁸, з відпрізвищевим компонентом поєднується вкрай рідко. Нам вдалося відшукати тільки один епонімичний термін – *vitium Uilky* (варіативне написання *vitium Wilkie*) → вада Уілкі (Д. Уілкі, американський лікар, 1882-1938): функціональна непрохідність дистальної третини дванадцятипалої кишки.

Незважаючи на значну кількість наукових розвідок щодо явища мовної синонімії, термінологічна синонімія продовжує залишатися в центрі уваги сучасних дослідників⁹. Проведене нами дослідження підтвердило факт існування поряд з термінами-епонімами кваліфікаційних термінів, які адекватно розкривають суть складного феномену, тобто, йдеться про синонімію як одну із форм варіантних відношень у мові. Так, напр., терміну з епонімними компонентами *syndrōtum Guillain-Barré* (Жорж Гійєн, французький невролог, 1876-1951 і Жан Александр Барре, французький невролог, 1880-1967) → синдром Гійєна-Барре: демієлінізуюче захворювання периферичної нервової системи, що проявляється у вигляді парестезії кінцівок, слабкості м'язів або млявих паралічів відповідають кілька синонімічних термінів: *polyneuropathia idiopathica*; *polyradiculoneuropathia acuta*; *polyneuritis idiopathica acuta*. Наявність від одного до трьох кваліфікаційних синонімів спостерігається у багатьох термінах з означуваним словом «синдром». Наведемо кілька прикладів: термін *syndrōtum Langer-Saldino* (Л. Лангер, американський лікар-радіолог, народився 1928 року, описав синдром у 1969 році і Р. Салдіно, американський лікар-радіолог, народився 1941 року, описав синдром у 1971 році) співвідноситься з двома безепонімними термінами *chondrogenesis imperfecta* і *achondrogenesis-hypochondrogenesis typi II*; термін *syndrōtum Meniere* (Проспер Меньєр, французький лікар, 1799-1862, описав синдром у 1861 році) має три синоніми, у тому числі й епонімну назву: *morbus Meniere*, *vertigo labyrinthica*, *hydrops endolymphaticus*. Нами виявлено епонімичні терміни, які мають від трьох до чотирнадцяти синонімів. Наприклад, терміну *syndrōtum Ota* (Ota Masao T., японський дерматопатолог, 1885-1945, автор розгорнутого опису хвороби на основі аналізу 400 спостережень) відповідають чотири синоніми: *naevus Ota*, *naevus fuscoseruleus ophthalmomaxillaris*, *melanosis oculocutanea*, *phacomatosis Ota-Sato*; терміну *syndrōtum Pompe* (І. Помпе, голландський патолог, 1901-1945, описав синдром у 1932 році) – п'ять: *rhabdomyomatosis cordis diffusa*, *glycogenosis, typus II*; *glycogenosis generalisata idiopathica*; *cardiomegalia glycogenica diffusa*; *glycogenosis cardiaca*.

Проте найбільшу кількість складають епонімні терміни, яким відповідає один однослівний, напр., *syndrōtum Goodmani* (Т. Гудман, ізраїльський лікар XX ст.) = *acrocephalopolysyndactylia*; *syndrōtum Dresbachi* (М. Дресбах, американський лікар, 1874-1946, описав синдром у 1904 році) = *eliptocytosis/ovalocytosis* чи багатослі-

⁶ Ukrainsko-latynsko-anhliiskyi medychnyi entsyklopedychnyi slovnyk u 4 t., [Ukrainian-Latin-English Medical Encyclopedic Dictionary in 4 vol.], ukladachi L.I. Petrukh, I.M. Holovko, T. 3, K.: VSV «Medytsyna», 2016, P. 553

⁷ Ilustrovanyi medychnyi slovnyk Dornalda u dvokh tomakh [Dorland's illustrated medical dictionary], Lviv: Nautilus, 2003, P. 2557.

⁸ Dvoretzkyi Y. Kh. Latynsko-russkyi slovar ..., op.cit., 1096 p.

⁹ Akhmanova O.O. Ocherky po obshchei y russkoi leksykologiyi [Essays on General and Russian lexicology], M.: Uchpedhyz, 1957, P. 192.

вний синонім: *syndrōmum Genelli* = *amyotrophia neurālis*, *syndrōmum Goltzi* (Р. Гольтц, американський дерматолог і гістопатолог, описав захворювання у 1962 році) = *hypoplasia cutis locālis* тощо.

Досить часто спостерігаються випадки, коли слова *syndrōmum* і *morbus* за умови позначення нозологічної форми захворювання використовуються як синоніми. Наприклад, синонімом до терміна *syndrōmum Hallervorden-Spatze* (Юліус Галлерворден, німецький невропатолог, 1882-1965 і Хуго Шпац, німецький невропатолог, 1888-1969, описали захворювання в 1922 році) є *morbus Hallervorden-Spatze* – синдром/хвороба Галлервордена-Шпаца, рідкісне спадкове захворювання екстрапірамідної системи мозку. Так само *syndrōmum Osler-Rendu-Weberi* і *morbus Osler-Rendu-Weberi* (В. Ослер, канадський лікар, 1849-1919, Г. Рандю, французький лікар, 1844-1902, Ф. Вебер, англійський лікар, 1863-1962; у 1896 році Г. Рандю описав окремих випадок цієї хвороби, а в 1901 році В. Ослер доказав спадковий характер захворювання) – синдром/хвороба Ослера-Рандю-Вебера, природжене порушення структури різних судин, що призводить до судинних аномалій у багатьох органах і системах та б. ін.

загальна кількість проаналізованих термінів	кількість синонімів					
	1	2	3	4	5	7
293	70	24	8	9	2	1

Серед епонімічних термінів, що називають спадкові синдроми, синонімічні відношення представлені таким чином:

загальна кількість проаналізованих термінів	кількість синонімів													
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1009	237	153	74	57	44	25	16	7	6	2	1	4	1	2

Переважає кількість досліджуваних синонімів належить до кваліфікаційних, однак, нами виявлено 257 прикладів, коли синонімом до епонімічного найменування є і кваліфікаційний і епонімічний термін: *syndromum Anderson-Novu* (синдром Андерсона-Нові → природжений мембранозний або бульозний дефект шкіри) має кваліфікаційний синонім *aplasia cutis congenita* і синонім з прізвищевим компонентом *syndrōmum Campbelli*. Пояснюється це тим, що синдром вперше було описано Кемпбеллом у 1926 році, а епонімна характеристика базується на публікації Андерсона і Нові в 1942 році.

Статус термінологічної варіантності став предметом вивчення дослідників, які зазначають, що термінологічна варіантність – це співвіднесення кількох одиниць плану вираження з однією одиницею плану змісту, а факт наявності термінологічних варіантів є неминучим явищем для терміносистеми, що розвивається¹⁰.

Один із варіантів такої термінологічної варіативності полягає у зміні кількості та порядку розміщення прізвищ лікарів/дослідників/учених. Наприклад, *syndrōmum Diamond-Blackfan* → синдром Даймонда-Блекфена (Л. Даймонд, американський педіатр, 1902-1999; Д. Блекфен, американський педіатр, 1883-1941;

Явище синонімії спостерігається також в рамках епонімічних термінів, коли одне й те ж явище (синдром, ознака, хвороба тощо) асоціюється з одним або кількома прізвищами, напр., *syndrōmum de Lange* (Корнелія де Ланге, нідерландський педіатр, 1871-1950, описала спостереження за хворобою у 1933 році) = *syndrōmum Brachmann-de Lange* (Б. Брахман, німецький лікар, 1888-1969, вперше описав синдром у 1916 році) = *syndrōmum Cornelia de Lange* → синдром де Ланге, синдром Брахманна де Ланге, синдром Корнелії де Ланге: вроджений синдром, за якого гостра олігофренія супроводжується багатьма аномаліями. *Syndrōmum Ribbingi*, вперше описаний С. Ріббінгом (шведський рентгенолог, народився 1902 року) у 1937 році, з часом розширився до *syndrōmum Müller-Ribbing-Clementi* (М. Вальтер – німецький хірург і ортопед, Р. Клемент – сучасний французький педіатр) і *syndrōmum Lehman-Ribbing-Mülleri* (О. Леман, шведський лікар, 1928-2014), що свідчить про подальші наукові дослідження цього феномену. В даному випадку йдеться про так звану термінологічну варіативність: існування двох чи більше термінів для позначення одного поняття.

описали захворювання у 1938 році) = *syndromum Josephs-Diamond-Blackfan* → синдром Жозефа-Даймонда-Блекфена: уроджена хронічна апластична анемія (Hugh W. Josephs, американський педіатр, вперше описав хворобу ще у 1936 році); *syndromum Aarskog* → синдром Аарскога (Д. Аарског, норвезький педіатр, народився 1928 року, описав нозологію у 1970 році) = *syndromum Aarskog – Scotti* → синдром Аарскога-Скота (Ч. Скот, американський лікар-ендокринолог): різновид плеїотропної дисгенезії сполучної тканини при незмінній секреції гормону росту тощо. Це закономірне явище, оскільки кожен з авторів доповнював й узагальнював окремі прояви хвороби, що уможливило досягнути повного детального опису захворювання.

До абсолютних синонімів належать епонімічні утворення, в яких варіюється порядок розміщення прізвищ авторів, які вперше описали ту чи іншу хворобу, напр., *syndromum Osler-Rendu-Weberi* = *syndromum Weber – Rendu* – Ослері або *syndromum Furst – Ostrumi* = *syndromum Ostrum-Fursti* (американські лікарі, які спільно описали захворювання у 1942 році) та ін. На нашу думку, такі факти можна пояснити бажанням підкреслити рівноцінний внесок неймгіверів у розкриття диференційно-діагностичних ознак, характерних для певного

¹⁰ Vorona Y.Y. «K voprosu terminologicheskoi synonymyyu» [To the question of synonymy in terminology], *Fylolohycheskiye nauky. Voprosi teorii yu praktyky*, Tambov: Nramota, 2013, № 3 (21) v 2-kh, Ch. II, P. 50–54.

синдрому.

Інший варіант термінологічної варіативності представлений моделлю «найменування конкретної нозологічної одиниці + прізвище неймгівера»; такі терміни є синонімічними стосовно епонімних утворень з означуваним словом *syndrōmum*. Чернявський вважає, що у кваліфікаційних медичних термінах мотивація виражена шляхом безпосередньої назви предмета, а в нейтральних термінах мотивація не містить істотних ознак поняття. Наведемо кілька прикладів: *syndrōmum Verneti = paralýsis Verneti* → синдром Верне = параліч Верне (М. Верне, французький невропатолог, 1887-1974, явище вперше описано у 1916 році): форма альтернативного паралічу, спричиненого ураженням пірамідного шляху в ділянці довгастого мозку; *syndrōmum Wernicke = encephalopathia Wernicke* → синдром-1 Верніке = енцефалопатія Верніке (С. Wernicke, німецький психоневропатолог, 1848 – 1905, вперше описав захворювання у 1881 році): ураження судин середнього мозку з крововиливами, переважно в сіру речовину; *syndrōmum Behçeti = aphthae Behçeti* → синдром Бехчета = афти Бехчета (Г. Бехчет, турецький дерматолог, 1889-1948, вперше описав триаду симптомів у 1937 році): системне ураження судин з афтозними виразками слизової оболонки ротової порожнини, слизової геніталії, увеїт, ураження шкіри; *syndrōmum Mibelli = rookeratōsis Mibelli* → синдром Мібеллі = порокератоз Мібеллі (В. Мібеллі, італійський дерматолог, 1860-1910, синдром описав уперше в 1893 році): рідкісний дискератотичний дерматоз; *syndrōmum Picki = atrophia Picki* → синдром Піка = атрофія Піка (А. Пік, чеський психіатр і невропатолог, 1851-1924, описав захворювання в 1892 році). Як бачимо з наведених прикладів, у більшості випадків – це бінарні композиції.

Окрім цього, нам вдалося відшукати до 10 термінів, сконструйованих за наступною моделлю: найменування нозологічної одиниці + означення, виражене прикметником + прізвище неймгівера. Проілюструвати це явище допоможуть такі приклади: *syndrōmum Leineri = dermatitis desquamativa Leineri* → синдром Лейнера = десквамативний дерматит Лейнера (австрійський педіатр, 1871-1930): типовий ериматозний дерматоз у дітей грудного віку; *syndrōmum Crouzoni = dysostosis craniofacialis Crouzoni* → синдром Крузона = краніофасціальний дизостоз Крузона (французький невролог, 1874-1938): порушення синостозу черепа з типовою його конфігурацією і характерними рисами обличчя; *syndrōmum Lutzi = keratosis follicularis Lutzi* → синдром Лютца = фолікулярний кератоз Лютца (французький лікар, 1855-1940) і т. п.

Наступна термінологічна модель репрезентується формулою «найменування нозологічної одиниці + означення, виражене іменником + означення, яке відноситься до цього іменника + прізвище неймгівера»: *syndromum-1 Leberi = atrophia nervi optici Leberi* → синдром -1 Лебера = атрофія зорового нерва Лебера (німецький офтальмолог, 1840-1917): спадкове дегенеративне захворювання зорового нерва.

На наш погляд, вищеописані термінологічні моделі досить перспективні: вони містять добре відомі лікарям нозологічні одиниці, що дозволяє миттєво зорієнтуватися в процесі професійної комунікації, а наявний епонімний компонент несе додаткову інформацію про дане захворювання. Безумовно, тлумачно-описова частина нозологічної одиниці є надзвичайно інформативна: вона містить морфологічно-клінічне трактування їх суті, ла-

тино-грецьку та епономічну етимологію назви, що дозволяє користувачам правильно інтерпретувати етіологію, структуру тератологічної колізії, вільно оперувати термінологічними поняттями, уникати помилок чи неточностей при їх описанні та розумінні. Разом з тим існування термінів з епонімним компонентом дає можливість прослідкувати патогенетичні механізми та клінічні прояви захворювання на синхронічному та діахронічному рівнях, що є важливим для розуміння як етапів розвитку медичної науки, так і термінологічної еволюції.

Висновок. Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що використання епонімів для номінації вроджених вад і спадкових синдромів є надзвичайно поширеним явищем, що витримало випробування століттями; поява кваліфікативних еквівалентів, спрямованих на розкриття суті наукового концепту, не призвела до витіснення епонімічних найменувань: вони й надалі залишаються надійним засобом вербального спілкування між фахівцями.

Перспективи подальших розвідок. Цікавим, на нашу думку, є подальше вивчення співвіднесеності епонімних найменувань на позначення вроджених вад та спадкових синдромів на матеріалі латинської, англійської, німецької, французької мов з метою виокремлення спільних та відмінних особливостей функціонування зазначених епонімічних утворень у сучасному медичному дискурсі.

Synytsia V., Bieliaieva O., Myronyk O. Latin eponymic terms used in designation of congenital malformations and hereditary syndromes. The results of linguistic observations on morpho-syntactic and semantic structure of Latin eponymic terms used in present day stage of medicine development to designate congenital malformations and hereditary syndromes were presented and the tendencies of internal synonymy and terminological variance were determined in the paper. The use of eponymic components to nominate congenital defects and inherited syndromes is found to be a productive source of supplement of the examined layer of medical terminology for centuries. Parallel existence of eponym-free synonyms in the majority of cases does not promote exclusion of terms with an eponymic constituent. In syntactic respect Latin eponymic terms to determine congenital developmental defect and inherited syndromes are indicated to be substantive formations. Four characteristic patterns of term formation are distinguished: 1) the noun in Nom. sing. + eponym in Gen. sing.; 2) the noun in Nom. sing. + eponym in Nom. sing. + eponym in Gen. sing.; 3) the noun in Nom. sing. + eponym in Nom. sing.; 4) the noun in Nom. sing. + eponym in Nom. sing. + eponym in Nom. sing. the following nouns are most frequently used in the role of a determinant: *malformatio*, *deformitas*, *anomalia*, *syndromum*. Terminological variability is found among the terms determining congenital defects and inherited syndromes most often involving changes of number and order of position of the names of doctors/researchers/scientists. The above mentioned terms are rather perspective: they contain well-known nosological units enabling to focus on in the process of professional communication, and an eponymic component available carries an additional information concerning a certain disease.

Key words: congenital malformations, hereditary syndromes, Latin terminology, eponym, terminological model, terminological synonymy and variance.

Синиця Валентина – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет», автор міжнародних та вітчизняних наукових статей, тез, доповідей, співавтор національних підручників з латинської мови для студентів вищих медичних і фармацевтичних навчальних закладів. Коло наукових інтересів: дослідження лексико-семантичних та дерива-

ційних процесів у латинській медичній терміносистемі.

Synytsia Valentyna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of Foreign Languages Department of Higher State Educational Establishment of Ukraine “Bukovinian State Medical University”, author of international and national scientific articles, theses and reports, coauthor of national textbooks on Latin for the students of higher medical and pharmaceutical institutions. Focus of scientific interest: investigation of lexical-semantic and derivative processes in Latin medical terminology.

Беляєва Олена – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов з латинською мовою та медичною термінологією Вищого державного навчального закладу України “Українська медична стоматологічна академія”, автор міжнародних та вітчизняних наукових статей, співавтор національних підручників з латинської мови для студентів вищих медичних і фармацевтичних навчальних закладів. Коло наукових інтересів: дослідження лексико-семантичних процесів у латинській медичній терміносистемі.

Bieliaieva Olena – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of Department of Foreign Languages and Latin Language with Medical Terminology of Higher State Educational Establishment of Ukraine “Ukrainian Medical Stomatologi-

cal Academy”, author of international and national scientific articles, author of national textbooks on Latin for the students of higher medical and pharmaceutical institutions. Focus of scientific interest: investigation of lexical-semantic processes in Latin medical terminology.

Мироник Олена – кандидат медичних наук, доцент кафедри внутрішньої медицини та інфекційних хвороб ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет», автор понад 74 наукових та методичних статей. Коло інтересів: гепатологія, медична термінологія.

Myronyk Olena – Candidate of Medical Sciences, Associate Professor of Internal Medicine and Infectious Diseases Department of Higher State Educational Establishment of Ukraine “Bukovinian State Medical University”, author of over 74 scientific and methodological articles. Research interests: hepatology, medical terminology.

Received: 29.05.2017

Advance Access Published: June, 2017

© V. Synytsia, O. Bieliaieva, O. Myronyk, 2017

ГРАМАТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОРФОЛОГІЧНИХ
І СЛОВОТВІРНИХ КАТЕГОРІЙ ЛАТИНСЬКОГО

ПРИКМЕТНИКА

Марія ТЕЛЕКИ,

ВДНЗ України «Буковинський державний
медичний університет», Чернівці (Україна)
mariateleki@ukr.netGRAMMATICAL MEANS OF MORPHOLOGICAL AND WORD
BUILDING CATEGORIES OF THE LATIN ADJECTIVE

Mariya TELEKY,

Higher State Educational Establishment of Ukraine
«Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-4161-4386

Телеки М. Грамматические средства выражения морфологических и словообразовательных категорий латинского прилагательного. В статье использован категориальный подход к изучению латинского имени прилагательного, опирающегося на определении прилагательного как части речи, имеющего отношение к грамматическим категориям. Проанализированы морфологические и словообразовательные категории прилагательного. Раскрыты смысловые и формальные различия между ними, обнаружено расхождение в их количественном измерении. Освещены грамматические средства их выражения. Охарактеризованы суффиксы и префиксы, выделяющие соответствующие словообразовательные категории прилагательного.

Ключевые слова: имя прилагательное, морфологические категории прилагательного, словообразовательные категории прилагательного, грамматические средства выражения, флексия, суффикс, префикс.

Вступ. Потреби сьогочасного інформаційного суспільства зумовили виникнення нових напрямів термінознавства. Когнітивний та антропометричні підходи до вивчення сутності терміна виявили низку проблем, пов'язаних з мовою для спеціальних цілей, структурами знань, що сховані за терміном, професійною комунікацією (В. Ф. Новодранова, 2008). Незмінною залишається класична латинська мова з усталеною морфологією і лексикою, словотворенням і словоскладанням. Втративши за історичних обставин свою комунікативну функцію, мова продовжує функціонувати у терміносистемах багатьох наукових медичних дисциплін.

За своєю граматичною будовою латинська мова є мовою синтетичного флективного типу. Змінна флексія слова визначає його відношення до інших слів речення. Слова належать до різних частин мови і у спеціальній сфері призначення позначають спеціальні поняття, функціонують як самостійно, так і у складі словосполучень.

Латинська мова з грецькими запозиченнями стала основним джерелом словотвірних моделей. У процесі терміноутворення у медичних терміносистемах широко використовуються прикметники. Уточнюючи спеціальні поняття, ад'єктиви утворюють словосполучення, ряди, гнізда (В. Ф. Новодранова, 1999), інші утворення. Саме лексико-семантичні та словотвірні-структурні особливості прикметників, їхні категорійні та граматичні значення і засоби вираження становлять у дослідженнях

латинських прикметників найбільший інтерес науковців.

Історіографія. Дослідження латинських частин мови і, зокрема, прикметника з погляду «еволюції морфологічних фактів, починаючи від історично засвідченого моменту появи латинської мови і до романського періоду» здійснено Альфредом Ерну¹. У своїй праці, присвяченій відмінам у латинській мові, французький мовознавець указував, що прикметник немає власних форм і зливається з відмінюванням іменника. Тільки прикметник цілком визначено вказує на рід. Дослідник граматики латинської мови С. І. Соболевський описав у 1950 році ступені порівняння та рідкісні форми прикметника². І. М. Тронський (2001) проаналізував у історичному аспекті два класи латинських прикметників: ті, що мають форми чоловічого і середнього родів і належать до другої відміни та ті, котрі утворюються від єдиної основи і відмінюються за третьою відміною. Відома ґрунтовна праця з вивчення суфіксальних утворень форм латинських прикметників російської мовознавиці В. Ф. Новодранової (2008)³. Дослідницею В. Лисенко (2008) проаналізовано найуживаніші прикметникові синонімічні терміни, що застосовуються у науковій та навчально-методичній літературі з різних медичних спеціальностей.

Проте питання частиномовної природи і категорійних граматичних значень латинського прикметника,

¹ Ern A. Istoricheskaya morfologiya latinskogo yazyka [Historical morphology of Latin language], Moskva, Izd. lit-ry na in. yaz., 1960, P. 13.

² Sobolevskiy S.I. Grammatika latinskogo yazyka. Chast' pervaya (teoreticheskaya). Morfologiya i sintaksis [Grammar of the Latin language. Part one (theoretical). Morphology and syntax], Moskva, Izd. lit-ry na in. yaz., 1950, P. 33–38.

³ Novodranova V. F. Imennoe slovoobrazovanii v latinskom yazyke i ego otrazhenie v terminologii. Laterculi vocum Latinarum et terminorum [Nominal derivation in Latin language and its reflection in terminology. Latin grammar], Moskva, Yazyki slavyanskikh kul'tur, 2008, P. 130–158.

його морфологічні, семантико-словотвірні особливості, граматичні засоби вираження потребують більш повного вивчення.

Мета статті – висвітлити граматичні засоби вираження морфологічних і словотвірних категорій латинського прикметника на матеріалі прикметникових словосполучень, що функціонують у клінічній термінології нейрохірургії, психіатрії та неврології. Для цього з'ясувати флексійні вираження граматичних значень морфологічних та реалізацію суфіксально-префіксальних значень словотвірних категорій прикметника.

Матеріали дослідження відібрані з Українсько-російсько-латинсько-англійського тлумачного словника з неврології та нейрохірургії за редакцією В.І. Цимбалюка (2001)⁴.

Виклад основного матеріалу. Кожний новий етап розвитку мови спонукає переглядати якісний і кількісний склад окремих терміносистем на відповідність терміна суті позначуваних ними понять, його співвідношення з іншими поняттями в межах спеціальної сфери, виявляти активні моделі термінотворення.

У медичних терміносистемах функціонують чимало термінологічних одиниць, компонентом яких є прикметники.

Прикметник як морфологічну одиницю розрізняють за семантичними, морфологічними, синтаксичними, а для похідних – і словотвірними критеріями. Прикметник відносять до частин мови, оскільки наявні такі ознаки: прикметники є класом слів, що позначають ознаку предмета; мають залежні від іменника словозмінні категорії відмінку, роду і числа, а також морфологічну і словотвірну-синтаксичну категорію ступенів порівняння; виділяються словозмінною парадигмою відмінкових і родових форм в однині та множині з відповідними флексіями; виконують у реченні формально-синтаксичну функцію приіменникового другорядного члена речення, який поєднує підрядним невалентним зв'язком з означуваним іменником, а також реалізують семантико-синтаксичну функцію атрибутивної синтаксеми⁵: перебуваючи у синтаксичному зв'язку з іменником, прикметник узгоджується з ним у роді, числі і відмінку і виступає означенням у структурі речення. У латинській мові прикметник, виконуючи функцію означення, зазвичай ставиться у постпозицію до означуваного іменника, як от: *organicus* → *asthenia organica* (астенія органічна). У медичній клінічній термінології трапляються словосполучення, в яких прикметник ставиться перед іменником, як-от: *pius* → *pia mater* (м'яка мозкова оболонка).

За семантичними критеріями прикметники в залежності від граматичних особливостей і характеру ознаки, які вони описують, поділяють на якісні й відносні (А. М. Devine 2006) та присвійні (О. Д. Пономарів 2001).

На відміну від іменника прикметник виражає статичну ознаку предмета (якість, властивість, відношення, явища), «але «статична ознака предмета» виокремлюється в окрему частиномовну категорію за особливостями семантики, а саме статичністю та залежністю від предмета як носія цієї ознаки»⁶.

У клінічних підсистемах неврології, нейрохірургії,

психіатрії прикметники займають типову для прикметника приіменникову позицію, у плані вираження відбивають атрибутивний зміст, утворюють з означуваним іменником термінологічні словосполучення. Прикметники можуть указувати на різні ознаки предмета, явища: колір: *dermographismus albus* (вказує на зовнішні ознаки явища, що сприймаються органом зору); за формою (гострий) з низьким ступенем ідіоматичності: *delirium acutum* (азотемічна психотична гостра енцефалопатія); розміщення у просторі: *anosmia centralis* (аносмія центральна); стосунок до психічного стану, дії, процесу: *ideae fixae* (нав'язливі ідеї), *alalia sensoria* (сенсорна алалія, котра проявляється порушенням розуміння мовлення при збереженні і ранній появі мовленнєвої активності); через їхні зв'язки, відношення різного характеру з іншими предметами або діями, належність: *anaesthesia spinālis* (анестезія спинномозкова), *hyperkinesis corticalis* (корковий гіперкінез).

Прикметник, як і іменник, становить іменну частину мови. Морфологічні категорії роду, числа і відмінка прикметника – величини, що слугують засобами вираження синтаксичної підпорядкованості прикметника іменникові і розкривають його означальну роль. Форми роду, числа і відмінка завжди визначаються граматичними формами іменника. Категорія роду, переміщена у прикметник, змінює свою вихідну граматичну природу. За перенесенням у сферу прикметника рід змінюється відповідно до граматичних форм іменника, набуваючи рис словозмінних категорій. Так, прикметник *epilepticus* у поєднанні з іменником чоловічого роду *aequivalens*, *ntis m* набуває форм чоловічого роду називного відмінка однини: *aequivalens epilepticus* (епілептичний еквівалент, короткоточасний психічний розлад, який замінює епілептичний напад); у поєднанні з іменником жіночого роду – форм жіночого роду *dysphoria*, ає f: *dysphoria epileptica* (епілептична дисфорія, розлад настрою з переважанням туги та незадоволення, що поєднується з дратівливістю, агресивністю, страхами у хворого епілепсією); з іменником середнього роду *delirium*, *i n* – форм середнього роду: *delirium epilepticum* (епілептичний делірій, форма гострого епілептичного психозу з переважанням сценічних зорових галюцинацій). Форми чоловічого, жіночого, середнього родів указують, що названа прикметником ознака належить предмету чоловічого, жіночого, середнього родів. У множині відмінкові форми прикметників за родами не розмежовуються.

Морфологічна система прикметників ділить прикметники на дві групи: до першої групи належать прикметники, у яких форми чоловічого і середнього родів зачисляють до другої відміни, форми жіночого роду – до першої. Форми чоловічого роду прикметників у *nominativus singularis* мають закінчення *-us* або *-er*, середнього – *-um*, як-от: *arteriosus* → *circulus arteriosus* (артеріальне коло великого мозку), *ruber* → *dermographismus ruber* (червоний дермографізм); *hystericum* → *delirium hystericum* (істеричний делірій), *basophilicum* → *adenoma hypophysitis basophilicum* (базофільна аденома гіпофіза); форми жіночого роду закінчуються на *-a*, як-от: *internus* → *hydrocephalia interna* (внутрішня гідро-

⁴ Ukrayins'ko-rosijs'ko-laty'ns'ko-anglijs'ky'j tлумachny'j slovny'k z nevrologiyi ta nejroxirurgiyi [Ukrainian - Russian - Latin - English explanatory dictionary of Neurology and Neurosurgery], Ternopil', Ukrmedknyga, 2001, 261 p.

⁵ Vykhovanets' I. R., Gorodens'ka K. H. Teoretychna morfologiya ukrajins'koyi movy: Akadem. gramatyka ukrajins'koyi movy [Theoretical morphology of Ukrainian language: Akadem. grammar of the Ukrainian language], Kyiv, Pul'sary, 2004, P. 12–13.

⁶ Shavelashvili Ye. «Kategoriya semantyky prykmetnyka suchasnoyi turets'koyi movy» [Adjective categorical semantics of the modern Turkish language], *Mandrivets, Vseukrajins'kyi naukovyy zhurnal*, 2014, P. 60.

цефалія), *catheterisaticus* → *ventriculographia catheterisatica* (катетеризаційна вентрикулографія).

У другій групі об'єднуються прикметники, у яких усі три роди утворюються від однієї основи і відмінюються за третьою відміною: прикметникові форми чоловічого роду на *-er*, *-is*, жіночого – на *-is*, середнього – на *-e* та усіх трьох родів на *-r*, *-s*, *-x*. В історичному розвитку латинського прикметника відбувалися зміни. І. М. Тронський зазначав, що у називному відмінку прикметники чоловічого і жіночого родів з основами на *-ri-*, синкопа *i* та супутні їй інші фонетичні явища спричинили утворення форми на *-er*: *celeris* → *celer*, *acris* → *acer*, використання якої, на думку мовознавця, «у чоловічому роді відбувалося, ймовірно, під впливом прикметників на *-er* 2-ої відміни»⁷. У клінічній термінології неврології, психіатрії поширені прикметникові форми чоловічого, жіночого, середнього родів із закінченнями на *-is*, *-e*, *-x*, як-от чоловічий рід: *intervertebralis* → *discus intervertebralis* (міжхребцевий диск), *facialis* → *hemispasmus facialis* (лицевий геміспазм); жіночий рід: *spinalis* → *hernia spinalis* (спинномозкова грижа), *neuralis* → *terminatio neuralis* (нервове закінчення); середній рід: *intracerebralis* → *haematoma intracerebrale* (гематома внутрішньомозкова), *subduralis* → *hygroma subdurale* (субдуральна гідрома), *meningealis* → *coma meningeale* (менингеальна кома); жіночий рід: *simplex* → *absentia simplex* (простий абсанс), *complex* → *absentia complex* (складний абсанс).

Категорія числа прикметників являє собою дві морфологічні форми: відмінкові форми однини та множини (*singularis et pluralis*), що повторюють такі ж морфологічні значення іменника і виражаються системою відмінкових флексій, наприклад: *nominativus singularis / nominativus pluralis*: *hallucinatio visualis / hallucinationes visuales* (візуальна галюцинація / візуальні галюцинації).

Категорія відмінка прикметників є морфолого-синтаксичною категорією. Вона граматично залежить від форми відмінка іменника і узгоджується з ним, указуючи при цьому на означальну функцію прикметника: *depressio periodica – depressionis periodicae* (періодична депресія – періодичної депресії) та різниться від категорії іменника тим, що форма відмінків іменника залежить від дієслів або віддієслівних іменників чи іншої частини мови і формується на основі керування: *flectere manum, flexio manus / згинати кисть руки, згинання кисті руки*. Категорія відмінка прикметників представлена шістьма грамами (*nominativus, genetivus, dativus, accusativus, ablativus, vocativus*). Кожна відмінкова форма прикметника вказує на відповідний відмінок позначуваного прикметником іменника. Категорія відмінка прикметника має рівно стільки грамам, скільки є їх у категорії відмінка іменника. Похідна від іменника категорія відмінка прикметника – абсолютно словозмінна, реалізується в межах того самого слова і є тільки синтаксичною одиницею, зумовленою іменником.

Зауважимо, що шостий відмінок у медичній термінології не використовується.

Від змін форм числа і відмінка іменника відповідно

змінюються і форми прикметника. При цьому лексичне значення прикметника не змінюється.

Похідні прикметники за походженням поділяють на девербальні (*adjectiva deverbalia*) – віддієслівні прикметники і деномінативні (*adjectiva denominativa*) – відіменникові прикметники⁸ з різними типами словотворення.

До складу медичних термінологічних словосполучень увіходить нечисленна група девербальних прикметників із суфіксами, що віддзеркалюють у семантично-му плані значення:

вказують на можливість виконання дії:

-il-: *tactilis* (від *tango, tetigi, tāctum, ere* (торкати) → *agnosia tactilis* (дотикова агнозія); *senilis* – *seneo, -, -, ēre* – бути старим) → *plax senilis* (стареча бляшка); належність, відношення до предмета:

-al-: *verbālis* (від *verbum, i n – слово*) → *alexia verbālis* (вербальна алексія), *vertebrālis* (*vertebra, ae f –*) → *angiographia vertebrālis* (вертебральна ангиографія);

- спрямованість дії, властивість:

-iv-: *progressivus* (від *prō-gredio, gressus sum, gredi* (депон.) – виступати вперед) → *amnesia progressiva* (прогресуюча амнезія), *adhaesivus* від (*ad-haeresco, haesi, -, ere* – прилипати, приставати) → *leptomeningitis adhaesiva* (адгезивний лептоменингит);

- характеризує ознаки, що сприймаються органами чуття:

-ori-: *auditōrius* (від *audio, īvi (īi), ītum, īre* – чути) → *agnosia auditōria* (слухова агнозія), *gustatōrius* (від *gusto, āvi, ātum, āre* – покуштувати, пробувати) → *hallucinatio gustatōriae* (смакові галюцинації).

Найбільш продуктивними для утворення похідних відіменникових прикметників у термінології нейрохірургії, психіатрії та неврології є суфікси, що виявляють значення:

- належність, властивість:

-ic-: *pathologicus* (від *pathologia, ae f – наука про хворобливе відхилення від нормального стану або процесу розвитку*) → *abulia pathologica* (патологічна абулія); *traumatīcus* (від *trauma, ātis n*) → *epilepsia traumatīca* (травматична епілепсія);

-ōs-: *nervōsus* (від *nervus, i m – нерв*) → *anorexia nervōsa* (невротична анорексія), *grippōsus* (від *grippus, i m – грип, від фр. gripper – хапати, ловити, схоплювати*; (ця назва виражає несподіваний і швидкий розвиток хвороби)⁹ → *leptomeningitis grippōsa* (грипозний лептоменингит);

-iv-: *expressivus* (від *expressio, ōnis f – вираження, виразність*) → *agrammatismus expressivus* (експресивний аграматизм, що проявляється порушенням граматичної будови активного мовлення).

До категорійних ознак прикметника належать і словотвірні категорії. Істотною ознакою цих категорій є частиномовна належність і словотвірна семантика, що не залежить від способу творення та частиномовних характеристик твірної бази¹⁰. Словотвірні процеси прикметника спрямовані на створення найменувань ознак, властивостей, якостей. Як частина мови прикметник за словотвірними показниками розміщений між іменником

⁷ Tronskij I. M. «Istoricheskaya grammatika latinskogo yazyka» [Historical grammar of Latin language], *Obshcheindoevropskoe yazykovoє sostoyanie (voprosy rekonstrukcii). 2-e dop. izd. Otv. redaktor N. N. Kazanskij*, Moskva, Indrik, 2001, P. 189.

⁸ Shynkaruk V. D. *Latyn's'ka mova dlya yury'stiv. Lingua Latina juridicialis* [Latin for lawyers. Lingua Latina juridicialis], Chernivtsi, Chernivets'kyu nac. un-t, 2011, P. 80–81.

⁹ Georgi D. Arnaudov «Meditsinskaya terminologiya» na pyati yazykakh (Latynskiy, Russkiy, Angliyskiy, Frantsuzskiy, Nemetskiy) [«Medical Terminology» in five languages (Latin, Russian, English, French, German)], Sofiya, Meditsina i fizkultura, 1964, P. 185.

¹⁰ Kostych L. «Status slovotvirnoyi kategorii» [The status of derivational categories], *Ukrayins'ke movoznavstvo : mizhvidomchyy naukovyy zbirnyk*, Kyiv, 2014, Vyp. 1 (44), P. 38.

і дієсловом, за суфіксальними – поєднується з іменником, префіксальними – з дієсловом. Формування суфіксів похідних прикметників переважно відбувається від предикатних знаків. За ствердженням українських лінгвістів І. Р. Вихованця і К. Г. Городенської суфікси прикметників, заступаючи предикатні знаки, виконують функцію конкретизації. Цю функцію виконують суфікси, які відтворюють кількісний вияв ознаки, репрезентований прикметниковим коренем. Суфікси з кількісним значенням відбивають інтенсивний і неповний ступінь вияву ознаки і є характерними для якісних прикметників¹¹. Ці суфікси виділяють відповідні словотвірні категорії: недостатнього ступеня вияву ознаки (*rubicundus* червонуватий, *flavidus* жовтуватий) та надмірної інтенсивності ознаки, наприклад насиченість, посилений вияв супровідної ознаки передає суфікс *-issim-* *praecocissimus* (від *praesox*, *ocis* ранній) → *demencia praecocissima* (рання деменція).

Розмаїтість словотвірних процесів дозволяє вирізнити інші словотвірні категорії прикметників, які функціонують у медичній клінічній термінології: категорію посесивності та категорію локативної атрибутивності. Основне значення категорії посесивності полягає у визначенні назви об'єкта через його відношення до певної особи чи предмета. Для медичної клінічної термінології характерна посесивність семантичного типу, відображеного у конструкціях, що передають значення приналежності. Засобами вираження категорії є суфікси, що висвічують значення належності до особи, предмета:

-il-: *infantilis* (від *infans*, *antis* m, f – дитина) → *amnesia infantilis* (інфантильна амнезія, відсутність спогадів про перші 3-4 роки життя; термін використовується в психоаналізі);

-āt-: *digitātus* (від *digitus*, i m – палець руки) → *impressiones digitatae* (пальцеподібні втиснення), *cruciātus* (від *crux*, *ucis* f – хрест) → *hemiplegia cruciata* (перехресна геміплегія);

-ār-: *ganglionāris* (від *ganglion*, i n – нервовий ганглії) → *obsidio ganglionāris* (гангліонарна блокада), *ventriculāris* (від *ventriculus*, i m – шлуночок мозковий, сердечний) → *haemorrhagia ventriculāris* (крововилив шлуночковий).

У словотворенні прикметників важливе місце посідають префіксальний і префіксально-суфіксальний способи. Російський мовознавець В. В. Виноградов неодноразово зазначав (1975-1980), що префікси відіграють у словотворенні більшу роль, ніж суфікси. Похідні прикметники, утворені за допомогою префіксів, передають локативну ознаку предмета: контактну локалізацію, просторовий рух, напрямок переміщення, місце розташування тощо. Такі прикметники належать до категорії локативної атрибутивності. Виступаючи у ролі атрибута, залежний від опорного іменника прикметник характеризує позначувані цим іменником предмет чи явище:

-con- (зближення, з'єднання): *constructivus* → *apraxia constructiva* (конструктивна апраксія), *congradus* → *amnesia congradata* (конградна амнезія);

-prae (перед, попереду, раніше): *praemotoricus* → *apraxia praemotorica* (премоторна апраксія);

-pro (вперед): *productivus* → *ependymitis productiva* (продуктивний епендиматит), *prolongatus* → *absentia*

prolongata (пролонгований абсанс);

-sub (під): *subependimalis* → *haemorrhagia subependimalis* (субепендимний крововилив), *subclivnicus* → *absentia subclivnica* (субклінічний абсанс).

Грамматична ад'ективація базується також на формуванні префіксальних прикметників за допомогою прийменниково-відмінкових форм, що здебільшого висвічують просторову семантику: *над*, *у/в*, *біля*, *після*, як-от:

supra (розміщення над чимось): *supramarginalis* → *gyrus supramarginalis* (надкрайова звивина);

intra (положення всередині): *intracranialis* → *tensio intracranialis* (внутрішньочерепний тиск), *intracerebralis* → *haemorrhagia intracerebralis* (внутрішньомозковий крововилив);

post (позаду, після): *posthypnoticus* → *amnesia posthypnotica* (постгіпнотична амнезія), *postoperativus* → *liquorrhoea postoperativa* (післяопераційна лікворея).

Для творення прикметників нерідко використовуються префікси грецького походження, характерні для іменникового словотвору, як-от:

peri- (навколо, між простором) *lumboperitonealis* → *anastomosis lumboperitonealis* (люмбоперитонеальний анастомоз);

endo- (усередині, внутрішнє розміщення) *endoreactivus* → *depressia endoreactiva* (ендореактивна дистимія), *endoneuralis* → *anaesthesia endoneuralis* (ендонеуральна анестезія);

para- (навколо, з обох боків) *paravertebralis* → *anaesthesia paravertebralis* (паравертебральна анестезія);

retro- (позаду) *retrocurvus* → *absentia retrocurviva* (абсанс ретрокурсивний).

У неврологічній термінології трапляються прикметники, утворені додаванням до основи прикметника префіксів числівникового походження, як-от:

bi- (дво-) *bilateralis* → *apraxia bilateralis* (двобічна апраксія), *binasalis* → *hemianopsia binasalis* (біназальна геміанопсія);

hemi- (грецьк.) (половина) *hemisphericus* → *aneurysma arteriovenosum hemisphericum* (артеріовенозна півкульна аневризма).

Висновки. Прикметники у медичній клінічній термінології є однією з найуживанішою частиною латинської мови, що передає статичну (непроцесуальну) ознаку предмета і має зумовлені означуванням іменником словозмінні категорії роду, числа і відмінка. Словотвірні категорії прикметника, об'єднуючи різні типи словотворення, є ширшими у порівнянні з морфологічними категорійними величинами. Різниця між ними полягає і у засобах вираження граматичних значень: морфологічні категорії пов'язані з флексіями, словотвірні – з суфіксами і префіксами. Морфологічні і словотвірні категорії прикметника віддзеркалюють типологічні особливості латинської мови.

Аналізовані категорії є частиною граматичних засобів вираження латинського прикметника. Зі словотвором прикметника пов'язана міжрівнева граматична категорія ступенів порівняння (*gradus comparationes*), що викликає необхідність подальших досліджень особливостей її втілення у медичній клінічній термінології у двох грамамах – вищому і найвищому ступенях порівняння.

¹¹ Vykhoanets' I. R., Gorodens'ka K. H. Teoretychna morfolohiya ukrayins'koyi movy: Akadem. gramatyka ukrayins'koyi movy [Theoretical morphology of Ukrainian language: Akadem. grammar of the Ukrainian language], Kyiv, Pul'sary, 2004, P. 134.

Teleky M. Grammatical means of morphological and word building categories of the Latin adjective. The categorial approach to the study of the Latin adjective based on the definition of the adjective as a part of language relating to the grammatical categories has been used in the article. Morphological analysis and word building categories of the Latin adjective have been analyzed.

Formal and meaning differences of the Latin adjective have been disclosed as well as the dissimilarity in their quantitative measurement has been detected. Means of expressing grammatical categories of an adjective have been highlighted. Suffixes and prefixes that distinguish appropriate adjective word building categories have been determined.

The aim of the article is to highlight grammatical means of expressing of morphological and structural word categories in the Latin adjective that function in clinical terminology, neurosurgery, psychiatry and neurology.

The adjective as morphological unit is distinguished by semantic, morphological, syntactic, and derivative adjectives are distinguished by word building criteria.

Morphological categories of gender, number and case of an adjective serve as a means of expressing of syntactic subjection of an adjective to a noun. Forms of gender, number and case are always determined by the grammatical forms of the noun. Suffixes and prefixes are the representatives of structural word categories.

Adjective word building processes are aimed at creating names signs, properties, and qualities. Their variety allow distinguishing the category of insufficient degree in identification of the signs of excessive intensity of signs, possessive category and the locative attributive category among the very many categories of structural word - building categories of an adjective that operate in medical clinical terminology.

Adjectives in clinical medical terminology are one of the most used parts of Latin, transmitting static (non-procedural) sign

of a subject has inflexional morphological category of gender, number and case caused by signified noun.

Word building categories of adjective combining different types of word formation, are wider in comparison with the morphological categorial values.

The difference between them is in means of expressing grammatical meanings: morphological categories are related to inflection, word building categories are related to suffixes and prefixes.

Key words: adjective, morphological category of an adjective, word building categories of adjective, grammatical means of expressing, inflection, suffix, prefix.

Телеки Марія – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет». Після захисту кандидатської дисертації авторка продовжує дослідження соціальних категорій модусу в українській мові та латинської загальномедичної термінології. У доробку – 37 наукових праць, у тому числі монографія та посібник. Брала участь у міжнародних та українських науково-практичних конференціях, вебінарах.

Teleky Mariya – candidate philologicae science, associate professor of foreign languages Department Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovina State Medical University». The author of more than national and international scientific and educational 37 works, including books and manuals. She participated in international and Ukrainian scientific conferences, webinars.

Received: 22.05.2017

Advance Access Published: June, 2017

© M. Teleky, 2017

**МОДЕЛІ НАЙМЕНУВАННЯ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН І
ВЖИВАННЯ ЕПОНІМІВ В НАЗВАХ ЛІКАРСЬКИХ
РОСЛИН ФРАНЦУЗЬКОЮ, РОСІЙСЬКОЮ
ТА ЛАТИНСЬКОЮ МОВАМИ**

Інна ТОМКА, Ірина СЕМЕНКО, Анна ШАЛАСВА,
ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет»,
Чернівці (Україна)
itomka@mail.ru; semenko.irina2015@yandex.ru, Lada_verina@mail.ru

**MODEL NAMES OF MEDICINAL HERBS AND THE
USAGE OF EPONYMS IN THE NAMES OF MEDICINAL
HERBS IN FRENCH, RUSSIAN AND LATIN**

Inna TOMKA, Iryna SEMENKO, Anna SHALAJEVA,
Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State
Medical University», Chernivtsi (Ukraine),
ORCID ID: 0000-0001-7123-9375; ORCID ID: 0000-0001-5035-7524
ORCID ID: 0000-0002-3356-721X

Томка І., Семенко І., Шаласва А. Модели наименования лекарственных растений и употребление эпонимов в названиях лекарственных растений во французском, русском и латинском языках. В статье исследовано употребление эпонимов в названиях лекарственных растений и способы образования различных моделей наименования лекарственных растений на материалах французского, русского и латинского языков. Объектом исследования были избраны названия лекарственных растений, в состав которых входят эпонимы и различные модели наименования лекарственных растений. Цель исследования – провести сравнительный анализ французских, русских и латинских наименований лекарственных растений. В перспективе желательно рассмотреть употребление эпонимов в названиях лекарственных растений в современном медицинском дискурсе, упорядочить французо-украинский (и наоборот) словарь, который бы максимально отображал потребности пользователей.

Ключевые слова: эпоним, название лекарственного растения, модели лекарственных растений, французский язык, латинский язык, антропоним, топоним.

Вступ. В останній чверті ХХ століття однією з центральних проблем лінгвістики стало дослідження людського фактору в мові. Терміни-епоніми являють собою унікальні поняття, індивідуальність яких відображають власні імена. Епонімом називається термін, який містить у своєму складі власне ім'я (антропонім або топонім)¹. Сьогодні важко знайти галузь науки, де б в тій чи іншій мірі не вживалися епоніми. Є їх багато і в назвах лікарських рослин. Паралельно з епонімами **об'єктом** свого лінгвістичного дослідження ми обрали також моделі найменування лікарських рослин, звернувшись до «Французо-русского медицинского словаря» (Dictionnaire de la médecine français-russe).

Нами було виокремлено багато прикладів способу утворення різних моделей назв лікарських рослин (в основному французькою, російською та латинською мовами) і вживання епонімів в назвах лікарських рослин.

Метою статті є дослідження вживання епонімів в назвах лікарських рослин та способи утворення різних

моделей найменування лікарських рослин на матеріалі французької, російської та латинської мов.

Предметом дослідження є моделі найменування лікарських рослин і вживання епонімів в назвах лікарських рослин у складі лексикографічних джерел французькою, російською та латинською мовами.

Методи дослідження: вибіркового, описового, зіставного, порівняльно-етимологічного, лексико-семантичного методи.

Історіографія. Вивченню предмету нашого дослідження були присвячені праці таких російських науковців, як Березнікової Р. Є.², Бужиної Т.П.³, Воронової О. М.⁴, та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження: Першими ліками людства були лікарські рослини. Тисячоліттями людина не розлучалася з рослинами, спостерігала за ними та вивчала їх цілющі властивості⁵.

Вивченням власних назв у мовознавстві займається ономастика (грец. onomastike – «мистецтво давати імена»; onomastikos – «відноситься до імені»). Ономасти-

¹ Beletskiy A.A. Leksikologiya i teoriya yazykoznanija (onomastika) [Lexicology and theory of linguistics (onomastics)], K.: Izdatelstvo Kiyevskogo universiteta, 1972, P. 208.

² Bereznikova R. E. Mesto nomenov v leksicheskoj sisteme yasyka [The Place of Nomes in Lexical System of Language], Imya narytsatelnoe i sobstvennoe, Moskva, 1978, 206 P.

³ Buzhina T. P. «Sovremennyye tendentsii terminologicheskogo slovoobrazovaniya v nomenklature lekarstvennykh sredstv» [Current trends of terminological word formation in the nomenclature of medicines], *Yazyk meditsiny*, Vseross. mezhvuz. sb. nauch. tr., Samara, 2007, Vyp. 2, P.76–80.

⁴ Voronova O. N. Problemy tovarovednoy terminologii v farmatsii [Problems of commodity terminology in pharmacy.], *Yazyk meditsiny*, Vseross. mezhvuz. sb. nauch. tr., Samara, 2007. Vyp. 2, P. 81–85.

⁵ Tsisyk A.Z., Shevchenko G.I. Latinskij yazyk dlya biologov: uch. posobiye [Latin for biologists: textbook], Minsk: BGU, 2008, 127 p.

Ономастиком називається і сукупність всіх власних імен⁶. Описуючи ті чи інші лікарські рослини, вчені навіть не здогадувались, що вони були першими, і назва рослин ввійде в історію під їх ім'ям. Ось чому, серед джерел ботанічної лексики дуже часто використовуються власні назви – епоніми. Ось яке визначення цьому терміну можна знайти в «Глумачному словнику української мови»: Епонім – це:

1. у давніх афінян – перший з дев'яти архонтів, іменем якого позначався рік;
2. особа, яка дає чому-небудь своє ім'я;
3. назва речі, процесу або функції, утворена від імені людини. Також епонімами називають будь-які власні імена, що стали іменами загальними⁷.

Цікавим для дослідження є вживання епонімів в назвах лікарських рослин: фр. *dentelaire f* – рос. плюмбаго європейський, лат. *Plumbago euroraea*; фр. *gazon m du Parnasse* – рос. ландыш майський, лат. *Convallaria majalis*; фр. *géranium m Robert* – рос. герань Роберта, лат. *Geranium robertianum*; фр. *ginseng m d' Amérique* – рос. женьшень (панакс) пятилистный, лат. *Panax quinquefolium*; фр. *gommier m bleu de Tasmanie* – рос. эвкалипт шариковый; лат. *Eucalyptus globulus*; фр. *herbe f de feu* – рос. полынь обыкновенная, лат. *Artemisia vulgaris*; фр. *herbe f de saint Laurent* – рос. подлесник европейский, лат. *Sanicula euroraea*; фр. *maronnier m d' Inde* – рос. каштан конский обыкновенный, лат. *Aesculus hippocastanum*; фр. *menthe f du Japon* – рос. мята полевая, лат. *Mentha arvensis*; фр. *mercuriale f* – рос. пролесник однолетний, лат. *Mercurialis annua*; фр. *morelle f furieuse* – рос. белладонна, красавка обыкновенная, лат. *Atropa belladonna*; фр. *moutarde f anglaise* – рос. горчица белая, лат. *Sinapis alba*; фр. *potentille f printanière* – рос. лапчатка Кранца, лат. *Potentilla verna*; фр. *quinquina m d' Europe* – рос. ясень обыкновенный, лат. *Fraxinus excelsior*; фр. *rose f provinciale (rouge)* – рос. роза французская, лат. *Rosa gallicia*; фр. *safran m des Indes* – рос. куркума длинная, турмерик, лат. *Curcuma longa*; фр. *sanquenitte f vermifuge* – рос. полынь (при)морская, лат. *Artemisia maritima*; фр. *tamarin m indien, tamarinier m* – рос. тамаринд индийский, финик обыкновенный, лат. *Tamarindus indica*; фр. *thé m d' Europe* – рос. вероника лекарственная, лат. *Veronica officinalis*; фр. *valériane f officinale* – рос. валериана лекарственная, лат. *Valeriana officinalis*; фр. *vergerette f du Canada* – рос. мелколестник канадский, лат. *Erigeron canadensis*; фр. *vigne f du mont Ida* – рос. брусника, лат. *Vaccinium vitisidaea* тощо⁸.

Рослини, які отримали свою назву за місцем проростання – топоніми. Рослини, які названі на честь вчених-ботаніків, першовідкривачів, дослідників або селекціонерів отримали назву антропонімів. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що більшість назв лікарських рослин є топонімами, а не антропонімами.

Лексика на позначення рослин є національно-специфічною, пов'язаною з культурою народу. Найменування рослин неодноразово привертала до себе увагу лінгвістів та складала предмет дослідження лексикографічних праць (Н. І. Панасенко, О. Ф. Миголинець,

І. Є. Подолян, В. В. Галайчук, А. М. Сердюк). Ми дослідили назви рослин у французькій, російській та латинській мовах. Саме цим зумовлюється **актуальність** дослідження.

Серед іменників на позначення рослин у зіставлених мовах чисельними є запозичення з латинської мови. Словоскладання – один з найважливіших способів творення слів мови, завдяки якому поповнюється словниковий склад і вдосконалюється будова мови. Найактивніше найменування рослин утворюється за моделлю «іменник + прикметник». Цікаво, що у французькій мові часто може бути лише один іменник. Виділено також моделі: «іменник + іменник, прикметник + іменник».

Наводимо приклади, коли у французькій мові найменування рослин утворюється за допомогою одного іменника: фр. *absinthe f* – рос. полынь горькая, лат. *Artemisia absinthium*; фр. *alvine f* – рос. полынь горькая, лат. *Artemisia absinthium*; фр. *angélique f* – рос. дудник обыкновенный, дягель, лат. *Angelica archangelica*; фр. *ansérine f* – рос. марь амброзиевидная, лат. *Chenopodium ambrosioides*; фр. *arec m* – рос. бетельная пальма, арека, лат. *Areca catechu* (синонім – *aréquier m*); фр. *voûguérpine f* – рос. жостер слабительный, крушина слабительная, лат. *Rhamnus cathartica*; фр. *vuîs m* – рос. самшит вечнозеленый, лат. *Vuxus semperegens*; фр. *chataignier m* – рос. каштан посевной (европейский, съедобный), лат. *Castanea vulgaris*; фр. *citrelle f* – рос. арбуз колоцинт, тыква горькая, лат. *Citrullus colocynthis*; фр. *citronnelle f* – рос. мелисса лекарственная (лимонная), лат. *Melissa officinalis*; фр. *consoude* – рос. окопник лекарственный, лат. *Symphytum officinale*; фр. *pulmonaire f* – рос. медуница, легочница, лат. *Pulmonaria officinalis*; фр. *salsifis m* – рос. козлородник пореялистный, овсяный корень, лат. *Tragopogon porrifolium*; фр. *scolopendre f* – рос. листовик обыкновенный, папоротник, олений язык, лат. *Scolopendrium officinarum*; фр. *vélar m* – рос. желтушник лекарственный, лат. *Erysimum officinale*; фр. *verguet m* – рос. омела белая, лат. *Viscum album* тощо⁹.

Наведемо приклади найменування рослин, утворених за моделлю іменник (Nom. sing) + іменник (Gen. sing, Gen. plur):

фр. *ache f des marais* – рос. сельдерей пахучий, лат. *Arium graveolens*; фр. *anis m des Vosges* – рос. тмин обыкновенный, лат. *Carum carvi*; фр. *arbre m de la sagesse* – рос. береза белая (пушистая), лат. *Betula alba*; фр. *arbre m à vessies* – рос. пузырное дерево, лат. *Colutea arborescens*; фр. *chardon Roland* – рос. синеголовник полевой, лат. *Eryngium campestre*; фр. *cierge m de Notre – Dame* – рос. коровяк обыкновенный, медвежье ухо, лат. *Verbascum thapsus*; фр. *cresson m de Pérou* – рос. настурция большая, капуцин большой, лат. *Froraecolum majus*; фр. *fiel m de terre* – рос. золототысячник обыкновенный, лат. *Erythraea centaarium*; фр. *herbe f aux hémorroïdes* – рос. чистяк весенний, лат. *Ranuncula ficaria*; фр. *oreille f d'homme* – рос. копытень европейский, лат. *Asarum euroraicum*; фр. *piment m des jardins* – рос. перец однолетний, лат. *Capsicum annum*; фр. *rue f de chevre* – рос. галега лекарственная, лат. *Galega officinalis* тощо¹⁰.

⁶ Torchynskyy M.M. «Analiz vlasnykh nazv yak spetsyfychnykh movnykh odynts» [Analysis of proper names as specific language units], *Aktualni problemy filolohiyi ta perekladoznavstva: zbirnyk naukovykh prats*, Vyp.3, Khmelnytskyu: KHNU, 2007, P. 223–226.

⁷ Tlumachnyy slovnyk ukraïnskoyi movy: v 11 t AN URSR. Instytut movoznavstva [Dictionary of Ukrainian language], K.: Naukova dumka, 1970–1980, P. 587.

⁸ Frantsuzsko-russkiy meditsinskiy slovar, 2 -oye izd., Ispr. Ok. 56000 terminov [French-Russian medical dictionary], M.: RUSSO, 2000, 672 p.

⁹ Frantsuzsko-russkiy meditsinskiy slovar ..., op. cit., P. 525.

¹⁰ Ibid., P. 525.

Загальні назви рослин:

фр. *acanthé f fausse* – рос. борщевик обыкновенный, лат. *Heracleum sphondylium*; фр. *aconit m napel* – рос. аконит аптечный, лат. *Aconitum napellus*; фр. *airelle f rouge* – рос. брусника, лат. *Vaccinium vitisidaea*; фр. *anis m* – рос. анис, лат. *Anisum*; фр. *armoise commune* – рос. полынь обыкновенная, лат. *Artemisia vulgaris*; фр. *arum m* – рос. аронник, лат. *Arum*; фр. *aulne m commun* – рос. ольха клейкая (черная), лат. *Alnus glutinosa*; фр. *aunée f officinale* – рос. девесил высокий, лат. *Inula helinium*; фр. *aurone f mâle* – рос. полынь лечебная, лат. *Artemisia abrotanum*; фр. *vardane f grande* – рос. лопух большой, лат. *Arctium lappa*; фр. *basilic m* – рос. базилик, лат. *Ocimum basilicum*; фр. *belladonne f* – рос. беладонна, красавка обыкновенная, лат. *Atropa belladonna*; фр. *bourse – à – Pasteur f* – рос. пастушья сумка обыкновенная, сумочник, лат. *Capsella bursa pastoris*; фр. *vuuyére f* – рос. вереск обыкновенный, лат. *Calluna vulgaris*; фр. *vuchu m* – рос. баросма, букко, диосма, лат. *Varosma betulinum*; фр. *cade m* – рос. можжевельник красный, лат. *Juniperus oxycedrus*; фр. *calament m* – рос. душевик лекарственный, лат. *Calamintha officinalis*; фр. *cardamome f* – рос. кардамом настоящий, лат. *Elettaria cardamomum*; фр. *cassis m* – рос. смородина черная, лат. *Ribes nigrum*; фр. *chanvre m commun* – рос. конопля посевная, лат. *Cannabis sativa*; фр. *chélidoine f grande* – рос. чистотел большой, лат. *Chelidonium majus*; фр. *chicorée sauvage* – рос. цикорий обыкновенный, лат. *Cichorium intybus*; фр. *cigue f officinale* – рос. болиголов пятнистый (крапчатый), лат. *Conium maculatum*; фр. *citrouille f* – рос. тыква обыкновенная, лат. *Cucurbita pepo*; фр. *coca m* – рос. кока, кокаиновый куст, лат. *Erythroxylon coca*; фр. *concombre m* – рос. огурец посевной, лат. *Cucumis sativus*; фр. *oignon m* – рос. лук репчатый, лат. *Allium sera*; фр. *orange m amer* – рос. цитрон обыкновенный, лат. *Citrus vulgaris*; фр. *orge* – рос. ячмень обыкновенный, лат. *Hordeum vulgare*; фр. *origan m* – рос. душица обыкновенная, лат. *Origanum vulgare*; фр. *ricin m* – рос. клещевина обыкновенная, лат. *Ricinus communis*; фр. *romarin m* – рос. розмарин лекарственный, лат. *Rosmarinus officinalis* тощо¹¹.

Приклади найменування рослин за моделлю «іменник (Nom. sing): + прикметник (Nom. sing) + іменник (Gen. sing)»:

фр. *armoise f blanche d’Afrique* – рос. полынь Зибера, лат. *Artemisia herba alba*, A. Sieberi; фр. *gommier m bleu de Tasmanie* – рос. эвкалипт шариковый, лат. *Eucalyptus globulus*¹².

Зустрілась і така модель: «іменник (Nom. sing): + іменник (Abl. sing чи plur.) + прикметник (Abl. sing чи plur)»:

фр. *patience f à feuilles crépues* – рос. щавель курчавый, лат. *Rumex crispus*; фр. *pavot m à graines noires* –

рос. перец черный, лат. *Papaver nigrum*; фр. *pyrole f à ronde feuille* – рос. грушанка круглолистная, лат. *Pyrola rotundifolia* тощо¹³.

Аналіз назв лікарських рослин дає змогу зробити висновок, що латинські назви видів рослин є біноміальними, тобто вони складаються з двох слів: назви роду і видового епітета¹⁴.

Латинські ботанічні назви поділяються на індіферентні та інформативні¹⁵.

Індиферентними називаються терміни, утворені від власних назв. Наприклад: рід *Nicotiana* (Табак) – названо на честь французького посла Ж. Ніко, який надіслав насіння цієї рослини до Парижу; рід *Linnaea* (Ліннея) – названий на честь шведського природознавця К. Ліннея. Міфологічні імена також належать до індіферентних назв. Наприклад: назву *Artemisia* «Полин» дано рослині на честь грецької богині Артеміди. Як видовий епітет досить часто вживаються епоніми – іменники у формі Gen. sing або прикметники, утворені від власних назв: *Secale Vavilovii* – Жито Вавілова¹⁶.

Досить часто зустрічаються назви, що відображають географічне поширення або батьківщину рослини: *Armeniaca vulgaris* – Абрикос звичайний. Іменник *Armeniaca*, ae f походить від прикметника *armeniacus*, a, um «вірменський»: плоди цього дерева уперше потрапили до Риму з Вірменії. Пліній називає плоди абрикоса: «*grunum armeniacum*» (вірменська слива)¹⁷. На географічне поширення рослин вказують такі видові епітети, як: *europaeus*, a, um, "європейський", *orientalis*, e "східний", *chinensis*, e "китайський" тощо.

Серед видових епітетів, що вказують на час появи (цвітіння) рослини поширеними є такі: *aestivalis*, e «літній», *vernalis*, e «весняний». Часто як видовий епітет вживається прикметник *officinalis*, e «лікарський».

Індиферентною є родова назва *Atropa beladonna* – Беладонна звичайна. К. Лінней назвав рід *Atropa* на честь однієї з парок грецької міфології Атропи, яка перерізала нитку життя кожної людини (більшість рослин цього роду дуже отруйні). Іменник *beladonna* походить від італійських слів: *bella* «красива», *donna* «жінка».

Інформативними називаються терміни, які містять у собі певну інформацію про рослину: її форму, колір, розмір, географічне поширення, екологічне середовище зростання тощо. Більшість французьких, російських та латинських біноміальних назв видів лікарських рослин містять інформативний видовий епітет¹⁸.

Серед іменників на позначення рослин у зіставлених мовах чисельними є запозичення з латинської мови. Наприклад: фр. *arnique f des montagnes* – рос. арніка горная, лат. *Arnica montana*; фр. *althaea m rose* – рос. алтей розовий, лат. *Altheaea rosea*; фр. *laurier m noble* – рос. лавр благородний, лат. *Laurus nobilis*; фр. *osmonde f royale* – рос. осмунда королівська, лат. *Os-*

¹¹ Ibid., P. 525.

¹² Ibid., P. 322.

¹³ Tlumachnyy slovnyk ukrayinskoyi movy: v 11 t t., T. „AN URSSR. Instytut movoznavstva [Dictionary of Ukrainian language], K.: Naukova dumka, 1970-1980, P. 458.

¹⁴ Chopyk V.I. Latynska botanichna nomenklatura: navch. posibnyk [Latin botanical nomenclature: teach. Manual], K.: RVTS "Kyivskyy universytet", 1996, 57 p.

¹⁵ Hrytsenko S.P. Latynska mova dlya studentiv [Latynska mova for students], K.: Tsentr navchal'noyi literatury, 2006, P. 382.

¹⁶ Latynsko-russkiy slovar, I.K.H.Dvoretzkiy [Latin-Russian dictionary], M.: Medma, 2005, P. 456.

¹⁷ Mints I.P. Etimologicheskyy slovar lekarstvennykh rasteniy, pod. red. A.F. Gammerman [Etymological dictionary of medicinal herbs], L.: Izd. Leningr. Khim.Farm. in-ta, 1962, P. 51.

¹⁸ Dzyuba M. «Eponimichni naymenuvannya v ukrayinskiy terminolohiyi» [Eponymical names in Ukrainian terminology], *Ukrayinska mova*, 2010, № 3, P. 55–63.

munda regalis; фр. sanguisorbe f officinale – рос. кровохлебка лекарственная, лат. Sanguisorba officinalis; фр. pulmonaire f – рос. медуница, легочница, лат. Pulmonaria officinalis; фр. géranium m Robert – рос. герань Роберта, лат. Geranium robertianum; фр. hamamélis m de Virginie – рос. гамамелис вирджинский, лат. Hamamelis virginiana тощо¹⁹.

У французькій і російській мовах іменник у назвах лікарських рослин пишеться з малої літери, а в латинській мові – з великої літери. Наприклад: фр. alchemille f – рос. манжетка обыкновенная, лат. Alchimilla vulgaris; фр. bardane f grande – рос. лопух большой, лат. Arctium lappa тощо. На першому прикладі добре видно, що французька назва рослини часто складається з одного іменника в (Nom. Sing), а російською і латинською мовами переклад складається з двох слів: іменника з прикметником в (Nom. sing).

Ще давньогрецький філософ Аристотель (384-322 рр. до н.е.), його учень Теофраст (Тіртама), пізніше давньоримський лікар Педаній Діоскорид (1 ст. н.е.) та інші систематизували знання про рослинний світ, створювали класифікацію рослин, узагальнювали знання з медичного використання рослин²⁰.

За принципом шведського вченого К. Ліннея (1707 – 1778) ботанічна наукова номенклатура має біноміальний, тобто, двоіменний характер. Власне, залежно від того, чим виражене видове означення, можна умовно виділити п'ять граматичних моделей ботанічних назв:

1. Іменник в Nom.+ іменник: Artemisia absinthium – полин гіркий.

2. Іменник в Nom.+ іменник в Gen.: Primula veris – первоцвіт весняний (буквально "весни").

3. Іменник в Nom.+ невідмінюваний іменник: Rapax genseng – женьшень.

4. Іменник в Nom.+ іменник в Nom. з неузгодженим означенням: Capsella bursa pastoris – грицики звичайні.

5. Іменник в Nom.+ прикметник в Nom.: Armeniaca vulgaris – абрикос звичайний²¹. П'ята модель зустрічається найчастіше.

Потрібно сказати, що назви лікарських рослин у фармацевтичній термінології мають тільки одну назву – або родову, або видову.

Бувають випадки, коли фармацевтичні назви рослин зовсім не відповідають ботанічним назвам. Наприклад: Brassica nigra – гірчиця чорна (ботанічна назва), Sinapis – гірчиця (фармацевтична назва).

У французькій мові ми зустріли таку модель: Іменник в Nom.+ прийменник + іменник з прикметником в Abl. (чи sing, чи plur.)

Наприклад: фр. rurole f à feuille ronde – рос. грушанка круглолистная, лат. Rurola rotundifolia; фр. pavot m à graines noires – рос. перец черный, лат. Papaver nigrum тощо²².

Кожна мова має певні відмінності та нюанси. Тому, в перспективі виникне потреба в нових граматичних моделях ботанічних назв.

Діяльність людини часто порушує рівновагу в при-

роді, внаслідок чого зникають рослини і тварини. Багато видів рослин перебувають у загрозливому становищі. Рідкісними стали сибірські кедрі, європейський і далекосхідний тис тощо. Ось чому, важливим стало правильне виховання бережливого ставлення до природи, щоб запобігти зникненню багатьох рослин.

Ми звернули увагу на те, що використання епонімів більш характерно французькій мові, тоді, як в російській та українській мовах спостерігається відсутність прізвища і навпаки. Таке явище ускладнює переклад текстів, тому що перекладач стикається з цілим колом проблем, особливо, за умов відсутності багатьох епонімів в двомовних словниках²³. Отже, надалі бажано розглянути вживання епонімів в назвах лікарських рослин у сучасному медичному дискурсі, упорядкувати їх та укласти спеціалізований французько-український (і навпаки) словник, котрий би максимально відображав потреби користувачів.

За результатами цих досліджень слід зазначити, що ботанічній термінології властиве широке використання епонімів, які є частиною термінологічної системи і володіють власними моделями. Епоніми відіграють значну роль у системі міжмовних комунікацій. Вони функціонують у рамках тієї або іншої мовної культури та підкоряються морфологічним, граматичним і фонетичним нормам мови, в якій вони використовуються.

Очевидно, що епоніми в назвах лікарських рослин мають інтернаціональний характер і їх створення підтримує тенденцію мовної інтернаціоналізації, закріплює контакти між вченими світу.

I. Tomka, I. Semenko, A. Shalajeva. Model names of medicinal herbs and the usage of eponyms in the names of medicinal herbs in French, Russian and Latin. In the last quarter of the XX century, one of the central problems of linguistics was the study of the human factor in the language. The term eponyms are a unique concept, the individuality of which reflects their own names. Eponym is a term that contains its own name (anthroponym or toponym). Today it is difficult to find a branch of science, where in one way or another, eponyms are not used. There are many of them in the names of medicinal plants. In parallel with eponyms, we also chose the model of the name of medicinal plants, referring Dictionnaire de la médecine français-russe. We have identified many examples of how different types of medicinal plant names (mainly French, Russian and Latin) are used and the use of eponyms in the names of medicinal plants.

The usage of eponyms in the names of medicinal herbs and methods of formation of different models of the names of herbs on the material of French, Russian and Latin has been analyzed in the following article. The examples of the usage of medicinal names of herbs as well as the examples of various models of the names of herbs formation have been analyzed in French, Russian and Latin. The borrowings from Latin in the analyzed languages are numerous among the nouns. Taken into account that many kinds of medicinal herbs are in threatened condition, in this perspective, it is desirable to consider using of eponyms in the names of medicinal herbs in modern medical discourse, specify them, and to compose a special French-Ukrainian (and vice versa) dictionary which would most reflect the needs of users.

According to the results of the research, it should be noted

¹⁹ Frantsuzsko-russkiy meditsinskiy slovar ..., op. cit., P. 310.

²⁰ Zakalyuzhnyy M.M., Palasyuk H.B. Latynska mova i osnovy medychnoyi terminolohiyi [The Latin Language and Fundamentals of Medical Terminology], Ternopil: Ukrmedknyha, 2004, 212 p.

²¹ Palasyuk H.B., Cholach V.V. Latyns'ka mova: Pidruchnyk [The Latin language], Ternopil: Ukrmedknyha, 2000, P. 145.

²² Frantsuzsko-russkiy meditsinskiy slovar ..., op. cit., P. 287.

²³ Timko N.V. Faktor «Kultura kak perevodcheskaya problema i sposoby yego neytralizatsii» [Culture as a translational problem and methods of its neutralization], M.: ZPU, 2010, № 4, P. 175–180.

that the widespread usage of eponyms that are the part of the terminology system and have their own models of formation is a typical feature for botanical terminology. Eponyms play a significant role in interlingual communication. They function as a part of a language culture and obey morphological, grammatical and phonetic rules of the language in which they are used. Undoubtedly, eponyms in the names of medicinal herbs have an international character.

Key words: *епоним, name of the medicinal herbs, model of medicinal herbs, French, Latin, anthroponyms, placename or torponyms.*

Шаласва Анна – старший викладач кафедри іноземних мов ВДНЗ України "Буковинський державний медичний університет", Чернівці (Україна). Співавтор граматичних, лексичних посібників для студентів та національного підручника з англійської мови за професійним спрямуванням для медичних психологів.

Shalajeva Anna – Senior lecturer of the department of Foreign Languages of Higher State Educational Establishment of Ukraine. "Bukovinian State Medical University", Chernivtsi (Ukraine). She is one of the authors of the grammar, lexical manuals for students and the national text-book for medical psychologists.

Семенко Ірина – старший викладач кафедри іноземних мов ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет», Чернівці (Україна). Автор понад 50 наукових та ме-

тодичних статей. Цікавиться функціонуванням медичних термінів з компонентом – власною назвою.

Semenko Irina – Senior lecturer of the department of Foreign Languages of Higher State Educational Establishment of Ukraine "Bukovinian State Medical University", Chernivtsy (Ukraine). Author of over 50 scientific and methodological articles. Research interests: functioning of medical terms with the onymic component.

Томка Інна – старший викладач кафедри іноземних мов ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет», Чернівці (Україна). Автор понад 30 наукових та методичних статей. Цікавиться функціонуванням медичних термінів з компонентом – власною назвою.

Tomka Inna – Senior lecturer of the department of Foreign Languages of Higher State Educational Establishment of Ukraine "Bukovinian State Medical University" Chernivtsi (Ukraine). Author of over 30 scientific and methodological articles. Research interests: functioning of medical terms with the onymic component.

Received: 24.04.2017

Advance Access Published: June, 2017

© I. Tomka., I. Semenکو., A. Shalajeva, 2017

ВЕСЕЛКОВИЙ ХРАМ ДИТИНСТВА: ЖИТТЯ ТА ТВОРЧІСТЬ ЗІРКИ МЕНЗАТЮК

Лідія ВІЛКА,

ВДНЗ України „Буковинський державний медичний університет”, Чернівці (Україна)
vilkalida@mail.ru**THE MERRY TEMPLE OF CHILDHOOD: THE LIFE AND THE WORKS OF ZIRKA MENZATIUK**

Lidiya VYLKA,

Higher State Educational Establishment of Ukraine
„Bukovinian State Medical University”, Chernivtsi (Ukraine),
ORCID ID 0000-0002-6597-9390; Research ID: G-7663-2016

Вилка Л. Радужний храм дитинства: життя и творчество Зирки Мензатюк. В статье анализируется творческое наследие известной украинской детской писательницы Зирки Мензатюк. Мы хронологически рассматриваем рост ее как автора, анализируем лучшие ее творческие достижения, рассматриваем тематику и основные мотивы ее текстов. Писательница интересна тем, что ее произведения для детей носят дидактический характер и призваны развивать юное поколение не только духовно, но и умственно.

Ключевые слова: детская литература, приключенческая повесть, сказки, легенды, история Украины в сказках, развитие ребенка.

Вступ. Дитяча література – це те особливе зернятко, від якого згодом залежить поле кожної душі. Якщо сіється добре, якісне, високого гатунку зерно, то й урожай – ерудиція, спосіб мислення, рівень абстракції, смаки – багатий та щедрий. Ми взяли на себе маленьку місію – ознайомлювати наукові кола з видатними письменниками Буковини. Цього разу пропонуємо увазі талановиту й багатогранну особистість, публіциста, прозаїка, яка присвятила своє життя писанню для наймолодшої та підліткової аудиторії, – Зірку Мензатюк.

Так чомусь годиться в українських книговидаванні та літературі, що творчість для дітей пасе задніх у тому значенні, що або дуже спорадична й нечисленна, або зовсім неякісна, переповернена русизмами тощо. З. Мензатюк належить до когорти тих письменників, як творять для того, щоб переважити весь неякісний літературний продукт для малят та підлітків. Сама авторка, неодноразово наголошуючи на цій прикрій дійсності й в інтерв'ю про брак хороших поетичних та ліро-епічних текстів для дітей, зазначила: „Сумно, але факт: наші діти ростуть здебільшого без поезії. Без цього неперевершеного еліксиру не тільки для мозку, а й для душі. Кажуть, чого Івась не навчиться, того Іван не вмітиме. У такому разі для кого пишуть „дорослі” вірші неперевершені українські поети? Не вельми привабливим уявляється суспільство Іванів, глухих як пень до поезії і з глухим сумлінням. А поки-що мені сниться гарний-прегарний сон: нібито заходжу я в книгарню, а там – яскраві стенди, повні книжок: на одному – збірки Шевченка, на другому – Лесі Українки, на тому – Наталі Забіли, ще на іншому – Анатолія Качана... І я боюся прокидатися, бо знаю, що в реальності такі стенди побачу, але – з віршами російських поетів. Пушкіна, Маршак, Чуковського. „Старший брат” дбає про „еліксир” для

своїх діток. А що ж ми?!¹”

Мета роботи: проаналізувати творчу спадщину відомої української письменниці, заглибитися у витoki творчого таланту Зірки Мензатюк, відчувати силу її мистецького слова та могутність ще до кінця нездійснених задумів, дослідити життєвий шлях літераторки, опанувати тематику творів Зірки Захарівни, вплив на них усної народної творчості рідного краю.

Історіографія. Для популярного вжитку є досить багато інформації про доробок З. Мензатюк. Ми натрапили на статті Олесі Перетятої, Віталіни Кизиловой, які в науковому ключі розкодовують тексти казкарки. Проте сподіваємось, що невдовзі з'являться ґрунтовні наукові дослідження, які широко аналізуватимуть творчість письменниці.

Виклад основного матеріалу. Народилась письменниця 21 жовтня 1954 року в селі Мамаївцях Кіцманського району Чернівецької області. Як годиться кожній творчій дитині, майбутня казкарка була впевнена, що „хата, в якій вона росла, була найкращою у світі. Правда, мама скаржилася, що вона стара, що її столітні стіни поточили миші, завдаючи їй, мамі, неабиякого клопоту. Але хата красувалася чисто побілена, з яскравим блакитним підводком, попід стріхою вився акуратно підстрижений вінок дикого винограду... Ні, кращу домівку годі й уявити. І батьки були найкращі в світі. Звісно, як і в кожного”².

Іншим Мензатюки могли видатися звичайними буковинцями, роботящими й побожними, однак вони насправду відрізнялися від інших. Бо стіни столітньої хати приховували велику таємницю: батько був колишнім політв'язнем. Та перед тим ще за парубоцтва він сидів у румунській в'язниці (на той час Буковина належала до Румунії) тому що, розповсюджував у селі патрі-

¹ Menzatyuk Zirka. Dity bez poeziyi [Children without poetry], <http://litakcent.com/2012/03/28/dity-bez-poeziyi/>

² Silayeva Nataliya. Zirka Menzatyuk pro sebe ta pro svoyu tvorchist' [Zirka Menzatyuk about herself and about her work], http://blogvchitelyaridnamova.blogspot.com/2016/01/blog-post_32.html institutions], 4-e izd., ispravl. i dopoln., M.: Flinta: Nauka, 2002. P. 14.

отичні листівки. А вже коли почалася війна, Захарій Мензатюк пішов на фронт солдатом Радянської армії. За заслуги його нагородили орденом Бойового Червоного Прапора, а після війни, „у знак подяки”, відправили у концтабір.

Цікавою є розповідь письменниці про свого діда, який, як і тато, боровся за незалежність України. Мова йде про маминого батька – діда Танасія Подільчука. Родинні історія свідчить, що „він пішов добровольцем у січові стрільці, за що потім скуштував і румунської, і радянської тюрми. Та що тюрма – його покарав навіть рідний батько! Бо сказав Танасієві: „Тобі треба України? Ти не пильнуєш господарства? То землі від мене не дістанеш!”. І розділив своє поле між іншими синами, яких, крім Танасія, мав ще п'ятьох. Та попри все дід Танасій не шкодував, що пішов у січові стрільці, і більше, ніж власною долею, журився тим, що не всі українці свідомі, не всі патріоти. Коли онукам вдавалося його розговорити, він розповідав про події своєї молодості. І в уяві поставала дивовижна армія з дзвінками українськими командами, з жертвними вояками. Коли Україна стала незалежною, іменем діда, січового стрільця Танасія Подільчука, в Мамаївцях назвали вулицю”³.

З іменем діда Танасія пов'язана сокровенна для авторки історія, яка, можливо, стала своєрідною візитівкою в літературне життя. Справа в тому, що від свого предка письменниці ще маленькою дівчинкою отримала у спадок товсту книгу поезій Лесі Українки. Саме цей том став її улюбленою настільною книгою, як і образ самої Лесі. Доля вміє чарувати магичністю, бо за її волею, багато років після такої дитячої мистецької прив'язаності, книги казки відзначено премією, що носить ім'я тієї ж улюбленої Лесі Українки.

Іншим неабияким цікавим фактом із біографії З. Мензатюк є спогад про перші спроби писання. Творити почала ще у другому класі. Як буває зазвичай, із звичайного домашнього завдання виріс перший твір мистецтва. Того разу програмним був переказ „Ліс восени”. „Почавши з переказу, Зірка написала про лисячу нору, яку бачила в лісі, про білочку, що збирала ліщинові горіхи, а далі й про те, яким ліс стане взимку, коли його засипле сніг. Замість кількох рядочків переказ розтягнувся на цілих п'ять сторінок. І їй так сподобалося викладати на папері власну розповідь, що письменниці на цьому не зупинилася й написала ще й віршовану „Казку про кицю Мурку і дівчину Ганну”, а в наступні дні – чимало віршиків”⁴. Далі розвинулася ціла епопея, варта дитячої бурхливої уяви, тому що однокласники дівчинки не повірили, що вона сама пише вірші, і стали вигадувати, що то вірші її прадіда Олекси, який закопав твори, а вона викопала і каже, що то її власні. Ось така чудернацька історія, що пов'язана із першими пробами пера майбутньої казкарки.

Щодо улюблених локацій для читання, то зі спогадів письменниці дізнаємось, що: „Колись малою я любила читати, сидячи на горісі. Гілля навколо було мов

зелене шатро, я опинялася мовби в іншому, тасмничому світі. А ще, правду кажучи, я ховалася. Батьки не схвалювали мого читання всього підряд. Тепер розумію чому. Книжки – як друзі. Є серед них надійні і справжні. Є й такі, на які просто марнуєш час”.

Після закінчення школи авторка вступила на факультет журналістики Львівського університету ім. Івана Франка. Варто сказати, що майбутня письменниця вже до вступу мала численні здобутки: публікації творів у газетах, перше місце на обласній олімпіаді з української мови й літератури та навіть рекомендація Співки письменників, яку їй дали як авторці-початківцю. По закінченню університету (1977 р.) З. Мензатюк стала працювати кореспондентом газети „Радянська Україна”⁵. Та незадовго казка зрозуміла, що журналістика це не те, чим вона хоче займатись, бо уява все частіше повертала її до тих, „закопаних дідусем дитячих віршів, та прагненням творити для малят. Саме так завирувало письменницьке життя З. Мензатюк. Із 1995 р. – уже член Національної Співки письменників України; з 1997 р. – має власні пізнавальні та пошукові розділи у дитячому журналі „Соняшник” („Храми України”, „Фортеці України”, „Щоб любити”, „Щоденник мандрівника”). Починаючи з 2004 р., письменниця веде рубрику про духовні святині України в освітній радіопередачі для школярів «АБЦ» Національного радіо⁶.

Зважаючи на те, що і як саме робить авторка для дітей, ми можемо із певністю сказати, що своєрідною творчою місією З. Мензатюк є не стільки занурити дитину в царство незвичайних образів дитинства та придуманого світу, а донести в легкому, ігровому стилі письмово цілу гору знань, історичних фактів, життєвої та побутової мудрості. Основне завдання її творів – навчально-дидактичне. І це не може не тішити, бо за словами самої ж письменниці – хороша книжка має розвивати дитину. У наукових колах останні десятиліття побутує думка, що дидактика в літературі – це вже анахронізм. Проте авторка не поділяє такої позиції та в інтерв'ю з Людмилою Таран ділиться абсолютно категоричною думкою щодо цієї проблеми. На запитання: „Чи все-таки має література чогось учити, до чогось спрямовувати?” – відповідає: Так, дитяча література – має. Тепер лунають голоси, що то не справа літератури, хай література тільки розважає. Я з цим не згодна. Розважальні твори потрібні. Але потрібна й пожива для роздумів, для духовного розвитку. І тут немає вододілу чи якоїсь стіни. Книжка цілком може бути дотепною, веселою, а водночас збагачувати знаннями, розумінням якихось життєвих ситуацій. У мене є дуже легковажні казки „Зварю тобі борщику”, написані задля того, щоб легше нагодувати малого впертюха здоровою корисною їжею. Але й у них я вплітала фольклор. Немає нічого страшного, якщо дитина, слухаючи смішну історійку про голубці чи кашу, запам'ятає прислів'я, загадку чи зрозуміє, що капризування виглядає не надто привабливо. Це успішна книжка, за два роки розійшлося понад 12 тисяч

³Ibid.

⁴Op. cit.

⁵Ibid.

⁶Ibid.

⁷Lyudmyla Taran. Sovkova svidomist' zhyva – yiyi potribno zminyuvaty (Zirka MENZATYUk — pro dyskusiyyi dovkola svozeyi ostan-n'oyi knyzhky) [Soviet-consciousness is alive – it needs to change], <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chytayte/sovkova-svidomist-zhyva-yiyi-potribno-zminyuvaty>

примірників. Батьки воліють купувати щось таке, щоб діти розвивалися. Інша річ, що повчання в лоб, дидактика – позавчорашній день”⁷.

Інша річ, що навіть повчальна книга має бути цікавою, захоплюючою. „Динамічний сюжет потрібен кожній дитячій книжці, незалежно від того, виховує вона чи просто розважає, інакше малих непосид над нею не втримаєш... Але ж ви не станете годувати дитину самими цукерками? Так і з літературою. Вона має бути різною – поряд з розважальною, пригодницькою потрібні книжки, які спонукають читача задуматися, усвідомити певні моральні, суспільні речі, допомагають збагатити знання. Діти – люди зайняті, їхнім часом варто дорожити. Тому мені подобається навантажувати книжку по максимуму, писати про важливі, на перший погляд не дитячі речі. Я розумію, що сама собі ускладнюю життя, але тим приємніше, коли з нелегким завданням вдається впоратися”⁸.

Плацидаром для перших творів З. Мензатюк стали такі відомі для малечі журнали, як „Барвінок”, „Соняшник”, „Малютко”, „Веселка” (виходили друком у США та Словаччині). А у 1990 році світ побачила перша книга казок авторки „Тисяча парасольок” (вид-во „Веселка”). Далі український вибагливий маленький читач отримував одну за одною цікаві книги від письменниці – „Ари́ка” (1993) (казка про найчарівніше зілля Карпат), „Мільйон мільйонів сестричок” (1999), як спеціальний випуск журналу „Соняшник” побачила світ по-своєрідному дослідницька книжка про найвідоміші церкви та монастирі України „Наші церкви: історія, дива, легенди” (2002 р.). Це надзвичайно цікаве й вартісне видання, тим паче, що авторка адаптувала досить серйозну тему до сприйняття дітей. У доступній, спрощеній формі З. Мензатюк розповіла та описала різні стилі церковної архітектури, будову іконостаса, посвятила діток у життя найшановніших українських святих, також авторкою був зібраний багатющий матеріал легенд та переказів про архітектурні ансамблі сакральних місць нашої країни. Можливо, авторка у зрілому віці почала втілювати в життя свої дитячі мрії до подорожування й вирішила заочно здійснити мрії багатьох дітей, які люблять мандрувати шляхом цікавих екскурсійних радіооглядів. Бо про себе письменниця каже так: „Я дуже люблю мандрувати. Об’їздила багато країн. Знаєте, де найцікавіше? Там, де березуть і вміють гарно показати свої собори, свої звичаї та навіть свої страви. Тому я пишу про Україну. Своє треба знати й шанувати. Бо ми цікаві світові саме цим”.

Після кількарічної перерви, у 2006 році малята та підлітки нарешті дочекалися сюрпризу від письменниці, оскільки саме цього року для З. Мензатюк та її шанувальників напередодні відкриття Форуму видавців у Львові було видано одразу три книги: „Казочки-куцохвостики” (здобула титул „Книжка року-2006” у номінації „Дитяче свято” і 3-тю премію київського ярмарку „Книжковий світ-2006” у номінації „Краща дитяча книга”), „Київські казки”, „Таємниця козацької шаблі”. В інтер’ю „Зірка Мензатюк: казка як проекція дитя-

чої душі” на запитання: „Як так сталося, що Ви тривалий час нічого не видавали, а тут одразу три книги побачили світ у „Видавництві „Старого Лева”?” – казкарка відповіла: „Справді, я досить довго не видавала книжок не тому, що у мене була якась творча криза. Просто не належу до того типу людей, які вміють знайти потрібного спонсора. Тому писала, як кажуть, у шухляду. У мене зібралось близько десяти рукописів книг. Зовсім випадково вийшла на „Видавництво „Старого Лева”, яке знаходиться у Львові. Запропонувала спочатку рукопис книги для дошкільнят „Казочки-куцохвостики”. Напевне, мені пощастило, що цей твір потрапив до Мар’яни Савки, письменниці, яка дуже тонко розбирається в дитячій літературі, сама пише прекрасні вірші для малят”⁹.

Ми вже говорили про те, що твори З. Мензатюк мають дуже важливу місію – розвивати, навчати, бути провідником, своєрідним Вергілієм у світ знань, сфери мистецтва, архітектури тощо. Яскравим прикладом цього твердження є книжечка „Київські казки”. Сюди увійшли казки, присвячені Києву, або ті, де події відбуваються в нашій столиці. Ось „Солов’їна казочка” знайомить діток із соловейком, якому так сподобалася опера „Запорожець за Дунаєм”, що вирішив сам заспівати в театрі. Казка „Пектораль” – весела та з неабияким гумором, тому що в ній двоє друзів так хочуть знайти скарб, що постійно потрапляють у кумедні та непрості ситуації, неправильно розуміючи фольклор або сприймаючи його надто буквально. Цікавою та футуристичною є „Бузкова казочка”, що можна прочитувати як осанну столиці, яка постає перед читацькою аудиторією малят, як райське місце, залите радістю та гучним сміхом. Твір „День, що не має кінця” повертає маленьких чомучок до славного минулого Києва й „телепортує” до сучасної столиці звитяжних братів та їхню сестру Кия, Щека, Хорива й Либідь, які прогулюються вулицями свого творіння.

Пригодницька повість для дітей середнього шкільного віку „Таємниця козацької шаблі” стала справжньою знахідкою й отримала широкий резонанс серед читачів та критиків. В одному з інтерв’ю авторка розповіла, як прийшла до неї ідея повісті: – Вона народилася з моїх мандрівок із чоловіком і дочкою.. Спершу я хотіла написати про пригоди з чарівним автомобілем. Але в повісті мав бути мотив, заради якого здійснюється подорож. Цим мотивом стала козацька шабля, у пошуках якої родина Руснаків створила приголомшливий тур місцями козацької слави. Заінтригований читач може відвідати фортеці, замки, історичні заповідники, а їх у повісті аж 7: Тараканівський форт під Дубно, замок у Дубні, замок-палац у Підгірці, Олеський замок, фортеця в Кам’янці-Подільському, Хотинська фортеця та Козацькі Могили в Берестечку. А дістатись до цих місць школярі можуть не пішки, а разом з героями повісті – дружною родиною Руснаків: татом, мамою й їхньою донечкою Наталочкою легковою машиною на ім’я Машка. Навіть більше, мандруючи сторінками повісті, підлітки вивчать усю географію України та й інших країн також.

⁷ Taran Lyudmyla. Sovkova svidomist' zhyva – yiyi potribno zminyuvaty (Zirka MENZATYUK — pro dyskusiyi dovkola svoyeyi ostan-n'oyi knyzhky) [Soviet-consciousness is alive – it needs to change], <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chytayte/sovkova-svidomist-zhyva-yiyi-potribno-zminyuvaty>

⁸ Kundirenko Hanna . Pys'mennyt'sya Zirka Menzatyuk: dity – lyudy zaynyati [The writer Zirka Menzatyuk: children are busy people], http://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/12/141203_book_2014_menzatyuk_int_hk

⁹ Menzatyuk Zirka . Kazka yak proektsiya dytyachoyi dushi [A tale as a projection of the child's soul], <http://www.knyha.com>

У 2007 р. у видавництві „Букрек” вийшла книга „Катрусині скарби”, в якій письменниця знайомить юного читача з традиційним народним мистецтвом України. Цього ж року видавництво „Грані-Т” презентувало збірку чарівних казкових історій „Як до жабок говорити”. У книзі йдеться про незвичайні пригоди маленького мрійника Іванка, який понад усе вірив у дива. Малята мають змогу навчитись разом із цим хлоп’ям говорити до жабок, равликів, ластівок та інших братів наших менших.

2008 р. також був ознаменований сюрпризом від З. Мензатюк, тому що у видавництві „Школа” вийшла друком книжка „Макове князювання”, в яку включено казки про наші свята, адже саме в них закладене все те незвичайне, магічне та казкове, чим сповнюється наша історія, вірування та стародавні перекази. До прикладу, цікавими для діточок (і навіть для дорослих) є дивовижні метаморфози звичайного яєчка в неймовірної краси писанку (казка „Писанка”).

У 2012 році вийшли одразу три книги – „Дочка Троянди. Драма-казка”, (Острого, „Острозька академія”, 2012), „Зварю тобі борщику” – ілюстровані історії та казки. Разом із головними героями Олесею та Івасем маленькі читачі можуть поласувати такими смачними стравами, як борщик, вареники, млинці тощо. Третьою була книга нарисів „Зелені чари”. Нариси (Чернівці, „Букрек”). У цьому збірнику оповідей, легенд і казок зібрано історії про знані і незнані рослини, які ростуть в Україні. У текст вміщені легенди, повір’я, народні звичаї. З тонкою художньою майстерністю до малят та підлітків доносяться знання про чарівні та реальні властивості різноманітних рослин. „Гарна пізнавальна книга, яка вчить любити рідний край і уважно дивитися на різноманітні рослини, кожна з яких має свою історію, особливості й призначення. Книга гарно проілюстрована малюнками й фотографіями”¹⁰.

Замикає цей довгий список якісної та цікавої літератури для дітей повість „Як я руйнувала імперію” (2014 р.). В інтерв’ю для BBC України письменниця розповіла, як у неї виникла ідея написати цей твір: „Якщо коротко, то це книжка про те, яким був Радянський Союз і чому він розпався, про перші синьо-жовті значки, перші мітинги й інші паростки української незалежності, а ще – про тодішніх підлітків з їхніми проблемами, що не надто відрізняються від підлітків сучасних”¹¹. Підштовхнула авторку до роботи над текстом повісті онучка Яринка, яка просила розповісти про Радянський Союз. Письменниця свідомо йшла на те, що її юні герої в творі вийшли дещо досвідченішими, ніж їхні прототипні ровесники, бо одним із основних завдань було допомогти читачам дати раду з тими складнощами, в які вони потрапляють, допомогти пережити перші втрати, перше розчарування в коханні.

Повість „Як я руйнувала імперію” за лічені місяці стала бестселером за читаністю, але й викликала шалений потік критики (у тому числі з досі прорадянської

Росії), проте авторка свідомо того, що „уся ця катавасія навколо повісті свідчить, наскільки важливе художнє осмислення радянської епохи, особливостей совкового світогляду, від якого ми – чого гріха таїти – досі потерпаємо”¹².

Насамкінець щодо творчості авторки ми хочемо ще наголосити про не зовсім власний текст письменниці, але про її рецепцію, чи правильніше, добірку до її смаку – тому що у 2012 р. вийшов друком упорядкований З. Мензатюк „Дитячий Кобзар”. Казкарка в дуже жвавій та цікавій манері розповідає, що мала особливу причину для переосмислення й добору текстів видатного класика, за яким закріплений „стереотип” трагічності, суму й скорботи: „Особлива причина” в мене справді була в особі моєї онучки Яринки. Коли вона народилася, бабуся-письменниця (тобто я) першим ділом кинулася шукати не пелюшки, а дитяче видання Шевченка. Шукала та й шукала, аж Яринка тим часом виросла. Звичайно, в моїй бібліотеці були старі веселчанські видання, непогано проілюстровані, але ж совдепівська поліграфія... Покажу книжечку Яринці, а вона носу верне: „Вугілля!” Бо ілюстрації чорніше чорної землі, так шикарно віддруковані. Або ж каже: „Не читай мені цю книжку, бо я буду плакати”. Адже в радянський час книжки мали показувати безпросвітне дитинство до революції і щасливе – під зорею радянської влади. Врешті, якими б не були старі видання, з продажу вони давно-предавно зникли. Тому і з’явився „Дитячий Кобзар”¹³. Здавалося б, майже нереально читати поезію Т. Шевченка, щоб не відчувати трагізму. Проте „на відміну від раніше виданих зібрань поезій Шевченка для молодших читачів, „Дитячий Кобзар” є справжньою літературно-художньою прем’єрою. І наприкінці його прочитання постають не сумні думи, а яскраві панорами української природи та мальовничого села”¹⁴. До видання увійшло тридцять сім вибраних віршів та уривків поем із „Кобзаря”.

Усе починається з дитинства, усі дороги нашої пам’яті, наших тривог, травм, комплексів мають свій корінь саме там. Тому дуже важливо для нації, для її розвитку, реального і світлого майбутнього мати якісні тексти для дітей, які б виховували, навчали, розвивали гідне майбутнє та гідну нову генерацію. Письменство З. Мензатюк належить до таких текстів, які мають на меті вище сказане. Від літературознавства та літературної критики потрібно лише вміння якісно та вчасно аналізувати, доносити до свідомості необхідність читання, обговорення та поширення таких текстів. Бо як влучно висловлюється авторка: „Менше за все мені хотілося б примножувати читиво, яке хіба що поліпшує техніку читання. Сучасні діти – зайняті люди, тому хороша дитяча книжка має не тільки зачаровувати пригодами, а й розвивати дитину, збагачувати духовно. Українські ж діти мають насамперед пізнавати те, що власне й робить нас українцями: нашу культуру, звичаї, традиції. Подібна тематика в минулому двадцятому столітті була, по суті,

¹⁰ Kravets' Olena. Menzatyuk Zirka: Zeleni chary [Zirka Menzatyuk: The green magic], <http://bookchest.livejournal.com/45889.html>

¹¹ Hanna Kundirenko. Pys'mennytsya Zirka Menzatyuk: dity – lyudy zaynyati [The writer Zirka Menzatyuk: children are busy people], http://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/12/141203_book_2014_menzatyuk_int_hk

¹² Taran Lyudmyla. Sovkova svidomist' zhyva — yiyi potribno zminyuvaty (Zirka MENZATYUK — pro dyskusiyi dovkola svoeyei ostann'oyi knyzhky) [Soviet-consciousness is alive — it needs to change], <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chytayte/sovkova-svidomist-zhyva-yiyi-potribno-zminyuvaty>

¹³ Vzdu'l'ska Valentyna. Khorosha knyzhka maye rozvyvaty dytynu (Rozмова iz Zirkoju Menzatyuk) [A good book should develop a child], <http://kazkarka.com/authors-illustrators/zirka-menzatyuk-horosha-knyzhka-maje-rozvyvaty-dytynu.html>

¹⁴ Fedyshak Mykhaýlo. Dity Kobzarya [The children of Kobzar], <http://starylev.com.ua/club/article/dity-kobzarya>

забороненою, тоді належало писати про Володю Ульянова і будівництво комунізму. Тому можете вважати, що я надолужую прогаяне”¹⁵.

Висновки. Ми діахронічно розглянули найважливіші життєві та творчі події письменниці-казкарки, коріння якої й дивовижний колорит в образах, пересипаних приказками й прислів'ями, мові, протягнули свої міцні творчі жили з нашої Буковини – багатой на таланти землі.

Vylka L. The Merry Temple of Childhood: the Life and the Works of Zirka Menzatiuk. Children's literature is that special seed from which the field of every soul will depend on in the future. If a good and high-quality seed is planted, then the harvest will be rich and bountiful; filled with erudition, a mode of thinking, a level of abstraction and tastes. We have taken upon ourselves the small challenge of introducing the literary circles with the well-known writers of Bukovyna. This time we want to bring to your attention a talented multipotentialite, a publicist, a prosaist, and a devoted writer for the young and teenage audience – Zirka Menzatiuk.

The aim of this work is: to analyse the literary heritage of this famous Ukrainian writer, to immerse into the beginnings of the creative talent of Zirka Menzatiuk, to feel the power of her artistic word and the mightiness of yet unaccomplished plans, to examine the life of the author, to seize the theme of her works and the impact of folklore on them.

Taking into consideration the author's style, content and target audience, we can say with confidence that the original creative mission of Z. Menzatiuk is not only to submerge her reader into the imaginary kingdom of unordinary images of childhood, but to bring in a light, interactive writing style, a mountain of knowledge, historic facts and life lessons. The main task of her work is didactic learning, which according to the author is fulfilled through a good

book that develops the child.

The article examines the writer's biography, her best-known books, their main ideas, characters and images. A lot is said about the didactic character of Z. Menzatiuk's writings, her aspirations for making the little ones and the youth more opened to learning, to interest them into learning the many facts of history and the present-day Ukraine.

We diachronically considered the most important life and creative events of the writer-fairy-tales, whose roots and amazing color in the images, flooded with proverbs and proverbs, language, stretched out their solid creative veins from our Bukovina, rich in talents of the earth.

Key words: children's literature, adventure story, fairy tales, legends, the history of Ukraine in fairy tales, the development of the child.

Вилка Лідія – старший викладач кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет». Співатор підручника та колективної монографії, автор понад 70 праць наукового та навчально-методичного характеру. Коло наукових інтересів: інтерактивні технології викладання української мови як іноземної, українознавство в системі вищої освіти.

Vylka Lydia – senior lecturer of the department of de-partment of Social Sciences and Ukrainian Studies of Higher Educational Establishment of Ukraine "Bukovinian State Medical University". Co-author of the textbook and collective monograph, the author of over 70 scientific papers and educational articles. Research Interests: interactive technologies of Ukrainian language teaching, Ukrainian studies in higher education, foreign students'

Received: 12.04.2017

Advance Access Published: June, 2017

© L. Vylka, 2017

¹⁵ Kundirenko Hanna . Pys'mennytsya Zirka Menzatyuk: dity – lyudy zaynyati [The writer Zirka Menzatyuk: children are busy people], http://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/12/141203_book_2014_menzatyuk_int_hk

ШЕВЧЕНКО В КОЛІ КЛАСИКІВ: НОВІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ВЕЛИКОГО УКРАЇНСЬКОГО ПОЕТА (НА ОСНОВІ ПУБЛІКАЦІЙ М. ЛАСЛО-КУЦЮК)

Ірина КАЙЗЕР,

ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет», Чернівці (Україна)
irabosak06@gmail.com**SHEVCHENKO IN THE CIRCLE OF CLASSICS: NEW APPROACH TO THE STUDY OF GREAT UKRAINIAN POET'S WORKS (BASED ON PUBLICATIONS OF M. LASLO-KUTSYUK)**

Iryna KAIZER,

Higher State Educational Establishment of Ukraine
«Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine)
ORCID ID 0000-0002-7202-7937
Researcher ID S-5839-2016

Кайзер І. Шевченко в кругу классиков: новые подходы к изучению творчества великого украинского поэта (основываясь на публикациях М. Ласло-Куцюк). В статье исследуются некоторые новые подходы к изучению творчества Т. Шевченко, основываясь на публикациях румынского литературоведа М. Ласло-Куцюк. В частности, сущность великого украинского поэта учена раскрывает через его взаимоотношения с рядом украинских писателей и общественных деятелей, отношения к их творчеству и пониманию их политической ориентации.

Ключевые слова: психотип личности, соціоніка, Шевченко, Скворода, Костомаров, Кулиш.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. У румунському літературознавстві останніх десятиліть спостерігається плідна тенденція до урізноманітнення наукових методів вивчення творчості Т. Шевченка, що знайшло свій сконденсований вираз в історико-теоретичних монографіях М. Ласло-Куцюк «Ключ до белетристики», «Шлях до самопізнання». У них авторка, намагаючись протистояти крайнощам сучасного українського літературознавства у виборі критеріїв наукового аналізу художнього твору, робить наголос передовсім на психології автора. Саме тому вона вдається до соціоніки, або «теорії психологічних типажів» (розробленої ще Карлом Густавом Юнгом), згідно якої виділяють типи художнього сприйняття дійсності. Звернення до вищевказаного методу літературного аналізу і становить **актуальність** нашого дослідження. З цього погляду, **мета** статті – проаналізувати та описати психотипи Шевченка та інших діячів української літератури та культури, з якими він взаємодіяв і котрі, відповідно, мали вплив на формування та становлення творчого й патріотичного генія Кобзаря.

Історіографічний огляд. Всебічний аналіз Шевченкових творів та особистості митця не одне десятиліття цікавив румунських науковців. На сучасному етапі українського поета продуктивно досліджують О. Романець, І. Ребошапка, М. Богайчук, Т. Носенко, С. Лучканин, Іона Кідешчук та ін. Прогресивними стали наукові праці М. Ласло-Куцюк, у яких вчена звертається до модерних літературознавчих методів. Зазначимо, що розвідки, пов'язані з особистістю Т. Шевченка можна знайти у монографіях М. Ласло-Куцюк «Творчість Шевченка на тлі його доби» та «Боги світла і боги темряви».

Виклад основного матеріалу. У літературно-критичних працях румунська дослідниця дає оцінку життєтворчим орієнтирам відомого поета шляхом зіставлення його з іншими представниками української літератури. Так, у статті «Скворода і Шевченко»¹ М. Ласло-Куцюк зазначає, що Кобзар засуджував мову праць мандрівного філософа (російську з церковнослов'янськими елементами), яка була характерною для тогочасних творів високого стилю. Негативне ставлення Т. Шевченка до мови, якою писав Скворода, пов'язане, на думку вченої, з кількома аспектами. По-перше, Кобзарева національна свідомість і патріотизм були сильнішими, ніж у письменника-філософа. По-друге, Г. Скворода – один із зачинателів жанру української байки – жив у добу, коли в літературі панував класицизм. Шевченкова ж творчість зросла на теренах романтизму. Саме звідси розбіжності світосприйняття та розуміння творчого доробку.

Незважаючи на мовні «непорозуміння», Т. Шевченко поділяв філософські погляди Сквороди. У творчості філософа Кобзаря приваблювали демократичні, просвітницькі та волелюбні ідеї й критика кріпосницької системи царської Росії. А у повісті «Близнець» поет називав Сквороду «Диогеном наших днів». Пізніше, вже в роки радянської пропаганди, ім'я Сквороди було в списку тих, кого використовували для комуністичної популяризації. Про те, що погляди письменника-філософа були значимими для художнього доробку видатного поета, безумовно, свідчить вплив десятої пісні «Всякому городу нрав і права» на пролог до поеми «Сон»: «У всяко доля / І свій шлях широкий»². Схожість зі структурними принципами поезії Сквороди відчувається у цілому ряді афористичних віршів Т. Ше-

¹ Laslo-Kutsyuk M. «Skovoroda i Shevchenko» [Skovoroda and Shevchenko], *Nash holos*, 1991, N 2 (6), P. 4.

² Shevchenko T. *Kobzar*, Kyiv, Dnipro, 1977, P. 192.

вченка («Не женися на багатій», «Не завидуй багатому»), у зачині вірша «Холодний Яр».

Сутність Т. Шевченка як людини і митця М. Ласло-Куцок розкриває також через взаємини з М. Костомаровим та П. Кулішем. У статті «Тарас Шевченко і Пантелеймон Куліш»³ дослідниця зазначає, що будь-які згадки про Кирило-Мефодіївське товариство неодмінно пов'язані з діяльністю трьох вищевказаних постатей. Оскільки ці імена завжди фігурують поруч, може скластися враження, що П. Куліш та М. Костомаров відіграли приблизно однакову роль в житті Кобзаря. Але, як доводить нам М. Ласло-Куцок, це далеко не так: єдине, що безперечно їх пов'язує, - програми товариства: об'єднання слов'янських народів шляхом федерації вільних республік.

Дехто з дослідників переконаний, що протест стосовно верховенства одного слов'янського народу над іншим сформувався в Т. Шевченка під впливом «Книги буття українського народу» М. Костомарова. Однак мрію про об'єднання слов'янства Кобзар виношував задовго до зустрічі зі знаним громадським діячем і висловив її у післямові до «Гайдамак» ще 1841 р.: «Нехай житом-пшеницею, як золотом покрита, не розмежовано останеться од моря до моря слов'янська земля»⁴.

Із М. Костомаровим Т. Шевченко познайомився у Києві у 1845 р. Спочатку, як засвідчує сам історик у «Спогаді про двох малярів»⁵, вони ставились один до одного холодно і сухо, із значною мірою недовіри, лише пізніше – заприятелювали. Вірші Кобзаря викликали у М. Костомарова страх перед відвагою поета. Розлучившись на певний час, вони знову зустрілись 1858 р. у Петербурзькій Академії мистецтв і, як не дивно, не впізнали один одного. Лише після годинної розмови, почувши ім'я Миколи Івановича, Кобзар пригадав його. На основі цього М. Ласло-Куцок робить висновок, що на Т. Шевченка М. Костомаров не мав того великого значення, яке йому приписують критики.

Зовсім по-іншому склалися стосунки Т. Шевченка із П. Кулішем. З першої хвилини знайомства, як згадує сам П. Куліш, Кобзар виявив надзвичайну приязність по відношенню до нього. Вони разом малювали, відпочивали, хоч «Кулішеві ця надмірна фамільярність не дуже імпонувала, йому більше подобалась аристократична постава»⁶. До творів Т. Шевченка він поставився позитивно, але після арешту та сильного душевного потрясіння ним опанували страх і обережність. З цього часу політичні погляди двох відомих діячів категорично розходяться. П. Куліш покладає великі надії на нового царя Олександра II, тому й радить Т. Шевченкові не друкувати «Неофіти», мовляв: «Не годиться нагадувати доброму синові про легендарного батька, ждучи від сина якого б не було добра»⁷. Кобзар же дотримується абсолютно протилежної позиції по відношенню до царя-«визволителя». Його віра в рушійну силу стихійних на-

родних рухів яскраво прослідковується у поезії «Я не нездужаю, нівроку».

М. Ласло-Куцок, прихильниця методу соціоніки, вважає, що психологічними причинами розходження між цими двома письменниками є протиставлення особистісних рис вдачі. П. Куліш відповідає типу «інтуїтивно-етичного інтроверта», для якого доміантними ознаками є «приспосовання до світу, що змінюється, дія ірраціональна відносно до ситуації, шукання цікавих завдань, імпульсивність, інтуїція, зв'язок з історією, емоційне передчуття, поетичність вдачі»⁸. Така людина в соціоніці носить літературний псевдонім «Єсенін». Т. Шевченко ж відноситься до типу «статичного етико-сенсорного інтроверта» з літературним псевдонімом «Драйзер». Визначальним є те, що це людина «відповідальна за свої вчинки, людина сильних почуттів і великої сили волі, в якій любов і ненависть особливо міцні і яка до компромісів ніяких не схильна, людина неспроможна прийняти зло, з великим бажанням досягти моральної чистоти»⁹.

Порівнюючи творчі здобутки двох класиків, М. Ласло-Куцок відзначає, що епіка авторів «Чорної ради» вдалася краще, ніж Т. Шевченкові, але у ліриці він не зміг досягти Кобзарєвої потужності, енергії. У Кулішеві художній спадщині іноді важко визначити кордони між перекладом, стилізацією під чужий зразок, оригінальною творчістю. Так, аналізуючи переспів 126 псалма, здійснений П. Кулішем, румунська дослідниця помічає, що автор трактує псалом, як молитву до Бога українського народу, чим уподібнюється до Шевченківської обробки псалмів, однак художній пафос Куліша мрійливий, на противагу до Кобзарєвого гнівного, сповненого обурення.

На прикладі оригінальної поезії П. Куліша «Заворожена криниця», написаної під впливом «Пісні Пісень», М. Ласло-Куцок доводить надмірний синкретизм поета: він змальовує елементи єгипетської культури, поєднуючи їх з образом криниці (що ніяк не служить єгипетським символом кохання) та церковних дзвонів (що не відповідають атмосфері Старого Завіту). Т. Шевченко подібного собі ніколи не дозволяв. Пишучи поему «Єретик», він «буквально замучив <...> знайомих чехів, щоб не грішити проти місцевого колориту, не вводити анахронізм»¹⁰. Цим, мабуть, і відрізняються досліджувані нами митці. Тому для сучасників Шевченко – непохитний авторитет, а непослідовний Куліш – письменник та громадський діяч XIX-го століття.

Цікаві паралелі проводить М. Ласло-Куцок між Т. Шевченком та І. Котляревським. Звертаючись до постаті зачинателя нової української літератури, вчена намагається висвітлити його характер та особистісні риси, в чому їй допомагають спогади сучасників, художньо оформлені портрети, власне розроблені ототожнення між постаттю автора та його літературними героями (зокрема Енеєм). Образ І. Котляревського змалював і

³ Laslo-Kutsyuk M. «Taras Shevchenko i Panteleymon Kulish» [Taras Shevchenko and Pantelejmon Kulish], *Nash holos*, 1999, Ch. 45–46, P. 7.

⁴ Ibid., P. 7.

⁵ Kostomarov M. Spohad pro dvokh malyariv [A memory about two painters], K., 1982, P. 131.

⁶ Laslo-Kutsyuk M. «Taras Shevchenko i Panteleymon Kulish» [Taras Shevchenko and Pantelejmon Kulish], *Nash holos*, 1999, Ch. 45–46, P. 7.

⁷ Ibid., P. 7.

⁸ Ibid., P. 7.

⁹ Ibid., P. 9.

¹⁰ Laslo-Kutsyuk M. «Shevchenko i Kotlyarevs'kyu» [Shevchenko and Kotlyarevsky], *Nash holos*, 2000, Ch. 61–62, P. 7.

Т. Шевченко, взявши його за прототип одного з персонажів повісті «Близнець». Це літній чоловік, що живе у скромній хатинці із старою наймичкою. Він цікавиться життям молоді, особливо сиріт, дбає про їх виховання. «Шевченківський образ, створений на засланні, – на думку М. Ласло-Куцюк, – явно ідеалізований в душі інших його творів тієї доби, коли він жив під терором нагляді начальства»¹¹.

Чимало дослідників сходяться на думці, що Кобзар певною мірою наслідував І. Котляревського, зокрема, підхопивши сюжетну канву «Наталки Полтавки» у п'єсі «Назар Стодоля». М. Ласло-Куцюк доводить, що манеру «витончити» героїв, як це бачимо у І. Котляревського, не можна вважати до кінця Шевченківською, адже П. Куліш, який опублікував «Назара Стодолю» по смерті автора 1962 р. у журналі «Основа», втрутився у текст твору, змінивши його фінал (первісний варіант п'єси закінчився вбивством Хоми Гнатом). П. Куліш, що за темпераментом і за політичною спрямованістю відрізнявся від Т. Шевченка, зробив героїв-козаків п'єси більш «цивілізованими». Але й після поправок шекспірівський романтичний характер прямих, сильних, безкомпромісних образів, створених Т. Шевченком, до певної міри зберігся.

Крім того, п'єса Т. Шевченка відрізняється від «Наталки Полтавки» гостротою небезпечних ситуацій, в яких опиняються персонажі, «парадоксальністю у порядку реплік», що загострюють чисельні «словесні двобої»¹². Романтичні сценічні ефекти створюються завдяки декораціям, описаним не лише у ремарках п'єси, а й у діалогах героїв (останні не можна побачити, але можна уявити). Так, у третій дії п'єси розвалили корчми, занесені снігом і освітлені місяцем, доповнюють розповіді Галі про легендарні історії, пов'язані з місцем дії.

М. Ласло-Куцюк шукає нові підходи до вивчення не лише художньої спадщини тих чи інших митців, а й до осмислення окремих мистецьких напрямів. Зокрема, вона прослідковує розвиток романтизму в українській літературі, враховуючи оцінки численних дослідників відносно цього явища. Так, Д. Чижевський в «Історії української літератури від початків до доби реалізму» (Нью-Йорк, 1956), намагаючись визначити заслуги і межі українського романтизму, вказував, що даний літературний напрям, хоч і був досить фрагментованим, але «сприяв пробудженню відірваного від новішої європейської культури народу через свій інтерес до старовини, до народної творчості, народних повір'їв і побуту»¹³. Румунська дослідниця погоджується з тим, що романтизм розвивався лише в деяких осередках, не будучи загальноукраїнським явищем: ізолювано творили Руська Трійця (Галичина), Олександр Хаждеу (харківська школа), Михайло Лучкай.

М. Ласло-Куцюк заперечує поділ українського романтизму на дві течії (прогресивну і регресивну), адже розвиток досліджуваного нами художнього напрямку в українській літературі припадає на добу, коли культура

нації боролась за своє виживання в цілому, і «це було з усіх поглядів явище прогресивне, незалежно від <...> тактики, яку той чи інший письменник застосовував по відношенню до влади»¹⁴.

Аналізує румунська науковиця твердження А. Шамрая та Ю. Шевельова про так звану психологічну (рефлекторну) течію в українському романтизмі, розроблене на основі порівняльної характеристики художньої спадщини М. Петренка і Т. Шевченка. Те, що Кобзар пише більше метафорично, тоді як М. Петренко – більш абстрактно, узагальнено, М. Ласло-Куцюк пояснює не приналежністю до різних груп всередині однієї течії, а різницею в сприйманні дійсності. «Сенсорики [до них дослідниця відносила Кобзаря. – І.К.] пишуть дуже образно, але думка в них не завжди виокремлюється, тоді як інтуїти [М. Петренко. – І.К.], навпаки, пишуть стилем, часто бідним на образи, але вони прекрасно відчужують перспективи явищ у часі»¹⁵.

Не можна оминати увагою статтю ученої про опрацювання художньої спадщини Т. Шевченка відомим істориком Дмитром Яворницьким. Ґрунтовне знання історії козацтва спонукало дослідника Д. Яворницького до вивчення проблеми відображення Запорізької Січі у творчості Кобзаря. У розвідці «Запорожці в поезії Шевченка» (1912) він висвітлює два аспекти: зображення історичних особистостей і змалювання побуту козаків, відокремлюючи дійсність від художнього домислу. Історик вважав, що «Шевченко ґрунтовно знав життя на Січі <...> побратимство, побожність, віру в чаклунство і в характерників»¹⁶.

Знаний дослідник української минувшини визначив, що персонажі Т. Шевченка мають свої прообрази, за винятком Гамалії, створеного на прикладі вигаданих героїв повісті М. Гоголя «Тарас Бульба». Д. Яворницький обійшов мовчанням трактування Т. Шевченком Хмельницького та Дорошенка. На думку М. Ласло-Куцюк, це пояснюється тим, що ставлення Кобзаря до зазначених постатей суперечило інтересам Росії.

Аналізуючи поему «Гайдамаки», Д. Яворницький не лише досліджує події, що лягли в основу твору, а й розшифровує етимологію назви. На його погляд, слово «гайдамака» етимологічно походить від татарського «гайда», що означало «іди вперед», і утворювалось за допомогою додавання татарського суфікса «мак»¹⁷. М. Ласло-Куцюк вважає, що даний іменник в українську мову потрапив з турецькою семантикою «злодія, розбійника»¹⁸. Полемізує румунська дослідниця з Д. Яворницьким і стосовно того, що ідеали Т. Шевченка були направлені у минуле. Переконавшись, що «в бунтах козаків, як і гайдамаків було багато моментів дикого розгулу», що «серед старшин зустрічались зрадники, і тому рядові козаки проливали кров свою марно», Т. Шевченко, на думку М. Ласло-Куцюк, не сприймав минувшину як епоху ідеалів, а орієнтувався більше на майбутнє, зокрема на «праведний закон Вашингтона»¹⁹.

¹¹ Ibid., P. 7.

¹² Ibid., P. 7.

¹³ Ibid., P. 7.

¹⁴ Ibid., P. 7.

¹⁵ Ibid., P. 7.

¹⁶ Laslo-Kutsyuk M. «Yavomyts'kyu pro Tarasa Shevchenka» [Yavomytsky about Taras Shevchenko], *Nash holos*, 2000, Ch. 57–58, P. 2.

¹⁷ Ibid., P. 2.

¹⁸ Ibid., P. 2.

¹⁹ Ibid., P. 2.

Висновки. Отже, завдяки методу психологічних типажів, дізнаємось, що Шевченко був «статичним етико-сенсорним інтровертом». Такі люди ввічливі, тактовні, відповідальні. Знайомим вони видаються дещо похмурими, скутими на почуття. Люди псевдоніму «Драйзер» (або ж «Охоронець», «Мораліст») не відчують «напівпочуттів»: вони категоричні в своїх емоціях (ненависть, любов до нестями). Справді, таким був Кобзар. Він не сприймав філософа Сквороду, але був надзвичайно приязним до Куліша, Котляревський же став ідейним натхненником для Шевченка.

Завдяки науковим розвідкам румунської дослідниці переконуємось, що Т. Шевченко – мислитель, політичний діяч і митець, який бачив світ та людину в усій їх глобальності, тому його творчий метод – це єдність аналізу й синтезу, національного та світового досвіду. Але щоб його виявити й показати, необхідно здійснити справді глибокий і всебічний не лише змістовий, а й текстологічний, лінгвістичний, порівняльний аналіз кожного твору і всієї художньої спадщини як цілісності, до того ж не лише на рівні проблем і масштабних картин та образів, а й мікрочастин кожного слова, образу, твору, універсально багатой поетики. Безумовно, це блискуче вдалося зробити Магдаліні Ласло-Куцюк.

Kaizer I. Shevchenko in the Circle of Classics: New Approach to the Study of the Great Ukrainian Poet's Works (Based on Publications of M. Laslo-Kutsyuk). The basis of the research were made by the literary critical articles of the Romanian Academic M. Laszlo-Kutsyuk about Shevchenko and other prominent Ukrainian writers and figures, and also the monograph "Shevchenko's works on the background of his age", "Gods of light and gods of darkness," "The key to the belletristic".

In the article "Scovoroda and Shevchenko" Romanian researcher discovers that Kobzar condemned the language the wandering philosopher used. However he shared Scovoroda's philosophical views, especially he was impressed by the criticism of Russian feudal system. We also can see the influence of Scovoroda's works on Shevchenko's works, "Vsyakomu gorodu nray u prava" on the prologue to the poem "Dream".

The fates of Shevchenko and Kostomarov were not similar, but some milestones in their lives impress us with similarities. Some researchers believe that the political views of Kobzar were formed under the influence of "Genesis of the Ukrainian people" N. Kostomarov. However, M. Laszlo-Katsuk proves that the ideas of the equality of nations Shevchenko hatched before meeting with Kostomarov and expressed them in the epilogue to the poem

"Gaydamaku." So M. Laszlo-Katsuk concludes that Kostomarov did not have such a big influence on Kobzar, as he is credited by many researchers.

The relationships between Shevchenko and P. Kulish were different. They talked a lot, drew together. However, the difference between them the Romanian researcher explains by the belonging to different psychological types of personality. Kulish was an intuitive aesthetic introvert, in the socionics - alias "Yesenin." And Shevchenko was statically ethical-sensorable introvert, "Dreiser." Comparing them, we make the conclusions that Kulish resorted better in epics, instead of with the lyrics of Kobzar were an exclusive phenomenon.

The observations on the influence of the initiator of modern Ukrainian literature Kotlyarevskiy on Shevchenko are interesting. Kobzar even took one of the characters in the story "Gemini" Kotlyarevskiy as a prototype. Some literary critics see the influence of "Natalka Poltavka" on the play "Nazar Stodolya."

Innovative became not only M. Laszlo-Katsuk approaches to the exploration of the creative work, but also to the understanding of the certain artistic trends. In particular, she traces the development of romanticism in Ukrainian literature, its specifics.

So, one could argue that the Romanian researcher was able to make a comprehensive analysis of not only the works of Shevchenko, but the author as a personality.

Key words: personality psychotype, socionics, Shevchenko, Skovoroda, Kostomarov, Kulish.

Kaizer Iryna – викладач кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет», аспірант кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Ю.Федьковича. Автор низки публікацій у вітчизняних та міжнародних виданнях. Коло наукових інтересів: сучасні літературознавчі методи (історико-порівняльний, герменевтичний, рецептивний, інтертекстуальний, соціонічний), вивчення української мови як іноземної.

Kaizer Iryna – lecturer of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies of High Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University», postgraduate of the department of Ukrainian literature of Yuriy Fed'kovych Chernitsi National University. Author of several publications in national and international journals. Research interests: modern literary methods (historical-comparative, hermeneutic, receptive, intertextual, socionic), studying Ukrainian language as a foreign language.

Received: 08.04.2017

Advance Access Published: June, 2017

© I. Kaizer, 2017